

ახალგაზრდა მეცნიერთა კავშირი „ინტელექტი“

ხულოს მუნიციპალიტეტის საკრებულო და გამგეობა

**ხულოს მუნიციპალიტეტის
სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების
სტრატეგიული გეგმა
2012-2022**

ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული გეგმა შემუშავებული იქნა პროექტის - „აჭარის რეგიონში თვითმმართველობის ორგანოების შესაძლებლობების გაძლიერება გრძელვადიანი მდგრადი განვითარებისათვის“ ფარგლებში.

პროექტი განხორციელდა ევროკავშირის ფინანსური მხარდაჭერით.

პროექტის ავტორი და დირექტორი - ლევან გობაძე, ა(ა)იპ ახალგაზრდა მეცნიერთა კავშირი „ინტელექტი“-ს გამგეობის თავმჯდომარე.

ავტორთა კოლექტივი:

- ✗ ლევან გობაძე - საინჟინრო მეცნიერებათა აკადემიური დოქტორი, ახალგაზრდა მეცნიერთა კავშირი „ინტელექტი“;
- ✗ ნონა ხუჯაძე, ეკონომისტი - ახალგაზრდა მეცნიერთა კავშირი „ინტელექტი“;
- ✗ ასლან დევაძე, ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიური დოქტორი - ახალგაზრდა მეცნიერთა კავშირი „ინტელექტი“;
- ✗ დავით არძენაძე, ეკონომისტი - ახალგაზრდა მეცნიერთა კავშირი „ინტელექტი“;
- ✗ ზაზა გორგაძე, ეკონომისტი - ახალგაზრდა მეცნიერთა კავშირი „ინტელექტი“;
- ✗ პაატა ბახტაძე, ეკონომისტი - ახალგაზრდა მეცნიერთა კავშირი „ინტელექტი“;
- ✗ ზვიად ელიზიანი - ბიზნესის ადმინისტრირების მაგისტრი, საერთაშორისო ბიზნესის განვითარებისა და ინვესტიციათა ხელშეწყობის ცენტრი;
- ✗ უჩა ოქროპირიძე, ისტორიის აკადემიური დოქტორი - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ნიკო ბერძენიშვილის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტი;
- ✗ ოლეგ ჯიბაშვილი, ისტორიის აკადემიური დოქტორი - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ნიკო ბერძენიშვილის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტი.

ავტორთა კოლექტივი მადლობას უხდის თანამშრომლობისა და გაწეული დახმარებისათვის ერთობლივი სამუშაო ჯგუფის წევრებს:

- ✗ ირაკლი ჯორბენაძეს, ხულოს მუნიციპალიტეტის საკრებულოს აპარატის უფროსს;
- ✗ გივი ქედელიძეს, ხულოს მუნიციპალიტეტის გამგებლის მოადგილეს;
- ✗ ემზარ აბულაძეს, ხულოს მუნიციპალიტეტის საკრებულოს საბიუჯეტო და საფინანსო კომისიის თავმჯდომარეს.

ხულოს მუნიციპალიტეტი

www.khulo.ge

შინაარსი

1. სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული გეგმის შემუშავების სამართლებრივი საფუძვლები და წინაპირობები	7
2. სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული გეგმის შემუშავების მეთოდოლოგიური საფუძვლები	9
3. ინფორმაციული ბაზის შექმნისა და გამოყენების ასპექტები მუნიციპალიტეტის განვითარების სტრატეგიული გეგმის შედგენაში	14
4. ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმის განხორციელების შეფასების ინდიკატორები	23
5. მუნიციპალიტეტის ისტორია	26
6. მუნიციპალიტეტის მმართველობითი და ადმინისტრაციული სტრუქტურა	31
7. გეოგრაფიული დახასიათება	33
8. ბუნებრივი რესურსები	35
8.1 მიწის ფონდი	35
8.2 წყლის რესურსები	36
8.3 სასარგებლო წიაღისეული	38
8.4 ტყის რესურსები	39
8.5 არაორგანული ბუნების ძეგლები	41
8.6 სტიქიურ-გეოლოგიური მოვლენები	41
9. დემოგრაფია	44
9.1 მოსახლეობის ზრდის დინამიკა და გეოგრაფიული სტრუქტურა	44
9.2 მოსახლეობის განაწილება სქესისა და ასაკის მიხედვით	44
9.3 ბუნებრივი მატება	46
9.4 შრომისუნარიანი მოსახლეობა და პენსიონერთა რაოდენობა	47
9.5 სოციალური მდგომარეობა	48
9.6 დასაქმება	48
10. ინფრასტრუქტურა	50
10.1 სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა	50
10.2 საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურა	52
10.3 ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურა	52
10.4 წყალმომარაგების, სამელიორაციო და საკანალიზაციო ინფრასტრუქტურა	53
11. ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სფერო	57
11.1 ინფორმაცია სამედიცინო დაწესებულებების მუშაობის შესახებ	57

11.2 ინფორმაცია სამედიცინო დაწესებულებებში დასაქმებული სამედიცინო პერსონალის შესახებ	58
11.3 აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს მიზნობრივი პროგრამები	60
11.4 სოციალური დაცვის სააგენტოს მომსახურებები	66
12. განათლება, კულტურა, სპორტი.....	69
12.1 სრული ზოგადი განათლება.....	69
12.2 სკოლამდელი განათლება	72
12.3 კულტურა.....	73
12.4 სპორტი	76
13. დარგობრივი ეკონომიკა	79
13.1 ეკონომიკის დარგობრივი დინამიკა და ეკონომიკური ზრდა	79
13.2 სოფლის მეურნეობა	80
13.3 ტურიზმი.....	92
14. უსაფრთხოება	104
15. საჯარო ფინანსები	106
15.1 ბიუჯეტის შემოსულობების აღრიცხვა და ანგარიშგება	106
15.2 ბიუჯეტის გადასახდელები.....	119
16. სოციოლოგიური კვლევის შედეგები	121
16.1 კვლევის მეთოდოლოგია	121
16.2 მიზნები და ამოცანები.....	121
16.3 კვლევის გეოგრაფიული არეალი და სამიზნე ჯგუფი.....	122
16.4 მოსახლეობის გამოკითხვა.....	122
16.5 ბიზნესმენტა გამოკითხვა	133
16.6 თვითმმართველობის ორგანოს სამსახურების და საკრებულოს კომისიების სპეციალისტთა გამოკითხვა	139
17. მუნიციპალიტეტის ძლიერი და სუსტი მხარეების ანალიზი (SWOT).....	145
18. ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სავარაუდო სცენარი 159	
19. მისია.....	162
20. მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული მიმართულებების შემუშავებისა და განხორციელების ძირითადი პრინციპები და ასპექტები .	163
21. ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამის სტრატეგიები, ქვესტრატეგიები და პროექტები	169

21.1 სტრატეგიები.....	179
21.1.1 სივრცითი დაგეგმარება.....	179
21.1.2 სოფლის მეურნეობის განვითარება	181
21.1.3 მრეწველობის განვითარება	192
21.1.4 ტურიზმის განვითარება	196
21.1.5 ინფრასტრუქტურის განვითარება.....	213
21.1.6 ბუნებრივი რესურსების განვითარება.....	218
სტიქიური უბედურებებისაგან გარემოსდაცვითი ღონისძიებების გაფართოება	218
21.1.7 კომუნიკაცია	220
21.1.8 განათლება.....	224
21.1.9 კულტურის განვითარება	226
21.1.10 სპორტის განვითარება.....	229
22. დანართები	231

1. სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული გეგმის შემუშავების სამართლებრივი საფუძვლები და წინაპირობები

ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული გეგმის შემუშავების სამართლებრივ საფუძველს წარმოადგენს საქართველოს ორგანული კანონი „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“.

კანონი საქართველოს კონსტიტუციის მე-2 მუხლის მე-4 პუნქტისა და „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპული ქარტიის შესაბამისად განსაზღვრავს ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელების სამართლებრივ, ეკონომიკურ და ფინანსურ საფუძვლებს, სახელმწიფო გარანტიებს, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების შექმნის წესს, მათ უფლებამოსილებებს და სახელმწიფო ორგანოებთან ურთიერთობას.

კანონით განსაზღვრულია ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების ისეთი ექსკლუზიური უფლებამოსილებები, როგორცაა: თვითმმართველი ერთეულის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტების, მუნიციპალური პროგრამებისა და გეგმების დამტკიცება; თვითმმართველი ერთეულის საკუთრებაში არსებული ქონების მართვა და განკარგვა; თვითმმართველი ერთეულის სივრცით-ტერიტორიული მოწყობა; მიწათსარგებლობის დაგეგმვა, თვითმმართველი ერთეულის ტერიტორიის ზონებად (გამწვანების, დასვენების, სამრეწველო, სავაჭრო და სხვა სპეციალური ზონები) დაყოფა, მათი საზღვრების დადგენა და შეცვლა; თვითმმართველი ერთეულის საკუთრებაში არსებული მიწის რესურსების მართვა; თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტის პროექტის განხილვა და დამტკიცება, ბიუჯეტში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანა, ბიუჯეტის შესრულების ანგარიშის მოსმენა და შეფასება; ადგილობრივი მნიშვნელობის გზების შენახვა, მშენებლობა და განვითარების უზრუნველყოფა; თვითმმართველი ერთეულის ტერიტორიაზე ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სფეროში რესურსების მობილიზება, შესაბამისი ღონისძიებების (ადამიანის ჯანმრთელობისათვის უსაფრთხო გარემოს შექმნა, ცხოვრების ჯანსაღი წესის დამკვიდრება, ჯანმრთელობისთვის რისკფაქტორების იდენტიფიცირება) შემუშავება, განხორციელება და მოსახლეობის ინფორმირება; სოციალურ-კულტურული ღონისძიებების განხორციელება და შესაბამისი ადგილობრივი მნიშვნელობის ობიექტების (არქივი, ბიბლიოთეკა, მუზეუმი, საგანმანათლებლო და საადმინისტრაციო დაწესებულებები და სხვა) საქმიანობის ხელშეწყობა.

ზემოთმოყვანილი და ორგანული კანონით გათვალისწინებული სხვა ექსკლუზიური უფლებამოსილებები აყალიბებს სამართლებრივ საფუძვლებს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული წინამდებარე გეგმის შემუშავებისათვის.

ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული გეგმის შემუშავებას ასევე საფუძვლად დაედო გარკვეული წინაპირობები.

2006 – 2010 წლებში ახალგაზრდა მეცნიერთა კავშირი „ინტელექტი“-ს მიერ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მუნიციპალიტეტებში ევროკავშირის და საქართველოში აშშ საელჩოს მხარდაჭრით განხორციელებული იქნა რამოდენიმე პროექტი:

- თემთა მობილიზაციის ინიციატივა;

- თანამედროვე სასოფლო-სამეურნეო ტექნოლოგიების აჭარის მაღალმთიანეთში;
- თემზე დაფუძნებული ანტიკორუფციული სამოქალაქო ინიციატივა.

პროექტების რეალიზაციის დროს მიღებულმა გამოცდილებამ იმ პრობლემებისა და გამოწვევების იდენტიფიცირების საშუალება მოგვცა, რომლებიც განსაკუთრებით აქტუალურია ამ მუნიციპალიტეტებისათვის და რომელთა გადაწყვეტაც, არსებული სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობიდან, სახელმწიფო და რეგიონული პოლიტიკიდან, თვითმმართველობის პროცესებში მოქალაქეთა მონაწილეობის არსებული დონიდან გამომდინარე, გადაუდებელ აუცილებლობას წარმოადგენს.

მიღებულ გამოცდილებაზე დაყრდნობით 2009 წელს, ახალგაზრდა მეცნიერთა კავშირი „ინტელექტი“-ს მიერ შემუშავებული იქნა პროექტი „აჭარის რეგიონში თვითმმართველობის ორგანოების შესაძლებლობების გაძლიერება გრძელვადიანი მდგრადი განვითარებისათვის“ რომელმაც მონაწილეობა მიიღო ევროკავშირის მიერ გამოცხადებულ საგრანტო კონკურსში, გაიმარჯვა და მიიღო დაფინანსება მისი განხორციელებისათვის.

პროექტის მიზანი იყო ისეთი კომპლექსური ღონისძიებების რეალიზაცია, რომელიც ხელს შეუწყობდა თვითმმართველობის ორგანოების ინსტიტუციონალური შესაძლებლობების გაძლიერებას მუნიციპალური ტერიტორიების მდგრადი განვითარების, მუნიციპალური მომსახურების სისტემის დახვეწის, რეგიონის მუნიციპალიტეტების ქვეყნის და საერთაშორისო საინფორმაციო სისტემებში ინტეგრაციისათვის.

2010 წლის 7 მაისს ახალგაზრდა მეცნიერთა კავშირ „ინტელექტს“, ხულოს მუნიციპალიტეტის საკრებულოსა და გამგეობას შორის გაფორმდა სამხრები თანამშრომლობის მემორანდუმი, რომელმაც განისაზღვრა თანამშრომლობის სფეროები და პრინციპები ზემოთაღნიშნული პროექტის ფარგლებში.

თანამშრომლობა მოიცავდა შემდეგ სფეროებს:

1. მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული გეგმის შემუშავება;
2. მოსახლეობისა და ბიზნეს სექტორის მომსახურების, ერთი ფანჯრის პრინციპით მოქმედი ცენტრის ჩამოყალიბება;
3. მუნიციპალური მომსახურების სტანდარტების შექმნა და მათი იმპლემენტაცია;
4. საინვესტიციო პასპორტის მომზადება;
5. მარკეტინგული სამოქმედო გეგმის მომზადება;
6. მუნიციპალიტეტის საინფორმაციო ინტერნეტ პორტალის მომზადება.

პროექტით გათვალისწინებული ყველა დაგეგმილი საქმიანობა განხორცილდა სრულად.

2. სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული გეგმის შემუშავების მეთოდოლოგიური საფუძვლები

მუნიციპალური ერთეულების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ეფექტური მოდელის შემუშავება და განხორციელება ქვეყნის ერთ-ერთი აქტუალური პრობლემაა. როგორც მსოფლიო გამოცდილება ადასტურებს, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს თავიანთი ფუნქციების მაღალხარისხოვანი შესრულებისათვის, ესაჭიროებათ ეფექტური სამოქმედო პროგრამა და მისი შესატყვისი მექანიზმების ამოქმედება. მუნიციპალიტეტმა უნდა შეძლოს ისეთი მთავარი მიზნის მიღწევა, როგორცაა მოსახლეობის ცხოვრების დონის ხარისხობრივი ამაღლება ეკონომიკის მდგრადი ფუნქციონირებით, ხელშემწყობი საინვესტიციო კლიმატის ჩამოყალიბებით, ადამიანური რესურსების პოტენციალის განვითარებით, ხარისხიანი სოციალური და საცხოვრებელი გარემოს შექმნით და აშ.

ადგილობრივი თვითმმართველობის განვითარების გეგმების შემუშავების პროცესში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება მეთოდის სწორად შერჩევას. ყველა მუნიციპალიტეტისათვის დამახასიათებელია როგორც საერთო, ისე განმასხვავებელი სპეციფიკური თავისებურებანი, რაც მოითხოვს ეფექტური მეთოდოლოგიური ბაზის გამოყენებას. შესაძლო გამოყენების მქონე მეთოდების ნუსხა საკმაოდ ფართოა.

მუნიციპალიტეტის განვითარების გეგმის ქვეშ იგულისხმება სოციალური, ეკონომიკური, სამეცნიერო-ტექნიკური, საწარმოო და ორგანიზაციული ხასიათის ურთიერთდაკავშირებულ ამოცანათა კომპლექსის და ღონისძიებების განხორციელება. გეგმა ერთი მიზნის ქვეშ გაერთიანებული, განსაზღვრულ ვადებში გაწერილი, გამოვლენილი რესურსებისა და წყაროების, მათი მიღების გზების, მონაწილეთა და შემსრულებელთა ჩართვის, სასურველი შედეგების მიღების პროცესის მართვის და მონიტორინგის ჩამოყალიბებული სისტემაა.

სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმების პროექტების შედგენისას გამოყენებულ იქნა საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპები: სპეციფიკურობა, მიღწევადობა, გაზომვადობა და შესრულების დროის გრაფიკთან მიბმულობა:

სპეციფიკურობა - პროგრამა უნდა შეესაბამებოდეს დამკვეთის კომპეტენციას, ე.ი. პროგრამით გათვალისწინებული საკითხები უნდა შედიოდეს იმ პრობლემათა ჩამონათვალში, რომელთა გადაწყვეტაზე პასუხისმგებელია მუნიციპალიტეტი. სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმის შედგენისას ერთ-ერთ მოთხოვნად განისაზღვრა ქვეყნისა და რეგიონის დონეზე, კერძო და არაკომერციული სტრუქტურების მიერ განხორციელებული სხვა პროგრამების ღონისძიებების დუბლირების არ დაშვება.

მიღწევადობა - გულისხმობს რომ მთავარი და ქვემიზნები პოტენციურად უნდა იყოს მიღწევადი, რეალურად განხორციელებადი.

გაზომვადობა - გეგმაში დასახული მიზნები არამარტო მიღწევადი უნდა იყოს არამედ შეიძლებოდეს მისი მასშტაბის დადგენა, მიზნის მიღწევის შემოწმება.

დროის გრაფიკთან მისადაგება - გულისხმობს მიზნის მიღწევის ვადებისა და გეგმის რეალიზაციის ეტაპების დადგენას.

სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმების შედგენისადმი მეთოდური მიდგომა საშუალებას იძლევა ცალკეული მიზნები და ამოცანები განისაზღვროს მოკლე, საშუალო და გრძელვადიანი პერიოდებისათვის. მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მეთოდური უზრუნველყოფა ეფუძვნება სამ ძირითად მიდგომას:

1. **ზუსტი გაანგარიშებებისა და ლოგიკური სქემების მიდგომა** - გულისხმობს მათემატიკური ფორმულებისა და ლოგიკურ-ანალიტიკური სქემების გამოყენებით პროექტებისა და პროგრამების დასაბუთებას;
2. **სოციალურ-ეკონომიკური მიდგომა** - გულისხმობს სოციოლოგიური კვლევის პროცესების ხარჯზე საჭირო ინფორმაციის მიღებას, რომელიც უზრუნველყოფს მუნიციპალიტეტის წინაშე არსებული პრობლემების გამოვლენას, მათი გადაჭრისათვის მიზანშეწონილი გადაწყვეტილების შემუშავებას, საზოგადოების აქტიური ნაწილისა და სამეურნეო სუბიექტების ინტერესთა გათვალისწინებას და პროგრამის შესრულებაში ჩართვას;
3. **სცენარული მიდგომა** - მისი მთავარი პრინციპია მუნიციპალიტეტის განვითარების შესაძლო ალტერნატიული ვარიანტების შემუშავების სასურველი ვექტორიდან მოსალოდნელი გადახრების ხარისხობრივი და რაოდენობრივი ანალიზი, მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მაღალი ალბათობის მქონე შესაძლო სცენარების განსაზღვრა, ადგილობრივი თვითმმართველობის პროგრამული, ობიექტური მოქმედება მისთვის ყველაზე სასარგებლო მიმართულების რეალიზებისათვის, რომელშიც მინიმუმამდე იქნება დაყვანილი რისკ ფაქტორების მოქმედება, არასასურველი სცენარების განვითარება.

ჩვენ შემთხვევებში სცენარული მიდგომა, გამოყენების თვალსაზრისით, პრიორიტეტულად შეიძლება ჩაითვალოს, თუმცა ცალკეული პროექტების შემთხვევაში არ არის გამორიცხული სამივე მიდგომის ცალკეული ელემენტების გამოყენება. სცენარული მიდგომა სხვა არაფერია თუ არა ანალიზის დროს იმიტაციური მოდელების მეთოდების გამოყენება. ანუ ის არაა ფოკუსირებული მკაცრად ფორმალიზებული მეთოდების უპირატეს გამოყენებაზე. ამ შემთხვევაში შეუძლებელია და არც მოითხოვება ზუსტი პარამეტრების დადგენა მათემატიკური ფორმულებით. სიტუაციის ანალიტიკური შეფასებების მიღება ორიენტირებულია ვერბალური განზოგადების საფუძველზე. ასეთი მიდგომა რეალურად ასახავს კვლევის სიღრმესა და გადაწყვეტილების მიახლოების ალბათობას სინამდვილესთან.

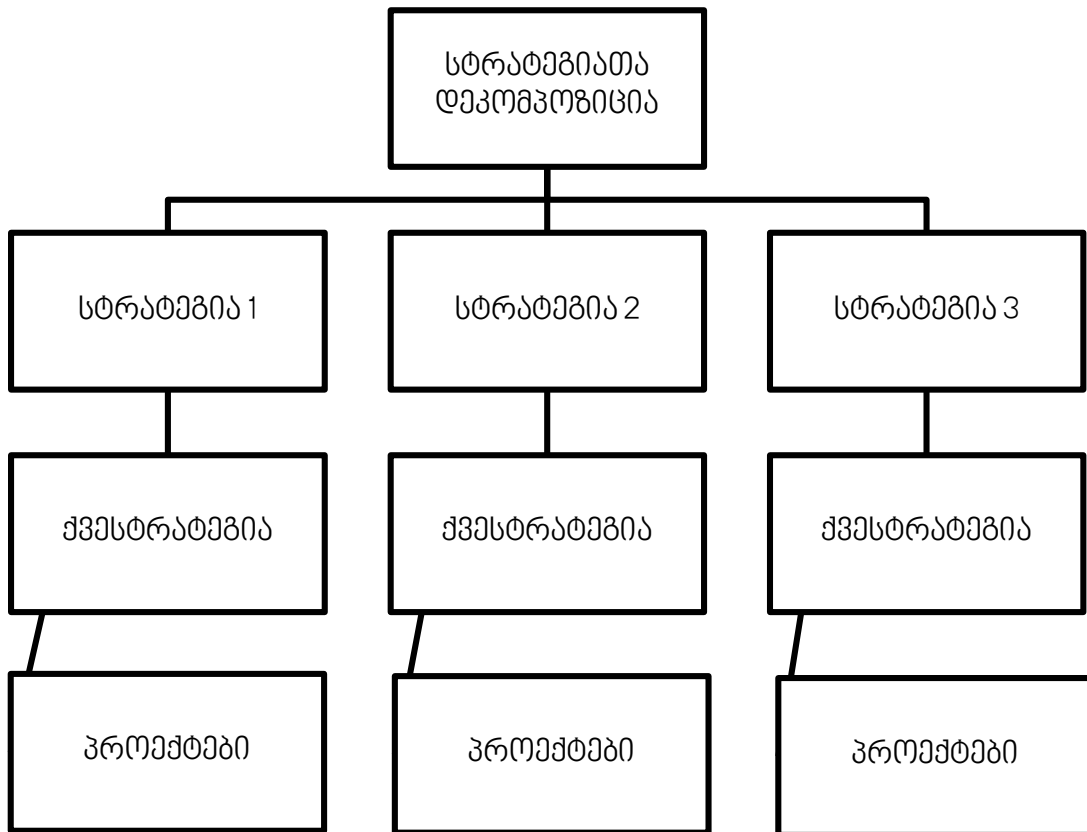
სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმის შემუშავების დროს გამოყენებული მეთოდური მიდგომა გულისხმობს წინადადებათა კომპლექსის შემუშავებას სხვადასხვა მოქმედებისათვის. პირველ რიგში - მმართველობითი კომპეტენტური გადაწყვეტილებების მიღებისათვის, რაც მუნიციპალიტეტის ხელმძღვანელთა დელეგირებული ფუნქციაა.

სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმა განიხილება როგორც მუნიციპალიტეტის მთელი საზოგადოების საქმიანობის პროექტი. ის მოწოდებულია უზრუნველყოს კოორდინაცია სხვა სუბიექტებთან - ბიზნესი, საზოგადოებრივი ინსტიტუტები, მუნიციპალიტეტის გარე კონტრაგენტები, სხვადასხვა სახელისუფლებო ორგანოები რეგიონში, ქვეყანაში და მის გარეთ სუბიექტებთან.

პროგრამულ-მიზნობრივი მეთოდის პრინციპებზე დაყრდნობით სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმის სქემა პირობითად ასეთია:

- მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შეფასება მრავალვარიანტული, მრავალფაქტორული ანალიზის საფუძველზე მუნიციპალიტეტის შესაძლო განვითარების ალტერნატიული ვარიანტების შემუშავება;
- რისკების, რესურსული შესაძლებლობების, ძლიერი და სუსტი მხარეების, საფრთხეების გათვალისწინებით მისაღები სცენარის შერჩევა;
- მიზნობრივი სცენარის მიხედვით მუნიციპალიტეტის განვითარების პრიორიტეტული მიმართულებების შერჩევა.
- გეგმის რეალიზაციის ძირითადი მაჩვენებლები. ე.წ. მიზნის ხის პრინციპით ფორმირებული იერარქიის სტრუქტურაში ამოცანათა და პროექტების რანჟირებული ჯგუფების ორიენტაცია მთავარი მიზნის შესრულებაზე.

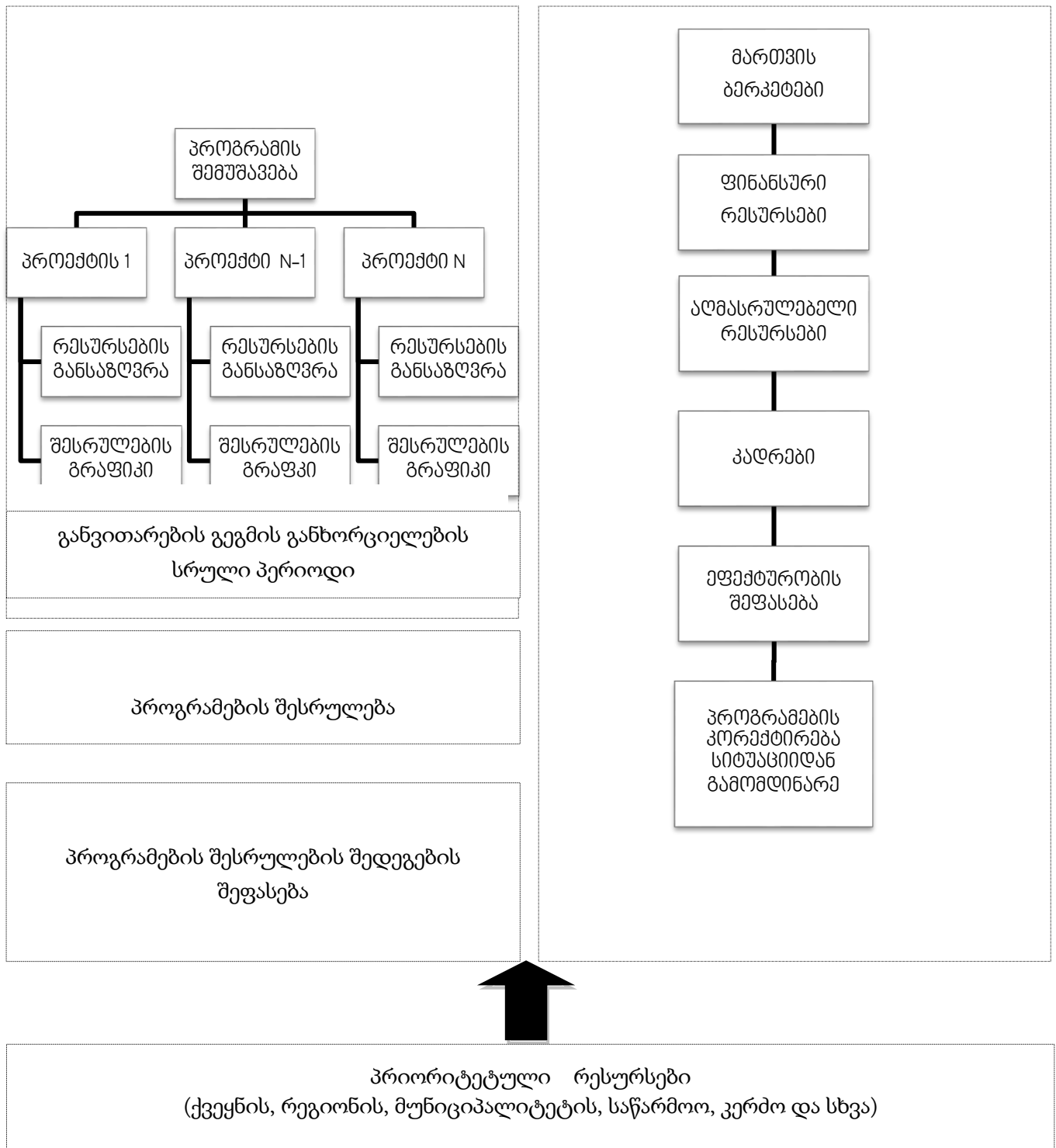
დიაგრამა №2.1. მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმის შემუშავება - იერარქიული სტრუქტურა

ამოცანათა დეკომპოზიციის დამოკიდებულია მუნიციპალიტეტის გადასაჭრელ პრობლემათა რაოდენობაზე და მასშტაბებზე. თითოეული ქვეამოცანა თავის, მხრივ განსხვავებული რაოდენობის პროექტებს შეიცავს. მეთოდურად თითოეული ამოცანის განსაზღვრისა და შესრულების რეგლამენტი ზოგად პრინციპებზეა დაფუძნებული.

მუნიციპალიტეტის განვითარების სტრატეგიული გეგმის შედგენა თავის მხრივ უზრუნველყოფილი იქნება მისი განხორციელების ეფექტური ორგანიზაციით, რომელიც სქემატურად ასე შეიძლება წარმოვიდგინოთ.

დიაგრამა №2.2. სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული გეგმის რეალიზაციის სქემა

მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმის შემუშავებას საფუძვლად უდევს ქვეყნისა და საზღვარგარეთის ცნობილი და აღიარებული მეცნიერებისა და სპეციალისტების ნაშრომები მაკროეკონომიკაში, საერთო და სპეციალურ მენეჯმენტში, რეგიონულ პრობლემებში, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სფეროში და ა.შ. გეგმების

მეცნიერული დასაბუთებულობის მაღალი დონისა და მოსალოდნელი შედეგების ოპტიმალურობის მიღწევისათვის გამოყენებული იქნება აღიარებული და აპრობირებული, ეფექტური მიდგომებისა და მეთოდების ცალკეული ელემენტები და ასპექტები, მაგალითად:

- მიზნობრივი მიდგომა-მიზნები, მისი მიღწევის გზები;
- სისტემური მიდგომა (სისტემურ კომპლექსური, სისტემურ პროგრამული, სისტემურ ნორმატიული და ა.შ.) მუნიციპალიტეტი როგორც სისტემა;
- გეოსისტემური მიდგომა - მუნიციპალიტეტის როგორც კვლევის ობიექტის სიღრმისეული შესწავლა მასში შემავალი მიკროსისტემების დონემდე. (მუნიციპალიტეტი-სოფლები, ზონები);
- პრობლემატური მიდგომა - სივრცობრივ დროითი განვითარების წინააღმდეგობების შესწავლა;
- გეოპოლიტიკური-საზოგადოებრივი ურთიერთობების სუბიექტების ინტერესთა წარმოშობის, გავრცელებისა და რეალიზაციის პრობლემები;
- ინოვაციური მეთოდი-განვითარების სტრატეგია, მიზნები, ამოცანები, პროექტები, პროგრამები, მოსალოდნელი შედეგები, დასკვნითი დებულებანი.

მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმის შედეგების მეთოდური უზრუნველყოფა სამ ძირითად ეტაპად შეიძლება წარმოვიდგინოთ:

- ორგანიზაციულ-მოსამზადებელი ეტაპი;
- პროგნოზულ-ანალიტიკური ეტაპი;
- სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმა.

გეგმის რეალიზაცია ითვალისწინებს მუნიციპალიტეტის განვითარების გეგმის უწყვეტობას დროში, რაც გულისხმობს სხვადასხვა ვადიანი პროგნოზული დოკუმენტების მიღებას პერიოდულობის პრინციპით, რაც საშუალებას მისცემს მუნიციპალიტეტს ჩამოაყალიბოს მართვის მუდმივად განვითარებადი ეფექტურ სისტემა.

N	პროგნოზული დოკუმენტი	პროგრამული დოკუმენტი	შესრულების ვადა	ახალი დოკუმენტის შედგენის ან კორექტირების პერიოდულობა
1	გრძელვადიანი პროგნოზი	კონცეფცია	10 წელი და მეტი	10 წელი
2	საშუალო-ვადიანი პროგნოზი	პროგრამა	3-5 წელი	3-5 წელი
3	მოკლე-ვადიანი პროგნოზი	გეგმა	1 წელი	1 წელი

3. ინფორმაციული ბაზის შექმნისა და გამოყენების ასპექტები მუნიციპალიტეტის განვითარების სტრატეგიული გეგმის შედგენაში

სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების საშუალო და გრძელვადიანი გეგმების შემუშავებისას ინფორმაციული ბაზის საიმედოობა და მრავალფეროვნება, საკმარისობა ერთ-ერთი ძირითადი განმსაზღვრელი ფაქტორია. გეგმის შემუშავების პროცესში მთავარ მოთხოვნებად განისაზღვრა:

- ინფორმაციის შეგროვებისას აპრობირებული, აღიარებული და ეფექტური ფორმებისა და მეთოდების გამოყენება;
- მუნიციპალიტეტის, როგორც კვლევის ობიექტის შესახებ ამომწურავი, საიმედო, პროექტის მიზნებისა და ამოცანების განხორციელებისათვის მაღალკომპეტენტური დონეზე დასაბუთებული პროგრამის მიღებისათვის აუცილებელი და საკმარისი მონაცემთა ბაზის ფორმირება;
- ინფორმაციულ-ანალიტიკური მასალების კომპლექსურობა და საბოლოო დასკვნების სისტემურობის პრინციპით ჩამოყალიბება;
- ეგზოგენური და ენდოგენური ფაქტორების შესაძლო ზემოქმედების გათვალისწინება.

სხვადასხვა წყაროებით მიღებული ინფორმაცია არის ის მთავარი რესურსი, რომელიც ინტელექტუალური პროდუქტის საბოლოო სახეს მუნიციპალიტეტის განვითარების პროგრამის სახით წარმოადგენს. პროექტზე მუშაობის მთელი პროცესი მოიცავს იმ საყოველთაოდ ცნობილ ფაზებსა და ეტაპებს, როგორცაა ინფორმაციის შეგროვება-გადამუშავება-შენახვა-გადაცემა.

ინფორმაციული მასალების შეგროვების პროცესი, მიუხედავად გარკვეული შეფერხებებისა, რაციონალურად წარიმართა, რამაც უზრუნველყო შემდეგი:

- ინფორმაციის რეალობასთან მაქსიმალური მიახლოება, კვლევის ობიექტის ფუნქციონირებაზე მოქმედი სხვადასხვა ფაქტორების ზემოქმედების შესაძლო მახასიათებლების დადგენა;
- მუნიციპალიტეტის დონეზე ეროვნული მეურნეობის სხვადასხვა დარგებისა და სფეროების შესახებ საცნობარო, შეფასებითი, საკონტროლო და ზოგადპარამეტრული ინდიკატორების განსაზღვრა;
- კვლევის ობიექტების მართვისა და ფუნქციონირების, ეფექტურობის შეფასება ვერტიკალურ-იერარქიული და ჰორიზონტალური ორგანიზაციულ ფუნქციონალური კომუნიკაციების გათვალისწინებით.

სტრატეგიული თვალსაზრისით ინფორმაციული ბაზა საკმაოდ მრავალფეროვანია და შემდეგნაირად არის წარმოდგენილი.

1. ისტორიული, ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით;
2. მუნიციპალიტეტის ორგანიზაციული სტრუქტურა და მართვის პრინციპები;
3. გეოგრაფიული მდგომარეობა;
4. ბუნებრივი რესურსები (მიწა, წყალი, სასარგებლო წიაღისეული, ტყე და სხვა.) და მათი გამოყენების მდგომარეობა;
5. დემოგრაფია, შრომითი რესურსები;
6. ინფრასტრუქტურა (ტრანსპორტი, გზები, კომუნიკაციები, ენერგეტიკა, წყალმომარაგება, კანალიზაცია, მელიორაცია და ა.შ.);

7. ჯანმრთელობა და სოციალური დაცვა;
8. განათლება, კულტურა, სპორტი;
9. დარგობრივი ეკონომიკა (სოფლის მეურნეობა, ტურიზმი და სხვა.);
10. საჯარო ფინანსები. სხვა ფინანსური წყაროები;
11. სოციოლოგიური მასალები (კრიტიკული შენიშვნები, წინადადებები, პროგრამული ხასიათის რეკომენდაციები);
12. ახალგაზრდა მეცნიერთა კავშირი „ინტელექტის“ საკუთარი მონაცემთა ბაზა;

ინფორმაციული ბაზის საბოლოო პროგრამული სახის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმად ტრანსფორმაციის პროცესში, ერთ-ერთ მთავარ მომენტად განისაზღვრა პრობლემური და რესურსული ასპექტების წარმოჩენა. ეს მიეკუთვნება ინფორმაციის გადამუშავების ეტაპს, რომლის ანალიტიკურმა შეფასებებმა შესაძლებელი გახადა განსაზღვრულიყო პრობლემებისა და რესურსული პოტენციალის შემდეგი ნუსხა:

პრობლემები

- სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწების სიმცირე, ნაკვეთების კონტურების მცირე მასშტაბები, გაფანტულობა, დაბალი ნაყოფიერება, გამოყენების შეზღუდული შესაძლებლობები, მექანიზაციის გამოყენების დაბალი დონე;
- მთის მდინარეებისა და ტბების ეკოლოგიური დაბინძურების გამო პრევენციული ღონისძიებების განხორციელების აუცილებლობა. გამწმენდი ნაგებობების ქსელით სრულმასშტაბიანი უზრუნველყოფის არარსებობა;
- ტყის მასივების დაცვის საჭირო პროგრამებისა და პროექტების შემუშავების განხორციელების აუცილებლობა (არაორგანიზებული და უსისტემო ჭრებით დარღვეული ბალანსის აღდგენა, დაავადებების გავრცელების პროცესის შეჩერება და საბოლოოდ ლიკვიდაცია, მონიტორინგი);
- სტიქიური-გეოლოგიური პროცესების განვითარების ადეკვატური შემაკავებელი და შედეგების დაძლევის გამომწვევი ფაქტორების აღკვეთა (ტყის ჭრა, მიწის დამუშავება-გამოყენების ეფექტური ფორმების დანერგვა, გზები, ბინათმშენებლობა და სასმელი წყლის მოხმარების რეგულირება);
- დემოგრაფიული მდგომარეობის ხელშემწყობი პირობების სისუსტე;
- სოციალური მდგომარეობის დაბალი დონე;
- დასაქმების დაბალი დონე და მიგრაციული პროცესები, კვალიფიციური კადრების მოზიდვისა და დასაქმების, დამაგრების, გადამზადების პრობლემა;
- საგზაო ქსელის მდგომარეობის გაუმჯობესების აუცილებლობა;
- გაზიფიცირება;
- წყალმომარაგების, საკანალიზაციო სისტემის სრულყოფა, მოსახლეობის მთელი ნაწილის მოცვა;
- სამელიორაციო სისტემის რეაბილიტაცია-განვითარება;
- სამედიცინო მომსახურების ქსელის ობიექტების მატერიალურ-ტექნიკური და საკადრო უზრუნველყოფის გაუმჯობესება, შრომის ანაზღაურების მასტიმულირებელი გარემოს შექმნა, სამედიცინო დახმარების მიღების მისაწვდომობა მოსახლეობისთვის;

- სამედიცინო და სოციალური დაცვის პროგრამების და პროექტების განხორციელების გაფართოება, საჭირო ფინანსური რესურსების მოზიდვის ზრდა, დაზღვევის სისტემის გაუმჯობესება;
- პედაგოგთა დეფიციტი. კვალიფიციური კადრების ნაკლებობა მუნიციპალურ სკოლებში. მასტიმულირებელი გარემოს შექმნის აუცილებლობა. სკოლების დეფიციტური ბიუჯეტი;
- საბავშვო ბაღების არასაკმარობა;
- კულტურის სახლებისა და სასოფლო კლუბების ბაზის არასაკმარობა და აღდგენა-რეაბილიტაციის აუცილებლობა;
- ხალხური რეწვის ტრადიციებისა და თანამედროვე ოსტატების ფართო სპექტრი, ამ სფეროს განვითარებისადმი ხელშეწყობის აუცილებლობა;
- სოფლის მეურნეობის გარდა სხვა დარგების განვითარების მეტად დაბალი დონე;
- ხე-ტყის დამუშავების საწარმოთა არალეგალიზებული ფუნქციონირება და მათი საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესების მიზნობრიობა;
- უკიდურესად სუსტად ან საერთოდ არ არის განვითარებული ისეთი ადგილობრივი რესურსების გადამამუშავებელი საწარმოო ობიექტები, როგორცაა ხორცი, რძე, ხილბოსტნეული, გარეული ხილი და სხვადასხვა მცენარეული ნედლეული;
- ერთ სულ მოსახლეზე, ოჯახზე, ფერმერულ მეურნეობაზე მიწის ფართის სიმცირე. აგროსექტორში კოოპერირებისა და გაერთიანებების სხვადასხვა აპრობირებული ფორმების სრული დაუნერგაობა;
- აგროტექნოლოგიების ცოდნის დაბალი დონე, სწავლება-კონსულტირების, ანალიზების ჩატარების რეკომენდაციების შემუშავების პრობლემები;
- შხამ-ქიმიკატების, სასუქებისა და სხვა საშუალებების გამოყენების შეზღუდული შესაძლებლობები, ფასები, დოზირება;
- ხეხილის ნარგავების შემცირება, ჯიშობრივი სიწმინდის დაუცველობის გაუმჯობესების მიმართულებით მცენარეული კვლევები და პრაქტიკული სამუშაოების არ შესრულება. საკოლეჯიო და სანერგე მეურნეობის არარსებობა;
- მეცხოველეობის განვითარების ბაზის სისუსტე, წარმოების სუსტი ტემპები ან შემცირება;
- რძის მოცულობის გაზრდისა და მისგან პროდუქციის წარმოების ათვისების პროცესის ხელშეწყობლობა;
- ტურისტული რესურსების სრულმასშტაბიანი ჩართვის მიუღწევლობა ტურისტულ ინდუსტრიაში (ძეგლებთან და სხვა ობიექტებთან მისასვლელი გზების, უვარგისობა ან არარსებობა, მეცნიერულ დონეზე შეუსწავლელი და სარეკლამო-საცნობარო მასალების სიმწირე და ა. შ.);
- გზებზე საგზაო და საჩვენებელი ნიშნების ნაკლებობა, ბენზინგასამართი სადგურების, კვების ობიექტების, სასტუმროების და სხვა სერვისული ქსელის, ობიექტების, არათანაბარი სივრცობრივი განლაგება.
- ტურისტული ნაკადების მოზიდვის არათანაბრობა სეზონების მიხედვით, მიუხედავად რესურსების არსებობისა;
- დეფიციტური ბიუჯეტი, შემოსულობების, წყაროების სიმცირე. ზოგიერთი მიზნობრივი ხასიათის პროექტებისა და პროგრამების შეუსრულებლობა;
- სხვა პრობლემები.

რესურსები

- მუნიციპალიტეტის საკრებულოს მუდმივ მოქმედი კომისიებისა და გამგეობის სამსახურების არსებობა. ექსკლუზიური და დელეგირებული უფლებამოსილებების ფარგლებში ფუნქციონირების ხელისშემშლელი და მასტიმულირებელი ფაქტორების შეფასებისა და ადეკვატური მოქმედების განხორციელების შესაძლებლობა;
- ქვეყნის ხელისუფლების ეფექტური სტრატეგიული კურსი, ადგილობრივი თვითმმართველობის განვითარება-გაძლიერებისა და სივრცობრივი მოწყობის პოლიტიკის გატარება. ამ სფეროში საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარებისა და საერთაშორისო თანამეგობრობის დახმარების მიღების შესაძლებლობები;
- მუნიციპალიტეტის რესურსული პოტენციალის ის ნაწილი, რომელიც ჯერჯერობით ნაწილობრივ ან საერთოდ არ გამოიყენება (წიაღისეული, ჰავა, წყალი, მიწა, ფლორა და ფაუნა, ისტორიული ტრადიციები და მემკვიდრეობა, არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული კვლევის შედეგები, დარგობრივი ინფრასტრუქტურა და ა.შ.);
- ადამიანური რესურსები;
- წარმოებისა და მომსახურების, ასევე ენერჯო მომარაგების სატრანსპორტო და კომუნიკაციებით უზრუნველყოფის პოტენციური დონე;
- აჭარის ა.რ. ჯანმრთელობის დაცვისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს მიზნობრივი პროგრამები;
- მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტიდან დაფინანსებული სამედიცინო და სოციალური დაცვის პროგრამები;
- სოციალური დაცვის სააგენტოს მომსახურებები;
- აჭარის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს მიერ სხვადასხვა პროექტების განხორციელება;
- პედაგოგთა სერთიფიცირება, განათლების სფეროს რეფორმის ერთიანი სახელმწიფო პოლიტიკის გატარება;
- უმაღლეს სასწავლებლებში ჩარიცხულ აბიტურიენტთა ზრდის ტენდენცია;
- საბიუჯეტო და სხვა სუბიექტების ფინანსური რესურსების მობილიზების შესაძლებლობა სკოლამდელი აღზრდის ობიექტების ქსელის გაფართოებისათვის;
- გამორჩეული კულტურა და მატერიალური ფასეულობები, ისტორიული ძეგლები და სხვა დანიშნულების ობიექტები ტურიზმის განვითარების რესურსული პოტენციალით, ისტორიული ძეგლების აღდგენა-რეაბილიტაციის გზით;
- ხალხური რეწვის ისტორიული წარსული და თანამედროვე ტრადიციები, ოსტატები, საყოფაცხოვრებო, საწარმოო და სუვენირების ტიპის პროდუქციის დამზადების წახალისება;
- მუზეუმები, ხალხური შემოქმედების მრავალფეროვნება, ანსამბლები სახალხო დღესასწაულები;
- აგრარული სექტორის დომინირება, სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის წარმოების სპეციფიკურობა, ეკოლოგიური კონკურენტუნარიანობის მაღალი დონე, მოსახლეობის მდგრადი ინტერესი აგრარული სფეროსადმი. ისტორიულად ჩამოყალიბებული დოვლათის წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების რეგიონული მოდელის არსებობა;
- წარმოების ფაქტორების კვლავწარმოებისა და გამოყენების ურთიერთდაბალანსებული გამოყენების დეფიციტური მდგომარეობა;

- ხე-ტყის დამუშავების ტრადიციები, სახელოსნოები, წარმოების, ტექნოლოგიების მრავალფეროვნება, სიმარტივე, მიღებული პროდუქციის ასორტიმენტისა და ნომენკლატურის გაფართოება, მათზე ბაზარზე საკმაოდ მაღალი მოთხოვნა. ხე-ტყის რესურსების მარაგი;
- კარტოფილის ნათესების ზრდის ტენდენცია. მეზობელი ქვეყნებიდან შემოტანილ პროდუქციასთან შედარებით მაღალკონკურენტუნარიანობა, ექსპორტის შესაძლებლობანი, ადგილობრივი ბაზრის მდგრადი და მაღალი მოთხოვნა. ეკოლოგიური სისუფთავე, მთის იალაღებზე ორგანული სასუქის გამოყენების პოტენციალი, მაღალი გემური თვისებების მქონე კარტოფილისგან სხვადასხვა სახის პროდუქციის წარმოების შესაძლებლობა;
- ბოსტნეულისა და ბალჩეულის წარმოების შესაძლებლობანი, მათი გადამუშავების ტექნოლოგიების არსებობა და შესაძლო გამოყენება;
- ტურისტული ინდუსტრიის განვითარების რესურსები. ტურიზმის, როგორც საკვანძო დარგის სახედ გადაქცევის რეალური საფუძველი;
- მუნიციპალიტეტის დარგთაშეთანწყობის ოპტიმალური მოდელის სხვადასხვა შესაძლო ვარიანტები;
- საინტერესო ტურისტული მარშრუტების შემუშავებისა და ამოქმედების შესაძლებლობანი;
- ტურისტული ნაკადების მზარდი ტენდენცია, ტურისტული სეზონების გახანგრძლივებასა და თანაბარი დატვირთვით მუშაობის უზრუნველყოფა;
- სამთო-სათხილამურო კომპლექსების შექმნის რესურსების ფართო არჩევანი;
- ტურიზმის განვითარების ძირითადი მიმართულებები, უსაფრთხოების გარანტიები, სტუმართმოყვარეობა;
- სხვა რესურსები;

ინფორმაციული მასალები ქმნის იმის საფუძველს, რომ ჩამოყალიბდეს რესურსებსა და პრობლემების ურთიერთკავშირებისა და პროგრამის შესაძლო ვარიანტების შემუშავების მიმართულებები. სქემატურად მთელი ტექნოლოგიური ციკლი ასე შეიძლება გამოვსახოთ:

I ეტაპი

კვლევის ობიექტის, მუნიციპალიტეტის განვითარების პროგრამის მიზნებისა და ამოცანების განსაზღვრა.

- მიზნები და მოცანები;
- საფუძვლები;
- სამუშაოთა განხორციელების გეგმა;
- საჭირო ინფორმაციის სტრუქტურის განსაზღვრა და შეგროვების გზები, მომწოდებლები;
- გამოკითხვის ანკეტები, პირველადი ინფორმაციის შეგროვების ფორმები;
- მეთოდოლოგიის არჩევანი;
- შემსრულებლები და თანამონაწილეები.

II ეტაპი

საწყისი ინფორმაციული ბაზის ფორმირება ინფორმაციის შეგროვება.

- ხულოს მუნიციპალიტეტის გამგეობა;

- აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამმართველო;
- საქართველოს საავტომობილო გზების დეპარტამენტის ტერიტორიული ორგანოს - აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საავტომობილო გზების დირექცია;
- აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო;
- სოციალური მომსახურების სააგენტო;
- აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტრო;
- აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი;
- საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვისა და სპორტის სამინისტრო;
- საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური;
- აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ფინანსთა და ეკონომიკის სამინისტრო;
- შინაგან საქმეთა სამინისტროს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავარი სამმართველო;
- ანკეტური გამოკითხვის მასალები;
- სხვა ინფორმაციული წყაროები.

ინფორმაციის სახეობების (ჯგუფების) ჩამოყალიბება

- მუნიციპალიტეტის ისტორია და სტრუქტურა;
- მუნიციპალიტეტის გეოგრაფიული დახასიათება;
- ბუნებრივი რესურსები;
- ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეობისა და არაორგანული ბუნების ძეგლები;
- მოსახლეობა და დემოგრაფიული პროცესები – არსებული მდგომარეობა;
- დარგობრივი ინფრასტრუქტურა;
- ჯანმრთელობა, სოციალური დაცვა, განათლება, კულტურა;
- მუნიციპალური ეკონომიკის მდგომარეობა;
- ფინანსები;
- სოციოლოგიური გამოკითხვის შედეგები.

III ეტაპი

ინფორმაციის დამუშავება

- ზოგადსაცნობარო ინფორმაციის გამოყოფა;
- კვლევის ობიექტის, მუნიციპალიტეტის შესახებ მიღებული მასალების სრულყოფა და დასკვნების გაკეთების უზრუნველყოფის დონე;
- სიღრმისეული შესწავლა, ინფორმაციული უკმარისობის გამოვლენა ცალკეული საკითხების მიმართ. დამატებითი ინფორმაციის შეგროვების ორგანიზება;
- მუნიციპალიტეტის ცალკეულ სფეროებში და მიმართულებებში, პროექტებში ძლიერი და სუსტი მხარეების წარმოჩენა. არსებული მდგომარეობის შეფასებიდან გამომდინარე პრობლემებისა და რესურსების ნუსხის განსაზღვრა;

საბოლოო გადაწყვეტილების, პროექტის მომზადება (გეგმის პროექტი).

- გამოვლენილ პრობლემათა ნუსხის დადგენა;
- პრობლემათა პრიორიტეტების დადგენა ისეთი მიმართულებების გათვალისწინებით როგორცაა:
 - პრობლემების გადაჭრის მოსალოდნელი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები;
 - საჭირო რესურსებით უზრუნველყოფის პოტენციალური შესაძლებლობების არსებობისა და მოზიდვის დასაბუთება;
 - საჭირო გარემოს არსებობის დასაბუთება, გამომდინარე სახელმწიფოს საშინაო და საგარეო პოლიტიკური კურსიდან, მუნიციპალიტეტის უფლებამოსილებიდან, ბიზნეს სფეროსა და მოსახლეობის ინტერესებიდან და სხვა გარემოებებიდან;
 - პრობლემის წამყვანი როლი სხვა პრობლემების გადაჭრაში ანუ მათთან დამოკიდებულების ხარისხი;
 - პრობლემათა პრიორიტეტულობის პრინციპით რანჟირება, გადაჭრის გზების, შემსრულებელი სუბიექტებისა და შესრულების პერიოდების განსაზღვრა;
- შესრულების პროცესში შესაძლო რისკ-ფაქტორების განვითარების და ზემოქმედების ვარიანტების დამუშავება;
- ანკეტური გამოკითხვის მასალების საფუძველზე პრობლემათა გადაჭრის აუცილებლობის გათვალისწინება, ასევე მოწოდებული რეკომენდაციების, წინადადებების, სურვილების, შეხედულებების შეფასება და პროგრამაში ჩართვის აქტუალობის ან უარყოფის მოტივაციების დადგენა;
- საქართველოს სახელმწიფო სტრატეგიული კურსისა და სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის პრიორიტეტების გათვალისწინება;
- საერთაშორისო თანამეგობრობის, პარტნიორი და დონორი ქვეყნების, საერთაშორისო პოლიტიკური და ფინანსური ორგანიზაციების ინიციატივით განსახორციელებელი პროექტებისა და პროგრამების გათვალისწინება.

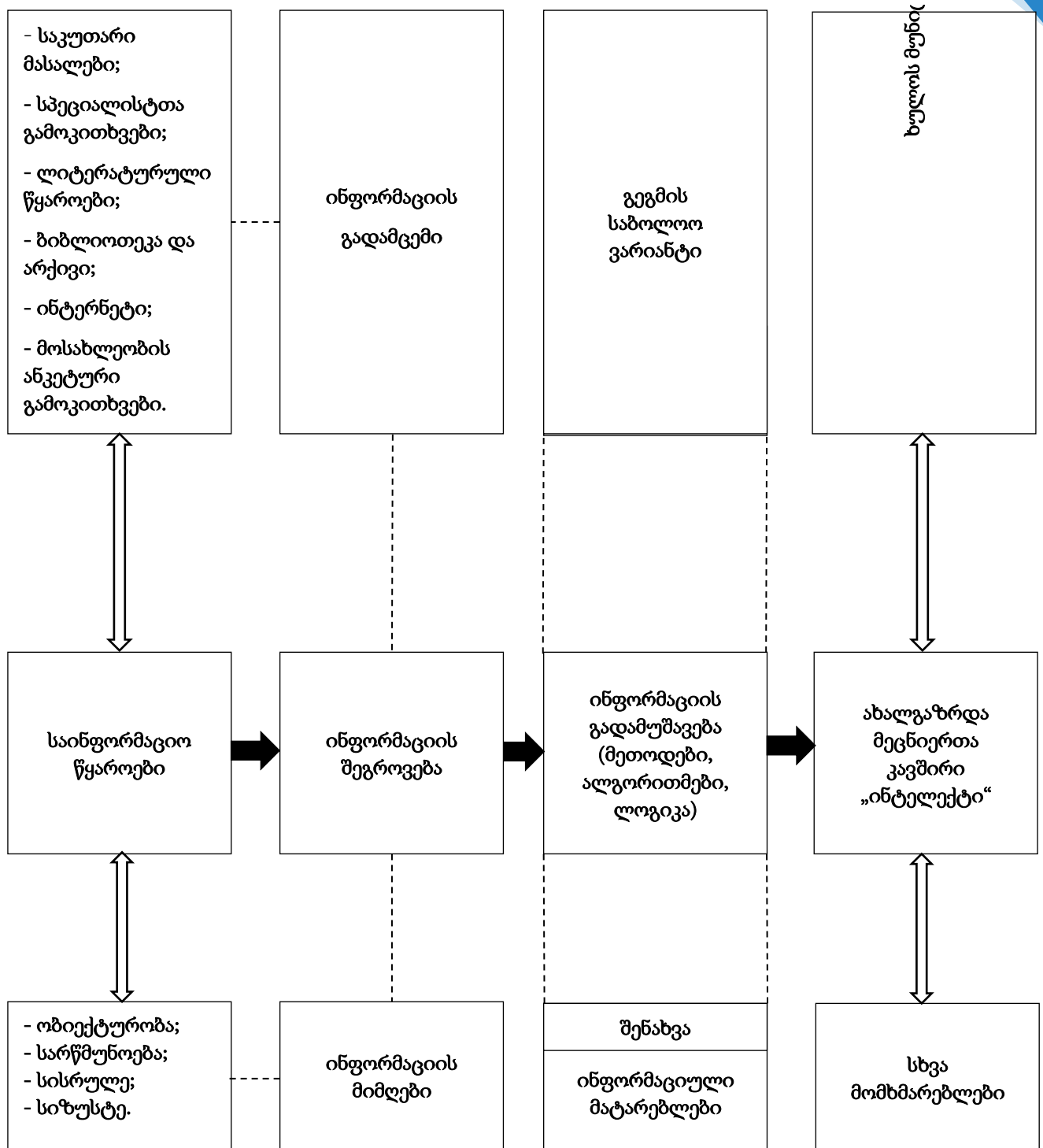
IV ეტაპი

ინფორმაციის შენახვა და გადაცემა

პროგრამის საბოლოო ვარიანტის ფორმირება, მოზიდვა, ექსპერტული შეფასება საჭიროებიდან გამომდინარე აუცილებელი კორექტივების შეტანა;

- პროგრამის ელექტრონული ვერსიით და ბეჭდური სახით ფორმირება;
- პროგრამული დოკუმენტი;
- მომხმარებელზე გადაცემა, პრეზენტაცია.

დიაგრამა № 3.1. სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმების შემუშავების პროცესის სქემა

მუნიციპალური განვითარების სფეროში საქართველოს სახელმწიფო სტრატეგია მუდმივად განვითარებადი სისტემის ჩამოყალიბებაზეა ორიენტირებული. ხულოს მუნიციპალიტეტის განვითარებაზე ორიენტირებული პროგრამის შედგენისას სწორედ ეს პრინციპი იქნა გათვალისწინებული. ინფორმაციული ბაზის დამუშავების შედეგად გამოვლენილ პრობლემათა შორის პრიორიტეტულად შეიძლება განხილულ იქნეს შემდეგი ჯგუფები:

- სტრუქტურული პრიორიტეტები - მუნიციპალიტეტის ცალკეული დარგების განვითარება;

- სამეურნეო-ტექნიკური პროგრესის დანერგვის შესაძლო პრიორიტეტული მიმართულებები;
- პრიორიტეტები სოციალურ სფეროში;
- მუნიციპალიტეტის მართვის სისტემის სრულყოფისა და აქტუალური პრობლემების გადაჭრის პრიორიტეტები.

პროგრამის საბოლოო ვარიანტის ჩამოყალიბებისა და მასში ობიექტურად დასაბუთებული პრიორიტეტული პრობლემების ასახვა და მათი გადაჭრის გზების განსაზღვრა დაეფუძნა ისეთ ასპექტებს როგორცაა:

- პრობლემათა შერჩევა, მათი გადაწყვეტის აუცილებლობის დასაბუთება;
- პრობლემათა რანჟირება პრიორიტეტულობის მიხედვით, მნიშვნელობა, სირთულე, ტრადიციული მეთოდებით მათი გადაჭრის შეუძლებლობა ან არაეფექტურობა, რესურსული უზრუნველყოფის შესაძლებლობები, პრობლემათა გადაჭრაში მუნიციპალიტეტის, აჭარის მთავრობის, ან ქვეყნის ხელისუფლების ჩართვის აუცილებლობა და ა.შ.;
- ქვეყნისა და აჭარის რეგიონული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამებთან შესაბამისობა;
- პროგრამის განხორციელებით მაქსიმალური საბიუჯეტო და ეკონომიკური ეფექტის მიღება;
- მუნიციპალიტეტის განვითარების საშუალო და გრძელვადიანი პერიოდებისათვის პროგრამის ფორმირებისას გათვალისწინებულ იქნა, ე.წ. „მიზნის ხის“ აგების პრინციპით სარგებლობა, რაც გულისხმობს გენერალური მიზნის მიღწევისთვის ორ და სამ საფეხურიანი ქვემიზნებით პროგრამის შედგენას. ამის მიღწევის კრიტერიუმად გამოიყენება ისეთი ინსტრუმენტები და მექანიზმები, როგორცაა ეკონომიკური, ლოგიკური ანალიზი, ქვედა რანგის მიზნების ერთობლიობა მთავარი მიზნის მისაღწევად, მიზნების კონკრეტულობა და შემსრულებელთა კომპეტენტურობა;
- მიზნის მიღწევისათვის აუცილებელ ღონისძიებათა სისტემა, მისი გაწერა განსაზღვრულ დროში შემსრულებელ ადრესატებზე;
- პროგრამის სტრუქტურიზაცია - ქვესისტემები, პროექტები;
- რესურსების შეფასება-რესურსები, რომლებიც აუცილებელია მთლიანად პროგრამის განხორციელებისთვის. რესურსების უკმარისობის შემთხვევაში პროექტებისა და მიზნების დაზუსტება. დამატებითი რესურსების მოძიების გზების დადგენა;
- მარკეტინგული კვლევა-პროგრამის მოსალოდნელი ეფექტის შეფასება. არაეფექტური პროექტების ამოღება.

რეალურად, მიუხედავად კონკრეტული სტადიების გამოყოფისა და ცალკე დაუხასიათებლობისა პროგრამის შედგენის სტადიებად შეიძლება განვიხილოთ:

- ტექნიკური დავალება;
- ესკიზური პროექტი;
- ტექნიკური პროექტი;
- მუშა პროექტი;
- განხორციელება;
- ახალი საპროექტო მიმართულება.

4. ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმის განხორციელების შეფასების ინდიკატორები

ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამის შედეგისა და შესრულების შეფასების ინდიკატორები განსაზღვრულია კვლევის შედეგად გამოვლენილი პრობლემებისა და რესურსების გათვალისწინებით. მთავარი ამოსავალი წერტილი - ყველა შესაძლო ინდიკატორებისაგან რეალურად გამოყენებადი და მიღწევადი ინდიკატორების შერჩევა, ეფუძნება სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმის ძირითად სტრატეგიებსა და ქვე-სტრატეგიებს, მათში შემავალი პროექტების მიზნებსა და ამოცანებს. ინდიკატორები დაჯგუფებულია ცალკეული პირობითი მიმართულებების მიხედვით, რომლებიც მთლიანობაში პასუხობენ გეგმით განსაზღვრულ საერთო და დარგობრივ სფეროებს.

ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამის შედეგისა და შესრულების შეფასების ინდიკატორები ფორმულირებული იქნა შემდეგნაირად:

1. მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის კეთილდღეობისა და ცხოვრების ხარისხის ამაღლება.

- ცხოვრების დონის ინდექსი (რეალური შემოსავლები, მოსახლეობის ჯგუფები, ფასები სამომხმარებლო საქონელზე და მომსახურებაზე);
- ნომინალური და რეალური საშუალო თვიური ხელფასი (საბიუჯეტო ორგანიზაციები, არასაბიუჯეტო ორგანიზაციები, ბიზნეს სფერო);
- საარსებო მინიმუმის დონე ქვეყნის დონესთან შედარებით;
- საარსებო მინიმუმის ქვევით მყოფი მოსახლეობის ხვედრითი წილი;
- ოჯახური ბიუჯეტის შემოსავლებისა და ხარჯების დინამიკა და თანაფარდობა;
- ოჯახების ფულადი შემოსავლების თანაფარდობა საარსებო მინიმუმთან;
- ოჯახური და ფერმერული მეურნეობების განვითარების დინამიკა, საშუალო წლიური შემოსავალი ერთ დასაქმებულზე, დანაზოგები.

2. ეკონომიკური პოტენციალის ზრდა.

- სამრეწველო პროდუქციის წარმოების მოცულობა, ზრდის ინდექსი;
- სამრეწველო პროდუქციის წარმოება ერთ მცხოვრებზე;
- სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების მოცულობა, წარმოების ზრდის ინდექსი;
- სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მოცულობა ერთ მცხოვრებზე;
- სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის სამრეწველო გადამამუშავების ხვედრითი წილი;
- სამელიორაციო სისტემა, სარწყავი არხების სიგრძე, მორწყული ფართობის რაოდენობა, მიღებული შემოსავლების ზრდა, დანახარჯები;
- მუნიციპალური ბიუჯეტის შემოსავლების საკუთარი რესურსები, მისი ზრდის დინამიკა;
- სახელმწიფო და კერძო ინვესტიციების ზრდა ძირითად კაპიტალში;
- საცალო ვაჭრობის მოცულობა ერთ მცხოვრებზე;
- ფასიანი მომსახურების საერთო მოცულობა ერთ მცხოვრებზე;
- ინფრასტრუქტურული უზრუნველყოფის დონე ქვეყანაში არსებულ დონესთან შედარებით;
- მყარსაფარიანი გზების საერთო სიგრძე, სასოფლო გზების ხარისხობრივი მაჩვენებლები;
- სატელეფონო, სხვადასხვა საკომუნიკაციო ქსელების, სატელევიზიო არხების, ინტერნეტის განვითარების დონე და მოსახლეობისათვის მათი მისაწვდომობის ხარისხი;

- დასაქმება, დასაქმებულთა ხვედრითი წილი შრომისუნარიანი მოსახლეობის საერთო რაოდენობაში;
- წარმოების ფაქტორების პოტენციალის გამოყენება, დარგთაშორისი ბალანსი;
- ტურისტული ინდუსტრიის განვითარების დინამიკა. ტურიზმი, როგორც დარგთაშორისი საკვანძო დარგი;
- ვიზიტორთა საშუალო წლიური რაოდენობა სეზონების მიხედვით;
- ადგილობრივი წარმოების სასოფლო-სამეურნეო, სამრეწველო და ხალხური რეწვის პროდუქციის მოწოდება რეალიზაცია ტურისტთა კვების ობიექტებში;
- ტურისტული რესურსების ტურისტულ პროდუქტებში და მარშრუტების ჩართვის დონე;
- სასტუმროებსა და კვების ობიექტებში ადგილების რაოდენობა;
- ტურიზმის ცალკეული სახეობების განვითარება.

3. ადამიანური კაპიტალის განვითარება.

- მოსახლეობის რიცხოვნობის ზრდა და მიგრაციის დონე;
- ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის დინამიკა (მეწარმეობის სხვადასხვა ფორმები);
- სიცოცხლის ხანგრძლივობის საშუალო დონის ტენდენცია;
- ადამიანური პოტენციალის განვითარების ინდექსი (სიცოცხლის ხანგრძლივობა, სწავლის ხანგრძლივობა, მსყიდველობითი უნარი ა.შ.);
- მრავალშვილიანობის ხელშეწყობა და დაბადებულთა ჯანმრთელობის შენარჩუნება;
- ჯანდაცვის დანახარჯები ერთ სულზე. დანახარჯების საერთო მოცულობა დაფინანსების ყველა შესაძლო წყაროდან;
- მოსახლეობის დაზღვევის უზრუნველყოფა სხვადასხვა წყაროებით და ფორმებით;
- ექიმებითა და მედ-პერსონალით მოსახლეობის უზრუნველყოფა 1000 კაცზე;
- პერიოდული პროფილაქტიკური დათვალიერებისა და მკურნალობის ღონისძიებით მოსახლეობის უზრუნველყოფა;
- დაავადებულთა საშუალო რაოდენობა და ხვედრითი წილი მოსახლეობის მთლიან რიცხოვნობაში;
- სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის დინამიკა;
- დაავადებათა ინტენსივობა და გავრცელება (ტუბერკულოზი, ონკოლოგია, ნარკოლოგია, ფსიქიატრია და ა.შ.);
- ბავშვთა და მოზარდთა უზრუნველყოფა სპორტულ-გამაჯანსაღებელი ობიექტებით;
- ქორეოგრაფიული ანსამბლები, შემოქმედებითი კოლექტივები;
- უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების მქონე მოსახლეობის ხვედრითი წილი;
- ერთ სულ მოსახლეზე განათლების სფეროში მუნიციპალური ბიუჯეტის დანახარჯების დონე;
- ბავშვთა და მოზარდთა სკოლებში ადგილებით უზრუნველყოფა ერთცვლიან რეჟიმში;
- ბაგა-ბალებით უზრუნველყოფის დონე;
- პროფესიული მომზადებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების, გადამზადების მუნიციპალური პროგრამები. დანახარჯები მუნიციპალური ბიუჯეტიდან;
- კინოთეატრების რაოდენობა, თეატრების რაოდენობა, კულტურის სახლების რაოდენობა, მათში დასაჯდომი ადგილების რაოდენობა;
- მუზეუმები, ბიბლიოთეკები, დამთვალიერებლთა და მკითხველთა რაოდენობა.

4. მოსახლეობის ცხოვრების უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

- გარემოს დაცვისა და საგანგებო სიტუაციების პროფილაქტიკის ღონისძიებებზე დანახარჯები
 - სიტუაციის გაჯანსაღების დინამიკა;
- ტექნოლოგიური საშიშროების პოტენციური ობიექტების რაოდენობა (გამწმენდი ნაგებობები, კანალიზაცია, საწარმოები, გზები, მშენებლობები, ტრანსპორტი, კომუნალური მეურნეობა და ა.შ.);
- გარემოს დაცვის მდგომარეობის ძირითადი მაჩვენებლები (ჰაერი, წყალი, ნიადაგი);
- საგანგებო სიტუაციების რაოდენობა და ნეგატიური შედეგები;
- ბუნებრივ სტიქიური მოვლენების შემცირების მაჩვენებლები. დანახარჯები ამ მიმართულებების ღონისძიებებზე;
- დარეგისტრირებულ დანაშაულთა რაოდენობა.

5. მოსახლეობის საცხოვრებელი გარემოს ხარისხის გაუმჯობესება.

- მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მოსახლეობის სიმჭიდროვე. მიგრაციის ტენდენციები;
- სამეურნეო გამოყენებაში მყოფი ტერიტორია. მიწათსარგებლობის ტექნოლოგიების დაცვა. მეწყერული და სხვა ფაქტების რაოდენობა;
- ტყეპარკები და დასვენებისა და გასართობი ზონები;
- მუნიციპალიტეტის სივრცობრივი განვითარების რესურსები;
- საცხოვრებელი ფართით უზრუნველყოფა. კეთილმოწყობის დონე. სანიტარული ჰიგიენის, წყალმომარაგების, ენერგომომარაგების, კანალიზაციის და სხვა უზრუნველყოფის დონე;
- მოსახლეობის შემოსავლებისა და კომუნალური გადასახადების თანაფრდობა.

6. მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერის გაფართოება.

- სწავლებისა და კონსულტირების გააქტიურება;
- ინფორმაციული მხარდაჭერა;
- ინვესტიციური რისკების დაზღვევა;
- შეღავათიანი კრედიტების მიღებისათვის გარემოს გაუმჯობესება. საშუალო საპროცენტო განაკვეთი;
- პროექტების განხორციელების რესურსული უზრუნველყოფა (ლიცენზია, წყალი, მიწა, კომუნიკაცია და ა.შ.);
- ცალკეული დარგების საინვესტიციო მიმზიდველობის გამოვლენა და სხვა ქონებრივი რესურსების ბაზაზე საკონსულტაციო საბჭოს შექმნა;
- წარმოების ფაქტორების საჯარო მოცულობით მოზიდვის გაფართოება;
- საკუთრების უფლებების დაცვა;
- მუნიციპალური შესყიდვების გაფართოება. ადგილობრივი პროდუქციის საერთო სახელმწიფო შესყიდვებში ჩართვა. ექსპორტის წახალისება და ხელშეწყობა;
- შეღავათიანი პრივატიზაცია.

ჩვენს მიერ განსაზღვრული ინდიკატორების ნუსხა და დატვირთულობის ხარისხი შეიძლება გარკვეული მიმართულებითა და შინაარსით კომპლექსურად იქნეს გამოყენებული. ამავე დროს შესაძლებელია გარკვეული კორექტირება განიცადოს ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური პროგრამის შესრულების პროცესში.

5. მუნიციპალიტეტის ისტორია

ადამიანის ცხოველმოქმედების კვალი თანამედროვე ხულოს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ძველი ქვის ხანიდან (პალეოლითი) შეიმჩნევა. ამის დამამტკიცებელია ხულოს მუნიციპალიტეტში, არსიანის ქედის გავაკებულ თხემზე, ზღვის დონიდან 2000-2200 მ სიმაღლეზე, ადგილ ბულულას სერზე ბოლო დროს მიკვლეული ძველი ქვის ხანის ძეგლი, სადაც აღმოჩნდა ანდეზიტ-ბაზალტისაგან ნაკეთები იარაღ-ანატკეცები. ძეგლის აბსოლუტური თარიღი 300-200 ათასი წლით უნდა განისაზღვროს. სადგომი უნდა ეკუთვნოდეს ზაფხულში ალპურ სამოვრებზე ამოსულ ბალახისმჭამელ ცხოველებზე მონადირე პირველყოფილ ადამიანებს.

ახალი ქვის ხანაში (ნეოლითი) საფუძველი ჩაეყარა მწარმოებლურ მეურნეობას, დაიწყო ბინადარ ცხოვრების წესზე გადასვლა, საზოგადოების ფორმირება. ნეოლითური მასალა მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მოპოვებულია არსიანის მთის ფერდობზე, ბეშუმის სამოვრების მიდამოებში (ზღვის დონიდან 1830 მ), სხალთის ხეობის სათავეებში, ნაჩადრევის იალაღებზე (ზღვის დონიდან 2000 მ), ხიხაძირში, წაბლანაში და დანისპარაულის მიდამოებში.

სპილენძის ხანის (ენეოლითი) ძეგლებიდან აღსანიშნავია იაილა ჯანჯღნარაში (ზღვის დონიდან 2000 მ) მოპოვებული ნივთები – თიხის ჭურჭელი, ძვლის სახვრეტები, კაჟისა და ობსიდიანის იარაღ-ანატკეცები, შურდულის ქვები, ბრინჯაოს ნაკეთობა და ა.შ. ჯანჯღნარის ადრეული მასალები ენეოლითს მიეკუთვნება და ხასიათდება ზოგიერთი თავისებურებით, თვითმყოფადობით. პირველ რიგში აღსანიშნავია სამეთუნეო ნაწარმი, რომელთაგან ზოგიერთი მთლიანადაა დაცული. ამიერკავკასიისა და მის მოსაზღვრე რაიონებში ჯანჯღნარის კერამიკას უშუალო პარალელები არ ეძებნება. არ არის გამორიცხული, რომ აქ საქმე გვქონდეს საყოველთაოდ ცნობილ შულავერ-შომუთეფესა და მტკვარ-არაქსის კულტურების ახალ ლოკალურ ვარიანტთან. ჯანჯღნარის კერამიკული ნაწარმი ძვ.წ.-ად.-ის V ათასწლეულის ბოლოსა და IV ათასწლეულის I ნახევარში უნდა იყოს დამზადებული.

ძვ.წ.-ად.-ის IV ათასწლ.-ის II ნახევარში ადგილობრივი მოსახლეობა ბრინჯაოს ხანაში გადადის, რომელიც აქ 2 ათას წელს გაგრძელდა. ადრებრინჯაოს ხანის ლითონის ნაწარმის უძველესი ნიმუში აღმოჩენილია ხულოს მუნიციპალიტეტის სოფელ ნაომარში (ღორჯომის მახლობლად). აქ შემთხვევით მოპოვებულ ყუადაქანებულ ცულს აქვს მკვეთრად დაქანებული, ფერდებშიწეული ყუა, მრგვალი სატარე ხვრელი, ორწახნაგა, სოლისებური, შედარებით თხელი ტანი, ოდნავ ფართო და მომრგვალებული, ორმხრივ წამახვილებული პირი. აღიარებულია, რომ ამ ტიპის ცულებმა ამიერკავკასიის გზით შეაღწია ჩრდილო კავკასიაში და უფრო შორს, დუნაისპირეთამდე გავრცელდა.

გვიან ბრინჯაოსა და ადრე რკინის ე.წ. „მდნობელთა განძები“ ხულოს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე აღმოჩენილია თავოს, დიდაჭარას, ვერნებსა და ხიხაძირში.

გვიანბრინჯაო-ადრეული რკინის პერიოდი, საქართველოს ისტორიულ-გეოგრაფიული განვითარების თვალსაზრისით, „ხევების“ წარმოქმნის ხანაა. ერთ-ერთი ასეთი დიდი „ხევი“ თუ „ხეობა“ უნდა ყოფილიყო ზემო აჭარის მეტალურგიული განვითარების კერა, ცენტრით დიდაჭარაში. არც ის არის შემთხვევითი, რომ გვიან შუა საუკუნეებში და დღესაც ამ მხარის ცენტრი ხულოა. აქ დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა მაგისტრალურ გზებს, რომლებიც ზემო აჭარას

სამცხესთან აკავშირებდა. ერთი – ღორჯომის გავლით არსიანის ქედზე და შემდეგ ქვაბლიანის ხეობაში, მეორე – ბელეთის წყლის ხეობით გოდერძის უღელტეხილზე გადამავალი დღევანდელი გზაა. ამ გზების შესაყარზეა სოფელი დიდაჭარა.

ძვ.წ. წ. აღ.-ით X-VII საუკუნეებში რკინა-ფოლადის ათვისების, ქართველთა სამეურნეო საქმიანობაში რკინის საბოლოო დამკვიდრებისა და ბრინჯაოს გამოდევნის ხანაა. ამავე დროს იწყება სამეთუნეო ჩარხის მასობრივი გამოყენება. გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანაში უკვე ჩნდება წერილობითი ცნობები ისტორიულ საქართველოს მიწა-წყალზე, კერძოდ, მის სამხრეთ-დასავლეთ რეგიონებში (აჭარა, მესხეთი) მცხოვრები მოსახლეობის შესახებ. აქ უკვე არის ამ მოსახლეობის დიდი გაერთიანებები დიაოხისა (ტაოხი, ტაო) და კოლხას (კოლხეთი) ადრეკლასობრივი სახელმწიფოების სახით, რომელთა შესახებ ცნობები გვხვდება ძვ.წ. აღ.-ის XII-IX სს-ის ასურულ და VIII ს-ის ურარტულ ლურსმნულ წარწერებში. სავარაუდოა, რომ დღევანდელი აჭარა ხულოს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიითურთ სწორედ ამ გაერთიანებაში უნდა ყოფილიყო.

ძვ. წ. აღ.-ის I ათასწლეულის პირველი მეოთხედის სოფელ კალოთას ღია ცისქვეშა ტიპის სამლოცველოში დადასტურებულია მსხვერპლშეწირვა, ხოლო აქვე აღმოჩენილი ქვის ფალოსის კარგად შენახული ნაშთები და პატარა ზომის ორი კერპი შეიძლება ამ წარმართული სალოცავის დანიშნულებაზე მიუთითებდეს. სავარაუდოა, რომ აღნიშნული სალოცავი უკავშირდებოდა ქართულ კალენდარულ საწესჩვეულებო დღესასწაულს „ლაზარობას“ და სხვა ტიპის რელიგიურ რიტუალებსაც. მაგრამ აქ უმთავრესი მაინც ამინდის მაგიური მართვის ცერემონიალი იყო და ლაზარობა უნდა განვიხილოთ ფალოსებთან და ქვაკაცებთან მიმართებაში. აღნიშნული სამლოცველო მეგალითური კულტურის ძეგლია საქართველოში.

ძვ. წ. აღ.-ის VIII ს-ის II ნახევრიდან აჭარის ტერიტორია კოლხეთის სამეფოშია, რომელიც მალე დაეცა და VI ს-დან იგი ახალმა კოლხურმა სამეფომ შეცვალა.

ძვ. წ. აღ.-ის IV ს-ის დასასრულიდან აჭარა ახალწარმოქმნილი ქართლის (იბერიის) სამეფოს შემადგენლობაში შევიდა, ხოლო ძვ. წ.-აღ.-ის II ს-ში იგი მთლიანად კოლხეთის სამეფოს შემადგენლობაშია. ამავე საუკუნის დასასრულიდან კოლხეთი ანექსირებული იქნა პონტოს სამეფოს მიერ და ძვ. წ.-აღ.-ის 65 წლამდე მის სატრაპიას წარმოადგენდა. აჭარის ტერიტორია, როგორც კოლხეთის სამეფოს სამხრეთ-დასავლეთი ნაწილი, როგორც ჩანს, პონტოს ხელქვეით აღმოჩნდა. პონტოს სამეფოს განადგურების შემდეგ (ძვ. წ. აღ.-ის 63 წ.) აღნიშნული ტერიტორია რომის გავლენის ქვეშ მოექცა და ძველი და ახალი წელთაღრიცხვების მიჯნაზე მას რომაელი მოხელეები განაგებდნენ. ქართლის სამეფოს კვლავ გააქტიურების შემდეგ, ახ. წ. აღ.-ის I ს- ში, ფარსმან I-ის (36-66 წლები) დროს აჭარა ქართლის სამეფოს პროვინციად შეიძლება ვიგულისხმოთ, ხოლო 131 წლიდან იგი უცილობლად მის შემადგენლობაშია, როგორც ოძრხეს საერისთაოს ნაწილი.

სტრაბონი (ძვ. წ.-აღ.-ის 64 წ. – ახ. წ.-აღ.-ის 24 წ.) თავის „გეოგრაფიაში“ ასახელებს ბიძერებს, რომლებიც სამეცნიერო ლიტერატურაში აჭარაში მოსახლე ქართულ ტომად, თანამედროვე აჭარლების ეთნოგრაფიული ჯგუფის წინაპრებად განიხილება.

აჭარაში ქრისტეს მოძღვრებას პირველ საუკუნეშივე გაეცნენ უშუალოდ ქრისტეს მოციქულებისაგან. „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით, ანდრია პირველწოდებულს სოფელ დიდ-აჭარის მიდამოებში უქადაგებია აჭარელთათვის ქრისტიანობა. დღეს იმ ადგილას, სადაც

სავარაუდოდ მოციქულის მიერ გამართული საკურთხეველი მდებარეობდა, აღმართულია სათანადო ნიშა, მიმდინარეობს ტერიტორიის მოსაწესრიგებელი სამუშაოები. სოფელ დიდაჭარაში, იმ ადგილას, სადაც მას ღვთისმშობლის ხატი დაუსვენებია, გადმოღვრილა დიდი და მშვენიერი წყარო, რომელიც XVIII ს-მდე არსებობდა (დიდაჭარის მკვიდრ ზურაბ ხიმშიაშვილის გადმოცემული ხალხური თქმით, აღნიშნული წყარო მიუსაკუთრებია კერძო პირს და საკუთარი ოჯახისთვის გაუყვანია, მაგრამ მთელი მისი მოდგმა განადგურებულა).

ანდრია მოციქულს აჭარაში დაუნიშნავს ღვთისმსახურები და ღვთისმშობელ მარიამის სახელზე აუგია ეკლესია. წასვლის წინ კი, ადგილობრივთა თხოვნით, მათთვის ღვთისმშობლის ხატი გაუკეთებია, რომელიც პატივით დაუსვენებიათ ახალაშენებულ ეკლესიაში. ეს ეკლესია XVIII ს-შიც მოქმედებდა. სხვადასხვა გამოკვლევებით დიდაჭარაში მოციქულ ანდრიას მოსვლის თარიღი 40 -54 წლებს შორის მერყეობს.

ახ. წ. აღ-ით II-III საუკუნეთა მიჯნაზე აჭარა ქართლის სამეფოს შემადგენლობაშია. ამ პერიოდიდან მოყოლებული VI ს-ის 10-იან წლებამდე, თანამედროვე ხულოს მუნიციპალიტეტის ტერიტორია, როგორც ოძრხის საერისთავოს ნაწილი, ქართლის სამეფოს ფარგლებშია. 326 წელს, წმინდა ნინოს ღვაწლის შედეგად ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადდა ქართლში. ამ დროს უნდა მოქცეულიყო აჭარაც, როგორც ქართლის სამეფოს ერთ-ერთი პროვინცია ცენტრით დიდაჭარაში.

XI ს-დან შიდა მთიანი აჭარის ცენტრი დიდაჭარიდან სხალთის ხეობაში, ხიხანის ციხეში ინაცვლებს. აღნიშნულ ციხეზე გადიოდა სამცხესთან და არტანთან დამაკავშირებელი საქარავნო გზები. აკონტროლებდა აგრეთვე შავშეთ-კლარჯეთ-ტაოსთან მაკავშირებელ მაგისტრალს.

XIII ს-ის II ნახევრამდე აჭარის საერისთავო ერთიანი საქართველოს შემადგენლობაშია და „ლიხთამერი საქართველოს“ ფარგლებში მოიაზრება, ხოლო ამ საუკუნის მეორე ნახევრიდან სამცხის ათაბაგების სამფლობელოშია და მას კვლავ აბუსერისძეთა ფეოდალური გვარი განაგებს. სწორედ ამ გვარის წარმომადგენელია XII ს-ის დიდი ქართველი სწავლული და ასტრონომი აბუსერისძე ტბელი, რომელსაც, სხვა ნაწარმოებთან ერთად, ეკუთვნის ძველი ქართული ლიტერატურის უმშვენიერესი ძეგლი „ცხოვრება ქვითხუროისა ბასილისა“.

XV-XVI სს-ში აჭარა ცილობის ობიექტი ხდება სამცხის ათაბაგებსა და გურიელებს შორის, XVI ს-ის ბოლოს კი მთიან აჭარაში ოსმალები იჭრებიან და 1611 წლის ოსმალეთის იმპერიის აღწერაში შიდამთიანი აჭარის „აჭარის სანჯაყის“ სახით უკვე ჩილდირის ანუ ახალციხის ეიალეთშია შეყვანილი.

შემდგომი პერიოდის ოსმალეთის ადმინისტრაციული დაყოფით ზემო აჭარა ცენტრით ხულოში ცალკე სანჯაყის სახით შედიოდა ახალციხის საფაშოში, ხოლო ამ საფაშოს გაუქმების შემდეგ (1829 წ.) ტრაპიზონის ვილაიეთის ფარგლებში მოექცა. ამ პერიოდში აჭარა ოთხ კაზად იყო განაწილებული. აჭარისწყლის ხეობა ანუ შიდამთიანი აჭარა „აჭარის კაზად“ იწოდებოდა და იყოფოდა ორ, ქვემო და ზემო აჭარის ნაპიეებად. ზემო აჭარის ნაპიეს ცენტრს კვლავ დაბა ხულო წარმოადგენდა, სადაც ამ რეგიონის ბეგების, ხიმშიაშვილების სასახლე იდგა.

1878 წელს რუსული მმართველობის დამყარების შემდეგ გეოგრაფიული აჭარის ტერიტორია ბათუმისა და აჭარის „ოკრუგებად“ დაიყო, რომელთაგან მეორეში შედიოდა ზემო აჭარის საპოლიციო უბანი.

1883 წელს ბათუმის ოლქი გააუქმეს და ორ „ოკრუგად“ (ართვინისა და ბათუმის) ქუთაისის გუბერნიას შეუერთეს. 1903 წელს აღნიშნული „ოკრუგები“ ისევ გამოჰყვეს ქუთაისის გუბერნიიდან და კვლავ ბათუმის ოლქად შეაერთეს. მასში შემავალი ზემო აჭარის უბნის (დიდაჭარის, ჭვანის და სხალთის სასოფლო საზოგადოებები) ცენტრს ხულო წარმოადგენდა.

აღსანიშნავია, რომ რუსეთთან შეერთებამდე, 1873 წლისათვის ზემო აჭარაში, რომელსაც ოსმალები ულიას ეძახდნენ, ირიცხებოდა 1727 კომლი 5810 მცხოვრებით (მუსლიმები). აქ იყო 22 სოფელი 85 უბნით, 105 წყლის წისქვილი, 15 სავაჭრო ფარდული, 32 მეჩეთი და 2 ყავის საფქვავე. მოჰყავდათ სიმინდი, აწარმოებდნენ ჩურჩხელას და სხვას. სიმინდის კულტურა აჭარაში გავრცელდა XVII ს-დან. მან ჩანაცვლა მანამდე ფართოდ გავრცელებული ღომი. ვახუშტი ბატონიშვილის აღნიშვნით აჭარის ხეობა მდიდარია ვენახით, ხილით, სხვადასხვა მოსავლით, მარცვლეულით, ტყით, ნადირით და ა. შ.

ზემო აჭარა ძველთაგანვე დასერილი იყო სამიმოსვლო და სავაჭრო გზებით. აქედან სომლიის გზით გურიაში გასაყიდად გაჰქონდათ ყველი, კარაქი, პირუტყვი, ყურძენი, ხოლო ხილით ვაჭრობდნენ ახალციხესთან, ახალქალაქთან, არტანთან და ალექსანდროპოლთანაც კი. ახალციხე-ახალქალაქიდან შემოჰქონდათ მარილი და პური. აჭარაში გამავალი კომუნიკაციებიდან მნიშვნელოვანია ბათუმ-ახალციხის მაგისტრალი, რომელიც მთელ აჭარას შუაზე ჰკვეთს და გოდერძის უღელტეხილით სამცხესთან აკავშირებს. აჭარისწყლის ხეობა მოფენილია ქვის თაღოვანი ხიდებით. მარტო აჭარისწყალზე. ლისოვსკი 11 ასეთ ხიდს აფიქსირებს.

გზებით ერთმანეთთან მჭიდროდ იყო დაკავშირებული არა მარტო შიდა მთიანი აჭარა ზღვისპირა დაბლობთან (გზა ხულოდან ზემო ხინოზე კინტრიშის, ქედიდან ჩაქვისწყლის, ხოლო მახუნცეთიდან ყოროლისწყლის ხეობაში), არამედ აჭარა არტანთან, ფოცხოვთან, ახალციხესთან, გურიასთან, ნიგალისხევთან, ართვინთან და შავშეთთან (სათლელი-ველი-ტბეთი-დანაკეთილი-წიწვეთი, გარყლოვი-შავი მთა, მიქელეთი-ჯნალი-ყვირილა-აჭარა.)

ზემო აჭარიდან გადასასვლელების სიმრავლე გაცხოველებული სავაჭრო-ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობების მოწმობაა. გარდა ამისა, აღნიშნულ გზებზე მოძრაობდნენ ხელოსნებიც საარსებო საშუალებათა ძიებაში. აჭარაში არიან „კაცნი ხელოვანნი ხის მუშაკობითა“ – აღნიშნავს ვახუშტი ბატონიშვილი. აბუსერისძე ტბელის თხზულებიდან ვიცით, რომ აჭარა კიდევ უფრო ძველად ქვითხურობითაც ყოფილა ცნობილი, მაგრამ ხელოსნების დიდი ნაწილი იძულებული იყო საარსებო სახსრების მოსაპოვებლად აჭარიდან შორს წასულიყო.

1917 წლის რუსეთის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ, იმავე წლის მაისში, გააუქმეს ბათუმისა და ართვინის ოკრუგები. შემდგომ პერიოდში აჭარაში ჯერ თურქები, შემდეგ კი ინგლისელები ბატონობდნენ. დამოუკიდებელი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ მხოლოდ 1920 წლის 7 ივლისს დაამყარა თავისი იურისდიქცია. 1921 წლის 18 მარტს კი აჭარაში საბჭოთა ხელისუფლება გამოცხადდა და იგი საქართველოსთან ერთად რუსეთის მოდერნიზებულ იმპერიას შეუერთეს.

1921 წლის 16 ივლისის დეკრეტით შექმნილი აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შემადგენლობაში გაუქმდა საპოლიციო უზნები და ჩამოყალიბდა მაზრები და სასოფლო თემები – 5 მაზრა 12 თემით. 1923 წელს სასოფლო თემები 18-მდე გაიზარდა. ხულოს მაზრაში დღევანდელი ხულოს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის გარდა შედიოდა შუახევის ტერიტორიაც. 1930 წელს მაზრები შეიცვალა რაიონებით, ხოლო სასოფლო თემები სასოფლო საბჭოებით. 1940 წლისათვის აჭარაში შედიოდა რესპუბლიკური დაქვემდებარების ქალაქი ბათუმი და 4 რაიონი. ერთ-ერთი იყო ხულოს რაიონი ცენტრით დაბა ხულოში. ანალოგიური მდგომარეობაა 1950 წლისთვისაც. მაგრამ 1952 წელს ხულოს რაიონიდან გამოიყო და შეიქმნა შუახევის რაიონი ცენტრით სოფ. შუახევი. ასეთი მდგომარეობა გაგრძელდა 1962 წლამდე, როდესაც შუახევის რაიონი გააუქმეს და ისევ შეაერთეს ხულოს რაიონთან. მაგრამ 1965 წელს შუახევის რაიონი კვლავ აღადგინეს. ასეთი ვითარება შენარჩუნდა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენამდე, თუმცა მისმა ცენტრმა ხულომ მიიღო დაბის სტატუსი, 2006 წლიდან ხულოს რაიონს ეწოდა ხულოს მუნიციპალიტეტი.

ხულოს მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა, მიგრაციული პროცესების გამო, 39,6 ათასიდან (1989 წ.) 1999 წლისათვის 35,9 ათასამდე შემცირდა. ეს მაჩვენებელი ჩამოუვარდება 1979 წლის მონაცემებსაც, როდესაც ხულოს რაიონში 38,8 ათასი კაცი ცხოვრობდა.

ხულოს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ცხოვრობდნენ და მოღვაწეობდნენ ისეთი გამოჩენილი პიროვნებები, როგორებიც იყვნენ ცნობილი მეცნიერი და ასტრონომი, ტბელ აბუსერისძე, სამშობლოსთან აჭარის დაბრუნებისათვის ბრძოლაში დაცემული სელიმ ხიმშიაშვილი და ამავე საქმეში ღვაწლმოსილი შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილი.

6. მუნიციპალიტეტის მმართველობითი და ადმინისტრაციული სტრუქტურა

ხულოს მუნიციპალიტეტი წარმოადგენს თვითმმართველ ერთეულს, მისი ადმინისტრაციული ცენტრია დაბა ხულო.

მუნიციპალიტეტის თვითმმართველობის ორგანოებს წარმოადგენენ მუნიციპალიტეტის საკრებულო და გამგეობა.

საკრებულო არჩევითი ორგანოა, რომელიც შედგება ათი, პროპორციული სისტემით და ყოველი თემიდან არჩეული ერთი მაჟორიტარი საკრებულოს წევრით. ხულოს საკრებულოს წევრების რაოდენობა სულ შეადგენს 23 ადამიანს.

საკრებულოს თავმჯდომარე არის თვითმმართველი ერთეულისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოს ხელმძღვანელი.

საკრებულოში, საკითხების წინასწარი მომზადების, გადაწყვეტილებათა შესრულებისათვის ხელის შეწყობის, ადგილობრივი თვითმმართველობის ადმინისტრაციული ორგანოს და მისი სტრუქტურული ერთეულების კონტროლის მიზნით შექმნილია ხუთი მუდმივმოქმედი კომისია:

1. სამანდატო, საპროცედურო საკითხთა და ეთიკის კომისია;
2. საფინანსო-საბიუჯეტო კომისია;
3. სივრცით-ტერიტორიული დაგეგმარების და ინფრასტრუქტურის კომისია;
4. ქონების მართვისა და ბუნებრივი რესურსების საკითხების კომისია;
5. სოციალურ საკითხთა კომისია.

მუნიციპალიტეტის საკრებულოში წარმოდგენილია ორი ფრაქცია:

1. ნაციონალური მოძრაობა;
2. ქრისტიან დემოკრატები.

მუნიციპალიტეტის გამგეობა წარმოადგენს ადმინისტრაციულ ორგანოს, რომელიც ახორციელებს საქმიანობას თავისი სამსახურების საშუალებით. ხულოს მუნიციპალიტეტის გამგეობაში ფუნქციონირებს 7 სამსახური:

1. გამგეობის ადმინისტრაციული სამსახური;
2. გამგეობის მობილიზაციის, სამხედრო აღრიცხვისა და გაწვევის სამსახური;
3. გამგეობის საფინანსო სამსახური;
4. გამგეობის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამსახური;
5. ინფრასტრუქტურისა და ეკონომიკური განვითარების სამსახური;
6. ზედამხედველობის სამსახური;
7. კულტურის, განათლების, სპორტის, ტურიზმის, ძეგლთა დაცვისა და ახალგაზრდულ საქმეთა სამსახური.

ხულოს მუნიციპალიტეტის შესდგება 13 ტერიტორიული ორგანოსაგან:

1. დაბა ხულოს ტერიტორიული ორგანო;
2. აგარის ტერიტორიული ორგანო;
3. დეკანაშვილების ტერიტორიული ორგანო;
4. დიდაჭარის ტერიტორიული ორგანო;
5. დიოკნისის ტერიტორიული ორგანო;
6. ვაშლოვანის ტერიტორიული ორგანო;
7. თხილვანის ტერიტორიული ორგანო;
8. რიყეთის ტერიტორიული ორგანო;
9. საციხურის ტერიტორიული ორგანო;
10. სხალთის ტერიტორიული ორგანო;
11. ფუშრუკაულის ტერიტორიული ორგანო;
12. ღორჯომის ტერიტორიული ორგანო;
13. ხიხაძირის ტერიტორიული ორგანო.

7. გეოგრაფიული დახასიათება

მდებარეობა. ხულოს მუნიციპალიტეტი აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ყველაზე მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტია. იგი განლაგებულია არსიანისა და მესხეთის ქედების კალთებზე, ზღვის დონიდან 400–3007 მეტრის სიმაღლეზე. უმაღლესი წერტილია მთა ყანლი. ფართობი – 710 კვ.კმ. ხულოს მუნიციპალიტეტს ჩრდილოეთით ესაზღვრება ჩოხატაურის, აღმოსავლეთით – ადიგენის, დასავლეთით – შუახევის მუნიციპალიტეტები. სამხრეთით თურქეთის რესპუბლიკა. მოსახლეობა – 35,5 ათასი კაცი (01.01.2010–ის მდგომარეობით). კლიმატი – კონტინენტური, საშუალო წლიური ტემპერატურა – 10,1°C, ნალექების საშუალო წლიური რაოდენობა – 1000–1200 მმ.

რელიეფი. მუნიციპალიტეტი მთაგორიანია, ვრცელდება ზღვის დონიდან 400–დან 3007 მ–მდე. მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე აღმართულია არსიანისა და მესხეთის ქედები, ასევე მათი განშტოებები. რაც შეეხება უღელტეხილის სიმაღლეს ის 2500 მ–ს არ აღემატება.

ტერიტორია დანაწევრებულია მდინარეთა ღრმა ეროზიული ხეობებით. დამახასიათებელია მეწყერები, ზვავები, სელიური ნაკადები. ქედების თხემურ ნაწილებში არსებობს მოსწორებული ზედაპირები, შთენილი კლდოვანი ფორმები, მუნიციპალიტეტის რელიეფისთვის ასევე დამახასიათებელია ზედა და შუალედური ვულკანოლოგიური წყლები. მუნიციპალიტეტის საინტერესო რელიეფზე მიუთითებს გოდერძის ნამარხი ტყე, რომელიც მდებარეობს ზღვის დონიდან 1600–2100 მ. სიმაღლეზე.

ხულოს მუნიციპალიტეტის უმთავრეს წიაღისეულ სიმდიდრეს წარმოადგენს უხვად არსებული საშენი ქვები, რკინის სურინჯი (დიოკნისთან), პირიტიზებული ძარღვები, რომლებიც უხვად შეიცავენ გოგირდს.

ჰავა. ხულოს მუნიციპალიტეტი მდებარეობს ზღვის ნოტიო, სუბტროპიკულ სივრცეში, გამომდინარე აქედან ჰავას აქ მკვეთრი ზონალურობა ახასიათებს, ზამთარი ზომიერად ცივია, ხოლო ზაფხული ცხელი და შედარებით მშრალი.

მუნიციპალიტეტის დაბალ ნაწილებში საშუალო წლიური ტემპერატურა 10,1°C –ის ტოლია, იანვრის თვეში -0,9°C და ივნისში 18,6°C. რაც შეეხება აბსოლუტურ მინიმალურ მნიშვნელობას იგი -18°C –ის ტოლია, ხოლო აბსოლუტური მაქსიმალური მნიშვნელობა 39°C–ია.

უნდა აღინიშნოს, რომ მუნიციპალიტეტის მაღალმთიან ზონაში ტემპერატურა მნიშვნელოვნად დაბალია. ნალექების რაოდენობა წლიურად 1300მმ–დან (ხულო 1320მმ) 2400–2500მმ–დე (გოდერძის უღელტეხილი) აღწევს. მუნიციპალიტეტი გამოირჩევა ხანგრძლივი და დიდთოვლიანი ზამთრით, რომლის ნამქერები ჩვეულებრივ შუა ზაფხულამდე რჩება.

შიგა წყლები. მუნიციპალიტეტის მდინარეთა ქსელი საკმაოდ ხშირი და მნიშვნელოვანია. მთავარი მდინარეა აჭარისწყალი. საყულავერდის ქედზე სათავეს იღებს მდ. ქვაბლიანის ერთ–ერთი შენაკადი. არსებული მდინარეები უმთავრესად საზრდოობენ წვიმის, თოვლისა და გრუნტის წყლებით. მდინარეთა წყალდიდობა უმთავრესად გაზაფხულზე და შემოდგომაზე ხდება, ხოლო ამ მდინარეთა წყალმცირეობის პერიოდი უმთავრესად ზამთარსა და ზაფხულშია

მოსალოდნელი. მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მდებარეობს შავი (21648მ²) და მწვანე (46986 მ²) ტბები.

ნიადაგები. მუნიციპალიტეტის არეალში უმთავრესად გავრცელებულია ტყის ყომრალი და ღიაყომრალი ნიადაგები, რაც შეეხება მუნიციპალიტეტის სუბალპურ და ალპურ ზონებს, აქ უმთავრესად გვხვდება მთის მდელოს კორდიანი და კორდიან-ტორფიანი ნიადაგები. აქაური ნიადაგები უმთავრესად მცირე სისქისაა, ზოგან ინტენსიური ეროზიული ზემოქმედების შედეგად სრულიად ჩამორეცხილია. მუნიციპალიტეტის მდინარეთა გასწვრივ გვხვდება ალუვიური¹ ნიადაგები, სადაც მკვეთრად გამოხატული ნიადაგის ვერტიკალური ზონალობა. აქ უმთავრესად ორი ნიადაგური ზონა გამოირჩევა: მთა-ტყისა და მთა-მდელოს ნიადაგები.

მცენარეული საფარი. მცენარეთა საფარში გამოხატულია სიმადლებრივი ზონალობა. აქ მთების შუა სარტყელის ტყეებში (500-600 მ-დან 1200-1500 მ-მდე) უმთავრესად ჭარბობს მუხა, რცხილა, წაბლი, ფიჭვი, ხოლო ბუჩქნარებიდან და ბალახეულიდან უმთავრესად გავრცელებულია სიმშრალის მოყვარული ფორმები. ტყეში უხვად გვხვდება შერეული ხეხილი (ვაშლი, მსხალი, კაკალი, ტყემალი, ხურმა).

მუნიციპალიტეტის ზემოსარტყელის ტყეები (1200-დან 2100მ ზღვის დონიდან) შექმნილია უმთავრესად ნაძვნარ-ფიჭვნარს მოიცავს, აღმოსავლეთ ნაწილში კი შერეულია კავკასიური ფიჭვი, არყნარები. ქვეტყეში უხვადაა მოცვი, ასკილი, უფრო ზემოთ, სუბალპურ ტყეებში შეიმჩნევა ბალახეულობა და მდელოები, მთების თხემოვან ნაწილებში ალპური მდელოებია.

საერთოდ კი, ხულოს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ძირითადად გავრცელებულია ფოთლოვანი და წიწვოვანი მცენარეები. მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ტყეებს გააჩნია, როგორც სამრეწველო, ასევე ნიადაგდაცვითი, ზვავდაცვითი, სანიტარული და საკურორტო მნიშვნელობა.

ხულოს მუნიციპალიტეტის გავრცელებული ფლორისა და ფაუნის წარმომადგენლების ნუსხა მოცემულია დანართში №1.

ძირითადი ლანდშაფტები. მუნიციპალიტეტის ტერიტორია ხასიათდება: 1. საშუალო სიმადლის მთა-ხეობათა ზონით, სადაც არის ტყის ყომრალ ნიადაგებზე აღმოცენებული, წაბლნარ-წიფლნარი ტყეები, 2. მაღალი მთა-ხეობათა ზონით, სადაც ჭარბობს წიწვიანი ტყეები, რომლებიც აღმოცენებულია გაეწრებულ ღია ყომრალ ნიადაგებზე, 3. მაღალი მთის ზონით, სადაც მთა-ტყისა და მთა-მდელოს ნიადაგებზე იზრდება სუბალპური და ალპური მცენარეულობა. [1; 2; 3]

¹ მდინარეული ნალექი. შედგება გამოფიტვით და უშუალოდ მდინარეული წყლის მოქმედებით დაშლილი ქანების სახვადასხვაგვარად დამუშავებული და დახარისხებული მასალისაგან. ალუვიონისთვის დამახასიათებელია ირიბი შრობრივობა. ძველ დანალექ წყებებში იგი, ჩვეულებრივ, შეცემენტებულია და წარმოდგენილია მკვრივი ნამსხვრები ქანებით.

8. ბუნებრივი რესურსები

8.1 მიწის ფონდი

2004 წლის პირველი იანვრის მდგომარეობით, ხულოს მუნიციპალიტეტში სასოფლო-სამეურნეო და საცხოვრებელი დანიშნულებით გამოიყენებოდა 24 032 ათასი კვადრატული მეტრი მიწის ნაკვეთი, რაც შეადგენს მთელი მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის 34%-ს. მიწის გამოყენების დაბალი მაჩვენებლის ძირითადი მიზეზია მუნიციპალიტეტის რელიეფი. რელიეფის ძირითად ნაწილს შეადგენს მთები და ციცაბო ფერდობები, რის გამოც ახალი მიწის ნაკვეთების ათვისება სირთულეებთანაა დაკავშირებული. მუნიციპალიტეტის დანარჩენი ტერიტორია დაკავებულია ტყეების, ბუჩქნარებისა და ჯერჯერობთ ათვისებული ტერიტორიებით [4].

ხულოს მუნიციპალიტეტში მიწის ფონდის გამოყენების მდგომარეობის შესახებ ინფორმაცია მოცემულია ცხრილში № 8.1 [4].

ცხრილი № 8.1. მიწის ფონდის გამოყენების მაჩვენებლები 2004 წლის 01 იანვრის მდგომარეობით.

№	კერძო საკუთრებაში სასოფლო-სამეურნეო დასახლება (კა)	სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული მიწები. მათ შორის:		სულ ფართობი (კა)	ადმინისტრაციული საზღვრის გარეთ სარეგბლოში არსებული მიწები (კა)	ადმინისტრაციული საზღვრის შიგნით სხვის სარეგბლოში არსებული მიწები (კა)	სულ ფართობი (კა)
		სასოფლო- სამეურნეო დანიშნულების (კა)	არა სასოფლო- სამეურნეო დანიშნულების (კა)				
1	სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები მათ შორის:	6029	15659	21895	611	2476	23760
	1.1. სახნავი	2311	148	2463			2463
	1.2. მრავალწლიანი ნარგავები	41	4	45	0	0	45
	1.2.1. ხეხილის ბაღები	41		41			41
	1.2.2. ვენახები		4	4			4
	1.3. სათიბი	3355	821	4379			4379
	1.4. საძოვრები	322	14686	15008	611	2476	16873
3	ტყეები		20413	15414			35827
2	ბუჩქნარები		1639				1639
4	წყლები		234	441			675
5	გზებით დაკავებული ტერიტორიები		309	108			417
6	შენობებით დაკავებული მიწები	118	69	85			272
7	სხვა დანარჩენი გამოყენებული		7648	66	7	703	8410
	სულ	6147	45971	16321	618	3179	71000

საინფორმაციო წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამმართველო.

8.2 წყლის რესურსები

8.2.1 მდინარეები

აჭარის შიგა წყლები და მათ შორის ხულოს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე არსებული მდინარეების და მინერალურ – თერმული წყლების ხასიათი განპირობებულია რთული გეოლოგიური აგებულებით, რელიეფის და კლიმატის თავისებურებით. ზემოაღნიშნული პირობები გავლენას ახდენს ჩამონადენის სისწრაფეზე და ქიმიურ შემადგენლობაზე, ასევე ჩამონადენის მოდულზე. მუნიციპალიტეტში არსებული მდინარეები მთის ტიპის მდინარეებს მიეკუთვნება. რელიეფის ძლიერი დანაწევრების გამო მდინარეების სიგრძე მოკლეა და შესაბამისად, მათ მიერ დაჭერილი აუზის ფართობიც მცირეა. მუნიციპალიტეტის არც ერთი მდინარე სათავეს არ იღებს მუდმივი მყინვარის და თოვლის ტერიტორიიდან. ისინი ძირითადად მიწისქვეშა წყლების, წვიმის და თოვლის ნადნობი წყლებით იკვებებიან, ამიტომაც მათ გაზაფხულსა და შემოდგომაზე წყალდიდობები ახასიათებთ. მდინარეები ხასიათდება დიდი ვარდნით და ჩქარი დინებით, ზოგიერთ მონაკვეთზე ისინი მიედინება ვიწრო და ღრმა ხეობებში, სადაც ქმნიან ჭორომებს და ჩანჩქერებს. მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე არსებული თითქმის ყველა მნიშვნელოვანი მდინარე (გარდა იმ მდინარეებისა, რომლებიც მიეკუთვნებიან კასპიის ზღვის აუზს) წარმოადგენს მდინარე აჭარისწყლის შენაკადს.[5]

მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ჩამდინარე მდინარეების შესახებ მონაცემები მოცემულია ცხრილში № 8.2.

ცხრილი № 8.2. ხულოს მუნიციპალიტეტის მდინარეები და მათი შენაკადები [5; 6].

№	მდინარის (შენაკადის) დასახელება	საზღვაო აუზის კუთვნილება	სათავეს მდებარეობა ზღვის დონიდან (მ)	სიგრძე (კმ)	სიჩქარე (მ/წმ)	საშუალო ვარდნა 1კმ-ზე (მ)	წყალმომცემი აუზის ფართობი(კმ2)	მრავალწლიანი საშუალო ხარჯი (მ3/წმ)	საშუალო წლიური ჩამონადენი (მლნ.მ3)
1.	აჭარისწყალი	შავი ზღვა	2379	90 (მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე- 25,5)	0,8-1,3, ზემო წელში- 1,5-2	26,4	1540	51,5	1624,1
	შენაკადები:								
1.1.	სხალთა	შავი ზღვა		29				7,54	237,8
	შენაკადები:								
1.1.1	დიდიწყალი	შავი ზღვა							
1.1.2	კალოთა	შავი ზღვა							
1.1.3	ჩაჩინისწყალი	შავი ზღვა							
1.1.4	ხირხათისწყალი	შავი ზღვა							
1.1.5	ვაშლებისდელე	შავი ზღვა							
1.2	ტაბახმელასწყალი	შავი ზღვა							
1.3	ლორჯომი	შავი ზღვა		10				4,07	128,4
	შენაკადები:								
1.3.1	ნაფლათისწყალი	შავი ზღვა							
1.4	დიაკონიძეების წყალი	შავი ზღვა							
2.	ქვაბლიანი	კასპიის ზღვა	2355	41 (ხულოს მუნიციპალიტეტში-20 კმ)			900	16,2 (შესართავთან)	510,9
3.	ბეშუმისწყალი	კასპიის ზღვა							
	შენაკადები:								
3.1	მინისისუ	კასპიის ზღვა							

შაქრო ფალავანდიშვილი, აჭარის ბუნება და სოფლის მეურნეობა, გამომცემლობა „ბათუმის უნივერსიტეტი“, 2005.

8.2.2 ტბები

ხულოს მუნიციპალიტეტი მდიდარია ტბებით. მუნიციპალიტეტის ტბებს შორის ყველაზე დიდია მწვანე ტბა, რომელიც არსიანის ქედის ჩრდილოეთ ნაწილში, ზღვის დონიდან 2040 მეტრზე მდებარეობს. მისი ზედაპირის ფართობია 46 986 მ² (დაახლოებით 0,05 კმ²), სიგრძე - 430 მეტრი, სიგანე - 108 მეტრი. ტბის უდიდესი სიღრმე 17 მეტრია. ტბა საზრდოობს თოვლის, წვიმისა და მიწისქვეშა წყლებით, გაედინება მიწისქვეშა გზით.

ხულოს მუნიციპალიტეტში მდებარეობს ასევე შავი ტბა. მისი ფართობია - 21 648 მ², მაქსიმალური სიღრმე კი 7 მეტრი. მუნიციპალიტეტში აგრეთვე არის სარიჩაირის, ბოძაურის, ბეშუმის, თეთრობის და სხვა ტბები, რომელთა ფართობი შედარებით მცირეა. მცირე ტბები მეცნიერულად არ არის გამოკვლეული და შესაბამისად, მათ შესახებ მონაცემებიც არ არსებობს [4].

8.2.3 მინერალური და თერმული წყლები

მინერალური და თერმული წყლების ფორმირება დაკავშირებულია ტექტონიკური რღვევის ზონებში ზედაპირული წყლების ღრმად ჩაჟონვასთან. სიღრმეში ეს წყლები ცხელდება და მათი ნაწილი ხელშემწყობ გეოლოგიურ ზონებში ზედაპირზე ამოდის.

როგორ ქვემოთ მოყვანილი ცხრილიდან ჩანს, ხულოს მუნიციპალიტეტში მინერალური და თერმული წყლები საკმაო რაოდენობისაა, რომელთა დებეტი მათი საწარმოო დანიშნულებით გამოყენების საშუალებას იძლევა [4; 7].

მინერალური და თერმული წყლების შემადგენლობის, მდებარეობის და მახასიათებლების შესახებ ინფორმაცია მოცემულია ცხრილში № 8.3.

ცხრილი № 8.3. ხულოს მუნიციპალიტეტის მინერალური და თერმული წყლები [7].

№	მინერალური/თერმული წყაროს ადგილმდებარეობა	წყლის ტიპი ქიმიური შემადგენლობის მიხედვით	დებეტი (ლიტრი/დღე-ღამეში)	ტემპერატურა (°C)	pH (ტუტე-მეფიანობა)
1	წაბლანა	სულფატური რკინიან-ნატრიუმიანი	12000	10	4.2
2	ხიხადირი	ჰიდროკარბონატულ-ქლორიდულ-სულფატური ნატრიუმიან-კალციუმიანი	4500	11	6.4
3	დანისპარაული	ჰიდროკარბონატული ნატრიუმიან-მაგნიუმიანი	2000	10	6.7
4	დიოკნისი	სულფატურ-ჰიდროკარბონატულ-ქლორიდული ნატრიუმიან-კალციუმიან-მაგნიუმიანი	2500	11	7.7
5	აბანოსყელი	სულფატურ-ჰიდროკარბონატული რკინიან-კალციუმიან-მაგნიუმიანი	45000	11	6.0
6	ყინჩაური	ჰიდროკარბონატულ-სულფატური კალციუმიან-რკინიანი	8000	5.5	7.5
7	ბოლაური	თერმული, გოგირდწყალბადიანი, ქლორიდულ-ჰიდროკარბონატულ-სულფატური ნატრიუმიან-კალციუმიანი	3500	24	6.0

საინფორმაციო წყაროები:

- აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამმართველო;
- გურამ ხომერიკი, ტარიელ ტუსკია, აჭარის გეოლოგიური აგებულება და სასარგებლო წიაღისეული, გამომცემლობა „ალიონი“, ბათუმი, 2005.

8.2.4 წყალაღების, სუფთა წყლის გამოყენების, წყალჩაშვების მდგომარეობა, წყლის დაბინძურების კერები

ხულოს მუნიციპალიტეტში ძირითადი არტერიის - მდინარე აჭარისწყლის აქტიური დამაბინძურებელია დაბა ხულოს და სხვა მჭიდროდ დასახლებული პუნქტების საყოფაცხოვრებო და ფეკალური წყლები. გამომდინარე იქედან, რომ ზემოაღნიშნული წყლების სათანადო წესით გაწმენდა არ ხდება, ისინი გაუწმენდავად ჩაედინებიან მდინარეში და აბინძურებენ მას [4].

არანაკლებ მნიშვნელოვანია მოსახლეობის მხრიდან მდინარეთა კალაპოტებში მოწყობილი თვითნებური ნაგავსაყრელები. აღსანიშნავია აგრეთვე მდინარეთა წყალდაცვითი ზოლების მიმდებარედ მოქმედი გარემოს დამაბინძურებელი საწარმოების უარყოფითი ზემოქმედება მთლიანად გარემოზე, რომლებშიც ნაკლები ყურადღება ექცევა გარემოს დაცვითი მოთხოვნების შესრულებას.

ხულოს მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს სამი, შედარებით დიდი ზომის წყლის გამწმენდი ნაგებობა საერთო საპროექტო სიმძლავრით 30 მ³ [8].

8.3 სასარგებლო წიაღისეული

ხულოს მუნიციპალიტეტში არსებული სასარგებლო წიაღისეულის საბადოებიდან და მადანგამოვლინებებიდან აღსანიშნავია სამშენებლო მასალები:

- გოგირდის კოლჩედანი² – ძირითადად გამოიყენება გოგირდმჟავას წარმოებაში და მისი ძირითადი მომხმარებელია ნავთობ-ქიმიური მრეწველობა. ასევე მნიშვნელოვანია ალუნიტები, რომელთა გამოვლინება თანხვედება გოგირდის კოლჩედანის გავრცელების არეალს.
- ვულკანური და მაგმური ქანები³ – ადვილად მუშავდება და წარმოადგენს პირველი ხარისხის სამშენებლო მასალას.
- კირის მარაგები – რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნას მშენებლობაში, რადგანაც წარმოება კირის გამოყენებით 2,5 ჯერ ნაკლებად ენერგოტევადი და ეკონომიურია და მას მსოფლოს ბევრ ქვეყანაში იყენებენ. კირის ნედლეული გვხვდება ღორჯომის თემის მიდამოებში.

მუნიციპალიტეტი მდიდარია აგრეთვე ფერადი და სანაკეთობო ქვების მარაგით. კერძოდ, არსიანის ქედის დასავლეთ კალთებზე აღმოჩენილია მაღალდეკორატიული იასპის⁴, ოპალის⁵, ქალცედონის⁶, ოპალიზებული ხის და ფისისებური ბაზალტის რამდენიმე გამოვლინება და რაც მთავარია, მათი მოპოვებისა და დამუშავებისათვის არ არის საჭირო მნიშვნელოვანი

² კოლჩედანი საერთო მოძველებული დასახელებაა, რომელიც გამოიყენება ისთ მინარალებთან მიმართებაში, რომელიც შეიცავენ გოგირდს, რკინას, კალას, მადანს და დარიშხანს;

³ მაგმა – ვულკანის მოქმედების შედეგად დედამიწის სიღრმიდან ამოტყორცნილი გამდნარი სილიკატური მასა. მისი გაცივებითა და გამაგრებით წარმოიქმნება ამოფრქვეული ქანები;

⁴ იასპი - ძვირფასი ქვა;

⁵ ოპალი - სხვადასხვა ფერის მქონე მინერალი. ზოგი სახეობა წარმოადგენს ძვირფას ქვას;

⁶ ქალცედონი - მინერალი, კვარცის სახეობა.

ინვესტიციების განხორციელება. მათ გამოსაყენებლად საკმარისია მხოლოდ შემგროვებლობითი სამუშაოების წარმოება.

აქვე აღვნიშნოთ, რომ აჭარის მადნიანი რაიონი (რომლის შემადგენელი ნაწილიცაა ხულო) წარმოადგენს ერთ-ერთ პერსპექტიულს საქართველოში, მაგრამ მასზე მიმდინარე სამუშაოები არასისტემური ხასიათისაა, რაც ვერ იძლევა მისი პერსპექტიულობის სრულ სურათს [7].

ხულოს მუნიციპალიტეტში არსებული და გამოკვლეული საბადოების შესახებ ინფორმაცია მოცემულია დანართში №2 .

2011 წლის პირველი ივნისის მონაცემებით აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ფინანსთა და ეკონომიკის სამინისტროს სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების უწყებრივი სალიცენზიო რეესტრის მონაცემების მიხედვით ლიცენზიები გაცემულია შემდეგი სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვებაზე:

ცხრილი № 8.4. გაცემული ლიცენზიები.

№	ლიცენზიის სახე	მოპოვების მოცულობა ლიცენზიის მიხედვით	ლიცენზიის მფლობელი	ლიცენზიის №	გაცემის თარიღი და ვადა
1	კორტოხის ქვიშა-ხრემის გამოვლინება	10 000 მ ³	შპს „დიოკნისი“	100287	23.06.2009, 3 წლის ვადით

8.4 ტყის რესურსები

ხულოს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის უმეტესი ნაწილი ტყით არის დაფარული. ტყის საერთო ფართობი შეადგენს 37182,20 ჰექტარს. სულ, ხულოს მუნიციპალიტეტში 3 სატყეო უბანი მოქმედებს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ტყის რესურსები არ წარმოადგენს მუნიციპალურ საკუთრებას და მისი მართვა ხორციელდება ბუნებრივი რესურსების სამინისტროს მეშვეობით.

ინფორმაცია მუნიციპალიტეტში არსებული მერქნული მარაგების, მათი სახეობების და დაკავებული ფართობების შესახებ მოცემულია ცხრილში № 8.5.

ცხრილი № 8.5. ტყის მერქნული რესურსები ხულოს მუნიციპალიტეტში-სახეობები, ფართობები, მარაგი (2005-2010 წლების პერიოდისათვის)

სახეობა	ფართობი (ჰა)	მარაგი (მ ³)	ფართობი (%)	მარაგი (%)
წიწვოვანი				
სოჭი	10 370	3 580 000	28,18	50,89
ნაძვი	10 889	2 787 800	29,59	39,63
ფიჭვი	793	136 700	2,16	1,94
სულ წიწვოვანი:	22 052	6 504 500	59,93	92,46
ფოთლოვანი				
წიფელი	10 764	210 700	29,25	3,00
მუხა	1 604	117 000	4,36	1,66
რცხილა, ჯაგრცხილა	878	106 400	2,39	1,51
წაბლი, კაკალი	280	34 700	0,76	0,49

თხმელა	455	41 100	1,24	0,58
ვერხვი, ტირიფი	215	14 100	0,58	0,20
ბუჩქნარი	550	6 100	1,49	0,09
სულ ფოთლოვანი:	14 746	530 100	40,07	7,54
სულ სახეობები:	36 798	7 034 600	100,00	100,00

საინფორმაციო წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამმართველო

ცხრილი № 8.6. უნებართვოდ მოჭრილი ხე ტყის მოცულობა (2005-2010 წწ.)

წელი	უნებართვოდ მოჭრილი ხე ტყის მოცულობა (მ³)
2005	563,00
2006	1 669,00
2007	573,00
2008	197,30
2009	420,50
2010	647,60

საინფორმაციო წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამმართველო.

ცხრილი № 8.7. უნებართვო ჭრები ხულოს მუნიციპალიტეტში (2009-2010 წწ.)

წელი	უნებართვო ჭრების შემთხვევათა რაოდენობა	უნებართვო ჭრები (მ³)			სეკვისტრს დაქვემდებარებული ხე-ტყე (მ³)		
		მასალა	შეშა	სულ	მასალა	შეშა	სულ
2009	78	46,9	373,6	420,5	0	0	0
2010	130	80,4	567,2	647,6	28	92,7	120,7

საინფორმაციო წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამმართველო.

2009-2010 წლებში, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამმართველოს ნებართვით, დაშვებულია სპეციალური და მოთხრილ-მოტეხილი ხე-ტყის ჭრები, მათ შორის ხულოს მუნიციპალიტეტშიც:

ცხრილი № 8.8. სპეციალური და მოთხრილ-მოტეხილი ხე-ტყის ჭრები (2009-2010 წწ.)

წელი	სამმართველოს ნებართვით (მ³)			ათვისებულია ხე-ტყე (მ³)			შესრულება (%)
	მასალა	შეშა	სულ	მასალა	შეშა	სულ	
2009	3851	46250	50101	2966	20120	23086	46
2010	1120	51008	52128	483	24497	24980	48

ათვისების არსებული მაჩვენებელი, ძირითადად, განპირობებულია გამოყოფილ ტყეკაფებში სატყეო-სამეურნეო მნიშვნელობის გზების სიმცირით და არსებულის დაზიანებით.

8.4.1 ტყეების სანიტარულ-ეკოლოგიური მდგომარეობა

აჭარის ტყის მასივები (როგორც წიწვოვანი, ასევე ფოთლოვანი კორომები), მათ შორის ხულოს მუნიციპალიტეტში, დაავადებულია სხვადასხვა მავნებლებით: წაბლის ქერქის კიბო (Criphonectria parasitica), ნაძვის დიდი ლაფანჭამია (Dendroctonus micans), მბეჭდავი ქერქიჭამია (Ips typographus), კენწეროს ქერქიჭამია (Ips acuminatus), სიდამპლის გამომწვევი სოკოები-Phelinnus pini, Armillaria mellea (მანჭკვალა) და სხვა. დაავადებებს გააჩნიათ მრავალი კერა და გამოირჩევიან მაღალი ინტენსივობით.

ცხრილი № 8.9. ტყის დაავადებული და მეჩხერი ფართობი ხულოს მუნიციპალიტეტში (2010 წ.)

ტყის საერთო ფართობი (ჰა)	მათ შორის დაავადებული ტყის ფართობი (ჰა)	დაავადებული ტყის ფართობის წილი ტყის საერთო ფართობში (%)	მეჩხერი ფართობი (ჰა)	მეჩხერი ტყის ფართობის წილი ტყის საერთო ფართობში (%)	შემადგენლობა	ხეების საერთო რაოდენობა დაავადებულ უბნებში (მირი)	ხე-ტყის მარაგი დაავადებულ უბნებში (მ²)	დაზიანებული მოსაჭრელი მარაგი დაავადებულ უბნებში (მ²)
37 182,20	1 375	3,70	1 605,00	4,32	ნაძვი, სოჭი	143 364	108 066	97 145

საინფორმაციო წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამმართველო

8.5 არაორგანული ბუნების ძეგლები

ხულოს მუნიციპალიტეტი გამორჩეულია არაორგანული ბუნების ძეგლების სიმრავლით, აღნიშნულ ძეგლებს აქვთ სანახაობითი სახე და შესაბამისად, მნიშვნელოვანია ტურიზმის განვითარებისათვის. დღეისთვის ცნობილი და შესწავლილია შემდეგი ძეგლები:

- გოდერძის ნამარხი ტყე, რომელიც მდებარეობს ხულოს და ადიგენის მუნიციპალიტეტების საზღვარზე. ხულოს მუნიციპალიტეტში ის ვრცელდება რიყეთის და მლაშის თემების ტერიტორიებზე, მდინარეების ქვაბლიანის და აჭარისწყლის ზემო აუზებში, ზღვის დონიდან 1600-2000 მეტრზე, აქვს დაცულობის სტატუსი და 1982 წლიდან შეტანილია „წითელ წიგნში“;
- ქოჩახის მაცივარი – მდებარეობს ხულოს მუნიციპალიტეტის სოფელ ხიხაძირში (მთისუბანი);
- ქვასვეტი – მდებარეობს სოფელ კალოთაში და წარმოადგენს 5-6 მეტრი სიმაღლის გეომორფოლოგიურ წარმონაქმნს.

8.6 სტიქიურ-გეოლოგიური მოვლენები

სტიქიურ-გეოლოგიური მოვლენების გააქტიურებაში მოქმედებს რამდენიმე ფაქტორი: კლიმატური, გეოლოგიური და ადამიანის სამეურნეო საქმიანობით გამოწვეული. საკვლევი ტერიტორიები წარმოადგენენ გორაკ-ბორცვიან რელიეფს. ტერიტორიების გეოლოგიურ აგებულებაში მონაწილეობას იღებენ შუა ეოცენის ასაკის ვულკანოგენური ტუფობრექციები, ბრექციები, ტუფები და სხვადასხვა წარმოშობის ვულკანოგენური წარმონაქმნები, რომლებიც უმეტეს შემთხვევაში გადაფარულია მეოთხეული ასაკის დელუვიური ნალექებით, თიხა-

თიხნარებით და სხვადასხვა უხეშნატეხოვანი მასალების ჩანართებით, ხოლო მდინარეთა ხეობებში-ალუვიური ნალექებით. ვულკანოგენური წარმონაქმნები უმეტეს შემთხვევაში ქიმიურად გამოფიტულია და ხასიათდებიან მკვეთრად დაქვეითებული ფიზიკურ-მექანიკური თვისებებით. ეს გარემოება ხელსაყრელ პირობას ქმნის სტიქიური გეოლოგიური პროცესების განვითარებისათვის. ამ პროცესების განვითარებაში დიდ როლს თამაშობს ასევე რელიეფის მორფოლოგია. გრავიტაციული პროცესები (ჩამოქცევა, მეწყერი, ჩამოშლა) უმეტესად ვითარდება ციცაბო რელიეფის პირობებში, რომლის დახრის კუთხე 25%-ს აღემატება. ფერდობების მდგრადობისა და მეწყრული პროცესების განვითარების უმთავრესი კრიტერიუმი არის ფერდობების ამგები ქანების გაწყლიანება ჭარბი ატმოსფერული ნალექებით. ქანების გაწყლიანება ხდება როგორც ზედაპირული, ასევე გრუნტის წყლებით, რომელთა დონეები მნიშვნელოვნად ივსება ჩანაჟონი წყლებით. ფერდობების ამგები ქანების გაწყლიანება-გადამძიმებამ გამოიწვია ისედაც სუსტი სტატიკური წონასწორობის დარღვევა და გრავიტაციული პროცესების განვითარება. აღსანიშნავია, რომ დაზიანებული ფართობების უმეტესობა გამოყენებულია სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებად, რაც დიდ ზეგავლენას ახდენს მეწყრული პროცესების აქტივიზაციაზე. სადრენაჟო არხები არ არის გაყვანილი სასოფლო გზების გასწვრივაც, რის გამოც წარმოქმნილი ღვარცოფული ნაკადები მიედინებიან უსისტემოდ და ხელს უწყობენ გეოლოგიური პროცესების აქტივიზაციას.

ბოლო პერიოდში საშიში ბუნებრივი პროცესების განვითარება გამოწვეულია ასევე წარსულში ადამიანის მიერ პერსპექტივაში გაუთვალისწინებელი ინტენსიური შეტევით ბუნებაზე. XX საუკუნის 50-იანი წლებიდან სახელმწიფომ და კერძო პირებმა ინტენსიურად დაიწყეს ქვებისა და ხრემის ამოღება მდინარეთა ხეობებში საცხოვრებელი სახლების და სამრეწველო ობიექტების მშენებლობისათვის, საძირკვლის და გზების მყარი გრუნტის შექმნისათვის. მოსახლეობის მაღალმა ბუნებრივმა მატებამ გამოიწვია დიდი დახრილობის 25-40%-იანი ფერდობების ათვისება საკარმიდამო ნაკვეთებისა და საცხოვრებელი სახლების მოწყობისათვის. მთიან პირობებში ტყეების გაჩეხვამ მშენებლობისა და შეშისათვის დიდი უარყოფითი გავლენა მოახდინა ეკოსისტემაზე. აგრეთვე აღსანიშნავია აფეთქებით და მძიმეწონიანი ტრაქტორებით გზების გაყვანა სოფლებში და ალპურ სამოვრებზე, ალპური სამოვრების გადატვირთვა ჭარბი პირუტყვის ძოვებით და სხვა. ჭარბი დასახლების გამო ხშირად ახალი მოსახლეობა დასახლებას იწყებს წინასწარ შესწავლილ სარისკო მეწყერულ უბნებზე, ადგილებზე, სადაც არის ღვარცოფისა და ზვავის საშიშროება. ინფორმაცია გეოლოგიური პროცესების შესახებ მოცემულია ცხრილში № 8.10.

ცხრილი № 8.10. ხულოს მუნიციპალიტეტში სტიქიურ-გეოლოგიური პროცესების განვითარების ზონები და რისკვაქტორიანი უბნები.

სოფელი	გეოლოგიური პროცესი	საშიშროების ხარისხი	ობიექტები, რომლებიც შესაძლებელია მოექცნენ საშიშ ზონაში	საინჟინრო-გეოლოგიური თვისებები
ვაშლოვანი	მეწყერი, ღვარცოფი	მაღალი	საცხოვრებელი სახლები და საუბნო გზები	ტერიტორიაზე მეწყრული პროცესების გააქტიურება მოსალოდნელია უხვი ატმოსფერული ნალექების მოსვლის დროს
დეკანაშვილები	მეწყერი	მაღალი	საცხოვრებელი	ამგები გრუნტების დაბალი

			სახლები და საუბნო გზები	ფიზიკურ-მექანიკური თვისებები ხელსაყრელია მეწყრული პროცესების განვითარებისათვის
ღორჯომი	მეწყერი, ღვარცოფი, ეროზიული მოვლენები	საშუალო	საცხოვრებელი სახლები და საუბნო გზები	ქანების დაბალი ფიზიკურ-მექანიკური მაჩვენებლები ინტენსიური ატმოსფერული ნალექების მოსვლის შემთხვევაში იწვევს სტიქიურ-გეოლოგიური პროცესების განვითარებას
დანისპარაული	მეწყერი	მაღალი	საცხოვრებელი სახლები, ხიდები, ბათუმი-ადიგენის გზის მონაკვეთი	რთული გეოლოგიურ-გეომორფოლოგიური და ჰიდროგეოლოგიური პირობები, ქანების დაბალი ფიზიკურ-მექანიკური მაჩვენებლები
რიყეთი	ღვარცოფი	მაღალი	საცხოვრებელი სახლები, ხიდები, ბათუმი-ადიგენის გზის მონაკვეთი	რთული გეოლოგიურ-გეომორფოლოგიური და ჰიდროგეოლოგიური პირობები, ქანების დაბალი ფიზიკურ-მექანიკური მაჩვენებლები
თხილვანა	მეწყერი, ღვარცოფი	მაღალი	საცხოვრებელი სახლები, ხიდები და სასოფლო გზის მონაკვეთი	რთული გეოლოგიურ-გეომორფოლოგიური და ჰიდროგეოლოგიური პირობები, ატმოსფერული ნალექების სიჭარბე

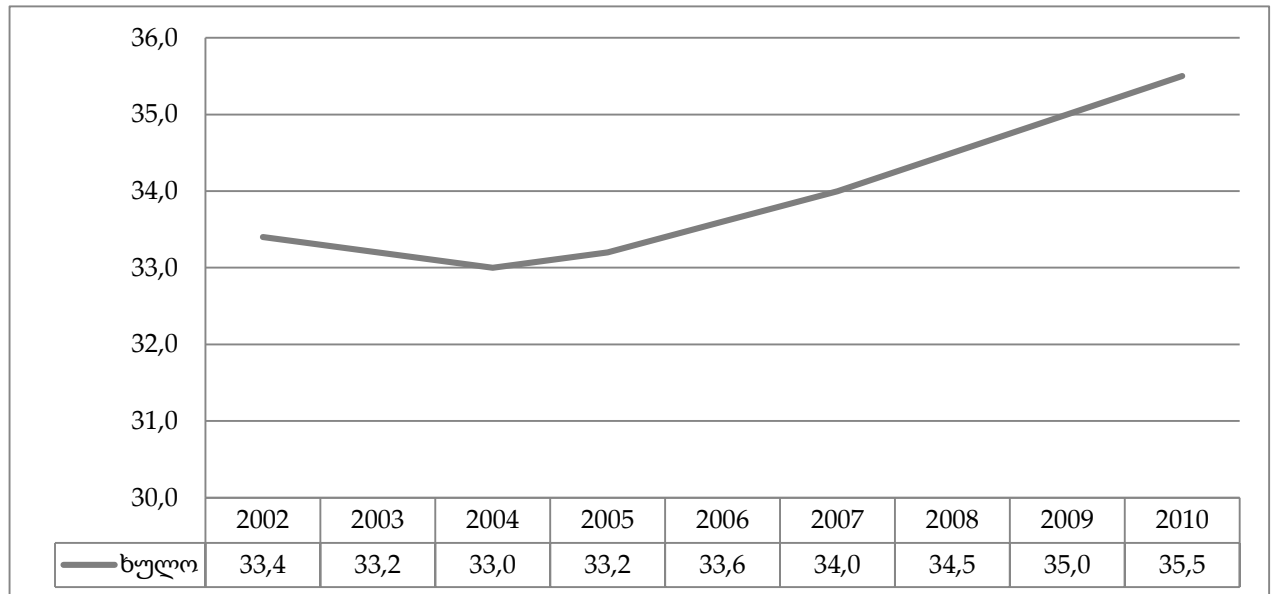
საინფორმაციო წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამმართველო

2010 წლიდან აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამმართველოს მიერ, ავტონომიური რესპუბლიკის მასშტაბით, მიმდინარეობდა სტიქიის შედეგად დაზიანებული შენობებისა და მიწის ნაკვეთების შესწავლა. მონიტორინგის შედეგად მომზადებული დასკვნების მიხედვით, ხულოს მუნიციპალიტეტში ადგილმდებარეობის შეცვლას (უსაფრთხო ადგილზე გადატანას) ექვემდებარება 94 სახლი [4].

9. დემოგრაფია

9.1 მოსახლეობის ზრდის დინამიკა და გეოგრაფიული სტრუქტურა

2010 წლის პირველი იანვრის მონაცემებით, ხულოს მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის რიცხოვნებამ 35,5 ათას კაცი შეადგინა. 2002 წელის მოსახლეობის საერთაშორისო აღწერის მონაცემებით ეს მაჩვენებელი 33,4 ათას კაცს შეადგენდა. 2002 წლიდან 2010 წლამდე მოსახლეობის რაოდენობა გაიზარდა 2,1 ათასი კაცით. (იხ. დიაგრამა №9.1)
დიაგრამა № 9.1. მოსახლეობის ზრდის დინამიკა 2006-2010 წლებში

ხულოს მუნიციპალიტეტში მოსახლეობის 96,5% ცხოვრობს სოფლად, 3,5% კი - კონცენტრირებულია დაბა ხულოში. რაც შეეხება ოჯახების რაოდენობას, მუნიციპალიტეტში 7506 ოჯახია, მათგან 7250 ოჯახი ცხოვრობს სოფლად. მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი მდინარეთა ხეობაში და მთისწინეთშია დასახლებული, განსახლების ზონა ძირითადად ვრცელდება ზღვის დონიდან 1000-1400 მ-ის ფარგლებში.

2010 წლის პირველი იანვრის მონაცემების მიხედვით ხულოს მუნიციპალიტეტში მოსახლეობის სიმჭიდროვე 1 კვ.კმ-ზე შეადგენს 50 კაცს. სასოფლო სამეურნეო სავარგულებზე მოსახლეობის სიმჭიდროვე კი 1კვ.კმ-ზე 150 კაცს შეადგენს [9].

ხულოს მუნიციპალიტეტში მოსახლეობის ძალიან მაღალი სიმჭიდროვეა, სავარგულების ზრდა კი მისი შეზღუდული რესურსის გამო პრაქტიკულად შეუძლებელია.

9.2 მოსახლეობის განაწილება სქესისა და ასაკის მიხედვით

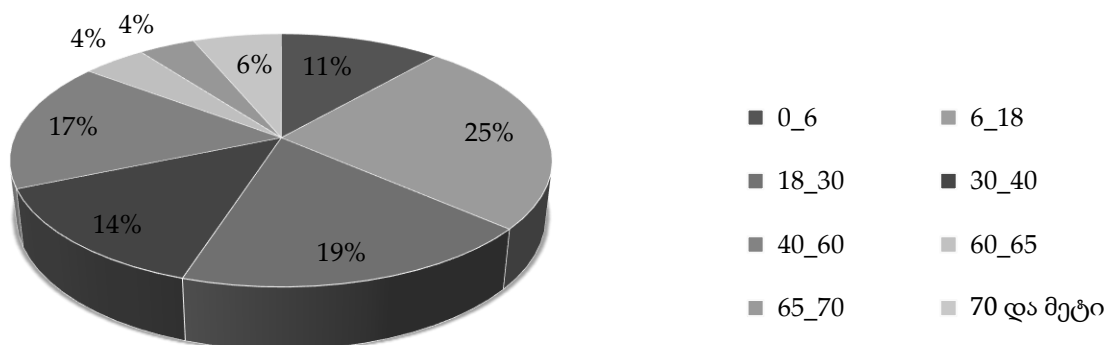
სქესთა ბალანსში ბუნებრივი განაწილება შენარჩუნებულია - მოსახლეობის 51,3% ქალი, ხოლო 48,7 % კაცია (ცხრილი № 9.1).

ცხრილი № 9.1. ხულოს მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა სქესისა და ასაკის მიხედვით (2002 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მიხედვით).

ასაკი	ორივე სქესი	კაცი	ქალი	პროცენტული წილი	
				კაცი	ქალი
სულ	33430	16264	17166	49	51
0-4	3105	1580	1525	51	49
5-9	3529	1795	1734	51	49
10-14	3532	1819	1713	52	48
15-19	3063	1536	1527	50	50
20-24	2492	1201	1291	48	52
25-29	2651	1351	1300	51	49
30-34	2409	1278	1131	53	47
35-39	2166	1093	1073	50	50
40-44	1743	844	899	48	52
45-49	1392	636	756	46	54
50-54	1284	584	700	45	55
55-59	1136	481	655	42	58
60-64	1496	639	857	43	57
65-69	1335	618	717	46	54
70-74	912	396	516	43	57
75-79	533	218	315	41	59
80-84	333	114	219	34	66
85-89	172	48	124	28	72
90-94	90	22	68	24	76
95-99	35	10	25	29	71
100 +	22	1	21	5	95

მოსახლეობაში რაოდენობრივად ბავშვები და მოზარდები ჭარბობენ, რაც ბოლო წლებში შობადობის გაზრდილი ტემპის ასახვაა. ასაკობრივ ჯგუფებს შორის ყველაზე მეტი წილი 5-დან 15 წლამდე ასაკის მოსახლეობაზე მოდის. ხულოს მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის საერთო რაოდენობის 30,4 % 15 წლამდე ასაკისაა, რაც 6,4 %-ით აღემატება აჭარის ა/რ-ის მასშტაბით გაანგარიშებულ ანალოგიურ მაჩვენებელს და აიხსნება ხულოს მუნიციპალიტეტში შობადობის შედარებით მაღალი დონით.

დიაგრამა № 9.2. მოსახლეობის პროცენტული განაწილება ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით

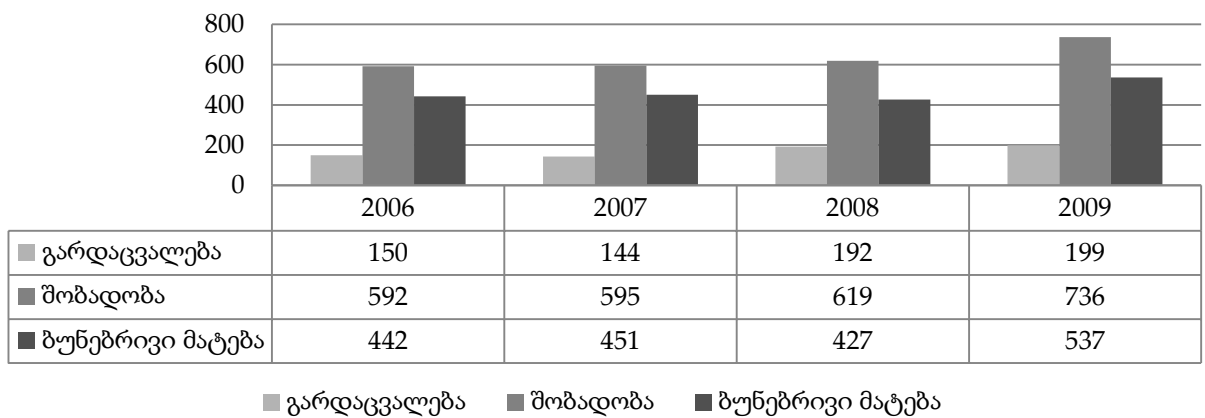
40 წლამდე მამაკაცთა პროცენტული წილი მეტია ქალთა პროცენტულ წილზე, ხოლო 40 წლიდან მთლიან მოსახლეობაში ქალთა პროცენტული წილი საგრძნობლად იზრდება, რაც მეტყველებს ქალთა უფრო მაღალ სიცოცხლის ხანგრძლივობაზე [9].

9.3 ბუნებრივი მატება

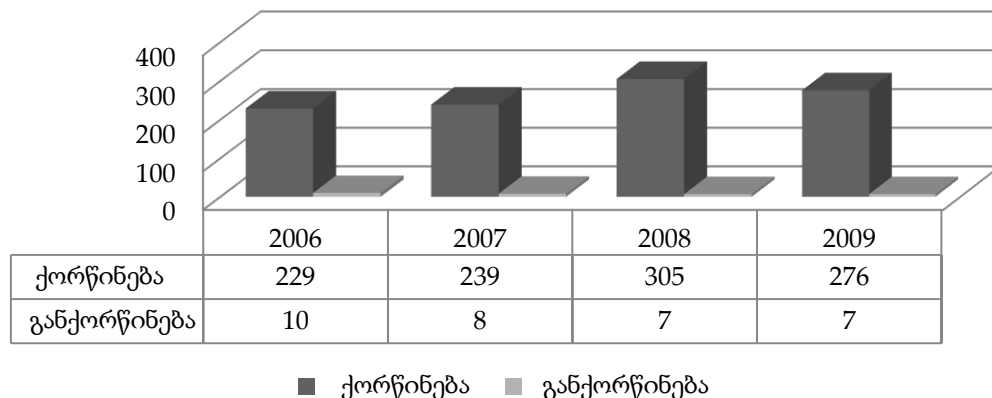
მოსახლეობის რაოდენობის ყოველწლიური მაჩვენებლის გაანგარიშებაში მნიშვნელოვანია მოსახლეობის ბუნებრივი მატების მონაცემები (განსხვავება შობადობასა და გარდაცვალებას შორის). 2010 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით ბუნებრივი მატების კოეფიციენტით ხულოს მუნიციპალიტეტი პირველ ადგილს იკავებს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკაში და 15,3 პრომილეა. 2010 წლის 1 იანვრის მონაცემებით 2006 წელთან შედარებით შობადობის მაჩვენებელი თითქმის 25 %-ით გაიზარდა.

ბუნებრივ მატებას და შობადობის მაჩვენებლის ზრდას უმთავრესად განაპირობებს ქორწინებათა რიცხვის ზრდა. განქორწინების მაჩვენებელი ძალიან უმნიშვნელოა და ბოლო ოთხი წლის განმავლობაში ამ მიმართულებით კლება შეიმჩნევა. ხულო პირველ ადგილზეა ქორწინებაში საერთოდ არ მყოფთა მაჩვენებლის მიხედვით - 17,5%-ი, რაც აჭარის საერთო ანალოგიურ მაჩვენებელზე თითქმის 10%-ით ნაკლებია [9].

დიაგრამა № 9.3. მოსახლეობის ბუნებრივი მატება

დიაგრამა № 9.4. ქორწინება-განქორწინების დინამიკა

9.4 შრომისუნარიანი მოსახლეობა და პენსიონერთა რაოდენობა

ხულოს მუნიციპალიტეტში შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის წილი შეადგენს საერთო რაოდენობის 50,7%-ს, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკისთვის მიხედვით ეს მაჩვენებელი 59,5%-ია. ამასთან ხულოს მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა უფრო ახალგაზრდაა: შრომისუნარიან ასაკზე უფროსია მოსახლეობის საერთო რაოდენობის 12,9%. ეს გამოხატულებას პოულობს საშუალო და მედიანური ასაკის მაჩვენებლებშიც. მოსახლეობის 2002 წლის აღწერის მიხედვით, ხულოს მუნიციპალიტეტში მოსახლეობის საშუალო ასაკი იყო 31,1 წელი, მედიანური ასაკი - 26,5 წელი. (იხ. ცხრილი № 9.2 და № 9.3).

ცხრილი № 9.2. შრომისუნარიანი მოსახლეობის მედიანური და საშუალო ასაკი. (2002 წლის მოსახლეობის აღწერა)

მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობა	33430
შრომის უნარიანზე უმცროსი	12182
შრომისუნარიანი	16959
შრომისუნარიანზე უფროსი	4289
მოსახლეობის საშუალო ასაკი	31,1
მოსახლეობის მედიანური ასაკი	26,5
შრომისუნარიანთა წილი მთლიან მოსახლეობაში	50,7%
შრომისუნარიანზე უმცროსი	36,4%
შრომისუნარიანზე უფროსი	12,9%

ხულოს მუნიციპალიტეტში შესაბამისი ასაკის მოსახლეობა სრულად არის უზრუნველყოფილი პენსიით. რაც შეეხება ახალ მონაცემებს 2008-2011 წლებში პენსიონერთა რაოდენობისა და მისი სქესობრივი განაწილების შესახებ მოცემულია ცხრილში №9.3. როგორც ცხრილიდან ჩანს, 2011 წელს 2008 წელთან შედარებით პენსიონერთა რაოდენობა შემცირდა 458 პენსიონერით.

ცხრილი № 9.3. პენსიონერთა რაოდენობა ხულოს მუნიციპალიტეტში სქესის მიხედვით

წელი	სულ	კაცი	ქალი	პროცენტული წილი	
				კაცი	ქალი
2008	7254	2678	4576	36.9	63.1
2009	7203	2655	4548	36.9	63.1
2010	7047	2608	4439	37	63
2011	6796	2503	4293	37	63

როგორც მოსახლეობის სქესობრივ-ასაკობრივ ჭრილიდან ჩანს, ქალები უფრო აღწევენ მაღალ ასაკს კაცებთან შედარებით, მაგრამ რაოდენობრივი ბალანსი ყოველ წელს თითქმის ერთი და იგივეა. პენსიონერთა 37% კაცი, ხოლო 63%-ი ქალია (რასაც მნიშვნელოვნად განაპირობებს ქალთა დაბალი საპენსიო ასაკი).

პენსიონერებიდან მხოლოდ 4528 პენსიონერი იღებს პენსიას ასაკის მიხედვით, 1974 პენსიონერი – შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირია, 256 - მარჩენალდაკარგული ოჯახის წევრი, 34 – პოლიტიკურად რეპრესირებული და 4 – წელთა ნამსახურებით⁷.

2010 წლის მონაცემებით, ხულოს მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის 19,2%-ი პენსიონერია. თუ შევადარებთ სხვა მუნიციპალიტეტებს და ასევე მთლიანი აჭარის ანალოგიურ მაჩვენებელს (16,4%) დავინახავთ, რომ მოცემული მაჩვენებელი საკმაოდ მაღალია.

რაც შეეხება გასაცემი პენსიის ჯამურ თანხას ერთ თვეში, მისი მოცულობა 614 447 ლარს შეადგენს (რაც აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში გაცემული საპენსიო თანხის 10 %-ს შეადგენს) [10].

9.5 სოციალური მდგომარეობა

2011 წლის პირველი ნოემბრის მონაცემებით ხულოს მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის 62,4%-ი (სულ 20 865 ადამიანი) თავს მიიჩნევს ღარიბად და დარეგისტრირებულია სოციალური მომსახურების სააგენტოში საარსებო შემწეობის მისაღებად. იგივე მაჩვენებელი მთლიანად აჭარის მასშტაბით 44 %-ია.

2011 წლის ოქტომბრის თვეში საარსებო შემწეობის მისაღებად დარეგისტრირებული მოსახლეობის მხოლოდ 38%-ი იქნა დაკმაყოფილებული საარსებო შემწეობით, რაც მთლიანი მოსახლეობის 23,7%-ს შეადგენს. მიმდინარე წლის ოქტომბრის თვეში სულ საარსებო შემწეობა მიიღო 1701 ოჯახმა (7933 კაცი). საარსებო შემწეობის მიმღებ ოჯახებზე გადარიცხული თანხის ოდენობამ 215 244 ლარი შეადგინა. მოცემული თანხა სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფ ერთ ოჯახზე საშუალოდ 127 ლარია. აღნიშნული მაჩვენებელი მთლიანად აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკისათვის კი საშუალოდ 119 ლარია. ხულოს მუნიციპალიტეტის ოჯახებში წევრთა რაოდენობა საშუალოდ 5 კაცია, შესაბამისად საარსებო შემწეობა საშუალოდ ერთ ადამიანზე 25 ლარია. საარსებო მინიმუმი ხუთსულიან ოჯახზე 2011 წლის პირველი ოქტომბრის თვის მდგომარეობით 311,2 ლარს შეადგენს [11; 12].

9.6 დასაქმება

მიუხედავად შრომისუნარიანი მოსახლეობის მაღალი ხვედრითი წილისა (50,7%) ხულოს მუნიციპალიტეტში მოსახლეობის დასაქმების დონე ძალიან დაბალია. მოსახლეობის უმრავლესობა თვითდასაქმებულია და თავს არ მიიჩნევს დასაქმებულად. მუნიციპალიტეტში ძირითად დამსაქმებლად გვევლინება საჯარო სექტორი (განათლების სექტორი, ჯანდაცვის სექტორი, პოლიციის სამმართველო, გამგეობა, საკრებულო და ა.შ.). საჯარო სექტორში დასაქმებულია მოსახლეობის დაახლოებით 5–6%-ი.

⁷ წელთა ნამსახურები პენსიის გაცემა გულისხმობს პენსიის გაცემას სტაჟის მიხედვით

მუნიციპალიტეტში აღურიცხავია შრომითი მიგრანტების რაოდენობა, მოსახლეობის დაახლოებით 20% მიდის სამუშაოდ სხვადასხვა რეგიონებში და სეზონურად თურქეთის რესპუბლიკაში.

მიგრაციის ერთ-ერთ ძირითად მიზეზს წარმოადგენს ეროზია და მოსახლეობის მაღალი სიმჭიდროვე. პროფესიული ნიშნით მოსახლეობის დივერსიფიკაციის დონე მაღალია, თუმცა კვალიფიკაციის დონე მიგრაციული პროცესების აქტიურობის პროპორციულად ეცემა.

მუნიციპალიტეტში ხელმისაწვდომია იაფი სამუშაო ძალა გარკვეული კვალიფიკაციითა და გამოცდილებით. სამრეწველო წარმოება მუნიციპალიტეტში პრაქტიკულად არ არსებობს. ადეკვატურ სამუშაო ძალაზე მოთხოვნის შემთხვევაში აუცილებელია პერსონალის გადამზადების სისტემის ამოქმედება.

ერთ-ერთ მტკივნეულ, პრობლემატურ საკითხს წარმოადგენს კვალიფიციური კადრების დეფიციტი. დღესდღეობით მუნიციპალიტეტში დღეისათვის მოთხოვნადი პროფესიის მფლობელი სამუშაო ძალის საკმაოდ დეფიციტია (უცხო ენისა და ინფორმატიკის სპეციალისტები, აგრონომი, ინჟინერ-მექანიზატორი, ენტემოლოგი (მცენარეთა დაცვის სპეციალისტი, ნიადაგმცოდნე, სხვადასხვა სპეციალიზაციის ექიმები და სხვა).

10. ინფრასტრუქტურა

ქვეყნის განვითარების თანამედროვე ეტაპის ერთ-ერთი მახასიათებელს ინფრასტრუქტურა წარმოადგენს. ამ კუთხით მნიშვნელოვანია მუნიციპალიტეტის ინფრასტრუქტურის ანალიზი.

ანალიზი საშუალებას იძლევა შეფასდეს ინფრასტრუქტურის მდგომარეობა და მისი რეაბილიტაციის/მშენებლობის საჭიროება.

10.1 სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა

10.1.1 საგზაო ინფრასტრუქტურა

ხულოს მუნიციპალიტეტზე გადის შიდასახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი მნიშვნელობის საავტომობილო გზები:

- „ანგისა-ახალციხის“ გზა, რომლის სიგრძე მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე შეადგენს 48 კმ. გზის მონაკვეთის ნაწილი (11კმ.) ქვიშა-ხრეშოვანი, ხოლო 37 კმ. ასფალტო-ბეტონის საფარისაა;
- „ზამლეთი-ხიხაძირი“ (გზის სიგრძე 28 კმ.), მთლიანად მდებარეობს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე, დაფარულია ქვიშა-ხრეშოვანი საფარით;
- „გოდერძის უღელტეხილი-ბეშუმი“⁸ (გზის სიგრძე 10 კმ.), მთლიანად მდებარეობს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე, დაფარულია ქვიშა-ხრეშოვანი საფარით.

შიდასახელმწიფოებრივი საავტომობილო გზების შესახებ ინფორმაცია მოცემულია ცხრილში № 10.1).

„ზამლეთი-ხიხაძირის“ საავტომობილო გზაზე მდებარეობს 10, ხოლო „გოდერძის უღელტეხილი-ბეშუმის“ გზაზე 2 ხიდი საერთო სიგრძით 192 და 23 გ/მ შესაბამისად. (იხ. დანართი №3).

ცხრილი 10.1. ხულოს მუნიციპალიტეტში მდებარე შიდასახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის გზები

სავტომობილო გზების დასახელება	გზის (მონაკვეთის) სიგრძე (კმ)	მუნიციპალიტეტში გზის (მონაკვეთის) სიგრძე (კმ)
ანგისა-ახალციხე ⁹	117	48
ზამლეთი-ხიხაძირი ¹⁰	28	28
გოდერძის უღელტეხილი-ბეშუმი ¹¹	10	10
სულ	155	86

ადგილობრივი მნიშვნელობის გზების სიგრძე შეადგენს 648,1 კმ-ს. გზები ხრეშოვანი და გრუნტის საფარისაა.

⁸ 8კმ მონაკვეთი არის ქვიშა ხრეშოვანი საფარის ხოლო 2 კმ მონაკვეთი ყამიროვანი პროფილირებული საფარის.

⁹ შიდასახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის ბათუმი(ანგისა)-ახალციხე კმ0-კმ117

¹⁰ ზამლეთი-ხიხაძირი კმ0-კმ28

¹¹ გოდერძის უღელტეხილი-ბეშუმი კმ0-კმ10

მუნიციპალიტეტში ხორციელდება გარკვეული სამუშაოების საგზაო ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაციისათვის. 2010-11 წწ. საავტომობილო გზებზე მიმდინარე სამუშაოების ნუსხა მოცემულია ცხრილში №10.2. აღსანიშნავია ხულო-ქედლების გზის რეაბილიტაციის პროექტი, რომელიც დაფინანსდა სახელმწიფო ბიუჯეტიდან.

ცხრილი 10.2. 2010-2011 წწ. საავტომობილო გზებზე განხორციელებული სამუშაოების ნუსხა

გზის დასახელება	სამუშაოს დამკვეთი	სამუშაოს შემსრულებელი	პროექტის ღირებულება (ათასი ლარი)	შესრულების ვადები	
				დაწყება	დამთავრება
ხულო-ქედლების გზის კმ1-კმ5 რეაბილიტაცია	სახ. ბიუჯ.	შპს "მამისონი"	2760	ივლისი 2010	დეკემბერი 2011
შიდასახ. მნიშ. ბათუმი-ახალციხის ს/გზის 79-ე კმ. არსებული სწორკუთხა მილის სარეაბ. სამუშ.	სახ. ბიუჯ.	შპს "იბერია ჯ"	136	თებერვალი 2011	ივლისი 2011
შიდასახ. მნიშ. ბათუმი-ახალციხის ს/გზის 83-ე კმ. ჩაწყვეტილი მიწის ვაკისის აღდგენის სამუშაოები	სახ. ბიუჯ.	შპს "ავტობანი"	220	მარტი 2011	აგვისტო 2011

ცხრილებში №10.3, №10.4 და №10.5 მოცემულია 2005-2010 წ.წ. ჩატარებული საგზაო ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაციის და მშენებლობის ნუსხა. 2005-2010 წწ. რეაბილიტაცია ჩატარდა ქვიშა ხრეშოვანი საფარის 4 გზას (გზის მონაკვეთს). გარემონტებული გზების (გზის მონაკვეთების) საერთო სიგრძე შეადგენს 24,5 კმ. ასევე გარემონტდა ბათუმი-ხულოს დამაკავშირებელი 3 გზა (გზის მონაკვეთი), საერთო სიგრძე 9კმ. მოეწყო 32 გაბიონი (საერთო სიგრძე 1108 გ/მ), 12 ბეტონის კედელი (საერთო სიგრძე 174 გ/მ) და 21 ხის ძეღყორი (საერთო სიგრძე 272 გ/მ). რეაბილიტაცია ჩატარდა 22 ხიდს და აშენდა 4 ახალი ხიდი. 2005-2010 წ.წ. ობიექტების რეაბილიტაცია/მშენებლობისთვის დახარჯული თანხა აღემატება 2 მლნ ლარს. (იხ. დანართი №4).

ცხრილი 10.3. 2005-2010 წ.წ. რეაბილიტირებული/აშენებული ობიექტების რაოდენობა

ობიექტი	2005	2006	2007	2008	2009	2010	სულ
გზების რეაბილიტაცია (ქ.ხ)	1	2				1	4
გზების რეაბილიტაცია ბათუმი-ხულო	2	1					3
გაბიონების მოწყობა		3	4	5	8	12	32
ბეტონის კედლები მოწყობა				1	6	5	12
ხის ძეღყორების მოწყობა		5	1	3	2	10	21
სულ	3	11	5	6	14	18	

ცხრილი 10.4. 2005-2010 წ.წ. რეაბილიტირებული/აშენებული ობიექტების სიგრძე

ობიექტი	2005	2006	2007	2008	2009	2010	სულ
გზების რეაბილიტაცია (კმ)	4,5	15,3				4,7	24,5
გზების რეაბილიტაცია ბათუმი-ხულო	9						9
გაბიონების მოწყობა (გ/მ)		141	66	262	251	388	1108
ბეტონის კედლები მოწყობა (გ/მ)				22	97	55	174

ხის ძეგლორების მოწყობა (გ/მ)		61	18	32	21	140	272
	სულ	13,5	217,3	84	316	369	587,7

ცხრილი 10.5. 2005-2010 წ.წ. რეაბილიტირებული/აშენებული ხიდების რაოდენობა

აქტივობა	2005	2006	2007	2008	2009	2010	სულ
რეაბილიტაცია		4	3	3	7	5	22
ახალი			1	1	1	1	4

ხულოს მუნიციპალიტეტში მდებარეობს ხულო-თაგოს საბაგრო გზა. მისი სიგრძე შეადგენს 1700 - მეტრს.

გარდა ზემოთაღნიშნული სამუშაოებისა მოვლა-შენახვის პროგრამით ყოველწლიურად ტარდებოდა სოფლებში, საძოვრებზე და მთებში მისავალი გზის შეკეთება.

10.1.2 ტრანსპორტი

დღეისათვის ხულოს მუნიციპალიტეტში მოქმედებს 136 ერთეული სამარშრუტო სატრანსპორტო საშუალება, რომლებიც უზრუნველყოფს მეზავრების გადაყვანას სხვადასხვა მიმართულებით – შიდამუნიციპალური, საგარეუბნო და საქალაქთაშორისო მიმართულებით (იხ. დანართი №5) [13; 14].

სამგზავრო გადაზიდვები ხელმისაწვდომია მუნიციპალიტეტის ყველა თემისათვის. სატვირთო გადაზიდვებისათვის რაიმე სახის ორგანიზებული სტრუქტურა ხულოს მუნიციპალიტეტში არ არსებობს და მთლიანად ხორციელდება სატვირთო ავტომობილების მფლობელი ფიზიკური პირების მიერ.

10.2 საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურა

ხულოს მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა სარგებლობს ფიჭური კავშირგაბმულობის კომპანიების შპს „მაგთიკომის“, შპს „ჯეოსელის“ და შპს „მობიტელის“¹² მომსახურებით. მობილური კავშირით დაფარულია მუნიციპალიტეტის მთელი ტერიტორია.

ფიქსირებულ სატელეფონო კავშირს უზრუნველყოფს შპს „სილქნეტი“¹³. ფიქსირებული სატელეფონო კავშირი ხელმისაწვდომია მხოლოდ დაბა ხულოში.

მოსახლეობის მცირე ნაწილი სარგებლობს შპს „მაგთიკომის“ – „მაგთიფიქსის“ ინტერნეტით [15].

10.3 ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურა

ხულოს მუნიციპალიტეტში, ისევე როგორც აჭარის არ მთელს ტერიტორიაზე ელექტროენერჯის მიწოდებას უზრუნველყოფს სს „ენერგო-პრო ჯორჯია“. მოქმედებს

¹² სავაჭრო მარკა ბილიანი

¹³ საქმიანობის სფერო მოიცავს ელექტრონული კომუნიკაციების საშუალებებით მომსახურების სრულ სპექტრს - ადგილობრივი, საქალაქთაშორისო და საერთაშორისო სატელეფონო კავშირი, ინტერნეტ მომსახურება, სატელეფონო კავშირი.

ელექტროენერჯის მიწოდების 24 საათიანი გრაფიკი. მუნიციპალიტეტი თითქმის სრულად არის ელექტროფიცირებული, გამონაკლის წარმოადგენს რამდენიმე მთიანი იალაღი.

ელექტროგადამცემი ხაზების და საყრდენი ბოძების, სატრანსფორმატორო ქცესადგურების უმეტესი ნაწილი ამორტიზებულია. დღეისათვის მუნიციპალიტეტში არ მიმდინარეობს რაიმე სახის მასშტაბური საქმიანობები ელექტრული ქსელების რეაბილიტაციისათვის.

დაბალია მიწოდებული ელექტროენერჯის ხარისხი. ტექნიკური პარამეტრები ხშირ შემთხვევაში არ შეესაბამება სტანდარტებს. ხშირია ელ. ენერჯის გათიშვის შემთხვევებიც.

გამრიცხველიანებული აბონენტების რაოდენობა ძალიან მცირეა და შეადგენს მხოლოდ 192 აბონენტს, თუმცა არსებული გეგმით ინდივიდუალური გამრიცხველიანება უნდა დასრულდეს 2013 წლის ბოლოსთვის.

რაც შეეხება გაზიფიცირებას, ხულოს მუნიციპალიტეტი არ არის უზრუნველყოფილი ბუნებრივი აირით. მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის მომარაგება ხდება თხევადი აირით [15].

10.4 წყალმომარაგების, სამელიორაციო და საკანალიზაციო ინფრასტრუქტურა

10.4.1 წყალმომარაგების ინფრასტრუქტურა

ხულოს მუნიციპალიტეტში წყალმომარაგებისა და საკანალიზაციო სისტემების მართვას ახორციელებენ ა(ა)იპ. „ხულოს წყალკანალი“ და სსიპ „კურორტი ბეშუმი“.

ხულოს მუნიციპალიტეტში არსებული წყალსადენების ტექნიკური მონაცემები მოცემულია ცხრილში № 10.6. წყალსადენების საერთო სიგრძე შეადგენს 116,67კილომეტრს, რომლებსაც ემსახურება 34 რეზერვუარი. სათაო ნაგებობათაგან 6 არის მუშა, 3 სარემონტო ხოლო 2 გაუმართავი.

წყალმომარაგების სისტემაში ჩართულია 2 504 აბონენტი. მათ შორის აბონენტების 97% მოდის ფიზიკურ პირებზე. (იხ. ცხრილი №10.7 და დიაგრამა №10.1) [16].

ცხრილი 10.6. ხულოს მუნიციპალიტეტის წყალმომარაგების სისტემის ტექნიკური მონაცემები

წყალსადენის დასახელება	სიგრძე (გ/მ)	რეზერვუარი	სათაო ნაგებობის მდგომარეობა
ბაბანური ხულოს წყალსადენი	15065	1	მუშა
ეკლანას წყალსადენი	758,65	2	მუშა
ბეშუმის წყალსადენი	23934	9	მუშა
დიდაჭარის წყალსადენი	26603	2	მუშა
დიდახო მეკვიძეების წყალსადენი	2744	3	მუშა
საციხური ნათელათის წყალსადენი	11013	5	მუშა
კორტოხის წყალსადენი	24000	3	სარემონტო
ჭერის წყალსადენი	2207	1	სარემონტო
ფაჩხის წყალსადენი	944	1	სარემონტო
ვერნების წყალსადენი	1809	2	გაუმართავი
ლაბაიძეების წყალსადენი	7594	5	გაუმართავი

სულ	116671,65	34	

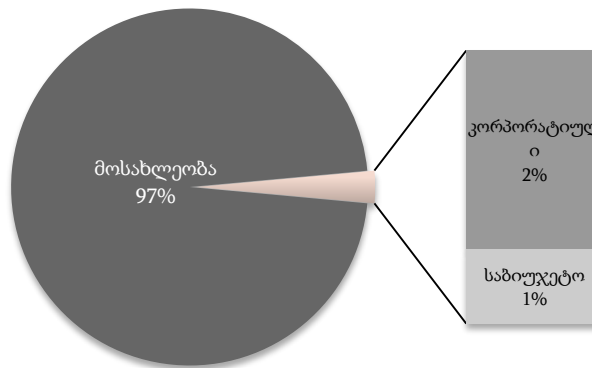
საინფორმაციო წყარო: ხულოს მუნიციპალიტეტის გამგეობა

ცხრილი 10.7. ხულოს მუნიციპალიტეტში წყალმომარაგების აბონენტების რაოდენობა

წყალსადენის დასახელება	მოსახლეობა	კორპორატიული	საბიუჯეტო	სულ
ბემუმის წყალსადენი	1020	10	2	1032
ბაბანური ხულოს წყალსადენი	520	43	12	575
დიდაჭარის წყალსადენი	340		1	341
დიდახო მეკვიძეების წყალსადენი	160			160
საციხური ნათელათის წყალსადენი	127		1	128
კორტოხის წყალსადენი	88			88
ვერნების წყალსადენი	70			70
ჭერის წყალსადენი	41			41
ლაბაიძეების წყალსადენი	28		4	32
ფაჩხის წყალსადენი	22			22
ეკლანას წყალსადენი	15			15
სულ	2431	53	20	2504

საინფორმაციო წყარო: ხულოს მუნიციპალიტეტის გამგეობა

დიაგრამა 10.1. წყალმომარაგების აბონენტების ხვედრითი წილი სახეების მიხედვით

10.4.2 საკანალიზაციო ინფრასტრუქტურა

ხულოს მუნიციპალიტეტში საკანალიზაციო სისტემით უზრუნველყოფილია მხოლოდ დაბა ხულო და ნაწილობრივ კურორტი ბემუმი. მოცემული ეტაპისათვის დაბა ხულოს ტერიტორიაზე საკანალიზაციო სისტემა 3910 გ/რ-ია, აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ აიპ "წყალკანალის" მიერ ხორციელდება დამატებითი საკანალიზაციო ქსელის (2265 გ/მ) შექმნა, მიმდინარეობს გარე განშტოებების შექმნა (ხელშეკრულების მიხედვით მოცემული პროექტის დასრულების ვადა 2012 წლის 25 მაისია) და მიმდებარე სოფლების ამ ქსელში ჩართვა. რაც შეეხება ბემუმში საკანალიზაციო ქსელის სიგრძეს ის 1227 გ/მ-ია. არსებული მიწები ძირითადად 150-200 დიუმიანია, ხოლო ხულო-ახალციხის გზაზე გამავალი მიწების სიგრძე 300 დიუმი. გამტარუნარიანობის გასაზრდელად ხულო-ახალციხის საავტომობილო გზაზე იგეგმება 700 გ/მ-ი საკანალიზაციო მილის 500 დიუმიანი მიწებით ჩანაცვლება.

10.4.3 სამელიორაციო ინფრასტრუქტურა

ხულოს მუნიციპალიტეტის საკუთრებაში არსებული სარწყავი არხებისა და სატუმბი დანადგარების მონაცემები მოცემულია ცხრილში № 10.8.

სამელიორაციო არხების საერთო სიგრძე შეადგენს 62628 გ/მ. არხების მომსახურების ფართობი - 653 ჰა. (იხ. ცხრილი №10.8). ყველა არსებული არხი მუშა მდგომარეობაშია, მაგრამ საჭიროებს რემონტს. არცერთი სატუმბი სადგური არ ფუნქციონირებს.

ცხრილი 10.8. ხულოს მუნიციპალიტეტის სახ. საკ. არსებული სარწყავი არხებისა და სატუმბი დანადგარების მონაცემები

სამელიორაციო სისტემის დასახელება	ობიექტის სიგრძე (გ/მ)	მომსახურების ფართობი (ჰა)	მდგომარეობა
ბოდიშის არხი	20819	81	მუშა და გასარ.
კორტოხის არხი	15130	164	მუშა და გასარ.
დიდაჭარის არხი	8052	45	მუშა და გასარ.
განახლების არხი	7146	78	მუშა და გასარ.
ფაჩხის არხი	3728	33	მუშა და გასარ.
ბელეთის არხი	1303	84	მუშა და გასარ.
დიაკონიძეების სატუმბი სადგური	3842	131	არ მუშაობს
ირემამძეების სატუმბი სადგური	2608	37	არ მუშაობს
სულ	62628	653	

საინფორმაციო წყარო: ხულოს მუნიციპალიტეტის გამგეობა

ხულოს მუნიციპალიტეტის საკრებულოს ბალანსზე რიცხულია 45 შიდასამეურნეო ლოკალური სარწყავი არხი. (იხ. დანართი №6). მათ შორის მუშა მდგომარეობაშია 23. ორი არხი ასევე არის მუშა მდგომარეობაში, მაგრამ საჭიროებს შეკეთებას, 20 არხი აღსადგენია. სარწყავი არხების საერთო სიგრძე შეადგენს 228,5 კილომეტრს, მომსახურე ფართობი 2073,2 ჰა.

სარწყავი არხების სიგრძის 59% (134,7 კმ) არის მუშა, 31% (70,2 კმ) აღსადგენი, ხოლო 10% (23,6 კმ) შესაკეთებელი. (იხ. დიაგრამა №10.2)

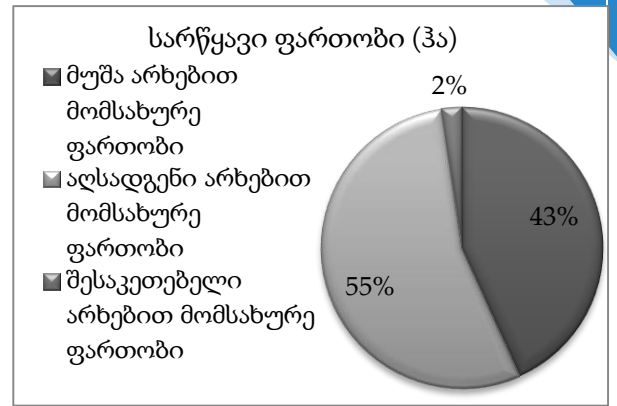
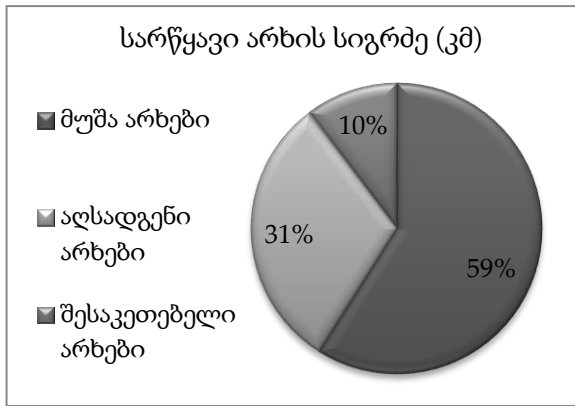
მუშა არხები ემსახურება საერთო მომსახურე ფართობის მხოლოდ 43 %, ხოლო საერთო ფართობის 2%-ს ემსახურება შესაკეთებელი არხები. შესაბამისად, სარწყავი ფართობის¹⁴ დიდი ნაწილი (55% ანუ 1128,3 ჰექტრის მომსახურე არხები არის აღსადგენი) არ ირწყვება¹⁵ (იხ. დიაგრამა №10.3).

დიაგრამა 10.2. მუშა, აღსადგენი და შესაკეთებელი არხების სიგრძეების % წილი.

დიაგრამა 10.3. მუშა, აღსადგენი და შესაკეთებელი არხებით მომსახურე ფართობების % წილი.

¹⁴ სარწყავი ფართობი რომელზეც განლაგებულია არხები (როგორც მუშა ასევე აღსადგენი).

¹⁵ ან ირწყვება მოსახლეობის მიერ სხვა საშუალებებით

ხულოს მუნიციპალიტეტში არსებული ინფრასტრუქტურის უდიდესი ნაწილი არის ამორტიზირებული. ამის გამო მუშა მდგომარეობაში არსებული ინფრასტრუქტურაც კი ვერ უზრუნველყოფს სათანადო მომსახურების დონეს.

წყალმომარაგებას უზრუნველყოფს 11 წყალსადენი და 34 რეზერვუარი. სათაო ნაგებობათაგან 6 არის მუშა, 3 სარემონტო და 2 გაუმართავი.

11. ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სფერო

საქართველოს მთავრობის 2007 წლის 26 იანვრის №11 დადგენილებით „ჰოსპიტალური სექტორის განვითარების გეგმის დამტკიცების შესახებ“ განისაზღვრა ჰოსპიტალური სექტორის განვითარების მიზნები და ამოცანები, რომლის მიხედვითაც უნდა მოხდეს ჰოსპიტალური მომსახურების მიმწოდებელი სამედიცინო დაწესებულებების ოპტიმალურ მდებარეობას განსაზღვრა გეოგრაფიული ხელმისაწვდომობის კრიტერიუმზე დაყრდნობით, ჰოსპიტალურ მომსახურებაზე მოსახლეობის საჭიროების დასაკმაყოფილებლად აუცილებელი სიმძლავრეების განსაზღვრა (1000 მოსახლეზე საწოლთა საჭირო რაოდენობა), ჰოსპიტალური მომსახურების მიმწოდებელი დაწესებულებების ძირითად ტიპები, ჰოსპიტლების ფუნქციონირების პირობები ფიზიკური ინფრასტრუქტურა და აღჭურვილობის სტანდარტები).

გარდა ამისა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს მიერ 2008 წლიდან ხორციელდება თემის სამედიცინო პუნქტების რეაბილიტაცია აღჭურვა.

2011 წლის 01 იანვრის მიხედვით ხულოს მუნიციპალიტეტში მოქმედებდა სახელმწიფო 100% წილობრივი მონაწილეობით დაფუძნებული ხულოს მუნიციპალური საავადმყოფო, ხულოს მუნიციპალური პოლიკლინიკა, ხულოს სასწრაფო სამედიცინო დახმარების სამსახური 03 (სასწრაფო სამედიცინო დახმარების სამსახურს გააჩნია 6 ავტომანქანა) [17].

11.1 ინფორმაცია სამედიცინო დაწესებულებების მუშაობის შესახებ

მუნიციპალიტეტში მოქმედი სტაციონარის მუშაობის შესახებ მონაცემები მოცემულია ცხრილში №11.1 [17].

ცხრილი 11.1. ინფორმაცია სამედიცინო დაწესებულებების მუშაობის შესახებ (2010 წლის 01 იანვრის მდგომარეობით)

საწოლთა ფონდი	საწოლთა დატვირთვის მაჩვენებელი	საწოლთა დაყოვნების მაჩვენებელი	საწოლთა ბრუნვის მაჩვენებელი
55	115,4	5,6	20,7

საინფორმაციო წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო.

პოლიკლინიკურ დახმარებას ხულოს მუნიციპალიტეტში უზრუნველყოფს ხულოს მუნიციპალური პოლიკლინიკა. პოლიკლინიკის მიერ გაწეული მომსახურების შესახებ ინფორმაცია მოცემულია ცხრილში 11.2 [17].

ცხრილი 11.2. ინფორმაცია პოლიკლინიკური დახმარების შესახებ 2010 წლის 01 იანვრის მდგომარეობით

დასახელება	სულ რეგისტრირებული ავადმყოფები		მათ შორის			
			მოზრდილები-მოზარდები		ბავშვები 0-15 წლამდე	
	შემთხვევათა რაოდენობა	დაავადებიანობა ა 100000 მოსახლეზე	შემთხვევათა რაოდენობა	დაავადებიანობა ა 100000 მოსახლეზე	შემთხვევათა რაოდენობა	დაავადებიანობა ა 100000 მოსახლეზე
ხულოს პოლიკლინიკა	19746	56741,4	15763	45296,0	3983	--

საინფორმაციო წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო.

ცხრილი 11.3. პოლიკლინიკური დახმარება 2010 წლის 01 იანვრის მდგომარეობით [17]

სიცოცხლეში პირველად დადგენილი დიაგნოზით რეგისტრირებული ავადმყოფები		მათ შორის			
		მოზარდები-მოზრდილები		ბავშვები 0-15 წლამდე	
შემთხვევათა რაოდენობა	ავადობა 100000 მოსახლეზე	შემთხვევათა რაოდენობა	ავადობა 100000 მოსახლეზე	შემთხვევათა რაოდენობა	ავადობა 100000 ბავშვზე
10107	29043,1	6588	18931,0	3519	--

საინფორმაციო წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო.

ჰოსპიტალიზაციის და ლეტალობის მაჩვენებლები 2010 წლის 01 იანვრის მდგომარეობით მოცემულია ცხრილში №11.4 [17].

ცხრილი 11.4. ჰოსპიტალიზაციისა და ლეტალობის მაჩვენებლები 2010 წლის 01 იანვრის მდგომარეობით

სულ			მათ შორის 15 წლამდე ბავშვები			
გაწერილ ავადმყოფთა რაოდენობა	გარდაცვლილ ავადმყოფთა რაოდენობა	ლეტალობის %	გაწერილ ავადმყოფთა რაოდენობა	გარდაცვლილ ავადმყოფთა რაოდენობა	ლეტალობის %	მათ შორის ლეტალობა 1 წლამდე ბავშვებში
1148	1	0,1	244	0	0,0	0,0

საინფორმაციო წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო.

11.2 ინფორმაცია სამედიცინო დაწესებულებებში დასაქმებული სამედიცინო პერსონალის შესახებ

ხულოს მუნიციპალიტეტში მოქმედებს მუნიციპალური საავადმყოფო, ამბულატორია, სასწრაფო სამედიცინო სამსახური და თემებში პირველადი დახმარების ცენტრები. ზოგადად, მუნიციპალური საავადმყოფოს და პოლიკლინიკისათვის 2007-2010 წლების პერიოდში დამახასიათებელია სხვადასხვა პროფესიის შესაბამისად საავადმყოფოში არსებული განყოფილებების ხშირი ცვლილება, რაც გამოწვეულია კადრების დენადობით. მიუხედავად ამისა, სხვადასხვა სამედიცინო დაწესებულებებში დასაქმებული სხვადასხვა პროფესიის ექიმების არსებობა ავსებს აღნიშნულ ნაკლს. გარდა ამისა 2008 წლიდან დაემატა სოფლის პირველადი დახმარების პუნქტები რომელთაც აქვთ მინიმალური ღირებულების უფასო

პრეპარატების მოსახლეობისთვის მიწოდების და პირველადი სამედიცინო მომსახურების აღმოჩენის საშუალება [17].

ცხრილი 11.5. სამედიცინო კადრების ცვლილების დინამიკა ხულოს მუნიციპალურ საავადმყოფოში, 2007-2010 წლებში

ხულოს მუნიციპალური საავადმყოფო					
		2007	2008	2009	2010
1	სოც. ჰიგიენისტები, ჯანდაცვის ორგანიზატორები	1	1	1	1
2	თერაპევტი	1			1
3	კარდიოლოგი	1			
4	რევმატოლოგი	2			
5	ქირურგი	2	1	1	1
6	ბავშვთა ქირურგი	1	1	1	
7	მეან გინეკოლოგი	3	1	1	3
8	ანესთეზიოლოგ რეანიმატოლოგი	1	2	2	1
9	პედიატრ-ნეონატოლოგი	1	1	1	1
10	რენტგენოლოგი	1			
11	ოტოლარინგოლოგი	1			
12	უმცროსი ექიმი	2			
13	ლაბორანტი	1	1	1	1
14	ორდინატორი		1	1	
15	ექიმი სტატისტიკოსი				1
16	საშუალო სამედიცინო პერსონალი	41	44	44	42
17	სოფლის ექიმი				
18	სოფლის ექთანი				
	სულ	59	53	53	52

ცხრილი 11.6. სამედიცინო კადრების ცვლილების დინამიკა მუნიციპალურ პოლიკლინიკაში, 2007-2010 წლებში

ხულოს ამბულატორია, პოლიკლინიკური გაერთიანება					
		2007	2008	2009	2010
1	სოც. ჰიგიენისტები, ჯანდაცვის ორგანიზატორები	1	1	1	1
2	ოჯახის ექიმი	6			
3	კარდიოლოგი		1	1	1
4	თერაპევტი		1	1	1
5	ონკოლოგ ქირურგი		1	1	
6	ონკოლოგი				1
7	რევმატოლოგი	6			
8	მენ გინეკოლოგი		2	2	
9	ულტრაბგერითი დიაგნოსტიკა		1	1	1
10	პედიატრი	3			
12	ფთიზიატრი	1	1	1	
13	ნევროპათოლოგი				1
14	ლაბორანტი	1	1	1	1
15	ოტოლარინგოლოგი	1			
16	დანარჩენი	3	1	1	
17	საშუალო სამედიცინო პერსონალი	84	70	70	67
18	სოფლის ექიმი		20	20	20

19	სოფლის ექთანი		23	23	23
	სულ	106	123	123	117

ცხრილი 11.7. სამედიცინო კადრების ცვლილების დინამიკა ხულოს სასწრაფო სამედიცინო დახმარების სამსახურში, 2007-2010 წლებში

ხულოს სასწრაფო სამედიცინო დახმარების სამსახური					
		2007	2008	2009	2010
1	სოც. ჰიგიენისტები, ჯანდაცვის ორგანიზატორები	1	1	1	1
2	სასწრაფო დახმარების ექიმი	12	15	15	7
3	საშუალო სამედიცინო პერსონალი	16	20	20	17
	სულ	29	36	36	25

საინფორმაციო წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო.

სახელმწიფო საკუთრებაში არსებობიდან გამომდინარე სამედიცინო დაწესებულებების ფუნქციონირებისა და შემდგომი განვითარების საკითხები მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული სახელმწიფო დაფინანსების მოცულობაზე.

11.3 აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს მიზნობრივი პროგრამები

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს მიერ აჭარის რეგიონში (მათ შორის ხულოს მუნიციპალიტეტში) პერმანენტულად ხორციელდება სხვადასხვა მიზნობრივი პროგრამა. კერძოდ:

1. 100 წელს გადაცილებულ მოქალაქეებზე ერთჯერადი დახმარების კომპონენტი;
2. ექიმთა გადამზადების და უწყვეტი სამედიცინო განათლების პროგრამა;
3. დამატებითი სამედიცინო მომსახურება;
4. თემის სამედიცინო პუნქტების ექიმამდელი დახმარების განვითარების პროგრამა;
5. ინკურაბელურ პაციენტთა პალიატიური დახმარების პროგრამა;
6. მუნიციპალიტეტის ცენტრებში დასაქმებული სამედიცინო პერსონალის დამატებითი შრომის ანაზღაურება;
7. რესურსტევადი მაღალტექნოლოგიური სამედიცინო (გულის ქირურგიის) მომსახურების კომპონენტი;
8. სოფლის მოსახლეობის ექიმამდელი სამედიცინო დახმარების პროგრამა.
9. და სხვა პროგრამები.

- **100 წელს გადაცილებულ მოქალაქეებზე ერთჯერადი დახმარების კომპონენტი**

პროგრამა აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში მოქმედებს 2002 წლიდან და ითვალისწინებს 100 და მეტი წლის ასაკის მოქალაქეებზე ერთჯერადი ფინანსური დახმარების გამოყოფას. აღნიშნული პროგრამის ფარგლებში 2006, 2007 და 2008 წლებში შესაბამისად დახმარება მიიღო

88, 71 და 73 მოქალაქემ 300-300 ლარის ოდენობით. 2009 წლისთვის დახმარების მოცულობა გაიზარდა 500 ლარამდე და გაიცა 60 ადამიანზე, ხოლო 2010 წელს დახმარება მიიღო 71 ადამიანმა. რომ პროგრამა მოცემული პერიოდისთვისაც გრძელდება [17].

- ექიმთა გადამზადებისა და უწყვეტი სამედიცინო განათლების ხელშეწყობის პროგრამა

პროგრამის ფარგლებში ხორციელდება სხვადასხვა მიმართულების ექიმთა მომზადება და გადამზადება აჭარის მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტებისთვის. პროგრამის მიზანია ახალგაზრდა ნიჭიერი სამედიცინო კადრებისთვის ხელმისაწვდომი გახდეს დიპლომისშემდგომი განათლების, რეზიდენტურის ან რეზიდენტურის ალტერნატიული სწავლება. პროგრამის ფარგლებში 2009 წელს დაფინანსდა რეზიდენტურა ოფთალმოლოგიის და ანგიოქირურგიის მიმართულებით თითო სპეციალისტისათვის და საექიმო სპეციალობის მამიებელისთვის უროლოგიის სპეციალობით, ერთი სპეციალისტისათვის. 2010 წელს ასევე დაფინანსდა ანგიოქირურგიის მიმართულება ერთი სპეციალისტისათვის. გარდა ამისა აღნიშნული პროგრამა ითვალისწინებს სასწრაფო სამედიცინო სამსახურის ექიმების და საშუალო სამედიცინო პერსონალის გადამზადებას, რათა მათ მოახდინონ თანამედროვე სტანდარტების და რაც მთავარი და აუცილებელია ეფექტური სამედიცინო მომსახურების მიწოდება [6].

- დამატებითი სამედიცინო დახმარების კომპონენტი

პროგრამა ამოქმედდა 2009 წელს და გრძელდება დღემდე. პროგრამის მიზანია იმ ბენეფიციარების 3-15 ასაკის ბავშვები და სოციალურად დაუცველი ოჯახების ბაზაში რეგისტრირებული ოჯახების იმ მოზრდილი წევრების დაფინანსება, ვისაც მინიჭებული აქვს 200 000-ის ჩათვლით სარეიტინგო ქულები და არ არიან სახელმწიფო სამედიცინო დაზღვევის პოლისით მოსარგებლები, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირები, ომის ვეტერანები, ტერიტორიული მთლიანობისთვის ომში მონაწილეები, ტერიტორიული მთლიანობისათვის ომში დაღუპულთა ოჯახის წევრები (დედა, მამა, მეუღლე) მრავალშვილიანი (18 წლამდე სააკის 5 და მეტი შვილი) ოჯახის წევრები, ჩერნობილის ავარიის სალიკვიდაციო სამუშაოების მონაწილეები, პოლიტიკური რეპრესიების მსხვერპლად აღიარებული პირები, უსახლკაროები. გარდა ამისა 2009 და 2010 წლებში დახმარებას ღებულობდა სახელმწიფო პროგრამის ფარგლებს გარეთ დარჩენილი თირკმლის ქრონიკული დაავადების III, IV და V სტადიის მქონე ავადმყოფები [17].

- ინკურაბელურ პაციენტთა პალიატიური სამედიცინო დახმარების კომპონენტი

საქართველოში პალიატიური მზრუნველობის სამსახური ჩამოყალიბების პროცესშია, შესაბამისად ინკურაბელური პაციენტები საკუთარი შესაძლებლობების ამარა არიან მიტოვებული. აქედან გამომდინარე აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს მიერ ამოქმედდა ინკურაბელურ პაციენტთა პალიატიური დახმარების პროგრამა, რომელიც ითვალისწინებს მათ ჰოსპიტალურ დახმარებას [17].

- თემის სამედიცინო პუნქტების ექიმამდელი სამედიცინო დახმარების განვითარების და სოფლის მოსახლეობის ექიმამდელი სამედიცინო დახმარების კომპონენტი

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს მიერ ხორციელდება მიზნობრივი პროგრამა აჭარის მუნიციპალიტეტების თემებში სამედიცინო

პუნქტების რეაბილიტაცია-აღჭურვის მიზნით. ამის აუცილებლობა გამოწვეულია მუნიციპალიტეტის თემების და მათში შემავალი სოფლების გეოგრაფიული მდებარეობით და აქ არსებული კლიმატური პირობებით. რადგან რთული რელიეფისა და მეტეო პირობების გამო აფერხებენ დროული სამედიცინო დახმარების მიღების შესაძლებლობებს, აღნიშნული პროგრამის ფარგლებში, ადგილობრივი მედდები უზრუნველყოფენ მოსახლეობისათვის უწყვეტი ექიმადელი სამედიცინო მომსახურების მიწოდებას, რაც პირველადი ჯანდაცვის სისტემის ერთერთი მნიშვნელოვანი ნაწილია.

აღსანიშნავია, რომ აღნიშნულ პროგრამის ფარგლებში მედდებს ეძლევათ ხელფასის სახით ყოველთვიურად 135 ლარი, ხოლო მედიკამენტების ყოველთვიური მარაგის ღირებულება წლების მიხედვით განისაზღვრება შემდეგნაირად: ხულოში 2009 წელს შეადგენდა 23 ლარს. 2010 წელს 28 და 2011 წლისთვის დაგეგმილია 30. ამას 2010 წლიდან ემატება სადიაგნოსტიკო საშუალებების ღირებულებები 2010 და 2011 წლების შესაბამისად 70 და 55 ლარი. ყველაფერი გაანგარიშებულია ერთ სამედიცინო პუნქტზე. 2010 წლისთვის ხულოში მოქმედებდა 37 პირველადი სამედიცინო დახმარების პუნქტი [17].

- **მუნიციპალიტეტების ცენტრებში დასაქმებული სამედიცინო პერსონალის დამატებითი შრომის ანაზღაურება**

მუნიციპალიტეტის სამედიცინო ცენტრებში დასაქმებული სამედიცინო პერსონალის შრომის ანაზღაურება დამოკიდებულია სახელმწიფო დაზღვევის პაკეტის მქონე და დაზღვევის არმქონე პაციენტთა სამედიცინო მომსახურების მოცულობაზე. აქედან გამომდინარე მოსალოდნელი შრომის ანაზღაურების შემცირების აღმოფხვრის მიზნით და ამავდროულად პირველადი სამედიცინო დაწესებულებებში ექიმთა და საშუალო სამედიცინო პერსონალის დამატების მიზნით აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანდაცვის სამინისტროს მიერ ხდება აღნიშნულ პერსონალზე დამატებითი შრომის ანაზღაურების გაცემა [17].

- **რესურსტევადი მაღალტექნოლოგიური სამედიცინო (გულის ქირურგიის) მომსახურების კომპონენტი**

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს მიერ ფინანსდება გულსისხლძარღვთა დაავადებების მკურნალობა 50 და მეტი ასაკის მქონე მოქალაქეებისათვის. გამონაკლისის სახით ფინანსდება უმცროსი ასაკის მოქალაქეებიც თანდაყოლილი გულის დაავადებების შემთხვევაში. აღნიშნული პროგრამა მოქმედებს 2006 წლიდან და მისი ამოქმედების მიზეზი იყო ის გარემოება, რომ სიკვდილიანობის სტრუქტურაში გულსისხლძარღვთა დაავადებების შედეგად გარდაცვლილ ადამიანთა რაოდენობას უკავია პირველ ადგილი [17].

- **მოსახლეობისათვის განსაკუთრებულ შემთხვევებში სამედიცინო დახმარების პროგრამა**

პროგრამა ითვალისწინებს განსაკუთრებულ შემთხვევებში – სტიქიური უბედურებები, ეპიდემიები და სხვა – მოსახლეობისთვის სამედიცინო მომსახურების ხელმისაწვდომობის გაზრდას [17].

პროგრამების მთლიანი ჩამონათვალის შესახებ ინფორმაცია მოცემულია ცხრილი № 11.8.

ცხრილი 11.8. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს მიერ დაფინანსებული პროგრამები (2006-2009 წლებში)

№	დასახელება
ამბულატორიული დახმარების პროგრამა	
1	მოსახლეობისთვის ინდივიდუალური სამედიცინო დახმარების პროგრამა
2	მუნიციპალიტეტის ცენტრებში დასაქმებულ სამედიცინო პერსონალის დამატებითი შრომის ანაზღაურების კომპონენტი
3	ამბულატორიული დახმარების პროგრამაში მონაწილე ექიმების დამატებითი შრომის ანაზღაურების კომპონენტი
4	მოსახლეობის დამატებითი გადაუდებელი სამედიცინო მომსახურების კომპონენტი
5	მოსახლეობის პროგრამული დიალიზით უზრუნველყოფის კომპონენტი
6	ალკოჰოლიზმითა და ნარკომანიით დაავადებულთა სამედიცინო დახმარების კომპონენტი
7	გადაუდებელი ამბულატორიული ტრავმატოლოგიური დახმარების კომპონენტი
8	ორსულთა მეთვალყურეობის დამატებითი კომპონენტი
9	ნეირორეაბილიტაციის კომპონენტი
10	მოსახლეობის სპეციფიკური მედიკამენტებით უზრუნველყოფის კომპონენტი
11	შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებზე სტომატოლოგიური მომსახურების კომპონენტი
სტაციონარული დახმარების პროგრამა	
1	უმწეოთა სამედიცინო დახმარების (დაზღვევის) კომპონენტი
2	რესურსტევადი მაღალტექნოლოგიური (გულის ქირურგიის) სამედიცინო მომსახურების კომპონენტი
3	ინკუბარელურ პაციენტთა პალიატიური დახმარების კომპონენტი
4	დამატებითი სამედიცინო დახმარების პროგრამა
5	რესურსტევადი მაღალტექნოლოგიური სამედიცინო მომსახურების კომპონენტი (ენდოპროტეზირება)
6	დამატებითი სტაციონალური დახმარების კომპონენტი
ექიმთა გადამზადებისა და უწყვეტი სამედიცინო განათლების ხელშეწყობის პროგრამა	
1	დასაქმებული სამედიცინო პერსონალის უწყვეტი პროფესიული განათლების ხელშეწყობის კომპონენტი
2	ახალგაზრდა ექიმ-სპეციალისტთა გადამზადების კომპონენტი
3	ექიმთა გადამზადების კომპონენტი
4	გადაუდებელი სამედიცინო დახმარების საკითხებში მომზადების კომპონენტი
სამედიცინო-პროფილაქტიკური პროგრამები	
1	სოფლის მოსახლეობის ექიმამდელი სამედიცინო დახმარების კომპონენტი
2	"სისხლის ბანკის" კომპონენტი
3	სანიტარულ-ბაქტერიოლოგიური და ლაბორატორიული კვლევის კომპონენტი

4	სასამართლო სამედიცინო შემოწმების, გამოკვლევისა და ექსპერტიზის პროგრამა
სოციალური დაცვის პროგრამები	
1	100 წელს გადაცილებულ მოქალაქეებზე ერთჯერადი დახმარების კომპონენტი
2	5 და მეტშვილიან მცირეწლოვან ბავშვთა ოჯახებზე და მარტოხელა დედებზე (18 წლამდე ბავშვები) ერთჯერადი დახმარების კომპონენტი
3	სოფლის ექიმის კერძო პრაქტიკის განვითარების ხელშეწყობის სახელმწიფო პროგრამის თანადაფინანსების პროგრამა
4	თემის სამედიცინო პუნქტების ექიმადელი სამედიცინო დახმარების განვითარების ხელშეწყობის პროგრამა
5	უპოვართა და მზრუნველობა მოკლებულ მოხუცთა მოვლა-პატრონობის უზრუნველყოფის კომპონენტი
6	სმენადაქვეითებულთათვის სმენის აპარატებით უზრუნველყოფი კომპონენტი
7	შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებზე საპროთეზო-ორთოპედიული მომსახურების კომპონენტი
8	ფსიქიკურად დაავადებულ პირთა ფსიქო-სოციალური რეაბილიტაციის კომპონენტი
9	დევენილ მოსახლეობაზე დახმარების პროგრამა
აჭარის ა. რ. სარეზერვო ფონდიდან სხვადასხვა მიზნებისათვის გამოყოფილი თანხები	
1	ერთჯერადი დახმარების ფონდი სოციალური დახმარების ფონდი აფხაზეთიდან იძულებით გადაადგილებული პირების-დევენილების ოჯახების აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკიდან საქართველოს სხვა რეგიონებში განსახლებისათვის
2	სოციალური დახმარების ფონდი სხვადასხვა საპრივატიზაციო ობიექტებში შესახლებულ, აფხაზეთიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა ოჯახებზე კომპენსაციისათვის
3	აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში მოსახლეობის სოციალური დახმარების ფონდი მკურნალობის ხარჯებისათვის
4	სხვადასხვა ობიექტებში კომპაქტურად ჩასახლებული, აფხაზეთიდან იძულებით გადაადგილებული პირების მიერ მოხმარებული ელექტროენერგიის სუბსიდირება
5	სტიქიისა და ხანძრის შედეგად დაზარალებული ოჯახების ერთჯერადი მატერიალური დახმარების ფონდი
6	სხვადასხვა სოციალური დახმარებები

საინფორმაციო წყარო: აჭარის განმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო

ასევე აღსანიშნავია აჭარის საზოგადოებრივი ჯანდაცვის სამმართველოს მიერ ჯანდაცვის სფეროში განხორციელებული მიზნობრივ პროფილაქტიკური პროგრამები.

ცხრილი 11.9. აჭარაში საზოგადოებრივი ჯანდაცვის სამმართველოს მიერ ჯანდაცვის სფეროში განხორციელებული მიზნობრივ პროფილაქტიკური პროგრამები (2005-2009 წლები)

№	მიზნობრივი პროფილაქტიკური პროგრამები
2006 წელი	
1	დონორების ხელშეწყობის კომპონენტი
2	გრძობის დაავადების პროფილაქტიკის (ვაქცინაციის) კომპონენტი
2007 წელი	
1	ეპიზედამხედველობის განხორციელება და ეპიდსიტუაციის მართვის პროგრამა
2	ანტირაბიული ღონისძიების განხორციელების მიზნობრივი პროგრამა
3	მალარიის პროფილაქტიკის მიზნობრივი პროგრამა
4	ცხოვრების ჯანსაღი წესის დამკვიდრების მიზნობრივი პროგრამა
2008 წელი	
1	ეპიზედამხედველობის განხორციელება და ეპიდსიტუაციის მართვის პროგრამა
2	ანტირაბიული ღონისძიების განხორციელების მიზნობრივი პროგრამა
3	მალარიის პროფილაქტიკის მიზნობრივი პროგრამა
4	ცხოვრების ჯანსაღი წესის დამკვიდრების მიზნობრივი პროგრამა
2009 წელი	
1	ეპიზედამხედველობის განხორციელება და ეპიდსიტუაციის მართვის პროგრამა
2	ცხოვრების ჯანსაღი წესის დამკვიდრების მიზნობრივი პროგრამა

საინფორმაციო წყარო: აჭარის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო

დღეის მდგომარეობით ხულოს მუნიციპალიტეტში სტიქიური მოვლენების შედეგად დაზარალებული ოჯახების შესახებ იხილეთ ცხრილი [17]

ცხრილი 11.10. ხულოს მუნიციპალიტეტში სტიქიით დაზარალებული ოჯახების რაოდენობა 2010 წლის მდგომარეობით

I-კატეგორია	II-კატეგორია	III კატეგორია	IV კატეგორია	სულ
5	49	551	1094	1699

შენიშვნა:

1. პირველ და მეორე კატეგორია - იგულისხმება სახლები რომლებიც მთლიანად ან მისი ნაწილი დანგრეულია, არ ექვემდებარება აღდგენას და გამოუდგარია საცხოვრებლად
2. მესამე კატეგორია - სახლი დაზარალებულია სტიქიური მოვლენების შედეგად, მაგრამ მასში ცხოვრობენ და ექვემდებარება აღდგენას
3. მეოთხე კატეგორია - სახლი საცხოვრებლად ვარგისია მაგრამ მისი მიმდებარე ტერიტორია დაზიანებულია სტიქიური უბედურების შედეგად.

გარდა ამისა, გეოლოგიური კვლევების შედეგად, გამოვლენილია 38 ოჯახის საცხოვრებელი სახლი, რომელიც არ არის დაზიანებული, მაგრამ აუცილებელია მათი უსაფრთხო ადგილას გადატანა.

- მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტიდან დაფინანსებული სამედიცინო და სოციალური დაცვის პროგრამები

გარდა ზემოთაღნიშნულისა, ხულოს მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი ბიუჯეტიდან ფინანსდება სხვადასხვა სახის სამედიცინო დახმარების და სოციალურ პროგრამები [8].

ცხრილი 11.11. ხულოს მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი ბიუჯეტიდან დაფინანსებული ჯანმრთელობის და სოციალური დაცვის პროგრამები

პროგრამების დასახელება/განხორციელების წელი	2008	2009	2010
სოციალური			
სოციალური ღონისძიებები	269178	124300	159000
უფასო სასადილოს დაფინანსება	28240	37200	37200
ომის მონაწილეებზე და დაღუპულთა ოჯახის წევრებზე სადღესასწაულო დღეების ორგანიზებისა და დახმარების პროგრამა	10000	13600	8300
მესამე და მომდევნო ახალშობილზე ერთჯერადი მატერიალური დახმარების პროგრამა	25700	25000	25000
5 და მეტი 18 წლამდე ასაკის მრავალშვილიან ოჯახებზე მატერიალური დახმარების პროგრამა	48500	48500	48500
უმწეო გარდაცვლილის ოჯახზე დახმარების პროგრამა	10400		15000
უკიდურესად გაჭირვებულ ოჯახებზე ერთჯერადი მატერიალური დახმარების პროგრამა	45000		25000
სოციალურები სხვა	101338		
ჯანდაცვა			
ჯანდაცვის ღონისძიებები	116912	121800	136800
ქრონიკულად პროგრესირებადი დაავადებების მედიკამენტოზური დახმარების პროგრამა	4414	20000	20000
შპს სასწრაფო სამედიცინო დახმარების სამსახურისათვის ავტომანქანის შეძენა	55000		
შპს სასწრაფო სამედიცინო სამსახური	47760	101800	101800
პირველადი ჯანდაცვის დაწესებულებების რემონტი	9738		15000

11.4 სოციალური დაცვის სააგენტოს მომსახურებები

სოციალური დაცვის სააგენტოს მიერ საქართველოს და მათ შორის ხულოს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მცხოვრებ მოსახლეობას მიეწოდება სხვადასხვა სახის მომსახურებები. ესენია: პენსიები სხვადასხვა კატეგორიის მოსახლეობისთვის, საარსებო შემწეობები, სახელმწიფო სამედიცინო დაზღვევის პოლისები, საოჯახო დახმარებები და სხვა.

ხულოს მუნიციპალიტეტში პენსიის სახეების მიხედვით გაცემულ პენსიებზე და პენსიონერთა საშუალო წლიური რაოდენობის შესახებ იხილეთ ცხრილი №11.12 [18].

ცხრილი 11.12. სახელმწიფო პენსიის მიმღებთა რაოდენობა პენსიის სახეების მიხედვით 2008-2010 წლები)

პროგრამის დასახელება/განხორციელების წელი	2008	2009	2010
ასაკით პენსიონერთა რაოდენობის ცვლილება თვეების მიხედვით	4543	4712	4595
ასაკით პენსიონერებისათვის საჭირო თანხის ცვლილება თვეების მიხედვით	301508	357153	367587
შეზღუდული შესაძლებლობების პენსიონერთა რაოდენობის ცვლილება თვეების მიხედვით	2230	2138	2195
შეზღუდული შესაძლებლობების პენსიონერებისათვის საჭირო თანხის ცვლილება თვეების მიხედვით	126541	143165	156169
მარჩენალდაკარგული პენსიონერთა რაოდენობის ცვლილება თვეების მიხედვით	393	330	299
მარჩენალდაკარგული პენსიონერებისათვის საჭირო თანხის ცვლილება თვეების მიხედვით	21624	18145	16436
პოლიტრეპრესირებულ პენსიონერთა რაოდენობის ცვლილება თვეების მიხედვით	158	54	42
პოლიტრეპრესირებული პენსიონერებისათვის საჭირო თანხის ცვლილება თვეების მიხედვით	8713	2975	2310
წელთა ნამსახურების მიხედვით პენსიონერთა რაოდენობის ცვლილება თვეების მიხედვით	-	-	5
წელთა ნამსახურებით პენსიონერებისათვის საჭირო თანხის ცვლილება თვეების მიხედვით	-	-	275

საინფორმაციო წყარო: სოციალური მომსახურების სააგენტო

სოციალური დაცვის სააგენტოს ბაზაში რეგისტრირებულ ოჯახთა და იდენტიფიცირებული მოსახლეობს ხვედრითი წილი მუნიციპალიტეტის მთლიან მოსახლეობასთან მიმართებაში ძალიან მაღალია, რაზეც მიუთითებს ქვემოთ მოცემული ცხრილი (ცხრილში მოცემული მონაცემები წარმოადგენს ცალკეული კატეგორიის შესაბამის საშუალო წლიურ მაჩვენებელს) [18].

ცხრილი 11.13. ხულოს მუნიციპალიტეტში საარსებო შემწეობის მიმღები ოჯახების და მოსახლეობის რაოდენობა 2008-2010 წლებში

მუნიციპალიტეტი	საშუალოდ თვეში						საოჯახო დახმარების მიმღებ პირთა რაოდენობა	საოჯახო დახმარებებზე გადარიცხული თანხა
	იდენტიფიცირებულ ოჯახთა რაოდენობა	იდენტიფიცირებული მოსახლეობა	საარსებო შემწეობის მიმღებ ოჯახთა რაოდენობა	საარსებო შემწეობის მიმღებთა რაოდენობა	საარსებო შემწეობის მიმღებ ოჯახებზე გადარიცხული თანხა			
საარსებო შემწეობები და საარსებო შემწეობებზე გაცემული თანხები 2008	5090	24788	1993	9640	183741	140	3804	
საარსებო შემწეობები და საარსებო შემწეობებზე გაცემული თანხები 2009	5038	25871	2352	11336	314978	114	2607	

საარსებო შემწეობები და საარსებო შემწეობებზე გაცემული თანხები 2010	5142	24910	1991	9506	281891	97	2173

საინფორმაციო წყარო: სოციალური მომსახურების სააგენტო

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა ფაქტიურად არ მიმართავს კერძო სადაზღვევო კომპანიებს სამედიცინო დაზღვევის მისაღებად. მოქმედებს მხოლოდ სახელმწიფო სამედიცინო დაზღვევა, რომელიც გაიცემა სოციალური სააგენტოს "უმწეო ოჯახების და მოსახლეობის" ბაზაში რეგისტრირებულ პერსონებზე, რომლის შესახებაც იხილეთ ცხრილი 11.14 [18].

ცხრილი 11.14. ხულოს მუნიციპალიტეტში საელმწიფო სამედიცინო დაზღვევით მოსარგებლე ოჯახები და მოსახლეობა 2008-2010 წლები

	იანვარი	თებერვალი	მარტი	აპრილი	მაისი	ივნისი	ივლისი	აგვისტო	სექტემბერი	ოქტომბერი	ნოემბერი	დეკემბერი
ბენეფიციარი მოსახლეობა 2008წელი	16713	16775	17577	17610	17610	17610	17610	17610	17610	17610	17610	17610
ბენეფიციარი ოჯახი 2008 წელი	3452	3471	3621	3612	3612	3612	3612	3612	3612	3612	3612	3612
ბენეფიციარი მოსახლეობა 2009 წელი	17610	18971	20884	20884	20884	20884	20884	20884	20884	20884	20884	20884
ბენეფიციარი ოჯახი 2009 წელი	3162	3873	4215	4215	4215	4215	4215	4215	4215	4215	4215	4215
ბენეფიციარი მოსახლეობა 2010 წელი	19426	19539	19540	22289	21984	22121	19859	20052	20308	20467	20494	20682
ბენეფიციარი ოჯახი 2010 წელი	3930	3929	3929	4534	4512	4530	4066	4097	4151	4189	4194	4245

12. განათლება, კულტურა, სპორტი

განათლების, კულტურისა და სპორტის სფეროები წარმოადგენს მუნიციპალიტეტის განვითარების ერთ-ერთ მთავარ ინდიკატორს. შესაბამისად, მნიშვნელოვანი და აუცილებელია გაკეთდეს მოცემული სფეროების დეტალური ანალიზი.

12.1 სრული ზოგადი განათლება

ხულოს მუნიციპალიტეტში სრული ზოგადი განათლების მიღება თანაბრად ხელმისაწვდომია შესაბამისი ასაკის მქონე ყველა მოქალაქისათვის, რომლის ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორს განათლების სფეროს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დაფინანსება წარმოადგენს¹⁶.

2010 წლის მონაცემებით, ხულოს მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციულ ტერიტორიაზე მდებარეობს 49 სკოლა, მათგან – 37 სკოლა საშუალოა¹⁷, ხოლო 12 საბაზო¹⁸. ძირითად 49 სკოლასთან ერთად მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მდებარეობს 19 მიერთებული სკოლა.

2005-2011 წლებში რეაბილიტაცია ჩაუტარდა 41 ძირითად და 15 მიერთებულ სკოლას. მუნიციპალიტეტში სარეაბილიტაციოდ დარჩენილია 12 სკოლა, მათ შორის 8 ძირითადი და 4 მიერთებული. რეაბილიტაციისათვის გამოყოფილი ბიუჯეტის მოცულობა 2005-2011 წლებში 4 946 748 ლარს¹⁹ შეადგენდა. დამატებით მიმდინარეობს სამი სკოლის მშენებლობა. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს ბიუჯეტიდან ასევე გამოყოფილია 18 180 ლარი ხულოს მუნიციპალიტეტის სკოლების მშენებლობა-რეაბილიტაციისათვის. კერძოდ, იგეგმება 3 საშუალო სკოლის რეაბილიტაცია და ერთი ახალი საშუალო სკოლის მშენებლობა (აღნიშნული პროგრამა უნდა დასრულდეს 2012 წლის მაისის თვეში).

2005-2011 წლებში მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე არსებული საჯარო სკოლები, განათლების სამინისტროს მიზნობრივი პროგრამების ფარგლებში, აღჭურვილი იქნა 231 100 ლარის ინვენტარით, 409 442 ლარის სახელმძღვანელოთი და 458 740 ლარის ღირებულების სასკოლო ფორმით. 2011-2012 წლებში იგეგმება მუნიციპალიტეტში არსებული სკოლების პირველი კლასის მოსწავლეებისათვის 19700 ლარის ღირებულების (469 ცალი) სასკოლო ფორმის შეძენა.

მუნიციპალიტეტის ყველა ძირითადი სკოლა უზრუნველყოფილია კომპიუტერებითა და შესაბამისი ინტერნეტ კავშირით, რაც გაზრდის მომავალი თაობის ადაპტაციას თანამედროვე ტექნოლოგიურ და საინფორმაციო სამყაროსთან, მაგრამ როგორც ზემოთ აღინიშნა, ხულოს მუნიციპალიტეტების სკოლები განიცდიან კვალიფიციური კადრების ნაკლებობას, რაც აფერხებს საფუძვლიანი განათლების მიღების შესაძლებლობას.

¹⁶ მოსწავლეთა ვაუჩერების საშუალებით

¹⁷ I-XII კლასამდე

¹⁸ I-IX კლასამდე

¹⁹ 479920 ლარი დაფინანსდა მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტიდან, სოფლის მხარდაჭერის პროგრამის ფარგლებში. 446 6828 ლარი დაფინანსდა განათლების სამინისტროს მიერ.

მუნიციპალიტეტის სკოლებში 140 სასკოლო ოთახი, 22 სხვადასხვა კლასის სპეც. კაბინეტი და ლაბორატორია, 16 - სამასწავლებლო, 3 - სააქტო დარბაზი, 7 - სპორტული დარბაზი, 1 - სასადილო და 1 - სამედიცინო პუნქტია.

სკოლების ბაზაზე ფუნქციონირებს ინტეგრირებული სასკოლო ბიბლიოთეკები, რომელთა კატალოგი საერთო ჯამში მოიცავს 25 442 სახელმძღვანელოსა და 12 676 დასახელების სხვადასხვა წიგნს.

გარდა სასკოლო ბიბლიოთეკებისა მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს ერთი ცენტრალური და ერთი საბავშვო ბიბლიოთეკა. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ბიბლიოთეკებში შეიმჩნევა მკითხველთა რაოდენობის მზარდი დინამიკა.

ცხრილი 12.1. საბიბლიოთეკო ფონდი და მკითხველთა რაოდენობა

ბიბლიოთეკები				
№	საბიბლიოთეკო ფონდი	მკითხველთა რაოდენობა	გაცემული წიგნების რაოდენობა	წელი
ცენტრალური ბიბლიოთეკა				
1	21880	726	7260	2006
	22427	757	7570	2007
	22538	850	8500	2008
	22846	860	8600	2009
	23359	955	9550	2010
საბავშვო ბიბლიოთეკა				
2	15635	417	3336	2006
	15780	461	3688	2007
	16950	474	3792	2008
	16912	514	4120	2009
	17215	631	5048	2010

მუნიციპალიტეტის სკოლების ბაზაზე მოქმედებს სხვადასხვა წრეები და სახელოსნოები, კერძოდ, 9 ცეკვისა და სიმღერის, 12 - ქიმიის, ფიზიკისა და ბიოლოგიის, 10 - უცხო ენების შემსწავლელი წრე და ერთი ხელგარჯილობის (ჭრა-კერვის) კლუბი.

2011 წლის მონაცემებით მუნიციპალიტეტში სულ 5 948 მოსწავლე და 1 057 მასწავლებელია. მიუხედავად მასწავლებელთა დიდი რაოდენობისა (ერთ სკოლაში საშუალოდ 22 მასწავლებელია), მუნიციპალიტეტის სკოლებში რიგ საგნებში პედაგოგთა დეფიციტია²⁰. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ 1 057 პედაგოგიდან 131 პედაგოგი საპენსიო ასაკისაა, ხოლო 160-მდე პედაგოგი ასწავლის არასაკუთარი სპეციალობით, რაც საფუძვლიანი განათლების მიღების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ხელისშემშლელი ფაქტორია.

ზემოხსენებული პრობლემის აღმოფხვრის მიზნით აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრო ახორციელებს სხვადასხვა პროექტებს,

²⁰ კადრების სიმცირე მკვეთრად ჩანს უცხო ენებისა და ხელოვნების მიმართულებით.

რომელთაგანაც აღსანიშნავია „ვასწავლოთ მომავალი წარმატებისათვის“ და „ისწავლე და ასწავლე საქართველოსთან ერთად“.

აღნიშნული პროექტების მიზანია საჯარო სკოლებში არსებული ინგლისური ენის მასწავლებლების დეფიციტის შევსება²¹. „ისწავლე და ასწავლე საქართველოსთან ერთად“ პროგრამის ფარგლებში აჭარაში ჩამოყვანილი იქნა 60 მოხალისე ინგლისური ენის პედაგოგი, რომელთაგანაც 6 მათგანი ხულოს მუნიციპალიტეტის სკოლებში იქნა გადანაწილებული²², რაც ხელს შეუწყობს მომავალი თაობის კონკურენტუნარიანი განათლების მიღებას.

პედაგოგთა დეფიციტის აღმოფხვრის მიზნით პერიოდულად ცხადდება ვაკანსიები სხვადასხვა პროფილის პედაგოგებზე (2011-2012 სასწავლო წლისათვის გამოცხადებული ვაკანსიების სია იხ. დანართ № 7).

დაწყებულია მასწავლებელთა სერთიფიცირების პროცესი, რომელიც ხელს უწყობს პედაგოგთა კვალიფიკაციის ამაღლებას. პროგრამის დაფინანსებას ვაუჩერების სახით უზრუნველყოფს სახელმწიფო²³. 2011 წელს მუნიციპალიტეტის მასშტაბით სერთიფიცირება წარმატებით გაიარა 11 პედაგოგმა²⁵. პერიოდულად მიმდინარეობს პედაგოგთა გადამზადება სხვადასხვა სპეციალურ საგნებში და კომპიუტერულ უნარ-ჩვევებში²⁴.

უცხო ენებიდან სკოლებში მხოლოდ რუსული, ინგლისური და გერმანული ენების შესწავლა ხდება. მუნიციპალიტეტის არც ერთ სკოლაში არ ისწავლება ფრანგული ენა. ბოლო პერიოდში გაიზარდა იმ მოსწავლეთა რაოდენობა, რომლებიც უცხო ენებიდან ინგლისურს ანიჭებენ უპირატესობას. აღნიშნულ ფაქტორს განაპირობებს ინგლისური ენის სავალდებულო სწავლება I-XII კლასებში.

სკოლებში გენდერული ბალანსი თითქმის თანაბარია, მოსწავლეთა 49,8% ბიჭი, ხოლო 50,2% გოგოა. თანაბარია პედაგოგთა განაწილებაც.

2007-2010 წლებში თორმეტი კლასი 1192 მოსწავლემ დაამთავრა (მეცხრე კლასიდან 245 მოსწავლე გავიდა), მათგან 33-მა ოქროს მედალზე, ხოლო 20-მა ვერცხლის მედალზე, რაც საკმაოდ კარგი მაჩვენებელია.

უნდა აღინიშნოს, რომ ხულოს მუნიციპალიტეტში ყოველწლიურად იზრდება უმაღლეს სასწავლებლებში ჩარიცხულ აბიტურიენტთა რაოდენობა. 2008-2010 წლებში უმაღლეს სასწავლებელში სწავლის გასაგრძელებლად ერთიანი ეროვნული გამოცდების ცენტრში ჯამში 999 მოსწავლე დარეგისტრირდა. დარეგისტრირებული აბიტურიენტების მხოლოდ 52,6% ჩაირიცხა საქართველოს სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებლებში. მათგან 25-მა აბიტურიენტმა სახელმწიფოსგან 100% –იანი გრანტი მიიღო, 5-მა 70%-იანი, 14-მა 50%-იანი, ხოლო 43-მა კი 30%-იანი.

²¹ კონკურსში მონაწილეობის მიღება შეუძლია ნებისმიერ მსურველს, ვისაც აქვს ბაკალავრის/მაგისტრის დიპლომი ინგლისურ ენასა და ლიტერატურაში. კონკურსში მონაწილეობის მიღება შეუძლიათ მაგისტრატურის I-II კურსის სტუდენტებსაც

²² დღეს-დღეობით კი მხოლოდ ოთხი ასწავლის ინგლისურ ენას

²³ სახელმწიფო დაფინანსების ტრენინგებს მასწავლებლები პროფესიულ უნარებსა და შესაბამის საგანში გაივლიან

²⁴ კომპიუტერიზაციის პარალელურად

მოცემული მაჩვენებელი ძალიან დაბალია და ნათლად მეტყველებს მუნიციპალიტეტის მოსწავლეთა განათლების დაბალ ხარისხზე.

სკოლების (როგორც საჯარო, ასევე კერძო) დაფინანსება ხდება მოსწავლეთა რაოდენობის მიხედვით, ვაუჩერული სისტემით. 43 სკოლას აქვს დეფიციტური ბიუჯეტი, და საჭიროებენ დამატებით (ვაუჩერის ზემოთა) დაფინანსებას (მუნიციპალიტეტის სკოლებში საშუალოდ 110 მოსწავლეა, მინიმუმ 21 მოსწავლე და მაქსიმუმ 310 მოსწავლე).

ხულოს მუნიციპალიტეტში მოქმედებს სამინისტროს ტერიტორიული ორგანო სკოლების რესურსცენტრი, რომელიც ხელს უწყობს სკოლების გამართულ ფუნქციონირებას. 2011 წლის მონაცემებით ხულოს რესურსცენტრის ბიუჯეტის მოცულობა 121 600 ლარს შეადგენდა, რაც წინა წელთან შედარებით 25 100 ლარითაა გაზრდილი. [19; 20]

12.2 სკოლამდელი განათლება

ხულოს მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს 5 საბავშვო ბაღია. აღნიშნული რაოდენობა არ არის საკმარისი მუნიციპალიტეტში არსებული მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად და მოითხოვს დამატებით სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებების მშენებლობას. კერძოდ დღევანდელი მონაცემებით დამატებით რვა სოფელი²⁵ ითხოვს საბავშვო ბაღების მშენებლობას.

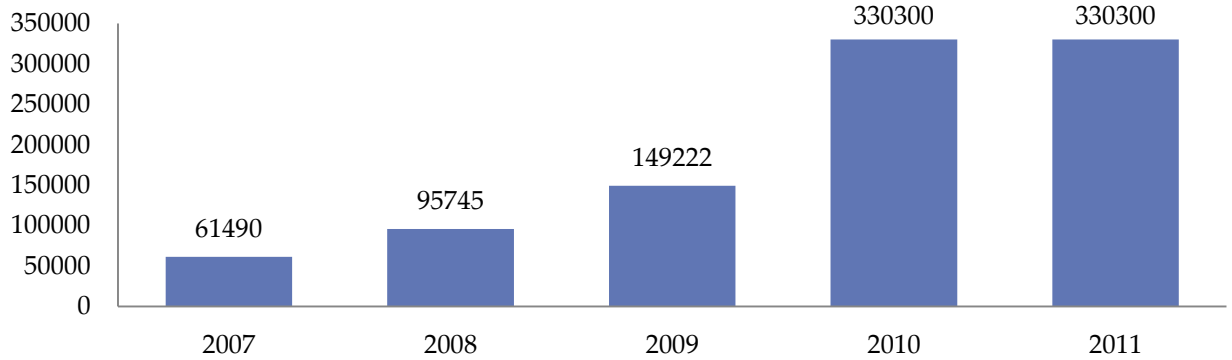
არსებულ სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებებში მომსახურების ტარიფი მინიმალურია და შეადგენს ერთ აღსაზრდელზე 5 ლარს. ბაღების ბიუჯეტის დანარჩენის ნაწილის დაფინანსება კი მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტიდან ხორციელდება.

ხულოს მუნიციპალიტეტში საბავშვო ბაღების უმრავლესობა კარგ მდგომარეობაშია და არ საჭიროებს განსაკუთრებულ სარემონტო სამუშაოებს. ყველა საბავშვო ბაღს ჩაუტარდა სარეაბილიტაციო სამუშაოები.

აღსანიშნავია რომ 2009 წელთან შედარებით ხულოს მუნიციპალიტეტის 4 ბაღის ბიუჯეტი მნიშვნელოვნად გაიზარდა. 2011 წლის მდგომარეობით ბაღების საერთო ბიუჯეტი 330 300 ლარს შეადგენს, რომელიც ფინანსდება მუნიციპალური ბიუჯეტიდან.

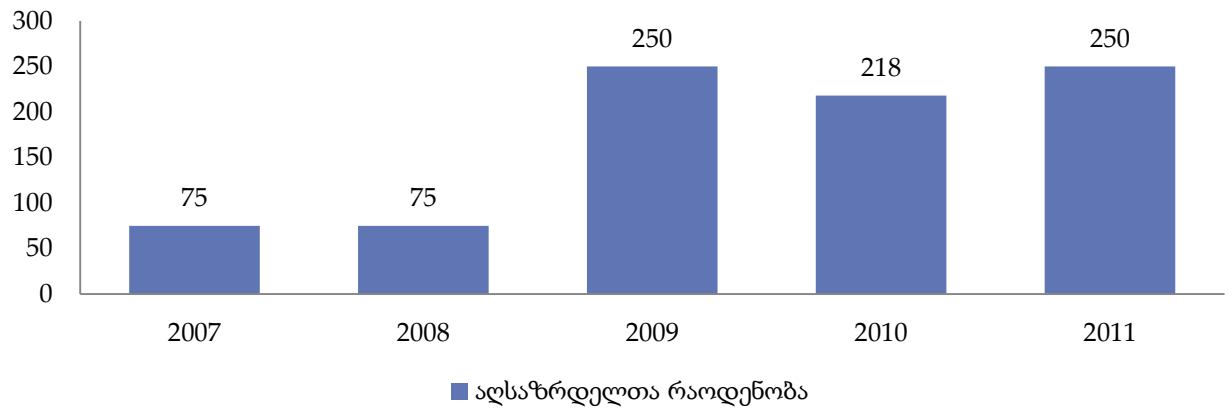
დიაგრამა 12.1. სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებათა ბიუჯეტი

²⁵ სოფელი ვაშლოვანი, სოფელი ბაკო, სოფელი ქედლები, სოფელი სხალთა, სოფელი რიყეთი, სოფელი წაბლანა, სოფელი თხილვანა, სოფელი დიდაჭარა

ხულოს მუნიციპალიტეტის სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებებში სულ 75 ადამიანია დასაქმებული, აღსაზრდელთა რაოდენობა კი 250-ია (იხ. დანართი №8).

დიაგრამა 12.2. აღსაზრდელთა რაოდენობა

2009 წელს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობამ, ავტონომიური რესპუბლიკის მასშტაბით განახორციელა საბავშვო ბაღების რეაბილიტაცია და ინვენტარით აღჭურვა. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრომ დახარჯა 1 458 306 ლარი. ხულოს მუნიციპალიტეტის ბაღების რეაბილიტაციისთვის გამოყოფილი იქნა 212 000 ლარი, ხოლო ინვენტარის შესაძენად 88 900 ლარი. [20]

12.3 კულტურა

ხულოს მუნიციპალიტეტი ერთ-ერთი გამორჩეული მუნიციპალიტეტია საქართველოში თავისი კულტურითა და ტრადიციებით. აქ მრავლადაა ისტორიული ძეგლები და კულტურული დანიშნულების ობიექტები. კულტურის სფერო, ისევე როგორც განათლების სფერო, მუნიციპალიტეტში გვევლინება მოსახლეობის ერთ-ერთ მთავარ დამსაქმებლად.

აღსანიშნავია, რომ ხულოს მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს კულტურის ცენტრი, სადაც 2010 წლის მონაცემებით 138 ადამიანია დასაქმებული, რომელიც უზრუნველყოფს: მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობის კულტურული ღონისძიებების მომსახურების სრულყოფას, ტრადიციული და ეროვნული დღესასწაულების, მასობრივი ღონისძიებების, საიუბილეო თარიღების, შეხვედრების, მხატვრული თვითშემოქმედების

სადამოების, კონკურსების, კონცერტების ორგანიზებასა და რესპუბლიკურ და საერთაშორისო ფესტივალებში მონაწილეობის მიღებას.

ხულოს კულტურის ცენტრის ბაზაზე ჩამოყალიბებულია სხვადასხვა სახის წრეები და სტუდიები, რომლებიც მოსწავლეებს ეხმარებიან დაეუფლონ მხატვრულ კითხვას, სიმღერას, ცეკვას და ა.შ. კერძოდ კი ფუნქციონირებს შემდეგი სახის წრეები და სტუდიები:

ცხრილი 12.2. მუსიკალური და სამხატვრო დაწესებულებები

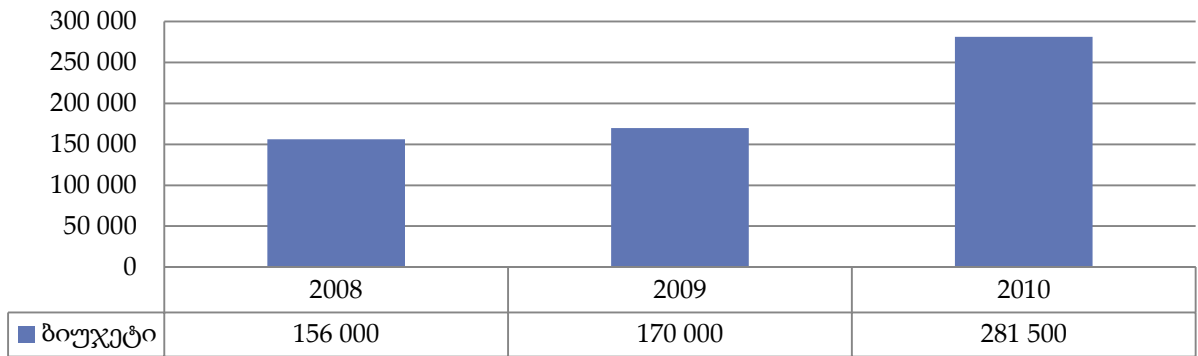
მუსიკალური და სამხატვრო სკოლები, სახელოვნებო წრეები და სტუდიები			
№	დასახელება	მოსწავლეთა რაოდენობა	პედაგოგთა რაოდენობა
1	ხულოს კულტურის ცენტრთან არსებული ბავშვთა ქორეოგრაფიული სტუდია	96	2
2	ხულოს კულტურის ცენტრთან არსებული ფოლკლორის წრე	248	21
3	ხულოს კულტურის ცენტრთან არსებული ცეკვის წრე	180	18
4	ხულოს კულტურის ცენტრთან არსებული მხატვრული კითხვის წრე	200	20
5	ხულოს კულტურის ცენტრთან არსებული ჭადრაკის წრე	240	24
6	ხულოს კულტურის ცენტრთან არსებული სიმღერის წრე	390	29

კულტურის სფეროს სიცოცხლისუნარიანობაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მუნიციპალიტეტში არსებულ კულტურის სახლებსა და სასოფლო კლუბებს. მათი რაოდენობა 2010 წლის მონაცემებით 18 ერთეულია (კულტურის სახლებისა და სასოფლო კლუბების შესახებ დაწვრილებითი ინფორმაცია იხ. № 9 დანართში), რომელთა უმრავლესობაც საჭიროებს რეაბილიტაციას, ხოლო ნაწილი კი თითქმის სრულადაა განადგურებული და საჭიროებს ახლის მშენებლობას (აღნიშნულის შენობები განიცდიან ფიზიკური ცვეთას, რის ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორსაც ბუნებრივი სტიქიური მოვლენები წარმოადგენენ).

2006-2010 წლებში კულტურის ობიექტების რემონტზე დახარჯული საერთო თანხა 65,565 ლარს შეადგენდა.

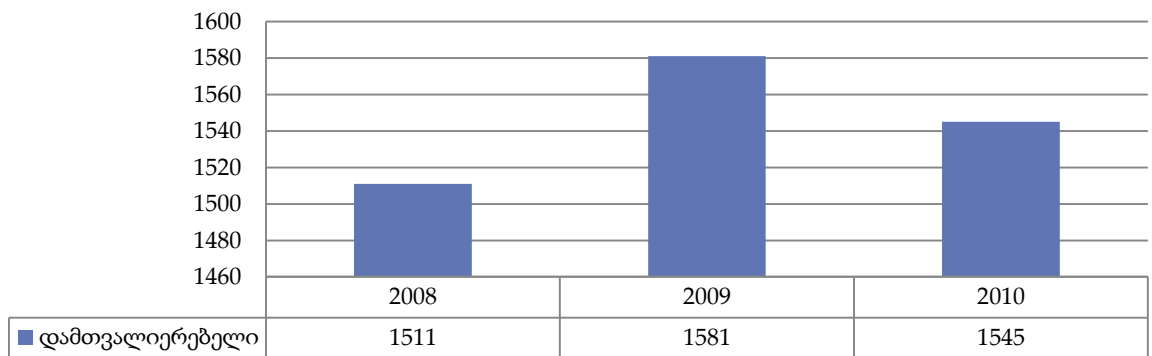
მუნიციპალიტეტში 1937 წლიდან ფუნქციონირებს იუსუფ ზოიძის სახელობის სახელმწიფო დრამატული თეატრი, რომელიც 350 მაყურებელს იტევს. თეატრის ბიუჯეტს ახასიათებს მზარდი დინამიკა:

დიაგრამა 12.3. იუსუფ ზოიძის სახელობის სახელმწიფო დრამატული თეატრის ბიუჯეტის განაწილება

მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მოქმედებს 4 მუზეუმი. მიუხედავად მწირი ბიუჯეტისა, ექსპონატთა და დამთვალეირებელთა მნიშვნელოვანი ნაკლებობაა (იხ. დანართი №10).

დიაგრამა 12.4. ხულოს მუნიციპალიტეტის მუზეუმების დამთვალეირებელთა დინამიკა

ხულოს მუნიციპალიტეტში 23 ისტორიული ძეგლი და ღირსშესანიშნაობა მდებარეობს.

მოცემული ისტორიული ძეგლების უმეტესი ნაწილი მიეკუთვნება XI-XIII საუკუნეების ძეგლს. ასევე აღსანიშნავია, რომ მუნიციპალიტეტში გვხვდება ძვ.წ. აღ. VIII და VII საუკუნეების ისტორიული ძეგლებიც (იხილეთ ცხრილი №13.5).

ძეგლების უმეტესობა საჭიროებს რესტავრაციას და მიმდებარე ტერიტორიაზე შესაბამისი ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებას (მისასვლელი გზებისა და ბილიკების კეთილმოწყობას, მოსაცდელებისა და საპირფარეშოების მშენებლობას, ტურისტული რუკების განთავსებას და ა.შ.).

ხულოს მუნიციპალიტეტი გამოირჩევა თავისი ვოკალურ-ქორეოგრაფიული ანსამბლების სიმრავლით, რომლებიც ხშირად ღებულობენ მონაწილეობას როგორც ადგილობრივ, ისე ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეებში გამართულ კულტურულ ღონისძიებებში (იხილეთ დანართი №11).

ხულოს მუნიციპალიტეტის ერთ-ერთ ძლიერ მხარედ გვევლინებიან მუნიციპალიტეტში არსებული ხალხური რეწვის ოსტატები, ინდივიდუალური, გუნდური და საოჯახო ცეკვისა და სიმღერის ანსამბლები, რაც ტურისტებში დიდ ინტერესს იწვევს. მოცემული სფეროსადმი მომავალი თაობების ინტერესი ნაკლებია, შესაბამისად დარგში არ შეინიშნება ბიზნეს ინტერესები. შესაბამისად, საჭიროა რიგი ღონისძიებების გატარება (სპეციალური, სკოლებისა და კლუბების ჩამოყალიბება, სხვადასხვა ღონისძიებების ორგანიზება), რათა მოხდეს მოსახლეობის ინტერესის ზრდა და მოცემული საქმიანობის მომავალი თაობისათვის გადაცემა.

ხულოს მუნიციპალიტეტი გამოირჩევა საკუთარი ტრადიციულ-კულტურულ ღონისძიებათა სიმრავლით. დაფინანსების მწირი ბიუჯეტისა და მომზადების დაბალი ორგანიზაციის გამო მათი სანახაობრივი დონე დაბალია (იხ. ცხრილი №13.6). რეგულარულად ხდება სხვადასხვა ერთჯერადი სახის კულტურული ღონისძიებების ორგანიზება, რომლებიც მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი ბიუჯეტიდან ფინანსდება. სულ 2010 წელს კულტურულ ღონისძიებებში მუნიციპალიტეტმა დახარჯა 30 892 ლარი.

პერიოდულად ხორციელდება მუნიციპალიტეტში არსებული შემოქმედებითი კოლექტივებისათვის საჭირო ინსტრუმენტებისა და სპეციალური ტანსაცმლის შეძენა. შეძენა ხორციელდება როგორც მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტიდან ასევე აჭარის ა/რ-ის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს მიზნობრივი პროგრამების ფარგლებში. ხულოს მუნიციპალიტეტის კულტურის ცენტრთან არსებული შემოქმედებითი კოლექტივებისათვის შეძენილი იქნა 10 970 ლარის ღირებულების (75 ერთეული) ინსტრუმენტები (იხ. დანართი №12) [19; 20].

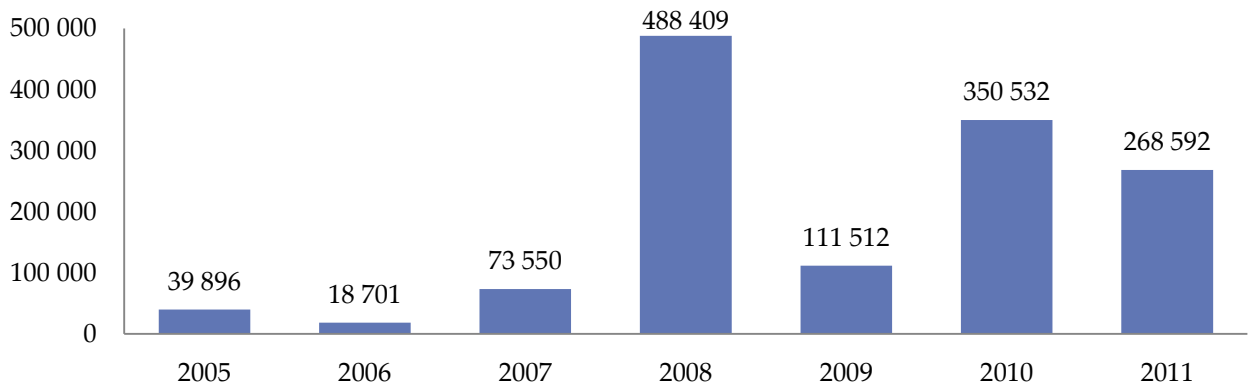
12.4 სპორტი

2005-2011 წელს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრომ თავისი ბიუჯეტიდან, აჭარაში არსებულ სპორტულ ფედერაციებს, სპორტის განვითარებისთვის ჯამში 6 379 465 ლარი გამოუყო. აღნიშნული თანხიდან ხულოს მუნიციპალიტეტში მხოლოდ 2006 წელს მოხდა სპორტის სფეროს ინვესტირება 249 700 ლარით, ხულოს ბავშვთა სპორტული სკოლის რეკონსტრუქციისათვის.

სპორტის სფეროში მუნიციპალური ბიუჯეტიდან განხორციელებული დაფინანსების მოცულობა 2005-2011 წწ. მოცემულია დიაგრამაზე № 12.5.

ხულოში ყოველწლიურად ტარდება დამსახურებული მწვრთნელის, გოდერძი ბოლქვაძისადმი მიძღვნილი ტურნირი ბერძნულ-რომაულ ჭიდაობაში, რომელშიც მონაწილეობას ღებულობენ სპორტსმენები როგორც საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებიდან, ასევე მეზობელი ქვეყნებიდან (აზერბაიჯანიდან და სომხეთიდან).

დიაგრამა 12.5. სპორტის სფეროში საბიუჯეტო ხარჯების დინამიკა

სპორტის სფეროს დაფინანსება, ძირითადად, ხორციელდება მუნიციპალური ბიუჯეტიდან. მხოლოდ 2008 წელს 45 6047 ლარის დაფინანსება განხორციელდა რესპუბლიკური ბიუჯეტიდან.

ხულოს მუნიციპალიტეტში სპორტის სახეობებიდან პოპულარულია ჭიდაობა, რომელშიც ჭიდაობის სხვადასხვა სტილის 300-მდე მოჭიდავეა აღრიცხული.

მნიშვნელოვანია სპორტის შედარებით ახალი სახეობის - სათხილამურო სპორტის პოპულარიზაცია, რომელიც 8 მასწავლებელსა და 150-მდე მოსწავლეს აერთიანებს. მუნიციპალიტეტში შეიქმნა სათხილამურო ტრასები და სასწავლებლები, მიმდინარეობს აღნიშნული სპორტის პოპულარიზაცია.

ხულოს მუნიციპალიტეტში სულ სპორტის სხვადასხვა სახეობებში 558 სპორტსმენი და 33 მწვრთნელი მოღვაწეობს.

ცხრილი 12.3. სპორტული სასწავლებლების პერსონალით უზრუნველყოფა

№	სპორტის სახეობა	ხულო		
		მწვრთნელთა რაოდენობა	ჯგუფების რაოდენობა	სპორტსმენთა რაოდენობა
1	ფეხბურთი	1	1	18
2	კალათბურთი	2	2	30
3	თ/ჭიდაობა	4	4	72
4	ბ/რ ჭიდაობა	13	12	204
5	ქართული ჭიდაობა	1	1	18
6	ძალოსნობა	1	1	18
7	მაგიდის ჩოგბურთი	1	1	18
8	ბიუდო	1	1	18
9	ჭადრაკი	1	1	18
10	სათხილამურო სპორტი	8	8	144
სულ		33	32	558

დაბა ხულოში მდებარეობს კომპლექსური სპორტული სკოლა, რომლის ფართობიც 711 კვ.მ-ს შეადგენს. 2010 წლის მონაცემებით, სპორტის სხვადასხვა ჯგუფებში გაერთიანებულია 570-

მდე²⁷ მოსწავლე. აღნიშნულ სპორტულ სკოლაში მდებარეობს ხელოვნურ საფარიანი საფეხბურთო მოედანი და საჭიდაო დარბაზი.

2008 წელს სასპორტო სკოლაში ჩატარდა სარემონტო სამუშაოები. აღსანიშნავია, რომ დღეისათვის სკოლის შენობა ამორტიზებულია და ესაჭიროება კაპიტალური რემონტი და სპეციალური ინვენტარის შეძენა. აღნიშნული პრობლემა ასევე მწვავედ დგას საჯარო სკოლების ბაზაზე არსებულ სპორტულ წრეებშიც.

ცხრილი 12.4. მუნიციპალიტეტში მომქმედი სპორტული წრეები

№	მაჩვენებლები	წლები				
		2006	2007	2008	2009	2010
1	მოსწავლეთა რაოდენობა	416	416	406	406	567
2	მასწავლებელთა რაოდენობა	33	22	21	24	25
3	ბ/რ ჭიდაობა	14-ჯგ	13-ჯგ	12-ჯგ	10-ჯგ	11-ჯგ
4	თ/ჭიდაობა	6-ჯგ	3-ჯგ	3-ჯგ	2-ჯგ	4-ჯგ
5	მ/ჭიდაობა	7-ჯგ	2-ჯგ	2-ჯგ	2-ჯგ	1-ჯგ
6	ფეხბურთი	3-ჯგ	1-ჯგ	1-ჯგ	1-ჯგ	1-ჯგ
7	კალათბურთი	4-ჯგ	2-ჯგ	2-ჯგ	1-ჯგ	2-ჯგ
8	სათხილამურო სპორტი	2-ჯგ	1-ჯგ	1-ჯგ	5-ჯგ	5-ჯგ
9	ჭადრაკი					1-ჯგ
10	სკოლის საერთო ფართობი	711 კვ.მ.				

სპორტული წრეების რაოდენობა, სახეობები და სპორტული წრეების მონაწილეთა რაოდენობა მოცემულია დანართებში №13, №14. [20; 21]

13. დარგობრივი ეკონომიკა

13.1 ეკონომიკის დარგობრივი დინამიკა და ეკონომიკური ზრდა

ხულოს მუნიციპალიტეტის ეკონომიკის განხილვა, მისი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოცემულობიდან და ეკონომიკური დამოკიდებულების ხარისხიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილია აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საერთო რეგიონულ კონტექსტში.

ხულოს მუნიციპალიტეტის ეკონომიკური სპექტრი უმეტესწილად სოფლის მეურნეობას ეფუძნება. ეკონომიკის დანარჩენი დარგები (მრეწველობა, ვაჭრობა, ტრანსპორტი, მშენებლობა და ტურიზმი) მუნიციპალიტეტის ეკონომიკურ პროფილში ნაკლებადაა გამოკვეთილი.

საბჭოთა პერიოდში ხულოში საკმაოდ განვითარებული იყო მანუფაქტურის წარმოება-დამუშავება და ხე-ტყის დამამუშავებელი წარმოება. არსებობდა ამავე პროფილის ფაბრიკა-ქარხნები. ხე-ტყის დამამუშავება ახლაც მიმდინარეობს და ძირითადად მოქცეულია კერძო ინიციატივის ქვეშ, მცირე კაპიტალით. ამ მიმართულებით მუნიციპალიტეტში მოქმედებს 129 საამქრო, რომელთაგან უმრავლესობა არარეგისტრირებულია (63 %).

2006-2011 წლების ეკონომიკური ანალიზი მიანიშნებს იმაზე, რომ ხულოს მუნიციპალიტეტი დროთა განმავლობაში სულ უფრო და უფრო ღრმად განიცდის სირთულეს კომერციალიზაციის პოტენციალის ზრდის თვალსაზრისით. პრაქტიკულად, მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე არ არის წარმოდგენილი ხილისა და ბოსტნეულის გადამამუშავება (თუნდაც პირველადი). ადგილზე არ ხორციელდება არც მესაქონლეობის პროდუქციის კომერციული დამამუშავება. სიტუაციას ართულებს ის გარემოებაც, რომ ხულოს მეზობელ მუნიციპალიტეტებშიც არ არის განვითარებული წარმოების სექტორი.

სოფლის მეურნეობის გამოკლებით, ხულოს მუნიციპალიტეტის მონაწილეობა აჭარის და ზოგადად ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში ძალიან მიზერულია.

არსებულ ფონზე, საქართველოში არსებული საბანკო კრედიტების სიძვირისა და კაპიტალის ალტერნატიული ბაზრების პრაქტიკულად არარსებობის გამო, ასევე ხულოს განსახლების, შრომითი ბაზრისა და ეკონომიკის პროფილის გათვალისწინებით, მრეწველობის, მშენებლობისა და ტურიზმის სექტორების ენდოგენური (ანუ მხოლოდ საკუთარ რესურსებზე დაყრდნობით) სწრაფი ზრდა მოსალოდნელი არ არის.

(SWOT) ანალიზი	
ძლიერი მხარეები	სუსტი მხარეები
ახლოს არსებული იაფი ნედლეულის წყარო (პირველადი სოფლის მეურნეობა); სიახლოვე გასაღების ბაზრებთან და საავტომობილო გზების შედარებით დამაკმაყოფილებელი მდგომარეობა; მოსახლეობის საკმაოდ მნიშვნელოვანი რიცხოვნება; იაფი, თუმცა დაბალკვალიფიციური სამუშაო ძალა.	ფინანსური კაპიტალის უკიდურესი სიმწირე; შრომითი რესურსების შეუსაბამო საბაზრო მოთხოვნებთან; შრომის დაბალი ნაყოფიერება; მენეჯმენტის პრობლემები; რთული კლიმატური პირობები (უხვთოვლიანი ზამთარი).
შესაძლებლობები	საფრთხეები
მსოფლიო ბაზრებზე ფასების ზრდის ფონზე გადამამუშავებელი დარგის რენტაბელობის ზრდის პოტენციალი; ვაჭრობისათვის საჭირო ნედლეულის ადგილზე გამოყენების შესაძლებლობა; იაფი მუშახელის გამოყენების კარგი პოტენციალი მისი შესაბამისი მომზადების შემთხვევაში; სახელმწიფოს მიერ ადგილობრივი კერძო სექტორისათვის სტიმულების შექმნა.	ენერგომატარებლებზე მსოფლიო ფასების ზრდა; დემოგრაფიული პრობლემები, მოსახლეობის დაბერება, მიგრაცია (განსაკუთრებით სელექციური); კაპიტალისა და ინვესტიციების დეფიციტის გაღრმავება; სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის პრიორიტეტების ცვლადობა; გლობალური ეკონომიკური კრიზისი, ინფლაცია.

13.2 სოფლის მეურნეობა

ხულო აჭარის უმნიშვნელოვანესი სასოფლო-სამეურნეო მუნიციპალიტეტია, რომელიც საკმაოდ მცირემიწიანია და ფლობს აჭარის სასოფლო სამეურნეო სავარგულების 32,6 %-ს, რაც მთლიანობაში 23 760 ჰექტარს შეადგენს. მაგრამ აქედან სახნავი ფართობი მხოლოდ 2 463 ჰექტარია (10%), (აჭარის სახნავი ფართობის თითქმის მეოთხედი მოდის ხულოზე).

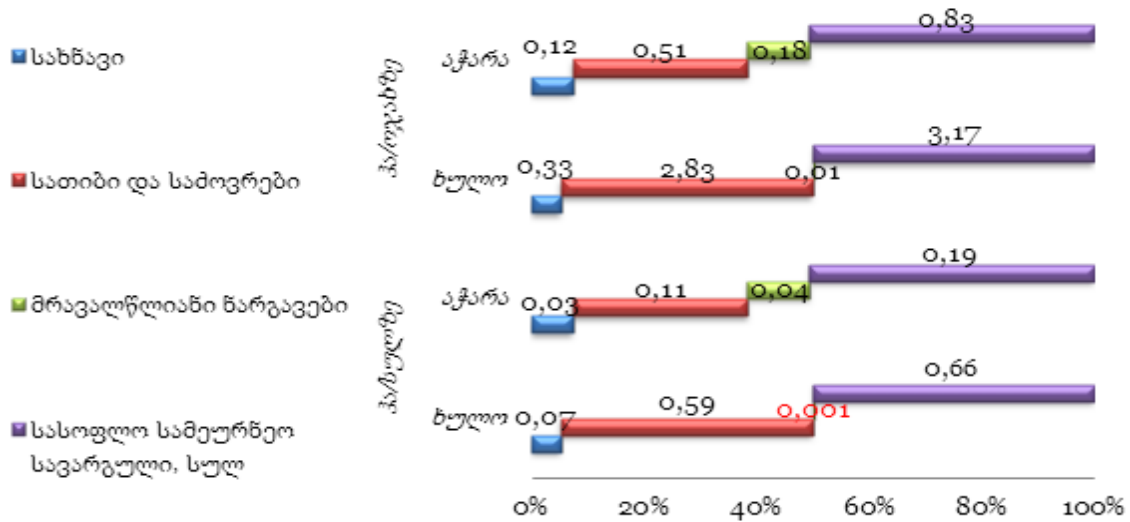
თითოეულ ოჯახზე საშუალოდ 3,16 ჰექტარი დამუშავებაში მყოფი მიწა მოდის, მათ შორის 0,33 ჰექტარი სახნავი სავარგულია. ერთ სულზე გადაანგარიშებით კი – 0,66 ჰექტარი დამუშავებაში მყოფი მიწა მ.შ. 0,07 ჰა სახნავი.

მუნიციპალიტეტის მიწათმოქმედების რისკის ზონაშია მოქცეული. გარანტირებული მოსავლის მისაღებად რწყვასთან ერთად ზოგ ტერიტორიაზე აუცილებელია დაშრობითი სამუშაოების ჩატარება. მაღალია ეროზიული პროცესები. შესაბამისად, აქტიურად მიმდინარეობს ნიადაგის ზედა ნაყოფიერი ფენების წარეცხვა.

ამ ეტაპზე მუნიციპალიტეტში სოფლის მეურნეობის პირველადი წარმოების გადამამუშავებელი არცერთი საწარმო არ ფუნქციონირებს.

დიაგრამა 13.1.

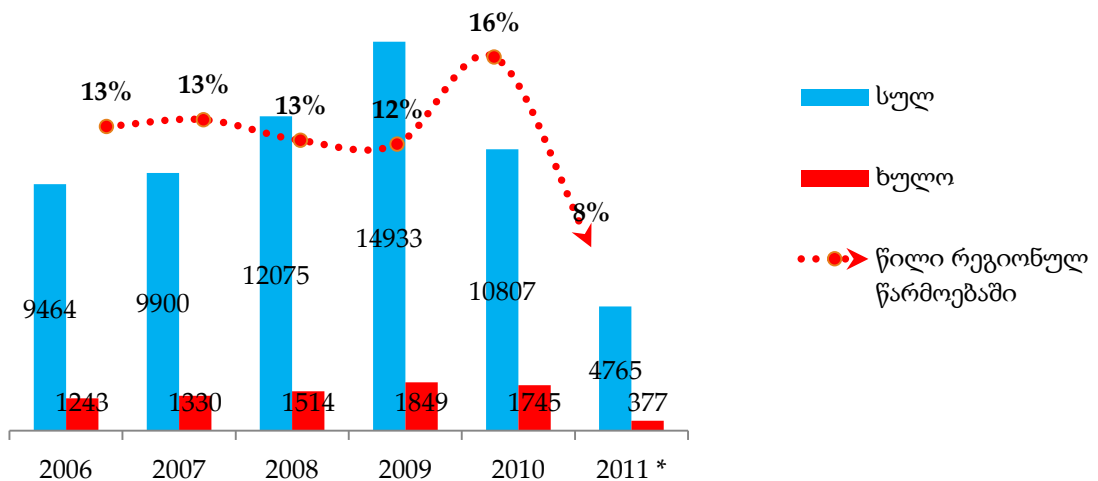
სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების საშუალო განაწილება სულაღობის და ოჯახების მიხედვით

13.2.1 მემცენარეობა

სიმიინდი

დიაგრამა 13.2. მარცვლეული კულტურები

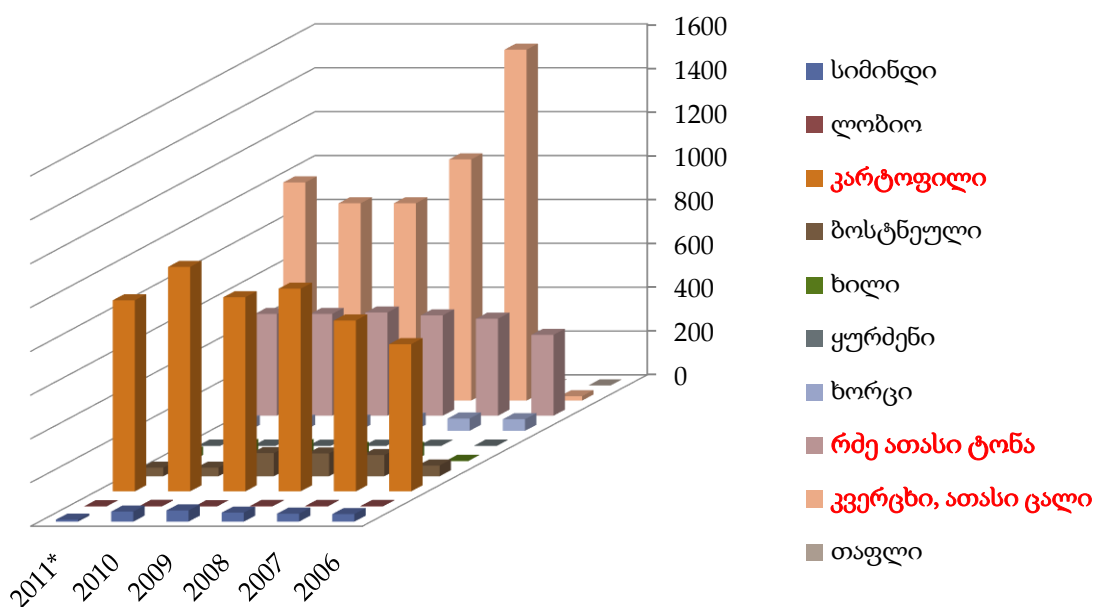
სახნავი ფართობის 135 ჰექტარზე სიმიინდის ნათესებია. მოსავლიანობა საკმაოდ დაბალია - 23,7 ცენტნერი. სიმიინდი მარცვლოვნებს შორის დომინანტი კულტურაა აჭარაში და ძალიან მნიშვნელოვანი პროდუქტია, რომელიც მოიხმარება არამარტო საკვებად, არამედ აქტიურად გამოიყენება მეცხოველეობის საკვები ბაზის შექმნაშიც. არც ერთი სხვა მარცვლეული კულტურა არ იძლევა ისეთი რაოდენობის ანარჩენს, როგორსაც სიმიინდი.

ლობიო

პარკოსანი კულტურებიდან ლობიოს წარმოება ხულოში მემინდვრეობის ერთ-ერთი მთავარი დარგია. ლობიოს ნათესი ფართობი სუფთა სახით 40 ჰექტარია. მოყვანილი მარცვლეულის 25 %-ზე მეტი შეეთესვითაა მიღებული (სხვა ძირითად კულტურასთან ერთად საერთო ფართობზე ირგვება, რაც ცალკე ერთი კულტურის ნათესი ფართობის გამოყოფის შესაძლებლობას არ იძლევა, თუმცა ნიადაგის აზოტით გამდიდრების ერთ-ერთი საუკეთესო ბუნებრივი საშუალებაა). ლობიოს საშუალო მოსავლიანობა ბოლო წლის მონაცემებით 11,5 ცენტნერია. აჭარის რეგიონში, კი ლობიოს საშუალო მოსავლიანობა 11,7 ცენტნერია²⁷ (საქართველოში ლობიოს საშუალო მოსავლიანობა აღწევს 60 ც/ჰა)²⁶.

კარტოფილი

დიაგრამა 13.3. სასოფლო სამეურნეო წარმოების მოცულობა

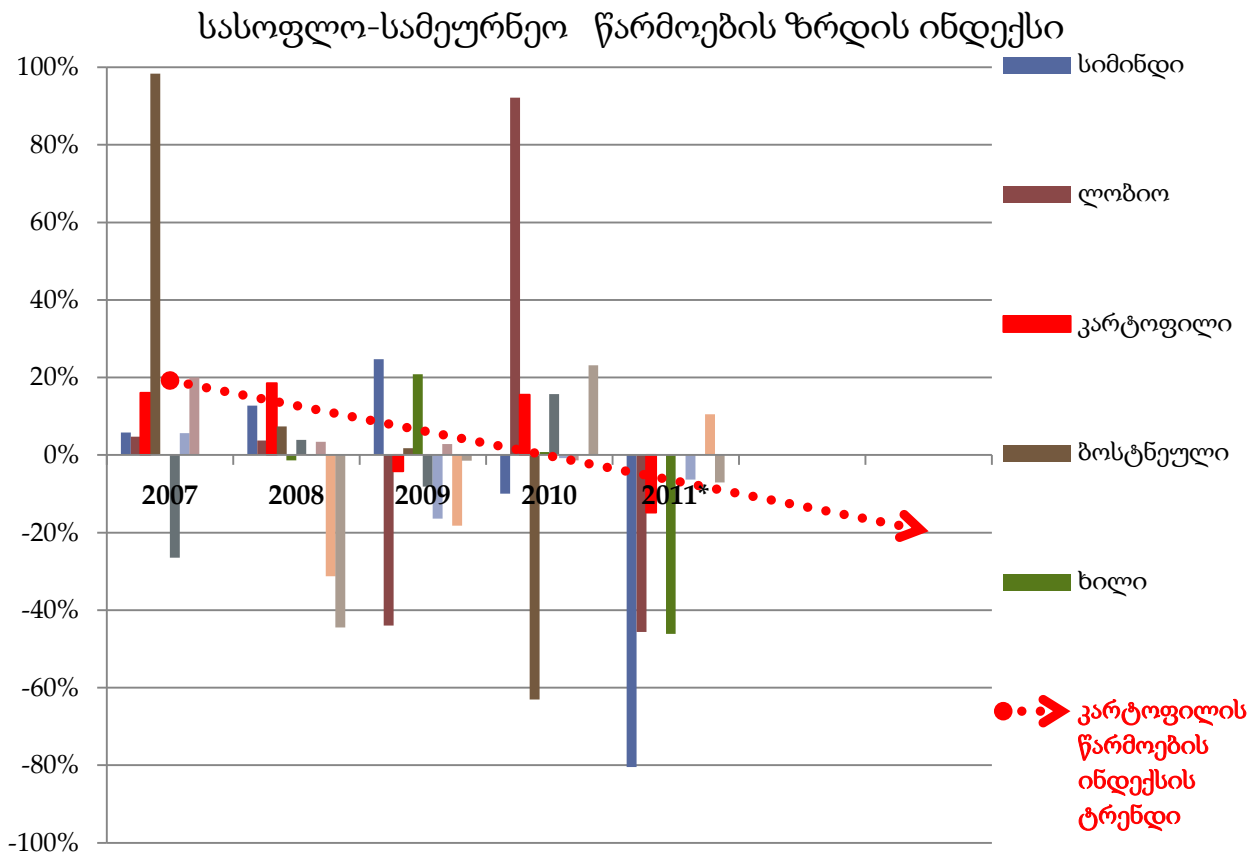

* 2011 წლის 9 თვის მონაცემების მიხედვით

ერთწლიან კულტურებს შორის კარტოფილს მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია და შემოსავლებისა და სურსათის ერთ-ერთ წამყვან წყაროს წარმოადგენს ხულოს მუნიციპალიტეტის მოსახლეობისათვის. ხულოში წარმოების ყველაზე მაღალი მასშტაბი, სწორედ მეკარტოფილეობას აქვს (იხ. დიაგრამა №13.3). კარტოფილის წარმოების ზრდის საშუალო მაჩვენებელი ბოლო 6 წლის მანძილზე 6 %-ა. თუმცა ზრდის ინდექსი გრძელვადიან პერიოდში კლებადია (დიაგრამა № 13.4).

²⁶ საქსტატი, სტატისტიკური პუბლიკაცია, საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2010

დიაგრამა 13.4. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ზრდის პროცენტული მაჩვენებელი

სპეციალისტებთან ინტერვიუების შემდეგ რამოდენიმე ძირითადი პრობლემა გამოიკვეთა:

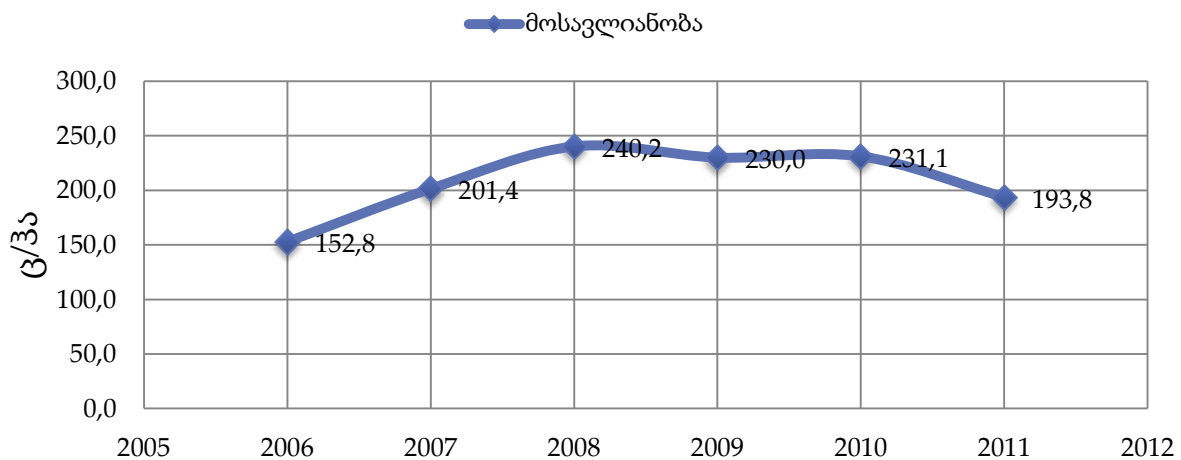
- ნიადაგის საჭიროებების პროფესიონალური კვლევის გამოუყენებლობა ფერმერულ მეურნეობაში. 2004 წლის სასოფლო სამეურნეო აღწერის მიხედვით ნიადაგის ანალიზის გამოუყენებლობის ძირითადი მიზეზი ლაბორატორიების ტერიტორიული სიშორეა (ასეთი ლაბორატორია აჭარის ფარგლებში მხოლოდ ბათუმში ფუნქციონირებს). თუმცა ამ პროექტის ფარგლებში ჩატარებული კვლევის შედეგებით დასტურდება, რომ ასევე ერთ-ერთ წამყვან მიზეზს აგროსამეცნიერო ცოდნისა და ცნობიერების არასაკმარისი დონე წარმოადგენს.
- ნიადაგის გამოფიტვა. მცირემიწიანობის გამო არ არის მოსახერხებელი კულტურათა როტაცია. შედეგად სახეზეა კლებადი მოსავლიანობა.
- საკვები ნივთიერებებით ნიადაგის არაჯეროვანი უზრუნველყოფა. რაკი არ ხორციელდება ნიადაგების საჭიროებათა კვლევა, არც მისი სასუქებით სწორად გამდიდრებისთვის არსებობს საჭირო ინფორმაცია და სასუქებით უზრუნველყოფის საკითხიც მეტწილად გლეხის გამოცდილებასა და ერთგვარად ჩამოყალიბებულ ტრადიციულ მიდგომაზეა დამოკიდებული.
- ფალსიფიცირებული შხამ-ქიმიკატები.

ხულოში კარტოფილის ნათესების საერთო ფართობი განუზრელად იზრდებოდა და 2011 წლისათვის 1600 ჰექტარს მიაღწია. საშუალო მოსავლიანობა 193,8 ცენტნერია (კარტოფილის საშუალო საჰექტარო მოსავლიანობა მაღალმთიან აჭარაში 400 ცენტნერს აღწევს), რაც აჭარის არ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ პროგნოზირებულ მაჩვენებელს 26%-ით ჩამოუვარდება.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული ორგანიზაცია „ქეას“ მიერ 1995-2001 წლებში ხულოს მუნიციპალიტეტში გამოცდილ იქნა კარტოფილის სხვადასხვა ჯიშები. მათგან ყველაზე მაღალმოსავლიანი აღმოჩნდა ჯიში „ბუხნა“ 400-500 ც/ჰა, „კოსმოსი“ 350-500 ც/ჰა და „პიკასო“ 350-450 ც/ჰა.

კარტოფილს ქვეყნის სასურსათო ბალანსში წამყვანი ადგილი უკავია. ხულოში წარმოებული კარტოფილი შიდარეგიონულ ბაზარზე ხარისხის მაღალ ნიშანშია განთავსებული. ბიოლოგიური სანდოობისა და ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციის იმიჯის გამო მასზე მოთხოვნა მაღალია. მოთხოვნის ზრდას ტურიზმის ხარჯზე ბაზრის (ბათუმი, ქობულეთი) გაფართოებაც განაპირობებს. ამ ფონზე კი ეცემა როგორც მწარმოებლურობა დარგისა (დიაგრამა № 13.5), ასევე წარმოების მოცულობა მიუხედავად დარგის გარკვეულწილად გაზრდილი ექსტენსივიკაციისა.

დიაგრამა 13.5 კარტოფილის მოსავლიანობის დინამიკა

კარტოფილს, სასურსათო და კვებითი ღირებულების გარდა, აქვს დიდი ტექნიკური მნიშვნელობა. ის ერთ-ერთი საუკეთესო საკვებია პირუტყვისათვის. თუმცა დაბალი მწარმოებლურობა ნაკლებად იძლევა ტექნიკური მიზნით მისი გამოყენების საშუალებას.

ხულოს მოსახლეობა (ისევე როგორც შუახევისა და ნაწილობრივ ქედისაც), პირუტყვის საკვები ბაზის უკმარისობის გამო, წელიწადში 3-4 თვეს ალპურ მდელოებზე ატარებს. აქ მოსახლეობას, თავიანთ საცხოვრებელ სახლთან ახლოს, მცირე ფართობებზე მოჰყავთ კარტოფილი. სასუქებიდან იყენებენ მხოლოდ ორგანულს, რომელიც ადგილზევე აქვთ საკმარისი რაოდენობით. მთიან პირობებში მოყვანილ კარტოფილზე დაავადებები არ შეინიშნება. ალპურ ზონაში განთავსებული კარტოფილის ნათესები ზღვის დონიდან 2200 მ-ზე ზემოთ მდებარეობს. მოსავალი ეკოლოგიურად სუფთაა და მისი საშუალო

საჰექტარო მოსავლიანობა 300 ცენტნერს შეადგენს, რაც ალპური მდელოსათვის ძალიან მაღალი მაჩვენებელია.

ბოსტნეული

ხულოს მუნიციპალიტეტში ბოსტნეული კულტურებიდან გავრცელებულია ფხალეულის, განსაკუთრებით შავი და წითელი ფხალის წარმოება.

კიტრისა და პომიდვრის მოსავლიანობა ხულოში, აჭარის მასშტაბით, ერთ-ერთი ყველაზე მაღალია, თუმცა არამყარი დინამიკით. ამ უკანასკნელით ბოლო წლებში განსაკუთრებით პომიდორი ხასიათდება. საერთოდ კი ბოსტნეული კულტურებით დაკავებული ფართობების წილი ხულოს მუნიციპალიტეტში საკმაოდ შეზღუდულია სხვა მუნიციპალიტეტებთან შედარებით, რაც მაღალმთიანი ზონის კლიმატურ-რელიეფური პირობებითაა ნაკარნახევი.

- მრავალწლიანი ნარგავები

ხულოს მუნიციპალიტეტში მრავალწლიანი კულტურები ძირითადად ხეხილის ნარგავების სახითაა წარმოდგენილი. ხილის ნარგავებს, ბაღების სახით 43 ჰექტარი უჭირავს. ხილის ძირითადი რაოდენობა გაფანტული ნარგავების სახითაა წარმოდგენილი - 474 ჰექტარზე, თუმცა დაკავებული ფართობის მხოლოდ 77%-ია მოსავლიანი. ოფიციალური მონაცემით, ეს მაჩვენებელი 2004-2010 წლებში საერთოდ არ შეცვლილა. აღნიშნულ პერიოდში (და არც მანამდე, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ პერიოდში), ხილის ნარგავების ინტენსიური განახლება არ მომხდარა. საკმაოდ საფუძვლიანია ვარაუდი, რომ ხილის ფართობებისა და მოსავლიანობის მსგავსი სტაბილური მაჩვენებლები მონაცემების აღრიცხვის ხარვეზს წარმოადგენს. სასოფლო სამეურნეო აღწერა ჩატარდა 2004 წელს, რის შემდგომაც მონაცემთა (მ.შ. რაოდენობრივი მაჩვენებლების) განახლება უკეთეს შემთხვევაშიც კი - საკმაოდ ზედაპირული ანგარიშობით ხდება.

ხილის მიმღებ-გადამამუშავებელი საწარმოების არ არსებობამ კიდევ უფრო დააქვეითა გლეხების მოტივაცია ხეხილის ბაღების მოვლა-პატრონობაზე. არ ხდება ნარგავებზე ორგანული და მინერალური სასუქის მიწოდება, ნიადაგის გაუმჯობესებას არ ახორციელებენ არც ნიადაგების მექანიკური გაფხვიერების და მორწყვის მეშვეობით.

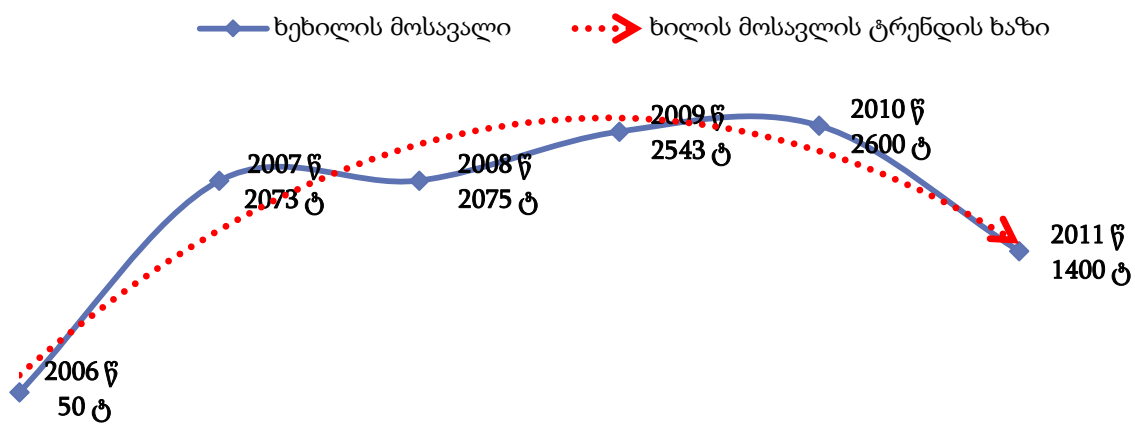
დაქვეითებულია ნაყოფის როგორც სასაქონლო სახე, ასევე მოსავლიანობაც.

საშუალო მოსავლიანობა 54 ცენტნერს შეადგენს. ხილის მოსავლიანობა უკვე რამდენიმე წელია მკვეთრად ჩამორჩება პროგნოზირებულს.

ხილის მოსავლიანობის ასეთი დაცემა რამდენიმე ძირითადი მიზეზით არის განპირობებული:

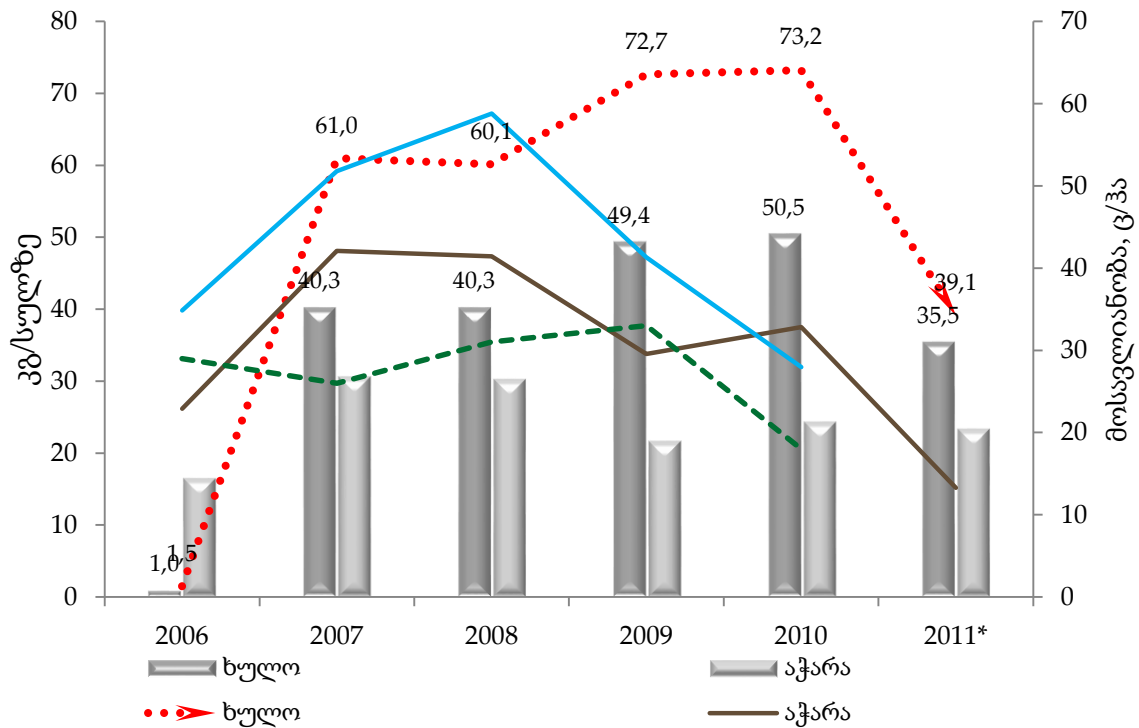
- მკვეთრად და დაცემული ჯიშური თვისებები და აღრულია ჯიშური სიწმინდეები. ხეხილის ნარგავების უმეტესობა უკვე დაბერებულია. ოფიციალური მონაცემების მიხედვით, ნარგავების 23% აღარ არის მოსავლიანი. მოსავლიანი ნარგავების უმეტესობაც დაბალმსხმოიარეა;
- ნიადაგი გამოფიტულია და არ ხხორციელდება სამუშაოები მისი გამდიდრებისათვის;
- არ არსებობს სანერგე მეურნეობები, რომელებიც ნედლეულით მოამარაგებდნენ ფერმერებს ბაღების განახლების სურვილის შემთხვევაში. ამასთან, პროფესიონალი აგრონომების დეფიციტიცაა (პრაქტიკულად არ არსებობს).

დიაგრამა 13.6. ხილის მოსავლის მოცულობა 2006-2011 წლებში²⁷

²⁷ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტრო

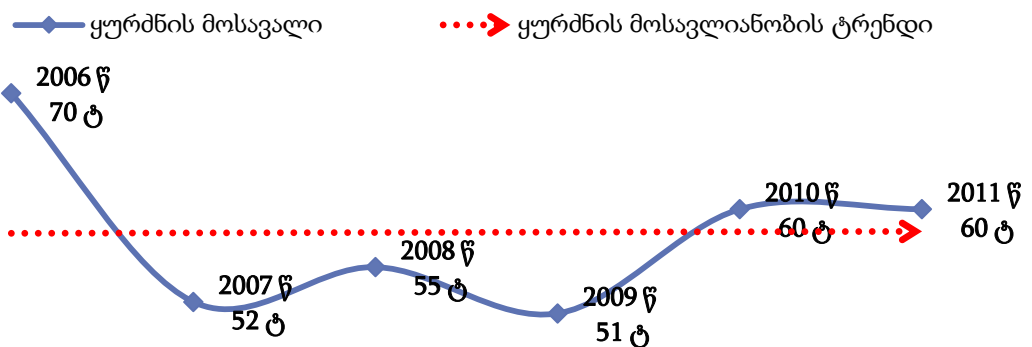
დიაგრამა 13.7 ხილის მოსავლიანობა და უზრუნველყოფის მაჩვენებლები

ყურძენი

ხულოს მუნიციპალიტეტში ვაზის ნარგავები 10 ჰექტარზეა განფენილი. აქედან 6 ჰექტარი გაფანტული ნარგავების სახითაა წარმოდგენილი. საშუალო მოსავლიანობა ბოლო 5 წლის მანძილზე 75,5 ცენტნერია (დიაგრამა №13.8). აღნიშნული მაჩვენებელი 2006 წელს 175 ცენტნერს შეადგენდა, რაც დღევანდელ მაჩვენებელს თითქმის სამჯერ აღემატება.

დიაგრამა 13.8. ყურძნის მოსავლიანობის მოცულობა 2006-2011 წლებში

13.2.2 მეცხოველეობა და მეფრინველეობა

მეცხოველეობა

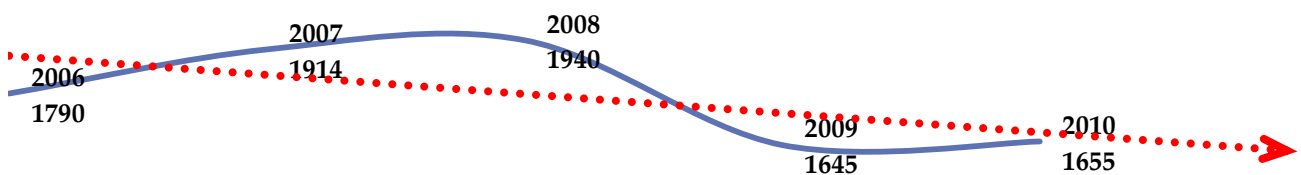
ხულოს მუნიციპალიტეტში მეცხოველეობის დინამიკა არაერთგვაროვანია. მთლიანობაში შრომის მწარმოებლურობა მკვეთრად დაქვეითებულია. მწარმოებლურობასთან ერთად ეცემა წარმოების მოცულობაც. მიუხედავად იმისა რომ იზრდება ექსტენსიურობა. პირუტყვის დაცემის სიხშირე ასევე მომატებულია (ცხრილი № 13.1).

ცხრილი 13.1. მეცხოველეობისა და მეფრინველეობის პროდუქციის დინამიკა

	2006	2007	2008	2009	2010
ხორცი, ტ	1790	1914	1940	1645	1655
რძე, ტ	12410	15068	15810	16500	16500
კვერცხი, ათასი ცალი	20	1600	1100	900	900
თაფლი, ტ	6	43	24	24	30,0

მეხორცეობა

ხორცის წარმოება ხულოს მუნიციპალიტეტში ანალიზურ პერიოდში მნიშვნელოვნად დაეცა.

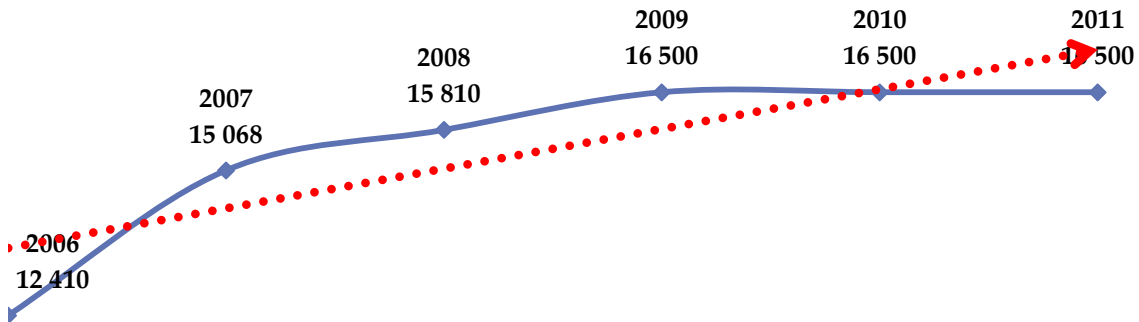
დიაგრამა № 13.9. ხორცის წარმოების დინამიკა 2006-2010 წწ.

ხორცის მოხმარების სიდიდე ქვეყნის საშუალო ტრენდსაც კი, არათუ ნორმას მკვეთრად ჩამოუვარდება. ამ გარემოების ახსნა შესაძლებელია მხოლოდ იმ ფაქტით, რომ შემცირებულია მარცვლეულის წარმოება. შედეგად იმატა პირუტყვის დაცემამ.

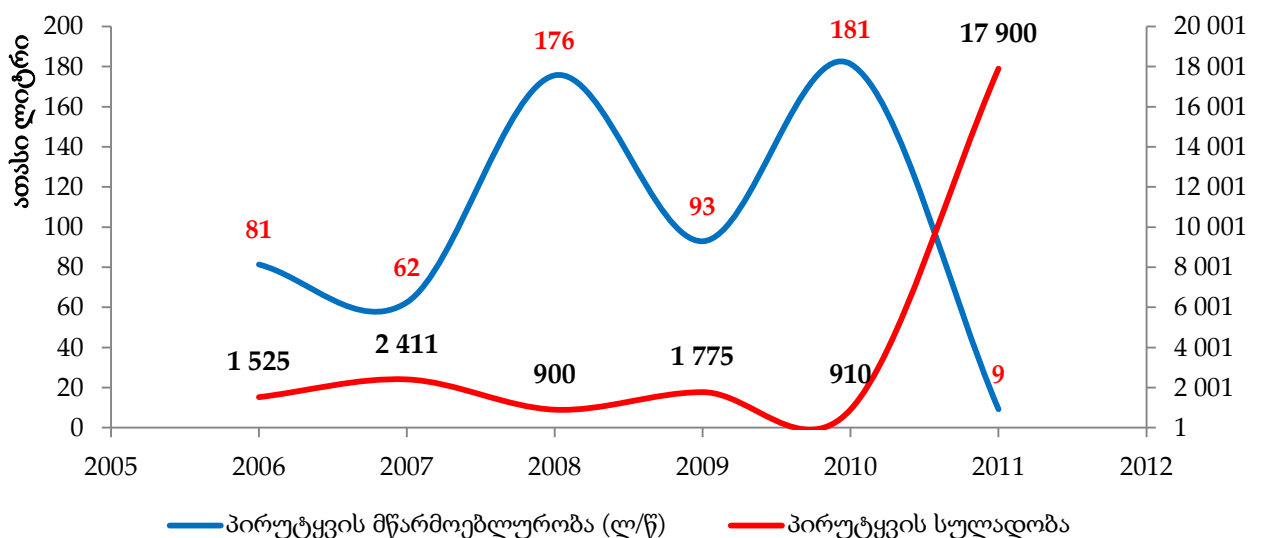
მერძეეობა

ოფიციალური მონაცემებით ხულოს მუნიციპალიტეტში რძის წარმოება მზარდია. ოფიციალური სტატისტიკა არ ასაბუთებს, თუ რის ხარჯზე იზრდება რძის წარმოების მოცულობა, მაშინ როდესაც პირუტყვის რაოდენობა 30%-ით შემცირდა.

დიაგრამა 13.10. რძის წარმოების მოცულობა 2006-2010 წლებში

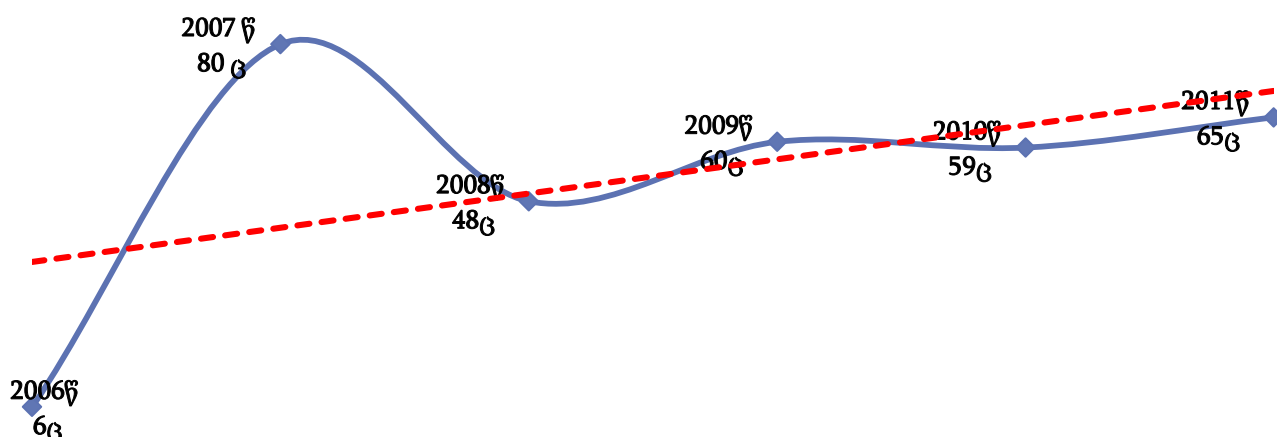
დიაგრამა 13.11. პირუტყვის მწარმოებლურობა 2006-2010 წლებში

მეფრინველეობა

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მონაცემებით, ბოლო 5 წლის მანძილზე აგროსაწარმოო ტენდენციებს შორის ასევე იკვეთება კვერცხის წარმოების ზრდა (დიაგრამა № 13.12).

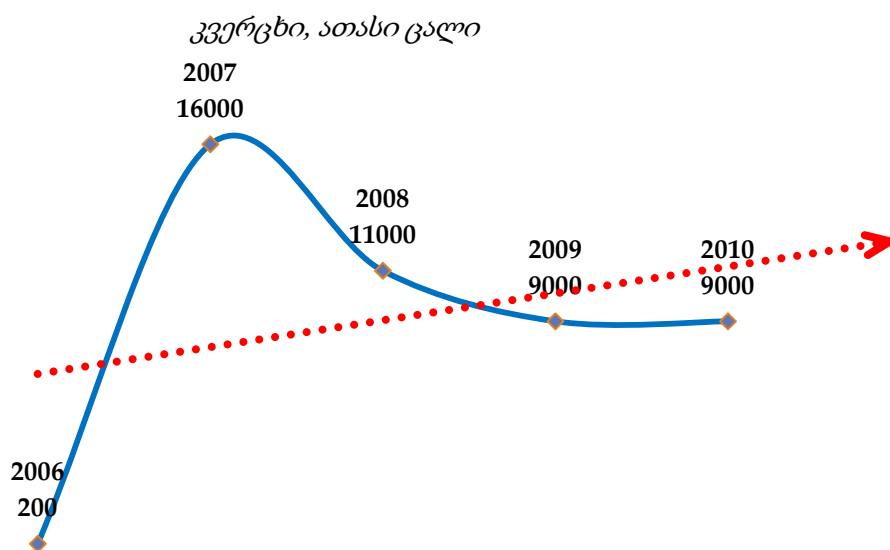
დიაგრამა 13.12 კვერცხის წარმოებლობის დინამიკა

მეფრინველეობის დარგის შემცირების ფონზე კვერცხის წარმოების ზრდის სტატისტიკა დამაფიქრებელია. მხოლოდ 2010 წელს მეფრინველეობის პროდუქციის გამოშვება 35%-ით შემცირდა. ხულოს მუნიციპალიტეტის შინამეურნეობებში სულ 15 300 ფრთა ფრინველი ჰყავთ. ამ მაჩვენებლის მიხედვით ხულოში კაცზე საშუალოდ 2 ფრთა ფრინველი მოდის.

საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტის ინფორმაციით კვერცხის წლიური მოხმარება სულზე შეადგენს 90 ცალს. რაც ნიშნავს, რომ მიუხედავად მზარდი დინამიკისა, ხულოს მუნიციპალიტეტში კვერცხით თვითუზრუნველყოფის მაჩვენებელი 66%-ია.

დიაგრამა 13.13. კვერცხის თვითუზრუნველყოფის დინამიკა 2006-2010 წლებში

კვერცხი.

კვერცხით თვითუზრუნველყოფის მაჩვენებელი ხულოში ძალიან მაღალია. მაგრამ ფრინველის რაოდენობა მთელი ნაჩვენები ხუთწლიანი დინამიკის განმავლობაში მკვეთრად მცირდება. უკვე 2010 წლისათვის ოჯახზე ორი ფრთა ფრინველი მოდის. ხულოში ქათმის მწარმოებლურობა 70%-ია, რაც არაორდინალურად მაღალი ციფრია.

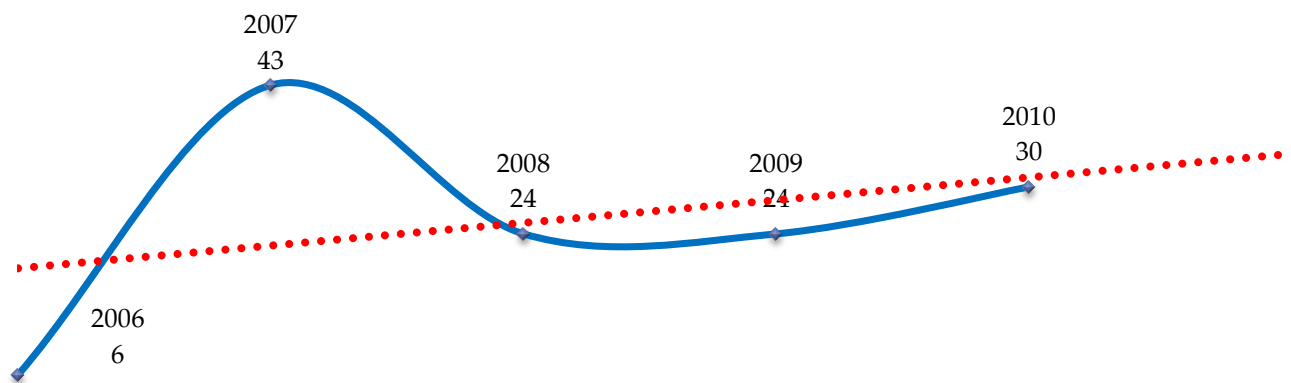
ცხრილი 13.2. კვერცხის თვითუზრუნველყოფის დინამიკა 2006-2010 წლებში

		2006	2007	2008	2009	2010
მობმარება ერთ სულზე	ცალი წელიწადში	60	85	91	90	97
	ცალი დღეში	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3
	თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტი	85	100	95	101	98

13.2.3 მეფუტკრეობა**თაფლის წარმოება**

თაფლის წარმოებას ბოლო ოთხი წლის განმავლობაში ზრდადი დინამიკა ახასიათებს. 2010 წლისათვის მისი წარმოება 30 ტონამდე გაიზარდა.

დიაგრამა № 13.14. თაფლის წარმოების დინამიკა ხულოს მუნიციპალიტეტში

კლიმატური პირობების და დარგის შედარებითი არატრადიციულობის გამო ეს საკმაოდ კარგი მაჩვენებელია. მით უფრო იმ ფონზე რომ ზრდის ტემპი 20%-ს აღემატება (ცხრილი 13.3).

ცხრილი 13.3. თაფლის მოხმარების მაჩვენებლები

		2006	2007	2008	2009	2010
მოხმარება ერთ სულზე	კვ, წელიწადში	162	155	162	131	137
	გრ, დღეში	443	424	445	359	376
	თვითუზრუნველყოფა	82	89	94	92	93

მაღალმთიან რეგიონში მოწინავე სასოფლო-სამეურნეო პოტენციალს ხულოში სავარგულების საკმაო შეზღუდულობის მიუხედავად განაპირობებს ხელსაყრელი ნიადაგურ-კლიმატური პირობები, მუშახელის ხელმისაწვდომობა, სარწყავი და საგზაო ინფრასტრუქტურის შედარებითი უპირატესი არსებობა.

სოფლის მეურნეობაში ხულოს კონკურენტუნარიანობა გამოკვეთილია მეკარტოფილეობის სფეროში. ამას განაპირობებს კარტოფილის არსებული საწარმოო ფართობები, ხელსაყრელი ნიადაგურ-კლიმატური პირობები, მეკარტოფილეობის ხანგრძლივი ტრადიცია და კლიმატთან შეგუებული ენდოგენური ჯიშების სიმრავლე. კარტოფილის რაოდენობითა და ხარისხით ხულო ტრადიციულად ერთერთი წამყვანი მუნიციპალიტეტია საქართველოში. ამიტომ, სამომავლოდაც, მეკარტოფილეობა სტრატეგიული მნიშვნელობის მქონე სფერო იქნება ხულოს განვითარებისთვის.

რადგანაც სოფლის მეურნეობა ადგილობრივი ეკონომიკის ერთ-ერთ ძლიერ მხარეს წარმოადგენს, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა გამახვილდეს ამ სექტორის შემდგომ განვითარებაზე, მათ შორის ფერმერული საკონსულტაციო ცენტრების დაარსებაზე და დაფინანსების წყაროებზე ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფაზე.

13.3 ტურიზმი

დღეისათვის საქართველოში ტურიზმის სფეროს განვითარება ერთ-ერთ უმთავრეს სტრატეგიულ მიმართულებად არის აღიარებული. აღსანიშნავია, რომ ხულოს მუნიციპალიტეტს ტურიზმის განვითარებისათვის გააჩნია მნიშვნელოვანი წინაპირობები ისტორიული ძეგლების, ტრადიციების, კურორტებისა და საკურორტო ადგილების, სხვა რესურსების სახით.

ტურიზმი არის დარგი, რომელიც საშუალებას აძლევს მუნიციპალიტეტს მაქსიმალურად გამოიყენოს არსებული ბუნებრივი, ისტორიული თუ კულტურული რესურსები.

13.3.1 ტურიზმის სფეროში არსებული მდგომარეობა**კურორტები**

ხულოს მუნიციპალიტეტში მხოლოდ ერთი მოქმედი, ბეშუმის კურორტი და ორი საკურორტო ადგილია.

ცხრილი 13.4. ხულოს მუნიციპალიტეტში არსებული კურორტები

№	კურორტის დასახელება	კურორტის ტიპი	სიმაღლე ზღვის დონიდან (მ)	საკურორტო ზონა	სავარაუდო სამედიცინო პროფილი
1	ბეშუმი	კლიმატური	1900	IV-ა	პროფილაქტიკური, პულმონოლოგიური

საინფორმაციო წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი

ბეშუმი მთის კლიმატური და ბალნეოლოგიური კურორტია. მდებარეობს ზღვის დონიდან 1900 მეტრზე, გოდერძის უღელტეხილის მიმდებარე ტერიტორიაზე. მთავარი სამკურნალო ფაქტორია ჰაერის გამჭვირვალობა და უმნიშვნელო ტენიანობა, მზის ულტრაიისფერი სხივების სიუხვე, კარგი სასმელი და მინერალური წყლები, მდიდარი ბუნებრივი გარემო.

კურორტი წელიწადში, დაახლოებით, 7000 დამსვენებელს იზიდავს. სუფთა ჟანგბადით გაჯერებული ჰაერი გულ-სისხლძარღვთა დაავადებების სამკურნალოდ შესანიშნავ ადგილს წარმოადგენს. კურორტი ბეშუმი მხოლოდ ზაფხულობით ფუნქციონირებს.

ტურიზმის სფეროში ვიზიტორთა განთავსების ობიექტების მხრივ ძირითადად განვითარებულია კერძო სექტორი (კერძო პირების საკუთრებაში არსებული სახლები), რომელსაც შეუძლია 2000 ტურისტის მიღება. კურორტზე ასევე არის კოტეჯები და სანატორიუმი, რომლებიც პროფკავშირების და ქონების მართვის სააგენტოს საკუთრებას წარმოადგენს. სანატორიუმი 520 ვიზიტორზეა გათვლილი. დამსვენებელთათვის არის სამჯერადი კვება. კურორტზე ფუნქციონირებს კინო-თეატრი და სავაჭრო ობიექტები.

დამსვენებელს საშუალება ეძლევა ისეირნოს ცხენით და მიირთვას ნატურალური პროდუქტი. აღსანიშნავია ისიც, რომ კურორტზე იმართება ტრადიციული სახალხო დღესასწაული შუამთობა.

კურორტი ბეშუმი მიეკუთვნება IV-ა საკურორტო ზონას, დასავლეთ საქართველოს შუამთიანეთის საკურორტო რაიონს [22].

ისტორიული ძეგლები და ღირსშესანიშნაობები

ხულოს მუნიციპალიტეტში მდებარეობს 23 ისტორიული ძეგლი და ღირსშესანიშნაობა. ისტორიული ძეგლების უმეტესი ნაწილი მიეკუთვნება XI-XIII საუკუნეებს. ასევე მუნიციპალიტეტში გვხვდება ძვ.წ.ად. VIII და VII საუკუნეების ისტორიული ძეგლებიც.

ცხრილი 13.5. ისტორიული ძეგლები და ღირშესანიშნაობები ხულოს მუნიციპალიტეტში

№	ძეგლის ან ღირშესანიშნაობის დასახელება	ძეგლის ან ღირშესანიშნაობის მდებარეობა	აგების თარიღი	შენიშვნა
1	სხალთის ღვთისმშობლის ტაძარი:	სოფ. ყინჩაური		მოქმედი
ა)	ტაძარი ერთნავიანი		XII-XIII საუკუნეები	
ბ)	სამრეკლო		XII-XIII საუკუნეები	
გ)	მარანი		გვიანი შუა საუკუნეები	
დ)	გალავანი		გვიანი შუა საუკუნეები	
ე)	სხვა ნაგებობანი		გვიანი შუა საუკუნეები	
2	ხიხანის ციხე (აბუსერისძეთა საგვარეულო ციხე)	სოფ. თხილვანა	XI საუკუნის პირველი ნახევარი	
3	თხილვანის ეკლესიის ნანგრევები	სოფ. თხილვანა	XIII საუკუნე	
4	თხილვანის მენჭირი	სოფ. თხილვანა	ძვ.წ.აღ. VIII-VII საუკუნეები	
5	ხიხადირის ციხე	სოფ. ხიხადირი	შუა საუკუნეები	
6	თიკინაურის ეკლესიის ნანგრევები	სოფ. ხიხადირი	IX-X საუკუნეები	
7	ციხისყელის ციხე	სოფ. ხიხადირი	XI-XIII საუკუნეები	
8	ვარდციხე	სოფ. ხიხადირი	XI-XIII საუკუნეები	
9	შერიფ ხიმშიაშვილის სახლ-მუზეუმი	სოფ. სხალთა		
10	კალოთის ეკლესიის ნანგრევები	სოფ. კალოთა	XI-XIII საუკუნეები	
11	კალოთის სამსხვერპლო	სოფ. კალოთა	ძვ.წ.აღ. VIII-VII საუკუნეები	
12	ვერნების ეკლესიის ნანგრევები	სოფ. ვერნები	XI-XIII საუკუნეები	
13	ქვის თაღოვანი ხიდი	სოფ. უჩხო	IX-X საუკუნეები	
14	საციხურის (ჯვართის) ეკლესიის ნანგრევები	სოფ. საციხური	IX-X საუკუნეები	
15	ვანაძეების ეკლესიის ნანგრევები	სოფ. ვანაძეები	XII-XIII საუკუნეები	
16	ბეგოშვილების (ციხისყელი) ციხე	სოფ. დიაკონიძეები, ბეგოშვილების უბანი	XII-XIII საუკუნეები	
17	ეკლესია	სოფ. კვატია	XI-XIII საუკუნეები	
18	ხიდი	სოფ. ოქრუაშვილები	გვიანი შუა საუკუნეები	
19	ხარების ეკლესია	დაბა ხულო	XX საუკუნე	მოქმედი
20	ჯამე	სოფ. დიდაჭარა	გვიანი შუა საუკუნეები	
21	ჯამე	სოფ. ბელეთი	გვიანი შუა საუკუნეები	
22	"ნასაყდრალი"	აგარა	შუა საუკუნეები	
23	„თამარის ციხე“	ბაკო	შუა საუკუნეები	

საინფორმაციო წყაროები:

- საქართველოს კულტურის, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის სამინისტრო;
- ხულოს მუნიციპალიტეტის გამგეობა.

ძეგლების უმეტესობა საჭიროებს რესტავრაციას და მიმდებარე ტერიტორიაზე შესაბამისი ინფრასტრუქტურის მოწყობას (მისასვლელი გზები და ბილიკები, მოსაცდელეები, საინფორმაციო დაფები, საგზაო ნიშნები, ტურისტული რუკების განთავსება, საპირფარეშოების მშენებლობა და ა.შ.) [23].

ტრადიციული და სახალხო დღესასწაულები

ტრადიციული სახალხო დღესასწაულებიდან, მხოლოდ ერთის მათგანის ორგანიზება ხდება გაზაფხულზე, ხოლო დანარჩენის - ზაფხულში, რაც ტურისტულად არააქტიურ სეზონზე ტურისტების მოზიდვის საშუალებას არ იძლევა.

ცხრილი 13.6. სახალხო დღესასწაულები ხულოს მუნიციპალიტეტში

№	დასახელება	აღწერა	ჩატარების ადგილი	ჩატარების თარიღი	ორგანიზატორი	მხარდამჭერი
1	ჩაობა		სოფ. ჩაო	მაისის პირველი შაბათ-კვირა	ხულოს მუნიციპალიტეტი	აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრო
2	სელიმობა	ეძღვნება სელიმ-ბეგ ხიმშიაშვილის ხსოვნას, ეწყობა ადგილობრივი პროდუქციის გამოფენა-ბაზრობა, ხელნაკეთი ნივთების გამოფენა, ფოლკლორული ანსამბლების კონცერტი	სოფ. ბაკი-ბაკო	3 ივნისი	ხულოს მუნიციპალიტეტი	აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრო
3	ჩუდურაულობა			25 ივლისი		

4	ტბელობა	ემღნება XII-XIII საუკუნეების მეცნიერ-ასტრონომის, ტბელ აბუსერისძის ხსოვნას, ეწყობა ადგილობრივი პროდუქციის გამოფენა-ბაზრობა, ხელნაკეთი ნივთების გამოფენა, ფოლკლორული ანსამბლების კონცერტი	სოფლები: სხალთა, ხიხამირი, თხილგვანა	ავგისტოს პირველი შაბათი-კვირა	ხულოს მუნიციპალიტეტი	აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრო
5	შუამთობა	უძველესი ტრადიციული დღესასწაული, აღნიშნავს მთის სამუშაოთა სეზონის შუა პერიოდს, იმართება საზაფხულო მთის სამოვრებზე	კურორტი ბეშუმში, საზაფხულო საკურორტო ადგილები და მთის სამოვრებში	1-2 აგვისტო	ხულოს მუნიციპალიტეტი	აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრო
6	სარიჩაობა	დღესასწაულზე იმართება დოღი	სოფ. სარიჩაი	4-5 აგვისტო	ხულოს მუნიციპალიტეტი	აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრო
7	ზორტიყელობა	დღესასწაულზე იმართება დოღი, რომელზეც ერთმანეთს ეჯიბრებიან მხედრები აჭარიდან და გურიიდან	ბაზმაროს მახლობლად, ზორტიყელში (გურიის რეგიონი), ღორჯომის თემის მცხოვრებთა საზაფხულო	8-9 აგვისტო		აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრო, გურიის მხარის გუბერნატორი

საინფორმაციო წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი

თითქმის ყველა ღონისძიების მხარდამჭერია აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრო. საჭიროა სახალხო დღესასწაულების სანახაობრივი მხარის დახვეწა და მათი პოპულარიზაცია [22].

სახალხო რეწვის ოსტატები და ანსამბლები

ხულოს მუნიციპალიტეტის ძლიერ მხარედ გვევლინება მუნიციპალიტეტში არსებული ხალხური რეწვის ოსტატები, ინდივიდუალური, გუნდური და საოჯახო ცეკვისა და სიმღერის ანსამბლები. რომლებიც ტურისტებში დიდ ინტერესს იწვევენ (იხ. დანართი № 11).

მიუხედავად მდიდარი ისტორიული, კულტურული და ფოლკლორული ტრადიციებისა, მოცემული სფეროს მიმართ ინტერესი მომავალ თაობაში ნაკლებია. ასევე არ არსებობს ამ დარგში ბიზნეს სექტორის ინტერესი, ამიტომაც საჭიროა რიგი ღონისძიებების გატარება (სპეციალური, სკოლებისა და კლუბების ჩამოყალიბება, სხვადასხვა ღონისძიებების ორგანიზება), რათა მოხდეს მოსახლეობის ინტერესის ზრდა და მოცემული საქმიანობის მომავალი თაობისათვის გადაცემა [22; 24].

ტურისტული ინფრასტრუქტურა

ტურისტული ინფრასტრუქტურა მოიცავს ისეთი ორგანიზაციული და მატერიალური ობიექტების ერთობლიობას, რომლებიც ქმნიან ხელსაყრელ გარემოს მუნიციპალიტეტში ტურისტების მოზიდვისათვის, დასვენებისა და გართობის კომფორტული გარემოს ჩამოყალიბებისათვის. ტურისტული ინფრასტრუქტურის შემადგენელი ელემენტებია:

- სასტუმროები და ტურისტების განთავსების სხვა ობიექტები;
- ტრანსპორტი;
- საზოგადოებრივი კვების ობიექტები;
- შემეცნებითი, საქმიანი, გასართობი, გამაჯანსაღებელი, სპორტული და სხვა ანალოგიური ობიექტები;
- ტურისტული სააგენტოები და ოპერატორები;
- საექსკურსიო და გიდების მომსახურების მიმწოდებელი ორგანიზაციები.

ხულოს მუნიციპალიტეტში ტურისტების განთავსება შესაძლებელია დაბა ხულოში მდებარე ორ სასტუმროში და დაბა კურორტ ბეშუმში (სეზონურად). ადგილების რაოდენობა შეადგენს - დაბა ხულოს სასტუმროებში - 10-15 ადგილს. ასევე კურორტებსა და საკურორტო ადგილებზე არსებობს სასტუმროს ტიპის სახლები: ქედლები – 30, ბაკო – 3, დანისპარაული – 3 და ბეშუმი – 520.

სამგზავრო ტრანსპორტი წარმოდგენილია მხოლოდ მიკროავტობუსების სახით, რომლის უმეტესი ნაწილი არის 15 წელზე მეტი. არ არსებობს სამგზავრო მარშრუტები, რომლებიც უზრუნველყოფდა დაინტერესებული ტურისტების გადაყვენას უშუალოდ ტურისტულ ძეგლებამდე. თემებში არსებული გზები ძირითადად გრუნტის საფარისაა, მათი ხარისხი დაბალია და ხშირ შემთხვევაში მხოლოდ მაღალი გამავლობის ტრანსპორტით არის გადაადგილება შესაძლებელი.

ასევე მოუწესრიგებელია ტურისტულ ძეგლებთან და ღირშესანიშნეობებთან მისასვლელი გზები და ბილიკები.

გზებზე არსებული საგზაო ნიშნები არასტანდარტულია, მათი ხარისხი უმეტესწილად ცუდია, წარწერები ხშირად მხოლოდ ქართულ ენაზეა შესრულებული და ა.შ.

ისტორიული ძეგლებისა და ღირშესანიშნეობების მიმანიშნებელი აზრები არ არის ან ძალზე მცირე რაოდენობისაა. მუნიციპალიტეტში არ გვხვდება საინფორმაციო დაფები ტურისტული რუკებით (არსებულის შემთხვევაში რაოდენობა ძალიან მცირეა).

ცენტრალური მაგისტრალების გასწვრივ თითქმის არ არსებობს საერთაშორისო სტანდარტის შესაბამისი ტურისტული და სხვა ზოგადი ინფრასტრუქტურის ობიექტები: ტურისტთა მოსაცდელი ადგილები და საზოგადოებრივი საპირფარეშოები. ასეთი ინფრასტრუქტურა საერთოდ არ არსებობს ისტორიული და არქიტექტურული ძეგლების და სხვა ტურისტული ღირსშესანიშნაობების გარშემო.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტის მონაცემებით ხულოს მუნიციპალიტეტში არის ექვსი კვების ობიექტი, მათგან ერთი რესტორანია.

მუნიციპალიტეტში მდებარეობს, ერთი თეატრი, 3 მუზეუმი და ერთი სამხატვრო გალერეა (იხ. დანართი № 10) [22; 24; 25].

სატელეფონო სიხშირის დაფარვის ზონა ვრცელდება მუნიციპალიტეტის თითქმის მთელ ტერიტორიაზე. ინტერნეტით უზრუნველყოფილია ის მოსახლეობა რომელსაც გააჩნია მაგთიფიქსისა და ჯეოსელის უკაბელო ინტერნეტი. არ არსებობს WI-FI ზონები.

ხულოს მუნიციპალიტეტში არ არის განვითარებული საქმიანი ინფრასტრუქტურა. არ ფუნქციონირებს ბიზნეს ცენტრი, საოფისე ფართების დაქირავება შესაძლებელია მხოლოდ კერძო სექტორში (კერძო საცხოვრებელი სახლები). ამ შემთხვევაშიც არჩევანი მეტად შეზღუდულია.

ხულოს მუნიციპალიტეტში მოქმედებს ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრი. აქ არ მოქმედებს არც ერთი ტურისტული კომპანია და ტურ ოპერატორი. არ არის ჩამოყალიბებული ტურისტული მომსახურების მიწოდების (ექსკურსიები და გიდებით მომსახურება) პრაქტიკა.

ტურისტული მარშრუტები

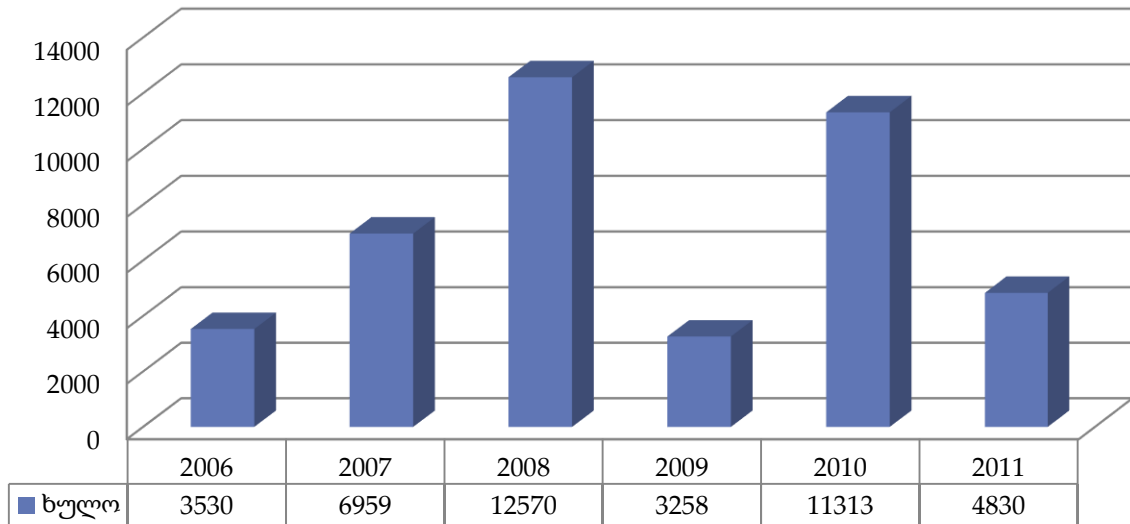
აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტურიზმის დეპარტამენტის მიერ დამუშავებული და მომზადებულია სამი ტურის შესაბამისი ტურისტული რუკები და მარშრუტების აღწერილობა ხულოს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე, რომლის გამოყენებაც შეუძლიათ როგორც ადგილობრივ, ისე სრულიად საქართველოს ტურისტულ სააგენტოებს. ამასთან აღსანიშნავია, რომ ხულოს მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრი.

დღესდღეობით შემდეგი სამი მოქმედი ტურისტული მარშრუტი არსებობს: ისტორიული, სამთო–სათხილამურო და რელიგიური მარშრუტი (იხ. დანართი №15) [22; 26].

13.3.2 ვიზიტორთა ანალიზი

ხულოს მუნიციპალიტეტში შემოსულ ტურისტთა დინამიკა ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში არამდგრადი ტენდენციით გამოირჩევა (იხ. დიაგრამა 13.15).

დიაგრამა 13.15. მუნიციპალიტეტში ვიზიტორთა რაოდენობის დინამიკა (2006-2011 წლები)

2011 წელს, 2006 წელთან შედარებით, ტურისტთა რაოდენობა ხულოს მუნიციპალიტეტში თითქმის 37%-ით გაიზარდა.

საერთო ჯამში ტურისტთა შემოდინების დინამიკა კლებადია (2009 წელს, კი შეიმჩნევა ვიზიტორთა ნაკადის მკვეთრი შემცირება). 2011 წელს ადგილი აქვს ვიზიტორთა 57%-ით შემცირება.

2008 წელს სხვა მუნიციპალიტეტებთან შედარებით ხულოს მუნიციპალიტეტში ტურისტთა რაოდენობა 80,6%-ით გაიზარდა, რაც სავარაუდოთ 2008 წლის აგვისტოს ომით შეიძლება იყოს განპირობებული.

ცხრილი 13.7. ტურისტთა რაოდენობის პროცენტული ზრდის მაჩვენებლები

ხულო	2006	2007	2008	2009	2010
მთლიან ვიზიტორთა მონაცემები	143,4	97,1	80,6	-74,1	247,2
შიდა ვიზიტორები	143,4	97,1	80,6	-74,1	247,2
უცხოელი ვიზიტორები	0	0	0	0	0

2009 წელს 2008 წელთან შედარებით მოხდა ტურისტთა ნაკადი შემცირდა 74%-ით. 2007 წელთან შედარებით 53 %-ით, ხოლო 2006 წელთან შედარებით – 7,7%-ით.

ყველაზე მაღალი პროცენტული ზრდა 2006 წელთან შედარებით დაფიქსირდა 2008 წელს - 256%.

ცხრილი 13.8. აჭარაში და მათ შორის ხულოს მუნიციპალიტეტში შემოსულ ვიზიტორთა რაოდენობა

წელი დასახელება	2006	2007	2008	2009	2010	2011
აჭარა	250000	352085	285000	554150	974563	1319513
ხულო	3530	6959	12570	3258	11313	4830

როგორც ცხრილიდან ჩანს 2011 წელს აჭარაში შემოსულ ვიზიტორთა 0.4 % ხულოს მუნიციპალიტეტს ესტუმრა. რაც ძალიან დაბალი მაჩვენებელია ისეთი მუნიციპალიტეტისათვის, რომელსაც გააჩნია დიდი ტურისტული პოტენციალი.

ყველაზე დიდი ხვედრითი წილი ვიზიტორთა რაოდენობის მიხედვით ხულოს მუნიციპალიტეტს საერთო რაოდენობაში ქონდა 2008 წელს 4,41 %.

2006-2010 წლებში ვიზიტორთა შემოდინება ძირითადად ივლისისა და აგვისტოს თვეებში ხდებოდა. ამ მხრივ განსხვავებულია 2011 წელი, როდესაც დეკემბერისა და თებერვლის თვეებშიც დაფიქსირდა ტურისტების შემოდინება.

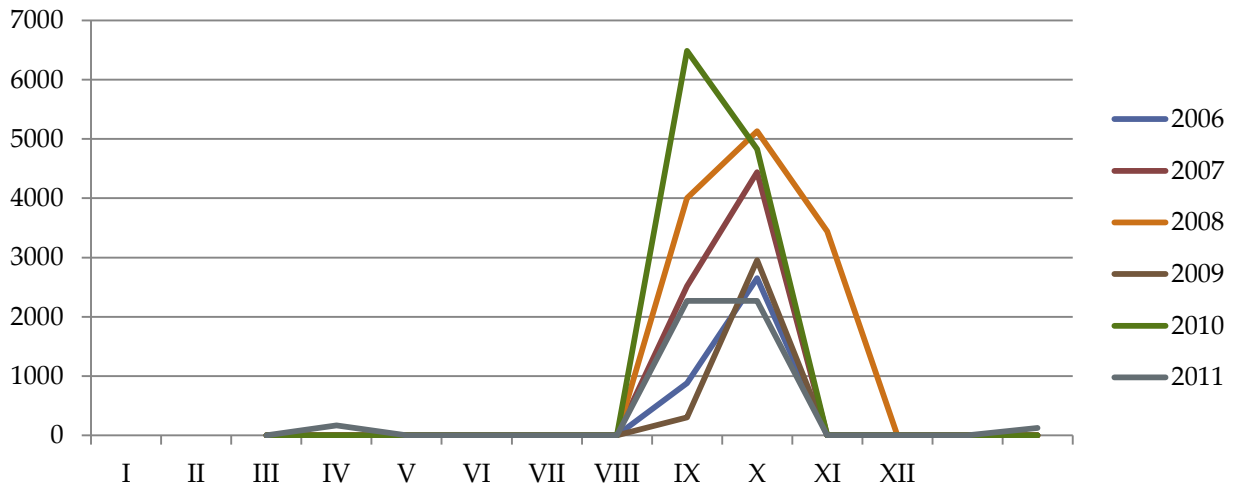
ცხრილი 13.9. ხულოს მუნიციპალიტეტში შემოდინებულ ტურისტთა რაოდენობა თვეების მიხედვით

წელი თვე	2006	2007	2008	2009	2010	2011
I	0	0	0	0	0	0
II	0	0	0	0	0	167
III	0	0	0	0	0	0
IV	0	0	0	0	0	0
V	0	0	0	0	0	0
VI	0	0	0	0	0	0
VII	880	2519	4000	305	6485	2270
VIII	2650	4440	5130	2953	4828	2270
IX	0	0	3440	0	0	0
X	0	0	0	0	0	0
XI	0	0	0	0	0	0
XII	0	0	0	0	0	123

2011 წლის ზამთრის პერიოდში ტურისტთა ნაკადი მოედინებოდა სამთო-სათხილამურო ტურისტული მარშრუტებით საკურორტო ადგილ ქედლებში.

2010 წლის მონაცემების მიხედვით ივლისის თვეში ტურისტების შემოდინება დღეების მიხედვით საშუალოდ 209 კაცია, ხოლო აგვისტოს თვეში – საშუალოდ 161. ორი თვის ჯამური მაჩვენებლის ტურისტთა დღიური შემოდინების საშუალო მაჩვენებელი 185 კაცია.

დიაგრამა 13.16. ხულოს მუნიციპალიტეტში ტურისტთა რაოდენობა თვეების მიხედვით (2006-2011 წლებში)

აქტიური ტურისტული პერიოდი ძირითადად ემთხვეოდა ივლის–აგვისტოს თვეებს. მხოლოდ 2008 წელს დაფიქსირდა სექტემბრის თვეში 3440 ვიზიტორის შემოსვლა [22].

13.3.3 ვიზიტორთა განთავსების ანალიზი ხულოს მუნიციპალიტეტში

ხულოს მუნიციპალიტეტში ტურისტთა განთავსება შესაძლებელია შემდეგ ობიექტებში:

- სასტუმრო;
- სასტუმროს ტიპის სახლები;
- კერძო ბინები.

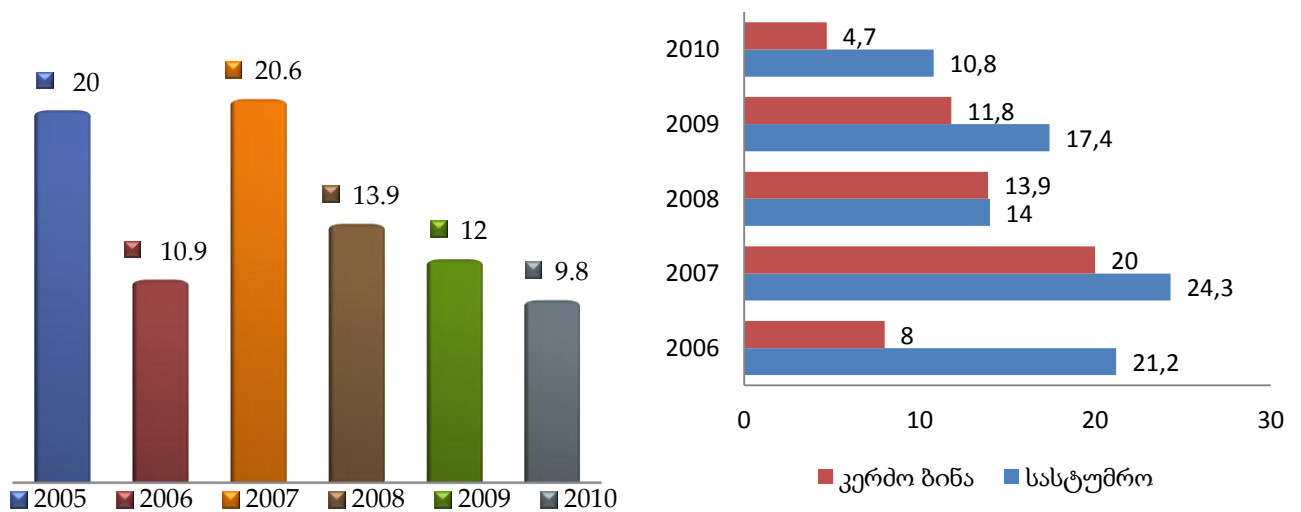
ცხრილი 13.10. ტურისტების ღამის თევის ანალიზი განთავსების ობიექტების მიხედვით

წაკ	2006			2007			2008			2009			2010																
	სასტუმრო, სასტუმრო სახლი	კერძო ბინები	სულ	სასტუმრო, სასტუმრო სახლი	კერძო ბინები	სულ	სასტუმრო, სასტუმრო სახლი	კერძო ბინები	სულ	სასტუმრო, სასტუმრო სახლი	კერძო ბინები	სულ	სასტუმრო, სასტუმრო სახლი	კერძო ბინები	სულ														
	კაცი			კაცი			კაცი			კაცი			კაცი																
780	16500	2750	22000	3530	38500	959	23270	6000	120000	6959	143270	1070	15050	11500	159600	12570	174650	171	2967	3087	36288	3258	39755	407	4384	10906	106028	11313	110412

მოცემული ცხრილი გვიჩვენებს თუ ტურისტების რამდენმა ნაწილმა მიმართა სასტუმროს და სასტუმროს ტიპის სახლს ღამისთევით და რამდენმა კერძო ბინას. მოცემული ცხრილი ასევე საშუალებას გვაძლევს გავანალიზოთ საშუალოდ რამდენ ხანს ჩერდება ერთი ტურისტი სასტუმროსა და კერძო ბინაში.

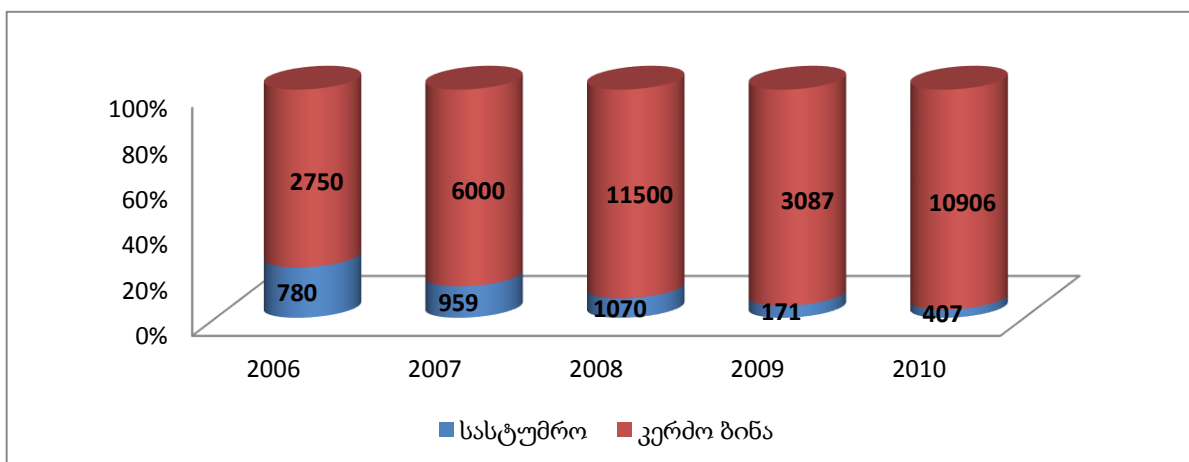
თუ მოვახდენთ 2010 წლის მონაცემების ანალიზს ნათლად დავინახავთ, რომ ტურისტები საშუალოდ 10 დღიან ტურებს ირჩევენ [22].

დიაგრამა 13.17. ვიზიტორთა განთავსების ხანგრძლივობა განთავსების ადგილების მიხედვით

როგორც დიაგრამები გვიჩვენებს, ვიზიტორთა ის ნაწილი, რომლებიც სასტუმროებში ისვენებენ, უფრო დიდი ხნით ჩერდებიან, ვიდრე ტურისტთა ის ნაწილი, რომლებიც დასასვენებლად კერძო ბინებს ირჩევენ.

დიაგრამა 13.18. განთავსების ობიექტების ხვედრითი წილი

როგორც № 13.18 დიაგრამიდან ჩანს, სასტუმროში განთავსების ხვედრითი წილი კლებულობს და თუ 2005 წელს მისი ხვედრითი წილი 52%-ი იყო, 2010 წლისათვის ეს მაჩვენებელი 4%-მდე შემცირდა. აღნიშნული არ უნდა იყოს გამოწვეული სასტუმროში ღამის გასათევი ადგილების სიმცირით, რადგანაც სასტუმროებმა 2008 წელს უმასპინძლა 1070 ვიზიტორს, ხოლო 2010 წელს არ მომხდარა სასტუმროების სრული დატვირთვა. ამას ემატება ის გარემოებაც, რომ ტურისტთა საშუალო ღამისთევის ხანგრძლივობა 2008 წელს 14 დღე იყო ხოლო 2010 წელს – 10 დღე.

ცხრილი 13.11. მუნიციპალიტეტში არსებული სასტუმროების რაოდენობა

მუნიციპალიტეტი	2009 წელი		2010 წელი		2011 წელი	
	სასტუმროთა რაოდენობა	ადგილთა რაოდენობა	სასტუმროთა რაოდენობა	ადგილთა რაოდენობა	სასტუმროთა რაოდენობა	ადგილთა რაოდენობა
ხულო		440		440		510

ხულოს მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს ორი სასტუმრო. სასტუმროში საწოლთა რაოდენობა 40-ია. გამომდინარე აქედან, განთავსების დანარჩენი ადგილები კოტეჯებისა და სანატორიუმის საკუთრებას წარმოადგენს.

ტურისტთა განთავსების ადგილების რაოდენობა 2011 წელს 2010 წელთან შედარებით უმნიშვნელოდ, 70 ადგილით გაიზარდა [22].

13.3.4 საკურორტო ადგილების ანალიზი

ხულოს მუნიციპალიტეტში მდებარეობს ორი საკურორტო ადგილი. მათი მდებარეობა და მოკლე დახასიათება მოცემულია ცხრილში 13.12.

ცხრილი 13.12. ხულოს მუნიციპალიტეტში არსებული საკურორტო ადგილები

№	საკურორტო ადგილის დასახელება	საკურორტო ადგილის ტიპი	სიმაღლე ზღვის დონიდან (მ)	საკურორტო ზონა	მინერალური წყლების ძირითადი ტიპი	სავარაუდო სამედიცინო პროფილი
1	ბოლაური	კლიმატო-ბალნეოლოგიური	1800	II-1-ბ	სულფიდური	პროფილაქტიკური, კარდიოლოგიური, ართროლოგიური, გინეკოლოგიური
2			1500			

ქედლები					

საინფორმაციო წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი

ქედლები ხულოს მუნიციპალიტეტში ცნობილია თოვლის სიუხვით (ჭოლონის ტერიტორია, ხულოდან 4 კმ.), რომელსაც გარს აკრავს წიწვოვანი და შერეული მთის მასივი. მდიდარია ანკარა მთის წყაროებით. 1930 წლიდან წლიდან ფუნქციონირებდა აჭარაში ერთადერთი სამთო-სათხილამურო სკოლა. დამონტაჟდა 200 მ. საბაგირო გზა და კეთილმოეწყო სამთო-სათხილამურო გზა. ძველი სკოლის ბაზაზე ფუნქციონირება განაახლა სათხილამურო სკოლამ, სადაც 100-მდე მოსწავლე გადის სპეციალურ მომზადებას.

ბოლავური წარმოადგენს კლიმატო-ბალნეოლოგიური დანიშნულების მქონე საკურორტო ადგილს, რომელსაც გააჩნია პროფილაქტიკური, კარდიოლოგიური, ართროლოგიური და გინეკოლოგიური სამედიცინო პროფილი. ის ზღვის დონიდან 1800 მეტრზე მდებარეობს.

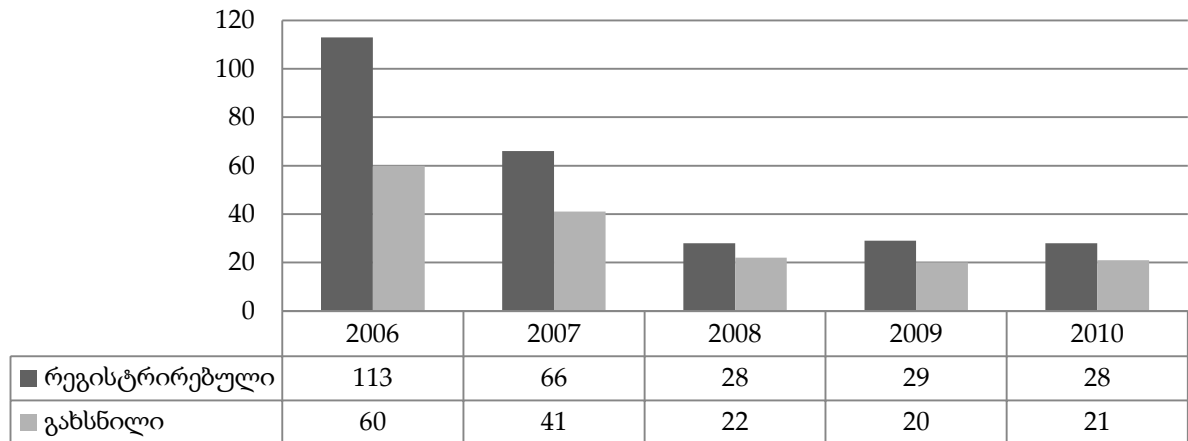
საქართველოს ტურიზმისა და კურორტების სახელმწიფო დეპარტამენტს, საქართველოს გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების, ჯანმრთელობის დაცვის, ურბანიზაციისა და მშენებლობის სამინისტროებთან, სატყეო მეურნეობის სახელმწიფო დეპარტამენტთან შეთანხმებით ბოლავურის მინიჭებული აქვს მეორე საკურორტო ზონის სტატუსი [22].

14. უსაფრთხოება

ხულოს მუნიციპალურ სამმართველოს პოლიციის განყოფილება არ გააჩნია. მუნიციპალურ სამმართველოში დასაქმებულია 80 ადამიანი.

2006-2010 წლებში ხულოს მუნიციპალურ სამმართველოში რეგისტრირებული და გახსნილი დანაშაულების სტატისტიკა შემდეგია:

დიაგრამა 14.1. ხულოს მუნიციპალიტეტში რეგისტრირებულ და გახსნილ დანაშაულთა რაოდენობა

ხულოს მუნიციპალიტეტში დარეგისტრირებულ დანაშაულთა რაოდენობა უმნიშვნელოა.

2010 წელს, 2006 წელთან შედარებით, დარეგისტრირებულ დანაშაულთა რაოდენობა 75%-ით შემცირდა. თუ 2006 წელს გახსნილ დანაშაულთა რაოდენობა 53%-ი იყო 2010 წელს დანაშაულთა გახსნის მაჩვენებელი 75%-მდე გაიზარდა.

ხულოს მუნიციპალიტეტში გახსნილ დანაშაულთა პროცენტული მაჩვენებელი ერთ-ერთი საუკეთესო რეგიონში.

რეგისტრირებული დანაშაულების მიხედვით უმნიშვნელო მაჩვენებელი ფიქსირდება ხულოს მუნიციპალიტეტში და მისი ხვედრითი წილი ხუთი მუნიციპალიტეტის ჯამურ რეგისტრირებულ დანაშაულთა რაოდენობაში შეადგენს 0,035-ს.

ყოველ 1000 კაცზე ხულოს მუნიციპალიტეტში მოდის 0,83 დარეგისტრირებული დანაშაული [27].

15. საჯარო ფინანსები

15.1 ბიუჯეტის შემოსულობების აღრიცხვა და ანგარიშგება

საბიუჯეტო ტენდენციების ანალიზი

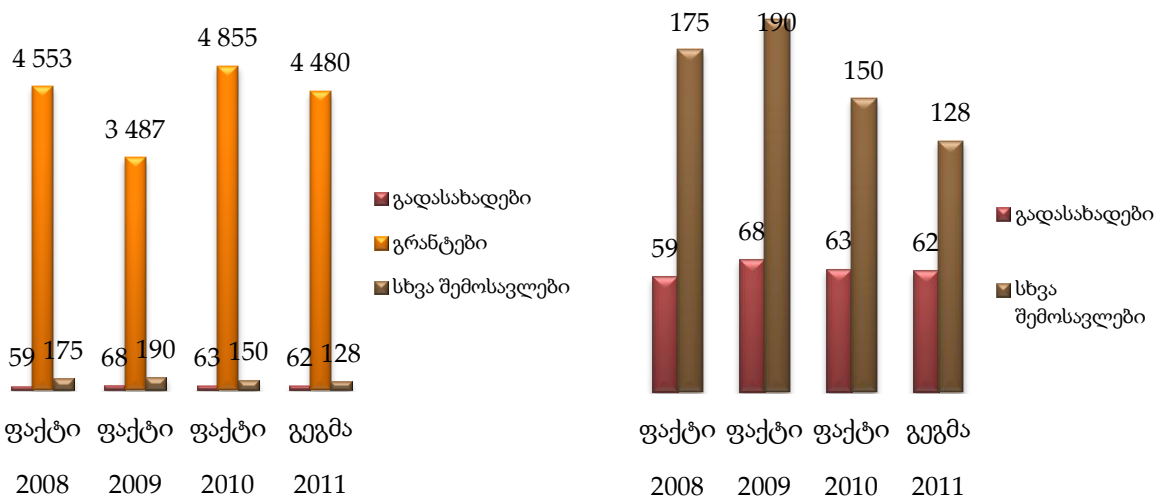
ხულოს მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტში სახსრების თავისუფალი განკარგვისათვის მიუხედავად მზარდი დაფინანსებისა, ძალიან მწირია. ამის მიზეზად შეგვიძლია მოვიაზროთ საბიუჯეტო შემოსავლებში გრანტების მაღალი წილი, რომლებსაც, ჩვეულებრივ, თან ახლავს პროგრამაც, რომლის უზრუნველყოფასაც ემსახურება აღნიშნული ტიპის საბიუჯეტო შემოსულობები.

15.1.1 ბიუჯეტის შემოსავლები

ხულოს მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტი საანალიზო პერიოდში მზარდია. ბიუჯეტის მოცულობა 2007-2011 წლებში საშუალოდ 29 %-ით იზრდება. თუმცა ზრდა ხდება გრანტების ხარჯზე. საგადასახადო ბაზისი მუნიციპალიტეტში საკმაოდ მწირია და ეს პირდაპირ ასახავს პოულობს ბიუჯეტში. ადგილობრივ ბიუჯეტში საგადასახადო შემოსავლების სახით აკუმულირდება ქონების გადასახადი.

სხვა შემოსავლებში კი მნიშვნელოვანია შემოსავლები საკუთრებიდან და სხვადასხვა შენატანები ჯარიმების, სანქციებისა და საურავების სახით.

დიაგრამა 15.1. საბიუჯეტო შემოსავლები, ათასი ლარი

ხულოს მუნიციპალიტეტის შემოსულობები 2010 წლის დაზუსტებული ბიუჯეტით განისაზღვრა 5 080 512 ლარით, ხოლო საკასო შესრულებამ იმავე პერიოდში შეადგინა 5 103 497 ლარი, ანუ 22 985 ლარით მეტი, ე.ი გეგმა შესრულდა 101%-ით.

ხულოს მუნიციპალიტეტის შემოსავლები 2010 წლის დაზუსტებული ბიუჯეტით გათვალისწინებული იყო 5 050 512 ლარი, საკასო შესრულებამ შეადგინა 5 069 835 ლარი, ანუ 19 323 ლარით მეტი, კერძოდ:

ქონების გადასახადის სახით მიღებულია 62 636 ლარი, რაც დაზუსტებულ გეგმაზე 2 636 ლარით მეტია, ანუ გეგმა შესრულებულია 104 პროცენტით.

სახელმწიფო მმართველობის სხვადასხვა დონის ორგანიზაციებიდან გრანტების სახით მიღებულია 4 854 898 ლარი.

გათანაბრებითი ტრანსფერის სახით მიღებულია 3 583 200 ლარი, აჭარის ა/რ ბიუჯეტიდან ტრანსფერის სახით მიღებულია 465 000 ლარი, საქართველოს მთავრობის განკარგულებით სოფლის მხარდაჭერის პროგრამის განხორციელების მიზნით მიღებულია 807 311 ლარი.

სხვა შემოსავლების სახით 2010 წელში მიღებულია 149 545 ლარი, რაც დაზუსტებულ გეგმაზე 14 544 ლარით მეტია, ანუ გეგმა შესრულებულია 110 პროცენტით, მათ შორის საკუთრებიდან შემოსავლებმა შეადგინა 105 952 ლარი და ჯარიმების, საურავების და სანქციების სახით შემოსავალმა შეადგინა 34 535 ლარი. (ცხრილი 17.1.1)

ცხრილი 15.1. საბიუჯეტო შემოსავლები

	2008	2009	2010	2011
	ფაქტი	ფაქტი	ფაქტი	გეგმა
შემოსავლები	4 786 425	3 744 099	5 069 835	4669700
გადასახადები	58 861	67 634	62 636	62 000
გრანტები	4 552 820	3 486 687	4 854 898	4 479 700
სხვა შემოსავლები	174 744	189 778	149 545	128 000

ცხრილი 15.2. სხვაობა 2008-2011 წლების ბიუჯეტის გეგმასა და ფაქტს შორის

	2008			2009			2010			2011		
	გეგმა	ფაქტი	განსხვავება	გეგმა	ფაქტი	განსხვავება	გეგმა	ფაქტი	განსხვავება	გეგმა	ფაქტი	განსხვავება
შემოსავლები	4 302 800	4 786 425	483 625	3 651 837	3 744 099	92 262	5 080 512	5 103 497	22 985	4 667 700		-
- ხარჯები	2 364 095	2 388 278	24 183	2 820 106	2 884 848	64 742	1 575 173	1 536 560	-38 613	3 657 200		-
= საოპერაციო სალდო	1 938 705	2 398 147	459 442	831 731	859 251	27 520	3 505 339	3 566 937		1 010 500		
- არაფინანსური აქტივების ცვლილება	1 708 610	2 062 599	353 989	908 478	888 039	-20 439	1 935 022			1 072 500		
= მთლიანი სალდო	230 095	335 548	105 453	-76 747	-28 788	47 959	1 570 317			-62 000		

ცხრილი 15.3. სხვაობა 2008-2011 წლების ბიუჯეტებით გათვალისწინებულ შემოსავლებში გეგმისა და ფაქტის მიხედვით

	2007			2008			2009			2010			2011*	
	გეგმა	ფაქტი	ცვლილება	გეგმა	ფაქტი	ცვლილება	გეგმა	ფაქტი	ცვლილება	გეგმა	ფაქტი	ცვლილება	გეგმა	ფაქტი
საერთო დანიშნულების სახელმწიფო მომსახურება	817 954	807 016	-10 938	1 175 522	1 096 271	-79 251	1 382 529	1 301 620	-80 909	1 434 993	1 401 680	-33 313	1 587 440	
თავდაცვა	38 325	36 768	-1 557	66 750	65 500	-1 250	83 080	82 844	-236	86 240	84 642	-1 598	104 240	
საზოგადოებრივი წესრიგი და უსაფრთხოება	116 720	115 938	-782	227 369	222 230	-5 139	188 400	184 697	-3 703	192 200	191 215	-985	230 000	
ეკონომიკური	366 770	364 272	-2 498	629 342	602 466	-26 876	101 180	99 674	-1 506	123 302	122 356	-946	113 080	

საქმიანობა														
გარემოს დაცვა	59 500	59 321	-179	98 580	98 119	-461	46 360	46 191	-169	63 930	63 400	-530	212 000	
საბინაო- კომუნალური მეურნეობა	54 302	47 038	-7 264	751 383	735 031	-16 352	786 805	782 474	-4 331	1 287 638	1 281 542	-6 096	482 740	
ჯანდაცვა	13 196	13 174	-22	147 229	143 505	-3 724	146 500	123 088	-23 412	167 445	148 503	-18 942	236 140	
დასვენება, კულტურა, რელიგია	358 586	358 316	-270	1 190 824	1 185 699	-5 125	572 010	561 419	-10 591	993 057	975 577	-17 480	1 033 660	
განათლება	333 981	331 628	-2 353	310 589	306 729	-3 860	304 607	303 935	-672	623 154	603 748	-19 406	546 100	
სოციალური დაცვა	118 786	111 656	-7 130	289 677	278 517	-11 160	334 600	311 208	-23 392	190 302	175 576	-14 726	184 300	
სულ	2 278 120	2 245 127	-32 993	4 887 265	4 734 067	-153 198	3 946 071	3 797 150	-148 921	5 162 261	5 048 239	-114 022	4 729 700	

15.1.2 ბიუჯეტის გადასახდელები

- ბიუჯეტის ხარჯვითი პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები

ამ თავში განვიხილავთ სხვადასხვა მხარჯავი დაწესებულებებისათვის 2007-2011 წლების ბიუჯეტებით გამოყოფილ ასიგნებებს, რომლებიც ხარჯებად და არაფინანსური აქტივების მატებად არის ასახული. გაანალიზებულ იქნება სახელმწიფო ბიუჯეტში შეტანილი ცვლილებებით მხარჯავი დაწესებულებებისათვის ასიგნებების გაზრდისა და შემცირების საკითხები.

ცხრილი 15.4. ბიუჯეტის ფუნქციონალური ჭრილი და წილი მთლიან ხარჯებთან.

	2007		2008		2009		2010		2011 ²⁸	
	ფაქტი	%	ფაქტი	%	ფაქტი	%	ფაქტი	%	გეგმა	%
საერთო დანიშნულების სახელმწიფო მომსახურება	807 016	35,9	1 096 271	23,2	1 301 620	34,3	1 401 680	27,8	1 587 440	33,6
თავდაცვა	36 768	1,6	65 500	1,4	82 844	2,2	84 642	1,7	104 240	2,2
საზოგადოებრივი წესრიგი და უსაფრთხოება	115 938	5,2	222 230	4,7	184 697	4,9	191 215	3,8	230 000	4,9
ეკონომიკური საქმიანობა	364 272	16,2	602 466	12,7	99 674	2,6	122 356	2,4	113 080	2,4
გარემოს დაცვა	59 321	2,6	98 119	2,1	46 191	1,2	63 400	1,3	212 000	4,5
საბინაო-კომუნალური მეურნეობა	47 038	2,1	735 031	15,5	782 474	20,6	1 281 542	25,4	482 740	10,2
ჯანდაცვა	13 174	0,6	143 505	3,0	123 088	3,2	148 503	2,9	236 140	5,0
დასვენება, კულტურა, რელიგია	358 316	16,0	1 185 699	25,0	561 419	14,8	975 577	19,3	1 033 660	21,9
განათლება	331 628	14,8	306 729	6,5	303 935	8,0	603 748	12,0	546 100	11,5
სოციალური დაცვა	111 656	5,0	278 517	5,9	311 208	8,2	175 576	3,5	184 300	3,9
ჯამი	2 245 127	100	4 734 067	100	3 797 150	100	5 048 239	100	4 729 700	100

²⁸ ანალიზი წარმოდგენილია 2011 წლის ბიუჯეტის მხოლოდგეგმა.

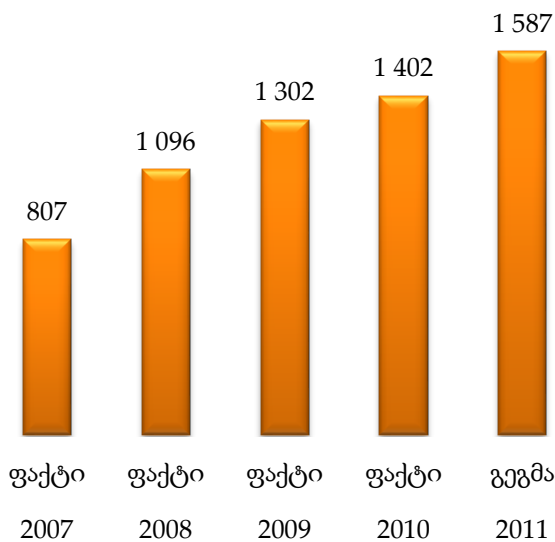
ცხრილი 15.5. ბიუჯეტის ფუნქციონალური ჭრილის რანჟირება ხუთწლიანი პერიოდის ჯამის მიხედვით.

		სულ 5 წლის განმავლობაში	%
1	საერთო დანიშნულების სახელმწიფო მომსახურება	6 194 027	30,1
2	დასვენება, კულტურა, რელიგია	4 114 671	20,0
3	საბინაო-კომუნალური მეურნეობა	3 328 825	16,2
4	განათლება	2 092 140	10,2
5	ეკონომიკური საქმიანობა	1 301 848	6,3
6	სოციალური დაცვა	1 061 257	5,2
7	საზოგადოებრივი წესრიგი და უსაფრთხოება	944 080	4,6
8	ჯანდაცვა	664 410	3,2
9	გარემოს დაცვა	479 031	2,3
10	თავდაცვა	373 994	1,8
	ჯამი	20 554 283	100,0

ბიუჯეტის ფუნქციონალურ კლასიფიკატორში ყველაზე მაღალი პროცენტი ანალიზური პერიოდის ყველა წლის განმავლობაში საერთო დანიშნულების სახელმწიფო მომსახურებაზე მოდის. შესაბამისად, ანალიზური პერიოდის ჯამური მონაცემითაც ინარჩუნებს ეს კლასიფიკაცია ლიდერობას.

- საერთო დანიშნულების სახელმწიფო მომსახურება

დიაგრამა 15.3. საერთო დანიშნულების სახელმწიფო მომსახურება, ათასი ლარი

საერთო დანიშნულების სახელმწიფო მომსახურებაზე გაწეულმა ხარჯებმა 2007-2011 წლების განმავლობაში (იმ შემთხვევაში თუ 2011 წლის შესრულება იქნება გეგმის სიდიდის) შეადგინა 1 587 440 ლარი.

ხარჯები ბიუჯეტში ამ მუხლით ყოველწლიურად იზრდება და ზრდის საშუალო ტემპი 19 %-ს შეადგენს.

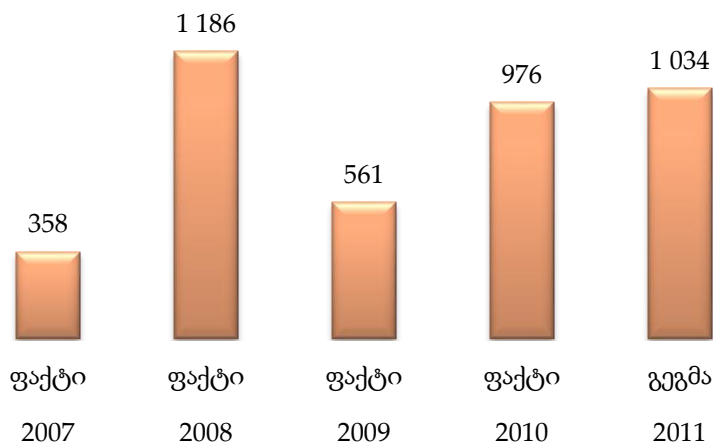
ხუთი წლის განმავლობაში ამ კლასიფიკატორში გახარჯული თანხების 39,3% შრომის ანაზღაურებაზეა წასული. და მისი მოცულობა 2007 წლიდან (284 452 ლარი)

2010 წლამდე (741 963 ლარი) იზრდებოდა. 2010 წელს კი მცირედით შემცირდა. საშტატო ერთეულების რაოდენობა 2007 წელს 55 ერთეული იყო, უკვე 2008 წლიდან დღემდე სტაბილურად 137-ია. 4,6% ტრანსპორტისა და ტექნიკის ექსპლუატაციას მოხმარდა და ეს ხარჯიც წლების განმავლობაში იზრდებოდა და 2007 წლიდან დღემდე 2,4-ჯერ გაიზარდა. 8,5 % საოფისე ხარჯებს მიეკუთვნება და ამ კლასიფიკაციაშიც ხარჯები პერმანენტულად მზარდია.

- დასვენება, კულტურა, რელიგია

დასვენებაზე, კულტურასა და რელიგიაზე ანალიზური პერიოდის განმავლობაში სულ 4 114 671 ლარია დახარჯული, რაც საერთო მოცულობის 20 %-ს წარმოადგენს. ხარჯები ამ ნაწილში განსაკუთრებით მაღალი იყო 2008 წელს. მთლიანობაში ტენდენცია ხარჯების ზრდაზეა ორიენტირებული და ზრდის საშუალო ტემპი 64 %-ია. ამ მაჩვენებლით ის ერთერთი ყველაზე სწრაფად მზარდ ხარჯს წარმოადგენს. ხარჯები ეკონომიკური კლასიფიკაციის მიხედვით

დიაგრამა 15.4. დასვენება, კულტურა, რელიგია, ათასი ლარი

გამვებულია სხვა ხარჯებისა და მომსახურებისა და სუბსიდიები, სუბვენციები, და მიმდინარე ტრანსფერტების მუხლებში.

კულტურის, ძეგლთა დაცვის, სპორტის, ძეგლთა დაცვისა და ახალგაზრდულ საქმეთა სამსახურში სულ 2 თანამშრომელია და მათი შრომის ანაზღაურება 2010 წლისათვის იყო 15 660 ლარი და ეს მაჩვენებელი 2007 წლიდან (6 569 ლარი) პერმანენტულად მზარდია.

სპორტი. სულ 88 421 ლარი დაიხარჯა სპორტული ღონისძიებების ორგანიზებაზე. 2007-2010 წლებში.

2008 წელს ქედლებში სათხილამურო ტრასის მშენებლობის კაპიტალურმა ხარჯმა 167 223 ლარი შეადგინა. ამავე წელს სტადიონების მშენებლობაზე 242 805 ლარი, ხოლო ჩოგბურთის მაგიდების შესაძენად 9 000 ლარი დაიხარჯა.

2010 წელს სასპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის საკმაოდ მნიშვნელოვანი ხარჯები იქნა გაწეული: დანისპარაულში სათხილამურო სპორტის ხელშეწყობისათვის 200 689 ლარი, სპორტული მინი მოედნების მოწყობა 21 823 ლარი. 2011 წელს იგეგმება დაბაში სტადიონის რეკონსტრუქცია, რისთვისაც გათვალისწინებული ხარჯის მოცულობა 100 000 ლარია.

მთლიანობაში 2007-2011 წლებში დასვენება, კულტურა, რელიგიის მუხლში მოქცეული ხარჯებიდან სპორტის მიმართულებით წასული ხარჯების საერთო მოცულობამ 629 272 ლარი (15,3 %) შეადგინა.

კულტურა. კულტურული ღონისძიებების ორგანიზებაზე 2007-2010 წლებში დაიხარჯა 148 502 ლარი.

2007 წელს რეკონსტრუქცია ჩაუტარდა საჭადრაკო სახლ „ნონა“-ს - 5 850 ლარი.

2008 წელს აშენდა სოფელ გელაძეების კლუბის მშენებლობა (არსებული სამშენებლო მასალით) 6 450 ლარი, სოფელ მანიაკეთის სოფლის კლუბის მშენებლობა (არსებული სამშენებლო მასალით), ინვენტარის შეძენა აიპ ხულოს კულტურის ცენტრისათვის - 20 000 ლარი, ხიხამირის კულტურის სახლისათვის - 25 000 ლარი, საკლუბო დაწესებულებების შეკეთებითი სამუშაოები - 89 580 ლარი.

2009 წელს სოფელ მკვიძეებში სტიქიის შედეგად დაზიანებული კულტურის სახლის აღდგენა 860 ლარი.

სუბსიდიების, სუბვენციებისა და მიმდინარე ტრანსფერტების სახით ფინანსდება ხულოს ხელოვნების სკოლა 2007 წელი - 28 000 ლარი; ამავე წელს გამოეყოთ ფინანსური სახსრები იმავე მუხლიდან სხალთისა (5 459 ლარი) და თხილვანის (1 542 ლარი) მუზეუმებს, ასევე, გალერეას (3 342 ლარი).

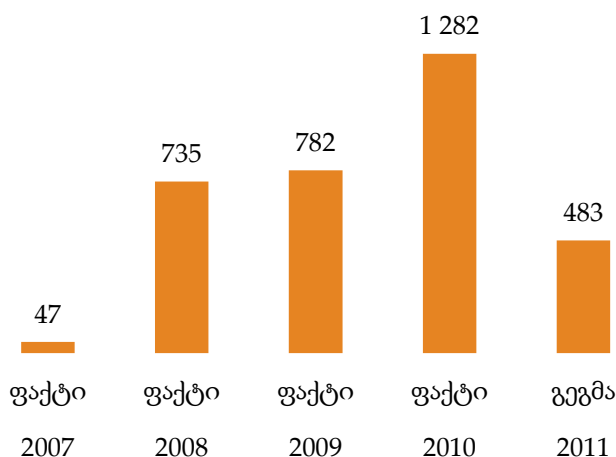
2009 წელი - აიპ ხულოს კულტურის ცენტრი - 279 022 ლარი, სსიპ ხულოს სახელმწიფო დრამატული თეატრი - 170 000 ლარი.

2010 წელი - აიპ ხულოს კულტურის ცენტრი - 279 625 ლარი, სსიპ ხულოს სახელმწიფო დრამატული თეატრი - 173 600 ლარი, ამასთან, არაფინანსური აქტივის ზრდა დაფიქსირდა 207 579 ლარით.

- საბინაო-კომუნალური მეურნეობა

საბინაო-კომუნალური მეურნეობის მოწესრიგებისათვის 2007-2011 წლებში 3 328 825 ლარი გაიხარჯა და ჯამური მოცულობის 16,2 %-ს წარმოადგენს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ზრდა იყო 2007-2008 წლებში.

დიაგრამა 15.5. საბინაო-კომუნალური მეურნეობა, ათასი ლარი

კეთილმოწყობის ღონისძიებებზე იხარჯება მუხლში გაწერილი თანხის საერთო მოცულობის 20,7 %, სულ 687 788 ლარი. აღსანიშნავია რომ 2007 წელს კეთილმოწყობის მიმართულებით ხარჯები არ გაწეულა.

ამ ღონისძიებების ფარგლებში კეთილმოეწყო ათამდე სოფლის ცენტრი, უსახურ ჯიხურებს ჩაუტარდა

დემონტაჟი. მოეწყო ფანჩატური ხიხანის ციხესთან.

წყალმომარაგება. წყალმომარაგებაზე იხარჯება საბინაო-კომუნალურ მეურნეობაზე გახარჯული თანხის საერთო მოცულობის 36,4 %, სულ 1 212 572 ლარი. მ.შ. 2011 წელს გეგმით გათვალისწინებულია 160 000 ლარის სხვადასხვა აქტივობები ხულოს სანიაღვრე არხებისა და კანალიზაციის სისტემის რეაბილიტაციისათვის.

2007 წელს ექსპლოატაციაში გაეშვა ბაბანური-ხულოს (23 998 ლარი) და დიდაჭარის (5 000 ლარი) წყალსადენები. რამდენიმე სოფელში მიმდინარეობდა წყალსადენების ცალკეული სარემონტო სამუშაოები.

2008 წელს ბაბანური ხულოს წყალსადენის ექსპლოატაციისათვის კვლავ გამოიყო 42 946 ლარი.

2009 წელს შეიცვა ხულოს დაბის ტერიტორიაზე წყალსადენის შიდა ქსელი (196 997 ლარი).

2010 წელს ბაბანური-ხულოს წყალსადენს კვლავ ჩაუტარდა რემონტი (111 770 ლარი).

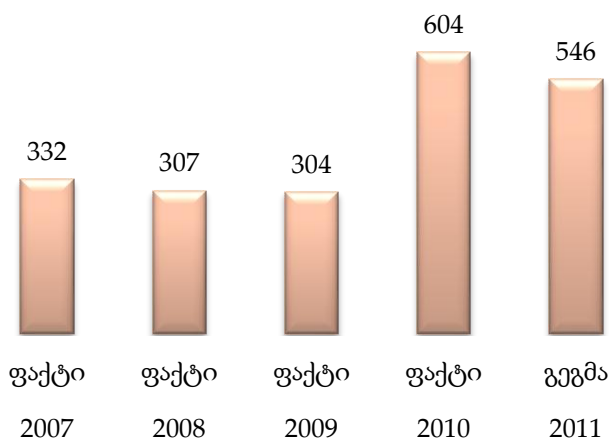
გარე განათება. იხარჯება მუხლში გაწერილი თანხის საერთო მოცულობის 4,6 %, სულ 152 963 ლარი. ხარჯები წარმოქმნილია დაბა ხულოს გარე განათების შენახვისა და განახლებიდან. 2011 წელს 65 000 ლარია ბიუჯეტით ამ პუნქტში გაწერილი.

თანხის მცირე ნაწილი სხვადასხვა წელს გაწერილია უპატრონო და მაწანწალა ცხოველების გაუვნებელყოფის ღონისძიებებზე, გამწვანებაზე, წისქვილის მოწყობაზე.

- განათლება

განათლებაზე დახარჯული თანხის საერთო მოცულობამ 2007-2011 წლებში 2 092 140 ლარი შეადგინა რაც ხუთი წლის ბიუჯეტების ჯამური მოცულობის 10,2 %-ია. განათლების დაფინანსება 2009 წლამდე მცირდებოდა, ხოლო 2009 წლიდან მნიშვნელოვნად იმატებს. მთლიანობაში ზრდის საშუალო ტემპმა 20% შეადგინა.

დიაგრამა 15.6. განათლებაზე გაწეული ხარჯები, ათასი ლარი

ხულოს მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი თვითმმართველობის ბიუჯეტიდან ამ კატეგორიაში თანხები ძირითადად გამოიყოფა სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებების ფუნქციონირებისათვის, საჯარო სკოლების სხვადასხვა ტიპის სარემონტო სამუშაოებზე, სასპორტო სკოლასა და სხვადასხვა პროგრამებზე გადამზადებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების მიზნით.

ბაგა-ბაღების დაფინანსებაზე წასული ტრანსფერების საერთო მოცულობა

2007-2010 წლებში 671 244 ლარი შეადგინა. დაფინანსება მზარდია და 133 476 -დან (2007 წელი) 312 685 ლარამდე (2010 წელი გაიზარდა). ფინანსდება დაბა ხულოს, ხიხაძირის, დიოკნისის, ოქრუაშვილების და ღორჯომის ბავშვთა ბაღები.

2011 წლის ბიუჯეტში კი 342 000 ლარია გათვალისწინებული სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებების მომსახურებისათვის.

2007 წელს 32 760 ლარით განხორციელდა ხულოს 37 საჯარო სკოლის საბიბლიოთეკო მომსახურების სუბსიდირება (12 948 ლარი 2008 წელს), 24 518 ლარით - ხულოს კომპლექსური სასპორტო სკოლის (2008 წელს 62 865 ლარი, 2009 წელს - 85 810 ლარი და 2009 წელს - 98 636 ლარით), 15 502 ლარით კი - კომპიუტერის შემსწავლელი პროგრამა დაფინანსდა.

2008 წელს სკოლების მცირე სარემონტო სამუშაოებზე სულ 137 894 ლარი დაიხარჯა.

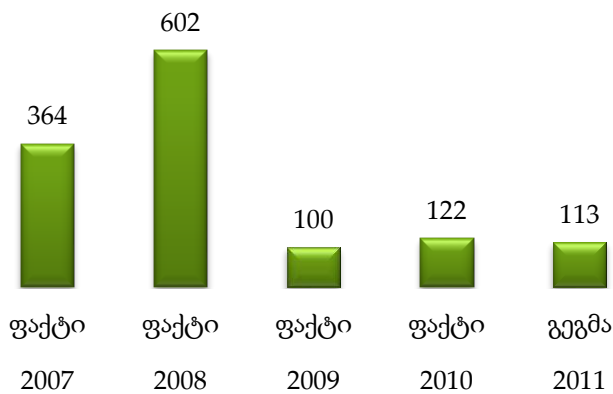
2010 წელს დაწყებითი სკოლის მშენებლობისთვის 118 021 ლარი იქნა დახარჯული.

2007-2010 წლებში კომპიუტერის შემსწავლელი კურსების დაფინანსება ადგილობრივ ბიუჯეტს 63 388 ლარი დაუჯდა.

- ეკონომიკური საქმიანობა

დახარჯული თანხის საერთო მოცულობამ 2007-2011 წლებში 1 301 848 ლარი შეადგინა რაც ხუთი წლის ბიუჯეტების ჯამური მოცულობის 6,3 %-ია. ზრდის ტემპი -1 %. ეკონომიკური საქმიანობა ერთადერთი მუხლია რომელშიც უარყოფითი ზრდის ტემპი დაფიქსირდა გაზრდილი ბიუჯეტის მიუხედავად.

დიაგრამა 15.7. ხარჯები ეკონომიკური საქმიანობის მუხლით, ათასი ლარი

მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტში ამ მუხლით პრაქტიკულად არ ხდება არანაირი ეკონომიკური პოლიტიკის დაფინანსება და ის ცალკეული ღონისძიებების მცირემოცულობიან დაფინანსებებს ასახავს მხოლოდ.

2008 წლამდე ადგილობრივი და სასოფლო გზები გამგეობის დაქვემდებარებაში იმყოფებოდა. გზების მოვლა-შენახვისა და აღდგენით სამუშაოებზე 2007-2008 წლებში 659 134

ლარი იყო გამოყოფილი. 2008 წელს 14 740 ლარით სატყეო გზის სარემონტო სამუშაოები შესრულდა, 2010 წელს კი - 1 600 ლარით.

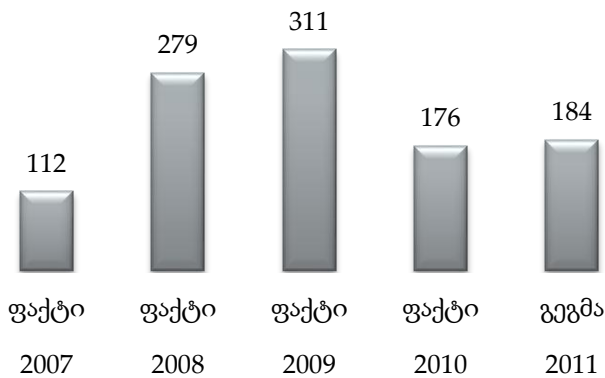
საბაგირო გზის მომსახურებაზე გაწეული ხარჯები კი შე შემდეგმარად ნაწილდება: 2007 წელი - 88 700 ლარი, აქედან 67 700 ლარი გზის აღდგენის კაპიტალური ხარჯია, 2008 წელი - 31 600 ლარი, 2009 წელი - 30 000, 2010 წელი - 31 000 ლარი. სულ ოთხი წლის განმავლობაში 181 300 ლარი.

2009 წელს 16 000 ლარის ღირებულების მინერალური სასუქით მოხდა მოსახლეობის უზრუნველყოფა.

- სოციალური დაცვა

დახარჯული თანხის საერთო მოცულობამ 2007-2011 წლებში 1 061 257 ლარი შეადგინა რაც ხუთი წლის ბიუჯეტების ჯამური მოცულობის 5,2 %-ია. ზრდის ტემპმა 31% შეადგინა.

დიაგრამა 15.8. ხარჯები სოციალურ დაცვაზე, ათასი ლარი

სოციალური დაცვის საკითხები ძირითადად პროგრამული დაფინანსებით ხორციელდება.

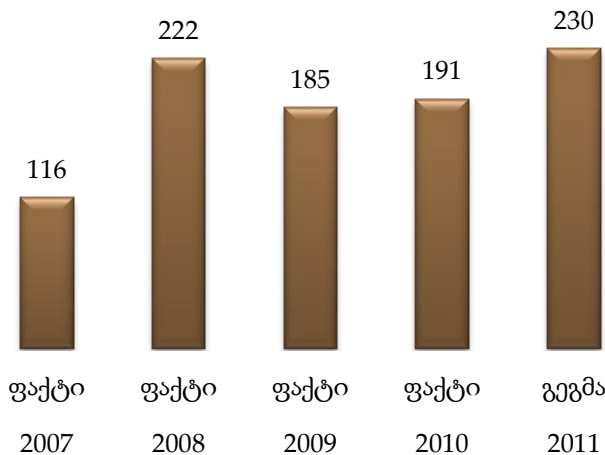
ომის მონაწილეთა და დაღუპულთა ოჯახის წევრებზე გაწეულმა დახმარებამ და დღესასწაულების აღნიშვნამ 2007-2010 წლებში 81 033 ლარი შეადგინა.

ჩასახლებულთა მატერიალური დახმარება 2008 წელს 43 000 ლარი.

- საზოგადოებრივი წესრიგი და უსაფრთხოება

დახარჯული თანხის საერთო მოცულობამ 2007-2011 წლებში 944 080 ლარი შეადგინა რაც ხუთი წლის ბიუჯეტების ჯამური მოცულობის 4,6 %-ია. ზრდის ტემპი 25 %.

დიაგრამა 15.9. საზოგადოებრივი წესრიგი და უსაფრთხოება, ათასი ლარი

ამ მუხლით ხდება შსს ადგილობრივი სამმართველოსა და სახანძრო სამსახურის ხარჯების უზრუნველყოფა.

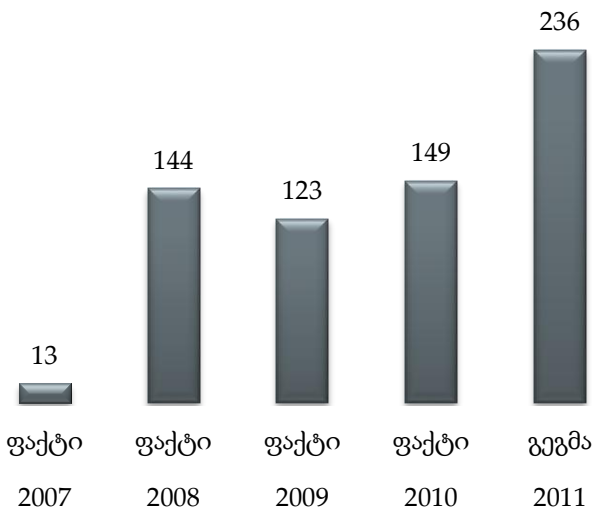
52 744 ლარი ლარი დაიხარჯა ჯამში შსს ადგილობრივი სამმართველოზე 4 წლის განმავლობაში. ხარჯის ძირითადი ნაწილი კომუნალურ ხარჯებს მიეკუთვნება.

საშუალოდ 175 000 ლარი იხარჯება ყოველწლიურად სახანძრო სამსახურის შენახვაზე.

- **ჯანდაცვა**

დახარჯული თანხის საერთო მოცულობამ 2007-2011 წლებში 664 410 ლარი შეადგინა რაც ხუთი წლის ბიუჯეტების ჯამური მოცულობის 3,2 %-ია. ზრდამ 264 % შეადგინა.

დიაგრამა 15.10. ხარჯები ჯანდაცვის მუხლით ათასი ლარი

ამ მუხლში გატარებული ხარჯები ემსახურება სასწრაფო სამედიცინო სამსახურისათვის განკუთვნილი სატრანსპორტო საშუალების ექსპლოატაციის და შენახვის ხარჯებს, ასევე ცალკეული პროგრამების დაფინანსებისა და ამბულატორიების სარემონტო სამუშაოების ხარჯებს.

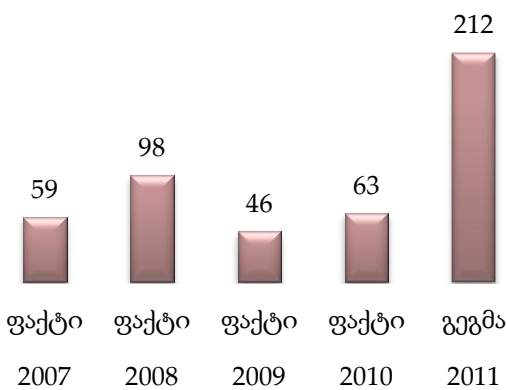
64540 ლარი შეადგინა ჯანდაცვის სამსახურის მომსახურეთა შრომის ანაზღაურების საერთო მოცულობამ

2007-2010 წლებში.

- **გარემოს დაცვა**

დახარჯული თანხის საერთო მოცულობამ 2007-2011 წლებში 479 031 ლარი შეადგინა, რაც ხუთი წლის ბიუჯეტების ჯამური მოცულობის 2,3 %-ია. ზრდის ტემპი ამ შემთხვევაში 71% -ია.

დიაგრამა 5.11. ხარჯები გარემოს დაცვის მუხლით, ათასი ლარი

ნარჩენების შეგროვება, გადამუშავება განადგურებაზე 2007-2010 წლებში დაიხარჯა 231 430 ლარი.

სანიადვრე არხებისა და კანალიზაციის სისტემის რეაბილიტაციისათვის - 30 971 ლარი.

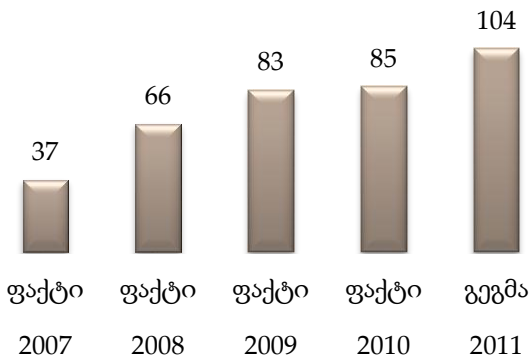
2010 წელს სანაგვე ურნების შესაძენად 6 930 ლარი გამოიყო ადგილობრივი ბიუჯეტიდან.

ნარჩენების შეგროვება გადამუშავებაზე 52 000 ლარი იყო გაწერილი 2011 წლის ბიუჯეტში.

- თავდაცვა

დახარჯული თანხის საერთო მოცულობამ 2007-2011 წლებში 373 994 ლარი შეადგინა რაც ხუთი წლის ბიუჯეტების ჯამური მოცულობის 1,8 %-ია. ზრდის ტემპი 32 % - ია.

დიაგრამა 15.12. თავდაცვის მუხლით გაწეული ხარჯები, ათასი ლარი

ამ მუხლით გამოყოფილი ხარჯები მთლიანად განეკუთვნება მობილიზაციის, სამხედრო აღრიცხვისა და გაწვევის სამსახურის ფუნქციონირების ხარჯებს. კომისარიატში შვიდი თანამშრომელია სულ და მათი შრომის ანაზღაურება 2010 წელს 42 721 ლარი იყო.

ხულოს მუნიციპალიტეტის შემოსავლები 2010 წლის დაზუსტებული ბიუჯეტით გათვალისწინებული იყო 5 050 512 ლარი, საკასო შესრულებამ შეადგინა 5 069 835 ლარი, ანუ 19 323 ლარით მეტი. კერძოდ:

ქონების გადასახადის სახით მიღებულია 62 636 ლარი, რაც დაზუსტებულ გეგმაზე 2 636 ლარით მეტია, ანუ გეგმა შესრულებულია 104 პროცენტით.

სახელმწიფო მმართველობის სხვადასხვა დონის ორგანიზაციებიდან გრანტების სახით მიღებულია 4 854 898 ლარი.

გათანაბრებითი ტრანსფერის სახით მიღებულია 3 583 200 ლარი, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ბიუჯეტიდან ტრანსფერის სახით მიღებულია 465 000 ლარი, საქართველოს მთავრობის განკარგულებით სოფლის მხარდაჭერის პროგრამის განხორციელების მიზნით მიღებულია 807 311 ლარი.

სხვა შემოსავლების სახით 2010 წელში მიღებულია 149 545 ლარი, რაც დაზუსტებულ გეგმაზე 14 544 ლარით მეტია, ანუ გეგმა შესრულებულია 110 პროცენტით. მათ შორის საკუთრებიდან შემოსავლებმა შეადგინა 105 952 ლარი. ჯარიმების, საურავების და სანქციების სახით შემოსავალმა შეადგინა 34 535 ლარი.

არაფინანსური აქტივების კლებით მიღებულია 33 662 ლარი, რაც დაზუსტებულ გეგმაზე 3 662 ლარით მეტია, ანუ გეგმა შესრულებულია 112 პროცენტით.

ხულოს მუნიციპალიტეტის 2010 წლის ბიუჯეტში „საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსის“ შესაბამისად შეიქმნა სარეზერვო ფონდი საიდანაც გახარჯული იქნა 30 202 ლარი, კერძოდ:

- 16 700 ლარი ხანძრის შედეგად მიყენებული ზარალის ანაზღაურება;
- 2000 ლარი სოფელ ვაშლოვანში დამეწყრილი ტერიტორიის გეოლოგიური კვლევითი სამუშაოების ღირებულება;

- 7500 ლარი დაავადება "თურქულის" ლიკვიდაციისათვის მოწოდებული პრეპარატი „იოზეფის“ ღირებულება;
- 200 ლარი ამხანაგობა „სტარტის“ მიერ ზვავის გაწმენდითი სამუშაოებისათვის ღირებულების ანაზღაურება;
- 3802 ლარი ხიხამირის თემის სოფლებში სტიქიის შედეგად დაზარალებულ მოსახლეობაზე დახმარება.

15.1.3 ბიუჯეტის ნაშთის ცვლილების მდგომარეობა

2010 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით ნაშთად ირიცხებოდა 81 749 ლარი. 2010 წლის პერიოდში ფაქტიური შემოსულობებისა და გადასახდელების, საოპერაციო და მთლიანი სალდოს, ასევე ვალდებულებების ცვლილების გათვალისწინებით 2010 წლის საანგარიშო პერიოდის ბოლოსათვის ნაშთმა შეადგინა 137 007 ლარი. ბიუჯეტის ყოველთვიური გაწერისას გამოყენებული იქნა თავისუფალი ნაშთი, მაგრამ საბიუჯეტო კოდექსის შესაბამისად, ნაშთის ცვლილების წლიური ოდენობა დარჩა უცვლელი.

15.1.4 სახელმწიფო შესყიდვების მდგომარეობის აუდიტი

2010 წელში ხულოს მუნიციპალიტეტის მიერ განხორციელებული სახელმწიფო შესყიდვებიდან 3 შემთხვევაში შესყიდვის ფორმად გამოყენებულია ტენდერი, რომელთა საერთო სახელშეკრულებო ღირებულებამ შეადგენა 374 542 ლარი. სამ შემთხვევაში ფასთა კოტირება, რომელთა საერთო სახელშეკრულებო ღირებულებამ შეადგენა 171 369 ლარი და 87 შემთხვევაში ერთ პირთან მოლაპარაკება, რომელთა საერთო სახელშეკრულებო ღირებულება შეადგენს 501 074 ლარს.

15.2 ბიუჯეტის გადასახდელები

ხულოს მუნიციპალიტეტის 2010 წლის ადგილობრივი ბიუჯეტის გადასახდელები შეადგენდა 5 162 261 ლარს. ხულოს მუნიციპალიტეტის 2010 წლის ადგილობრივი ბიუჯეტის გადასახდელები ორგანიზაციულ ჭრილში ასე გამოიყურება:

- მუნიციპალიტეტის წარმომადგენლობითი და აღმასრულებელი ორგანოების ხარჯები გეგმის მიხედვით შეადგენდა 1 575 173 ლარს, ხოლო საკასო შესრულებამ შეადგინა 1 536 560 ლარი, ანუ საგეგმო მაჩვენებელი არ არის შესრულებული 97,5%-ით რაც შეადგენს 38 613 ლარს.

ცხრილი 15.6. 2010 წლის ბიუჯეტის ძირითადი მუხლები

	2010 წელი		შესრულება	
	გეგმა	ფაქტი	%	განსხვავება, ლარი
წარმომადგენლობითი და აღმასრულებელი ორგანოების ხარჯები	1 575 173	1 536 560	97,5	-38613

ხანძარსაწინააღმდეგო ღონისძიებები	182 200	181 215	99,5	-985
შსს ადგილობრივი ორგანოების ხარჯები	10 000	10 000	100,0	0
თავდაცვის ღონისძიებების დაფინანსება	86 240	84 642	98,1	-1598
ინფრასტრუქტურის მშენებლობა, რეაბილიტაცია და ექსპლუატაცია	1 385 350	1 380 090	99,6	-5260
სპორტული და კულტურული ღონისძიებების დაფინანსება	971 277	953 943	98,2	-17334
საგანმანათლებლო ღონისძიებების ხარჯები	623 154	603 748	96,9	-19406
სოციალური და ჯანდაცვის პროგრამების დაფინანსება	328 867	298 041	90,6	-30826

ფუნქციონალური კლასიფიკაციის მიხედვით, 2010 წელს საერთო დანიშნულების სახელმწიფო მომსახურების სახით, დაზუსტებული გეგმით გათვალისწინებული იქნა 1 434 993 ლარი, ფაქტმა კი შეადგინა 1 401 680 ლარი (97,7 %); საზოგადოებრივი წესრიგისა და უსაფრთხოების დაცვის მიზნით დაზუსტებული გეგმით გათვალისწინებული იყო 192 200 ლარი, ფაქტიური შესრულება - 191 215 ლარი, (99,5 %); ეკონომიკური საქმიანობა გეგმით 123 302 ლარის ნაცვლად, დაფინანსდა 122 356 ლარით, (99 %); გარემოს დაცვა - გეგმის მიხედვით გამოყოფილი იყო 63 930 ლარი, დაფინანსდა 63 400 ლარით (99%); საბინაო-კომუნალური მეურნეობა - დაზუსტებული გეგმით გათვალისწინებული იქნა 1 287 638 ლარით, საკასო შესრულებამ შეადგინა 1 281 542 ლარი (99,5 %); ჯანმრთელობის დაცვა - დაზუსტებული გეგმით გათვალისწინებული იყო 167 445 ლარი, დაფინანსდა 148 503 ლარით (88,6 %); დასვენება, კულტურა და რელიგია - დაზუსტებული გეგმით გათვალისწინებული 993 057 ლარის ნაცვლად დაფინანსდა 975 577 ლარით, (98 %); განათლება - დაზუსტებული გეგმით გათვალისწინებული 623 154 ლარის ნაცვლად დაფინანსდა 603 748 ლარით (97 %); სოციალური დაცვა - დაზუსტებული გეგმით გათვალისწინებული იყო 190 302 ლარი, ფაქტმა შეადგინა 175 576 ლარი (92 %).

გადახრა 2010 წლის ბიუჯეტის დაზუსტებულ გეგმასა და საკასო ხარჯს შორის ძირითადად გამოწვეულია:

- ტერიტორიული ორგანოების ოფისების რემონტისათვის დაგეგმილი სარემონტო სამუშაოების არ განხორციელებით;
- სრულად არ შესრულდა ქრონიკულად პროგრესირებადი დაავადებების მედიკამენტოზური დახმარების პროგრამა;
- არ შესრულდა ომის მონაწილეებზე დახმარების პროგრამა, იმის გამო, რომ შეიცვალა ვეტერანთა დეპარტამენტის დაქვემდებარება.

16. სოციოლოგიური კვლევის შედეგები

ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული გეგმის შემუშავების დროს გამოყენებული იქნა დემოკრატიული პრინციპი (არსებობს სტრატეგიული გეგმის შემუშავების კიდევ ორი მეთოდი: ადმინისტრაციულ-ტექნოკრატიული და პრაგმატული), რაც გულისხმობს გეგმის შემუშავებაში მოსახლეობის აზრის აქტიურ გათვალისწინებას. მათი მოსაზრებები, არსებული სიტუაციის ანალიზსა და სამომავლო პრიორიტეტების ჩამოყალიბებაზე, საფუძვლად დაედება მათივე მუნიციპალიტეტის გრძელვადიანი განვითარების სტრატეგიულ დოკუმენტს.

შესაბამისად, ხულოს მუნიციპალიტეტში ჩატარებული იქნა მოსახლეობის აზრის სოციოლოგიური კვლევა.

კვლევის მიზანი იყო, როგორც არსებული სიტუაციის შესწავლა, ასევე მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის მიერ პრობლემებისადმი მიდგომის ფსიქო-სოციალური ასპექტების სიღრმის გამოვლენა და მომავალი მუშაობისათვის მიმართულებების განსაზღვრა. მოსახლეობის გამოკითხვა ჩატარდა წინასწარ მომზადებული ანკეტების საფუძველზე.

16.1 კვლევის მეთოდოლოგია

კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, გამოყენებული იყო როგორც თვისობრივი, ასევე რაოდენობრივი კვლევის მეთოდები. საბოლოო ანგარიში კი რაოდენობრივი კვლევის შედეგების სტატისტიკური ანალიზისა და თვისობრივი კვლევის შედეგებთან მათი შეჯერების საფუძველზე მომზადდა.

ანკეტირების პირველი ნაწილი განხორციელდა რაოდენობრივი (დესკრიპტული) კვლევის მეთოდით, რომელიც სტატისტიკურად სანდო ინფორმაციას იძლევა. ეს მეთოდი ატარებს საკვლევი ინდიკატორების სტატისტიკური გაზომვის და ანალიზის განხორციელების შესაძლებლობას (ცვლადები, პარამეტრები, კავშირები, კორელაციები).

გამოკითხვა მიმდინარეობდა სპეციალური, სტრუქტურირებული კითხვარების მეშვეობით, რომლის შესავსებად საჭირო იყო დაახლოებით 15-20 წუთი. კითხვარები ძირითადად შედგებოდა დახურული ტიპის კითხვებისგან, თუმცა ასევე მოიცავდა ღია კითხვებსაც.

კვლევის დაწყებამდე ჩატარდა ე.წ. პრე-ტესტი ანუ საპილოტე კვლევა, კითხვართან დაკავშირებული შენიშვნების საფუძველზე მოხდა ანკეტის საბოლოო ვერსიის შემუშავება.

16.2 მიზნები და ამოცანები

კვლევის უშუალო მიზანი იყო არსებული სოციალურ-ეკონომიკური შინაარსის პრობლემების მიმართ დამოკიდებულებისა და გამოსავლის მათეულ ხედვათა გამოკვეთა და ანალიზი სხვადასხვა დემოგრაფიულ ცვლადებთან კორელაციაში.

კვლევის ერთ-ერთ მთავარ პრიორიტეტს წარმოადგენდა ფოკუსირებული პრობლემების ირგვლივ მოსახლეობაში დაგროვილი ცოდნის შესწავლა, მისი პრაქტიკული განხორციელების ფორმებისა და მასშტაბის ანალიზი.

კვლევა მიზნად ისახავდა რიგი კონკრეტული ამოცანების გადაწყვეტას:

- მუნიციპალიტეტის საქმიანობის გრძელვადიანი კოორდინაციისათვის სტრატეგიული დოკუმენტის შექმნისადმი საზოგადოებრივი პოზიციის შემოწმება;
- მოსახლეობისათვის ყველაზე აქტუალური პრობლემების გამოვლენა და ერთგვარი აქტუალობის მწკრივის შედგენა;
- პრობლემების სიმწვავისა და სიღრმის შეფასება;
- რესპონდენტთათვის ყველაზე მნიშვნელოვანი პრობლემების დაძლევის გზების რესპონდენტისეული ხედვის გაზიარება.
- პრობლემათა აღქმის ადეკვატურობის შეფასება.

16.3 კვლევის გეოგრაფიული არეალი და სამიზნე ჯგუფი

კვლევის არეალი სრულად მოიცავდა პროექტის გახორციელების გეოგრაფიულ არეალს. თითოეული მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე გამოკითხული იქნა მოსახლეობის დაახლოებით 3%. ანკეტების ამოღების კოეფიციენტი 0,84-ია. მახასიათებლის ეს სიდიდე ანალოგიური ტიპის კვლევებისათვის საკმაოდ მაღალი მაჩვენებელია.

კვლევაში შესწავლილია მხოლოდ კონკრეტული მუნიციპალიტეტების მოსახლეობა. ეს არის ამ მუნიციპალიტეტებში ჩატარებული პირველი ფართომასშტაბიანი კომპლექსური კვლევა სტრატეგიულ მიზნებთან მიმართებაში. კვლევის გეოგრაფიული არეალი განიფინა მუნიციპალიტეტის ყველა თემის საშუალო და დიდ სოფლებზე, სადაც თავმოყრილია მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი, რაც შესაძლებლობას გვაძლევს, აღნიშნული კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით, გარკვეული წარმოდგენა შევიქმნათ სოციალურ-ეკონომიკური აქტივობის ყველა სფეროში არსებული ძირითადი ტენდენციების შესახებ ზოგადად მუნიციპალურ კონტექსტში.

სოციალური კვლევა წარმოადგენს სოციალური სინამდვილის გარკვეული მონაკვეთების შესწავლას, დახასიათებას და ინტერპრეტირებას იმ მიზნით, რომ მოხდეს მათ შესახებ სხვადასხვა ჰიპოთეზებისა და თეორიების გადამოწმება. მთლიანი კვლევის პროცესი იგეგმება განსაზღვრულ ვარაუდებზე დაყრდნობით. კვლევის ყოველი ფაზა, ჩვეულებრივ, უნდა ექვემდებარებოდეს შემდგომ განსჯასა და გადამოწმებას.

კვლევის პროცესის საბოლოო მიზანი მდგომარეობს სოციალური მდგომარეობისათვის დამახასიათებელი პრობლემების მოგვარებისა და საჭირო გადაწყვეტილებების მისაღებად ახალი ცოდნის დაგროვებაში.

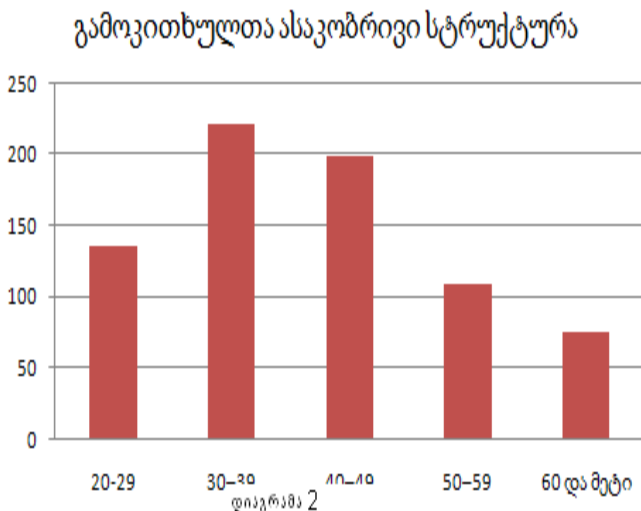
16.4 მოსახლეობის გამოკითხვა

ხულოს მუნიციპალიტეტში აღნიშნული სოციალური კვლევის დროს სულ განაწილდა 950 ანკეტა. ამოღების მაჩვენებელმა შეადგინა 84%. გამოსაკითხი მოსახლეობის შერჩევის

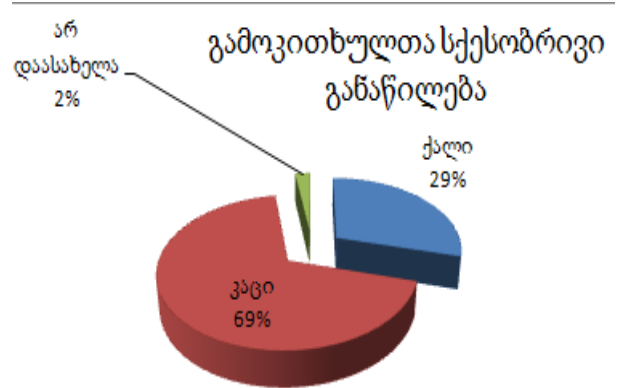
აღნიშნული მოდელი მთელს გენერალურ ერთობლიობაზე მონაცემების განზოგადების საშუალებას იძლევა. აღნიშნული შერჩევის ზომა (950 რესპოდენტი) $\pm 4\%$ -იანი ცდომილებით ხასიათდება.

გამოკითხულთა 69% მამაკაცია, ხოლო 29% – ქალი (იხ. დიაგრამა 16.1 და 16.2)

დიაგრამა 16.1.

დიაგრამა 16.2.

თვისობრივად, ეკონომიკური გარემოს გაჯანსაღებისათვის მიმართულ ღონისძიებათა სიბრტყეზე მაღალი სიხშირით განთავსდა სოციალური სამართლიანობის საკითხი:

ზოგადად მუნიციპალიტეტის მენეჯმენტის თანმიმდევრულობა რესპონდენტების ეკონომიკური აქტივობის ერთ-ერთ სტიმულის მიმცემად გამოიკვეთა.

რესპონდენტთა დიდი ნაწილი (35%) კვალიფიციური კადრების სიმცირეზე ამახვილებს ყურადღებას, როგორც სახელმწიფო, ასევე კერძო სექტორში. თანაც კვალიფიკაცია არ არის ერთადერთი პრობლემა რის გამოც საკადრო პოლიტიკის გამართვა იქნა შემოთავაზებული. სამსახურეობრივი გულგრილობა (14%) რესპონდენტებმა დასაძლევ პრობლემებს შორის ერთ-ერთ პრიორიტეტად დაასახელეს.

პროფესიონალიზმთან ერთად მოსახლეობისათვის საჯარო მოსამსახურეების გულგრილობაც საგულისხმო დისკომფორტის შემცველია. თუმცა საზოგადოებრივი აზრი არცთუ დაბალი სიხშირით შეჯერდა კადრების მიმართ ნოვაციური და მეტი შემოქმედებითი ენთუზიაზმის მოთხოვნაზე. რაც თავისი არსით სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების რთული პროგრესული პროცესის ნიშან-თვისებათა მატარებელი ქცევია. როცა საზოგადოების საკმაოდ მაშტაბური მახასიათებელი ხდება მომსახურების მიღება პროფესიონალიზმში ინოვაციური ელემენტების ჩართვით, უკვე არსებობს (თუნდაც ჩანასახოვან მდგომარეობაში) პოზიტივი, რომელიც შრომის ბაზარს ახალი მოთხოვნების წაყენებით ახლებურად აწესრიგებს.

კვლევამ აჩვენა ბუნებრივი სიმდიდრეების ათვისების მზარდი მოთხოვნა. საყურადღებოა ისიც, რომ მოსახლეობა ბუნებრივი რესურსების მხოლოდ ნედლეულად გამოყენებით სარგებლის მიღებაზე არაა ორიენტირებული.

რესპონდენტთა საკმაოდ მცირე ნაწილის (17%) მიერ შემოთავაზებული ხედვა მოიცავდა კონკრეტულ სოციალურ-ეკონომიკურ საქმიანობებს.

გამოკითხულთა ხედვით მუნიციპალური სამსახურების სამტაქტო მოცულობა ხელოვნურადაა გაზრდილი.

გამოკითხული მოსახლეობის ერთ-ერთი დაკვეთა მუნიციპალიტეტის მხრიდან საფინანსო ინსტიტუტებთან საგარანტიო შუამავლობაცაა. ასეთი მოთხოვნა გამოწვეულია სესხის დამტკიცების პროცედურის სირთულით.

- **ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე, სოციალური პრობლემების მოგვარებასა და გარემოს დაცვაზე პასუხისმგებელი ინსტიტუტები**

სოციალური პასუხისმგებლობის ძირითად ნაწილს რესპონდენტთა 80% ხელისუფლებას აკისრებს 10% კი ბიზნესს. საზოგადოების ერთი ნაწილისათვის ეს საკითხი საინტერესო უკვე აღარაა ჩამოყალიბებული ინდიფერენტულობის გამო (6%). სოციალური პრობლემების მოგვარებაზე პასუხისმგებლობა რესპონდენტთა 4%-მა რელიგიურ ინსტიტუტებს დააკისრა. გამოკითხულ რესპონდენტთა შორის ამ ინსტიტუტის მიმართ უნდობლობის ნულოვანი პროცენტი დაფიქსირდა.

- **სოციალურ-ეკონომიკური პარტნიორობის ხელისშემწყობი და ხელის-შემშლელი ფაქტორები**

ხელისშემშლელი ფაქტორები: სოციალური და ეკონომიკური პარტნიორობის განვითარების ხელისშემშლელი ფაქტორები, რომლებიც რესპონდენტებმა დაასახელეს, თანხმობაშია ზემოთ განხილულ მონაცემებთან. კერძოდ:

საზოგადოებაში ერთ-ერთ მთავარ დისკომფორტად ნდობის დეფიციტი იკვეთება. ეს დეფიციტი მიმართულია, როგორც სახელმწიფო და ადმინისტრაციული სტრუქტურებისადმი, ასევე საგანმანათლებლო, კომერციულ და საბანკო სექტორისადმი.

ამ პრობლემების გადაჭრის საშუალებად და სოციალურ-ეკონომიკური პარტნიორობის განვითარების ერთ-ერთ ძირითად ხელშემწყობ პირობად დასახელდა სანდო შუამავლის, ანუ სხვადასხვა საზოგადოებრივი რგოლისა თუ ორგანიზაციების საზოგადოებრივად სასიკეთო საქმიანობების მაკოორდინირებელი ორგანოს არსებობა, რომელიც სათავეში ჩაუდგება სოციალური თუ ეკონომიკური პარტნიორობის ნებისმიერ ინიციატივას და განახორციელებს ეფექტურ მართვას. გამოკითხულთა აზრით, ამგვარი უწყება უნდა აგროვებდეს სათანადო ინფორმაციას, სწორად განსაზღვრავდეს ქვეყნისთვის სტრატეგიულ მიმართულებებს და პრიორიტეტებს. ამასთანავე, ამგვარი მაკოორდინირებელი ორგანო ყველა მხარის ნდობით უნდა იყოს აღჭურვილი, რათა მოსახლეობას ჰქონდეს გარანტია, რომ მათ ხელთ არსებული პირდაპირი თუ არაპირდაპირი რესურსები მიზნობრივად დაიხარჯება.

სამომხმარებლო კრედიტები ერთ-ერთ ყველაზე მოთხოვნად საქონლად დასახელდა. ამ ფონზე ფინანსური ინსტიტუტების მიმართ უნდობლობა სოციალურ ფონს, რომელიც უამისოდაც საკმაოდაა დამძიმებული, არასახარბიელო პერსპექტივას უქმნის. აღნიშნული უნდობლობა ასახვას ფსიქოლოგიურ წინასწარ განწყობაში პოულობს. უნდობლობას ძირითადად განხორციელებული საჯარიმო სანქციები იწვევს.

- **მზაობა სოციალური პასუხისმგებლობის განვითარების მიმართულებით**

კვლევის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ეფექტი სწორედ ამ ტენდენციის გამოკვეთა იყო. რესპონდენტთა მზაობა მათივე სოციალური პასუხისმგებლობის ამალღების მიმართულებით

განვითარებაზე 86%-ია. ეს ინდიკატორი მიანიშნებს, რომ სათანადო სოციალური მოტივაციის შემთხვევაში მოქალაქეობრივი აქტივობის დიდი ტემპები მიიღწევა.

- სამომავლო აქტივობების პრიორიტეტული სფეროები

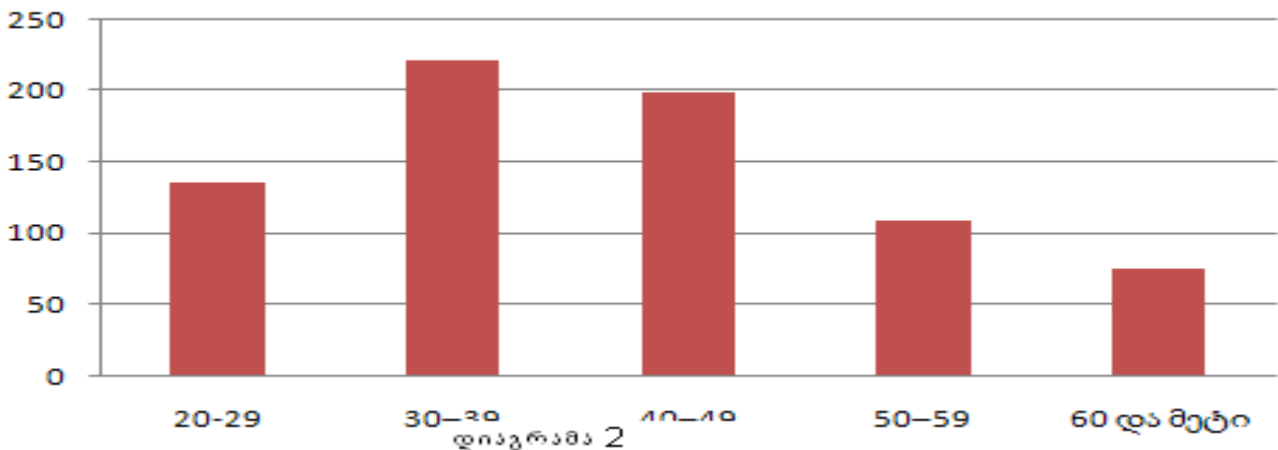
სამომავლო აქტივობისათვის ყველაზე პრიორიტეტულად, სოფლის მეურნეობის შემდეგ, ტურიზმი (33%) დასახელდა (დიაგრამა # 16.12).

ხულოში ყველაზე სასურველი სამთო ტურიზმია (45%), ასევე მნიშვნელოვანი პოზიტივი გამოიკვეთა საოჯახო ტურიზმზე (31%). საზოგადოებაში შეინიშნება ბიზნეს სფეროში ჩართვის მზარდი მოთხოვნა (31%).

სამომავლო აქტივობების ერთერთ მძლავრ ფლაგმანად კვლავ სოფლის მეურნეობა რჩება. არსებობს მნიშვნელოვანი მოთხოვნა ნოვაციებზე ამ სფეროში. საკმაოდ დიდია მოთხოვნა ახალი ტექნოლოგიების დანერგვაზე (26%), ასევე საქონლის დისტრიბუციასთან და ზოგადად გასაღებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე.

დიაგრამა 16.3.

გამოკითხულთა ასაკობრივი სტრუქტურა

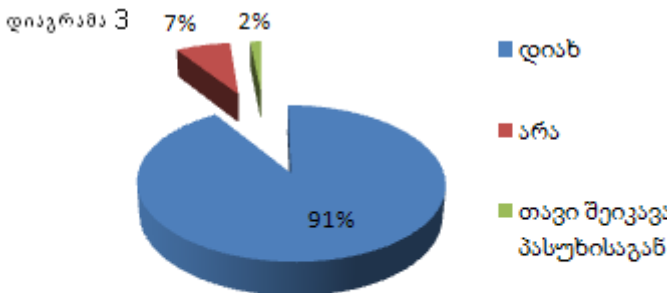

საველე სამუშაოების დამთავრების შემდგომ მიღებული შედეგების შეყვანა და დამუშავება მოხდა სპეციალურ სტატისტიკურ პროგრამაში (SPSS.19.0).

გთავაზობთ კვლევის შედეგებს, მათ ანალიზსა და ინტერპრეტაციებს. თითოეული ქვემოთ მოყვანილი დასკვნა ეფუძნება სტატისტიკურ და თვისობრივი კვლევის შედეგად მიღებულ მონაცემებს.

კვლევის მონაცემები სტატისტიკურად შეწონილია, რამაც შესაძლებელი გახადა მათი გავრცელება ხულოს მუნიციპალიტეტის მასშტაბით მთელ მოსახლეობაზე. აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ქვემოთ წარმოდგენილია მხოლოდ სტატისტიკურად სანდო მონაცემები.

დიაგრამა 16.4. საზოგადოებრივი აზრი სტრატეგიული გეგმის შემუშავებაზე

მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი (91,1%) საჭიროდ მიიჩნევს სტრატეგიული განვითარების გეგმის შემუშავებას. 7,4%-მა თავი შეიკავა

მიგაჩნიათ თუ არა საჭიროდ მუნიციპალიტეტის განვითარების სტრატეგიული გეგმის შემუშავება?

პასუხისაგან, მოსახლეობის ძალიან მცირე ნაწილი კი (1,5%) მსგავსი გეგმის შედგენას სკეპტიკურად უყურებს (დიაგრამა 16.4.).

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ დღეს ხულოში მცხოვრებთა დამოკიდებულება არსებული ეკონომიკური გარემოს სტრატეგიული დაგეგმარების, განვითარების ტენდენციების ცალსახა გამოკვეთისა და მოსალოდნელი ცვლილებების მიმართ საკმაოდ დადებითია. მოსახლეობაში იგრძნობა იმედიანი სამომავლო განწყობა, თუ იქნება სხვა ხელშემწყობი გარემოებებიც. ეს დამოკიდებულება მნიშვნელოვანი ფაქტორია სათანადო რესურსების მქონე ორგანიზაციებისათვის მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური გარემოს გაჯანსაღებაზე ზრუნვისათვის.

- ეკონომიკური სურათის სიმძიმე

კითხვარით ინტერვიუერებს მიეწოდათ პრობლემური ჯგუფები გამსხვილებული კატეგორიებით, რომლებიც აქტუალობის მიხედვით ხუთ ბალიან შკალაზე უნდა შეეფასებინათ უმნიშვნელოდან უმნიშვნელოვანესამდე.

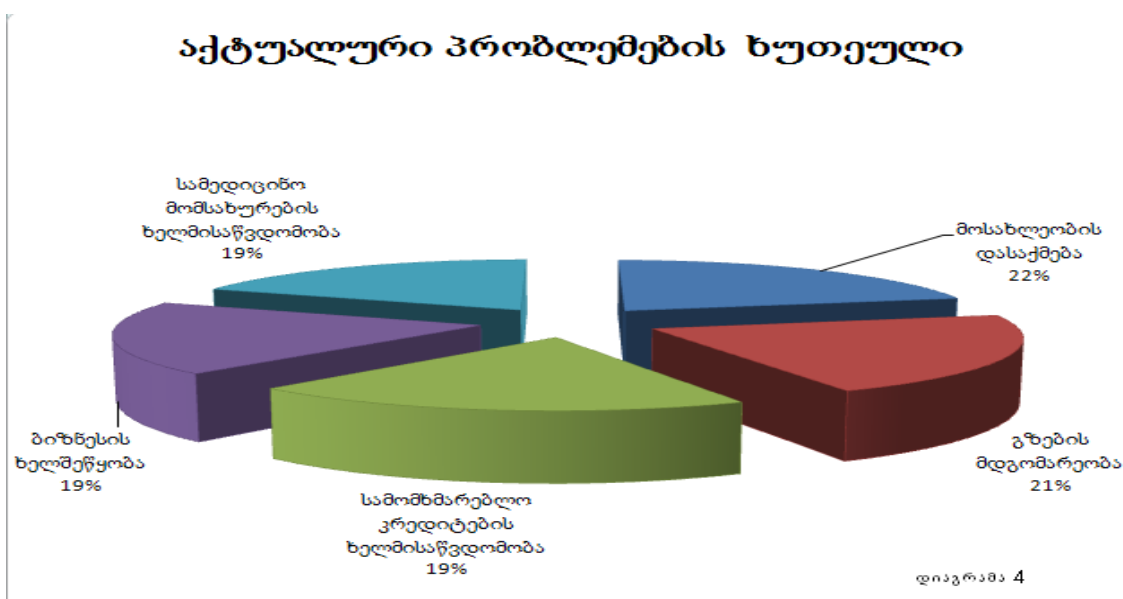
კვლევამ ერთგვარად დაადასტურა ინტუიციური მოლოდინი საზოგადოებისათვის ყველაზე მძიმე გარემოებების გამოკვეთისას (დიაგრამა 16.5).

რესპონდენტებმა ყველაზე აქტუალურ პრობლემებად დასაქმება (22%), გზების მდგომარეობა (21%), სამომხმარებლო კრედიტების ხელმისაწვდომობა (19%), ბიზნესის ხელშეწყობა (19%) და სამედიცინო მომსახურების ხელმისაწვდომობა (19%) მიიჩნიეს.

გამოკითხულთა 39% დასაქმებულად მიიჩნევს თავს და აბსოლუტურად ყველა მათგანმა უმაღლესი ბალით შეაფასა დასაქმების საკითხი, როგორც პრობლემა.

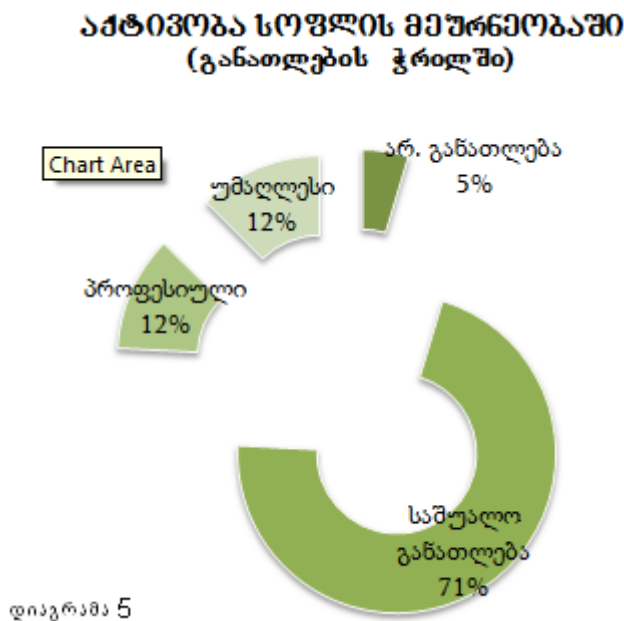
გამოკითხულთა 37% უმუშევარია, მაგრამ მათი 80% აქტიურობს სოფლის მეურნეობაში. თუმცა რესპონდენტთა მხოლოდ 4 % მიიჩნევს, რომ მისი აქტიურობა სოფლის მეურნეობაში შეესაბამება მისი რეალიზაციის პოტენციალს თავს დასაქმებულად მიიჩნევს. მათგან 16,4 % უმაღლესი განათლების მქონეა.

დიაგრამა 16.5.

მათ შორის, ვინც საქმიანობს სოფლის მეურნეობაში და თავს მიიჩნევს უმუშევრად შეინიშნება გარკვეული ტენდენცია განათლების დონის მიხედვითაც (დიაგრამა 16.6).

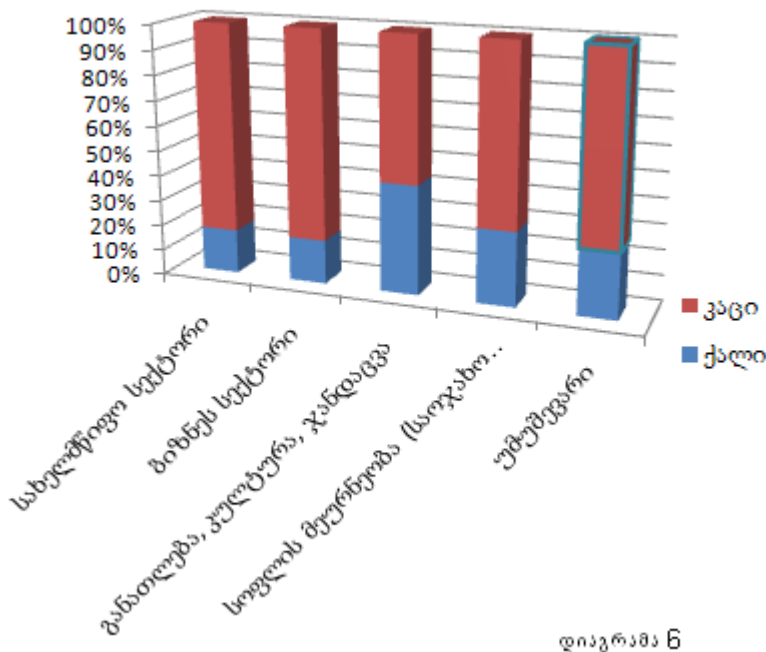
დიაგრამა №16.6.

როგორც დიაგრამიდან ჩანს ამ კატეგორიაში, ძირითადად, საშუალო განათლების მქონე ადამიანები ჭარბობენ. ბიზნესის სფეროში დასაქმებულთა 0.7%, სახელმწიფო სექტორში მომუშავეების 2% და განათლების, კულტურისა და ჯანდაცვის სფეროში მოღვაწეთა 4,1% პარალელურად სოფლის მეურნეობითაა დაკავებული. სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული ქალების წილი მკვეთრად დაბალია და ის ორჯერ ჩამოუვარდება მამაკაცთა ხვედრით წილს ზოგადად დასაქმების

სტრუქტურაში (დიაგრამა № 16.7).

დიაგრამა 16.7. დასაქმების სფეროში არსებული გენდერული ბალანსი

შედარებით გათანაბრებულია მათი როლი ბიზნეს სექტორში, თუმცა შერჩეულ ერთობლიობაში აღნიშნული სექტორი შედარებით მცირე – 8 %-იანი წილითაა წარმოდგენილი. განათლების, ჯანდაცვისა და კულტურის სექტორში კი ქალთა საერთო წილის ჩამორჩენა, ზოგადად, გენდერული დისბალანსითაა განპირობებული. ხულოს მუნიციპალიტეტში სოფლის მეურნეობის მიღმა პრაქტიკულად სწორედ აღნიშნული სეგმენტი ხასიათდება ქალის შრომის

ყველაზე მაღალი მონაწილეობით, რაც სავსებით მოსალოდნელიც იყო, თუ გავითვალისწინებთ მენტალური გააზრებით ე.წ. „ქალური პროფესიების“ არსებითად ამ სექტორში კონცენტრაციის ხარისხს.

- პრობლემების სიმწვავე და სიღრმე

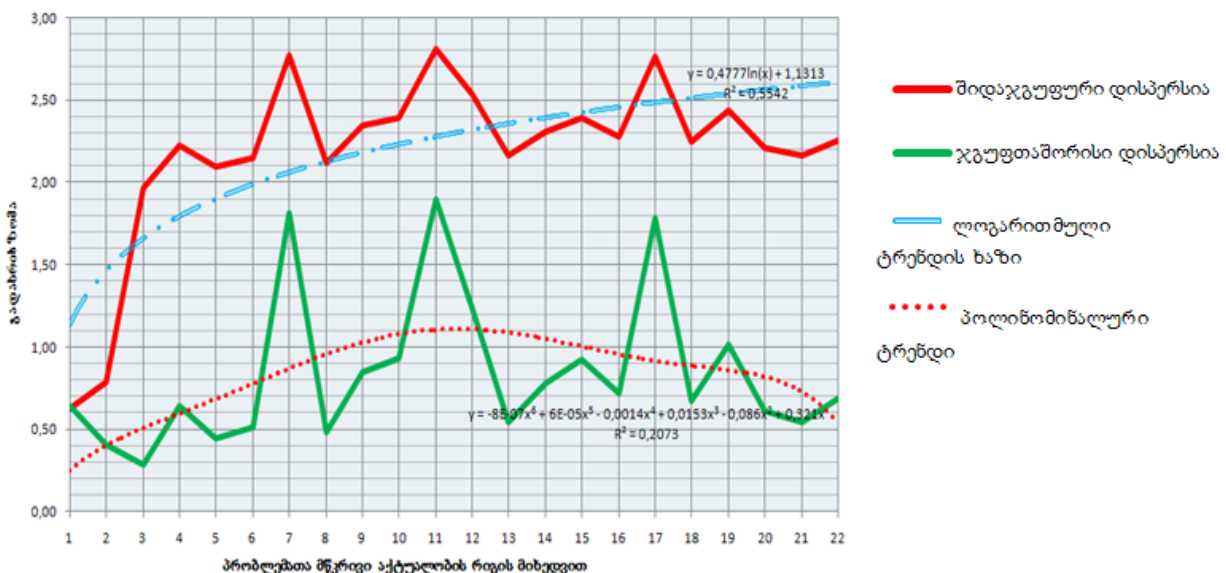
მონაცემთა რაოდენობრივი დამუშავებისას მოხდა შედარებით მაღალი რისკების მატარებელი პრობლემების გამოყოფა დისპერსიული ანალიზით. აღმოჩნდა, რომ მოსახლეობა განსაკუთრებით მაღალ მგრძობელობას იჩენს რამდენიმე პრობლემის მიმართ. ესენია: სამომხმარებლო კრედიტების მიღების პრობლემა, სოფლის მეურნეობის შხამ-ქიმიკატებით უზრუნველყოფის საკითხები და ზოგად საგანმანათლებლო დაწესებულებების მდგომარეობა.

მაღალ რისკ-ჯგუფში ტრანსპორტით უზრუნველყოფასთან და წყლისა და კანალიზაციის სისტემის მოუწესრიგებლობასთან ერთად განთავსდა ტურიზმის სექტორიც.

გაცილებით ნაკლებ აქტუალურ პრობლემებად რესპონდენტებმა სპეციალისტების პროფესიული გადამზადება, სოფლის მეურნეობის დამხმარე დარგების კულტურულ-საგანმანათლებლო და გასართობი ობიექტების არარსებობა გამოყვეს (დიაგრამა 16.8).

კვლევის ფარგლებში რესპონდენტებს უნდა განესაზღვრათ, თუ როგორია მათ მიერვე პრიორიტეტად დასმული პრობლემების გადაჭრის გზების მათეული ხედვა. რესპონდენტების მნიშვნელოვანი ნაწილი მხოლოდ პრობლემების რანჟირებით შემოიფარგლა და გამოსავალზე მსჯელობისაგან თავი შეიკავა (59%).

დიაგრამა 16.8. პრობლემათა მწკრივი აქტუალობის რიგის მიხედვით

დანარჩენი 41 % კი ხარისხობრივად (რეაქციის ადეკვატურობის მიხედვით) გაიფილტრა. აღმოჩნდა რომ რესპონდენტთა ერთმა ნაწილმა გამოსავლის სახით პრობლემათა ხელახალი (ხშირ შემთხვევაში შეკუმშული) ნუსხა დადო (16%). თვისობრივი ინტერპრეტაციების

მიხედვით საამისოდ რესპონდენტები ორი ფსიქო-სოციალური ტიპისა და მდგომარეობის მიხედვით დაჯგუფდნენ:

- რესპონდენტები, რომლებიც არ მიიჩნევენ გამოსავალზე ფიქრს საკუთარ პრეროგატივად (ეს მხოლოდ ხელისუფლების მოვალეობად აქვთ გააზრებული);
- რესპონდენტები, რომლებიც ვერ გაერკვნენ ანკეტის კონსტრუქციაში (შინაარსობრივ და/ან სტრუქტურულში).

სოციოლოგები ხელისუფლებისადმი (ამ კონკრეტულ სიტუაციაში) აზრობრივი პროცესის მსგავს გადაბარებას დაბალი მოქალაქეობრივი ჩართულობით ხსნიან. თანაც ამ კონტექსტში თავისი არაპირდაპირი წვლილი მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობის გაუცნობიერებლობის პროცესსაც უდევს.

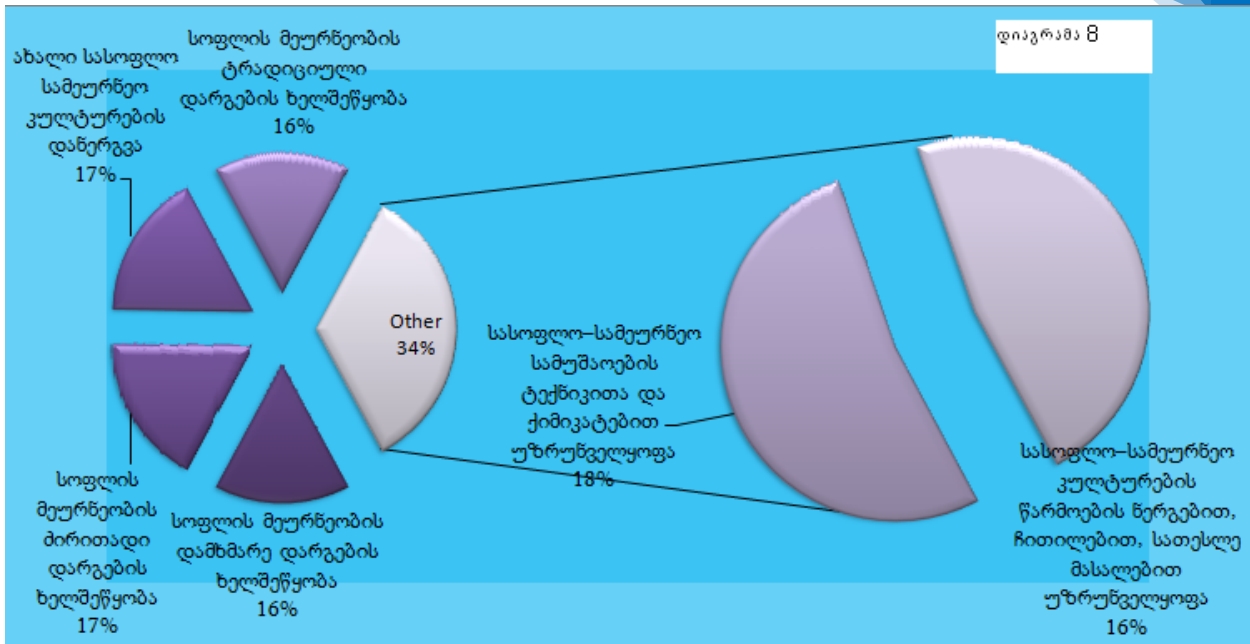
გამოკითხულთა მცირე ნაწილმა (8%) შესთავაზა ინტერვიუერებს საკუთარი სოციალურ-ეკონომიკური (ზოგჯერ პოლიტიკური), საინტერესო და განსხვავებული მიდგომები განყენებულად და აღნიშნულ მსჯელობებს დასმულ პრობლემებთან პირდაპირი კავშირი არ ჰქონია.

გამოკითხულთა ის ნაწილი, რომლებიც იყვნენ ადეკვატურნი კითხვარის პირობებისადმი (17%), ძირითადად ფოკუსირებულნი არიან სოფლის მეურნეობისა (62%) და ტურიზმის სექტორის განვითარებაზე (16%). სოციალურ ფაქტორებზე აქცენტირებს რესპონდენტთა მნიშვნელოვანი რაოდენობა (22%).

- სოფლის მეურნეობა

გამომდინარე მუნიციპალიტეტის გეოგრაფიული და ტრადიციული ეკონომიკური ასპექტებიდან სოფლის მეურნეობა კითხვარში ყველაზე ინფორმაციული და გაშლილი სახით იყო წარმოდგენილი (დიაგრამა # 16.9).

დიაგრამა 16.9. სოფლის მეურნეობაზე ორიენტირებულ პრობლემათა ჯგუფები

თვისობრივმა კვლევამ აჩვენა, რომ მუნიციპალიტეტში არსებობს მნიშვნელოვანი საზოგადოებრივი მზაობა სოფლის მეურნეობაში ხელშესახები ცვლილებებისა და გადახალისებისათვის.

მოთხოვნა ახალ სასოფლო – სამეურნეო კულტურებზე (17%) ძირითადად ყაზალნიყური ვარდით (4%), თხილით (3%), სიმინდის ახალი ჯიშებითაა (2%) შევსებული. მეტწილად კი ემყარება ახალი, უფრო შემოსავლიანი კულტურების დანერგვის ზოგად მოთხოვნას (84%).

სამეურნეო პროცესების ორგანიზებას ხელს უშლის შხამ – ქიმიკატებით უზრუნველყოფაში არსებული შეფერხებები (18%). მიზეზი შხამ-ქიმიკატების ბაზარზე დაგვიანებულ მიწოდებასთან ერთად მათი მაღალი ფასები და არადაამაკმაყოფილებელი ხარისხია. ეს უკანასკნელი ზოგიერთის (0,4%) გამოცდილებით მოხმარებისათვის აბსოლუტურად უვარგისს გულისხმობს.

სასოფლო-სამეურნეო პროცესების გაფართოებას ხელს უშლის სათესლე/საჩითილე/სანერგე ბაზის არარსებობაც (16%). რესპონდენტთა აზრით, თემის (2%) ან მუნიციპალიტეტის (3%) ტერიტორიაზე აუცილებელია ამ ტიპის მცირე მეურნეობის არსებობა შიდა მუნიციპალური მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად.

მოსახლეობისათვის ერთ-ერთ ყველაზე აქტუალურ პრობლემას ხილ-ბოსტნეულის გასაღება წარმოადგენს. ტრანსპორტირება ბაზრებამდე, სადაც ამ პროდუქციის რეალიზება შესაძლებელი, მაღალ მატერიალურ დანახარჯებთანაა დაკავშირებული. სირთულეს ქმნის სათანადო ტრანსპორტის დაბალი ხელმისაწვდომობა და ცუდი შიდა სასოფლო გზები. მოსახლეობა გამოსავალს ადგილობრივი მიმღებ/გადამამუშავებელი საწარმოების შექმნაში ხედავს.

გარდა ამისა, დაფიქსირდა მაღალი მოთხოვნა შიდასათემო ან შიდა მუნიციპალური საკვირაო ბაზრობების მოწყობაზე.

სოციალური კვლევის თვისობრივ ასპექტში ანალიზი მნიშვნელოვანწილად განისაზღვრა მათ მიერვე მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური საკითხების ირგვლივ ჩამოყალიბებული პასუხებით.

სათანადო ფინანსური რესურსების არ ქონა, კრედიტების მიღების სირთულე მუნიციპალიტეტის ეკონომიკური სურათის ერთერთი წამყვანი ლაიტმოტივია.

აქვე უნდა აღინიშნოს თვისობრივი კვლევის მონაცემების მიხედვით გამოკვეთილი ერთი ტენდენცია. რესპონდენტები, რომლებიც აცნობიერებენ საკუთარ პასუხისმგებლობას საზოგადოების წინაშე, ამასთანავე არსებითად მიიჩნევენ სწორი თანაფარდობის დაცვას კერძო ინტერესებსა და საზოგადოებრივად სასიკეთო საქმიანობას შორის.

თვისობრივმა კვლევამ გამოავლინა ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებისადმი მოსახლეობის აქტიური ყურადღება. ამ თემის აქტუალობა უმნიშვნელოვანესად რესპონდენტთა 21%-მა შეაფასა. სოციალური გარემოს გაჯანსაღების მიზნის რეალიზაციის კვალად სასკოლო განათლების როლის ზრდისათვის ამ ინსტიტუტის სათანადოდ მომზადება რესპონდენტებმა (50%) ერთერთ პრიორიტეტულ გამოსავლად მიიჩნიეს.

სოციალურ-ეკონომიკური სირთულეების დაძლევის საშუალებად მაღალი სიხშირით სახელდება მუნიციპალიტეტის, თემის, სოფლის ხელმძღვანელების ინტენსიური კონტაქტი მოსახლეობასთან.

თვისობრივად ეკონომიკური გარემოს გაჯანსაღებისათვის მიმართულ ღონისძიებათა სიბრტყეზე მაღალი სიხშირით განთავსდა სოციალური სამართლიანობის საკითხი.

ზოგადად მუნიციპალიტეტის მენეჯმენტის თანმიმდევრულობა რესპონდენტების ეკონომიკური აქტივობის ერთერთ სტიმულის მიმცემად გამოიკვეთა.

რესპონდენტთა დიდი ნაწილი (35%) კვალიფიციური კადრების სიმცირეზე ამხვილებს ყურადღებას, როგორც სახელმწიფო, ასევე კერძო სექტორში. თანაც კვალიფიკაცია არ არის ერთადერთი პრობლემა რის გამოც საკადრო პოლიტიკის გამართვა იქნა შემოთავაზებული. სამსახურეობრივი გულგრილობა (14%) რესპონდენტებმა დასაძლევ პრობლემებს შორის ერთ-ერთ პრიორიტეტად დაასახელეს.

პროფესიონალიზმთან ერთად მოსახლეობისათვის საჯარო მოსამსახურეების გულგრილობაც საგულისხმო დისკომფორტის შემცველია. თუმცა საზოგადოებრივი აზრი არცთუ დაბალი სიხშირით შეჯერდა კადრების მიმართ ნოვაციური და მეტი შემოქმედებითი ენთუზიაზმის მოთხოვნაზე. რაც თავისი არსით სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების რთული პროგრესული პროცესის ნიშან-თვისებათა მატარებელი ქცევაა. როცა საზოგადოების საკმაოდ მამტაბური მახასიათებელი ხდება მომსახურების მიღება პროფესიონალიზმში ინოვაციური ელემენტების ჩართვით, უკვე არსებობს (თუნდაც ჩანასახოვან მდგომარეობაში) პოზიტივი, რომელიც შრომის ბაზარს ახალი მოთხოვნების წაყენებით ახლებურად აწესრიგებს.

კვლევამ აჩვენა ბუნებრივი სიმდიდრეების ათვისების მზარდი მოთხოვნა. საყურადღებოა ისიც, რომ მოსახლეობა ბუნებრივი რესურსების მხოლოდ ნედლეულად გამოყენებით სარგებლის მიღებაზე არაა ორიენტირებული.

რესპონდენტთა საკმაოდ მცირე ნაწილის (17%) მიერ შემოთავაზებული ხედვა მოიცავდა კონკრეტულ სოციალურ-ეკონომიკურ საქმიანობებს.

გამოკითხულთა ხედვით მუნიციპალური სამსახურების სამტაქტო მოცულობა ხელოვნურადაა გაზრდილი.

გამოკითხული მოსახლეობის ერთ-ერთი დაკვეთა მუნიციპალიტეტის მხრიდან საფინანსო ინსტიტუტებთან საგარანტიო შუამავლობაცაა. ასეთი მოთხოვნა გამოწვეულია სესხის დამტკიცების პროცედურის სირთულით.

- ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე, სოციალური პრობლემების მოგვარებასა და გარემოს დაცვაზე პასუხისმგებელი ინსტიტუტები

სოციალური პასუხისმგებლობის ძირითად ნაწილს რესპონდენტთა 80% ხელისუფლებას აკისრებს, 10% კი ბიზნესს. საზოგადოების ერთი ნაწილისათვის ეს საკითხი საინტერესო უკვე აღარაა ჩამოყალიბებული ინდიფერენტულობის გამო (6%). სოციალური პრობლემების მოგვარებაზე პასუხისმგებლობა რესპონდენტთა 4%-მა რელიგიურ ინსტიტუტებს დააკისრა. გამოკითხულ რესპონდენტთა შორის ამ ინსტიტუტის მიმართ უნდობლობის ნულოვანი პროცენტი დაფიქსირდა.

- სოციალურ-ეკონომიკური პარტნიორობის ხელისშემწყობი და ხელისშემშლელი ფაქტორები

ხელისშემშლელი ფაქტორები: სოციალური და ეკონომიკური პარტნიორობის განვითარების ხელისშემშლელი ფაქტორები, რომლებიც რესპონდენტებმა დაასახელეს, თანხმობაშია ზემოთ განხილულ მონაცემებთან. კერძოდ:

საზოგადოებაში ერთ-ერთ მთავარ დისკომფორტად ნდობის დეფიციტი იკვეთება. ეს დეფიციტი მიმართულია, როგორც სახელმწიფო და ადმინისტრაციული სტრუქტურებისადმი, ასევე საგანმანათლებლო, კომერციულ და საბანკო სექტორისადმი.

ამ პრობლემების გადაჭრის საშუალებად და სოციალურ-ეკონომიკური პარტნიორობის განვითარების ერთ-ერთ ძირითად ხელშემწყობ პირობად დასახელდა სანდო შუამავლის, ანუ სხვადასხვა საზოგადოებრივი რგოლისა თუ ორგანიზაციების საზოგადოებრივად სასიკეთო საქმიანობის მაკოორდინირებელი ორგანოს არსებობა, რომელიც სათავეში ჩაუდგება სოციალური თუ ეკონომიკური პარტნიორობის ნებისმიერ ინიციატივას და განახორციელებს ეფექტურ მართვას. გამოკითხულთა აზრით, ამგვარი უწყება უნდა აგროვებდეს სათანადო ინფორმაციას, სწორად განსაზღვრავდეს ქვეყნისათვის სტრატეგიულ მიმართულებებს და პრიორიტეტებს. ამასთანავე, მაკოორდინირებელი ორგანო ყველა მხარის ნდობით უნდა იყოს აღჭურვილი, რათა მოსახლეობას ჰქონდეს გარანტია, რომ მათ ხელთ არსებული პირდაპირი თუ არაპირდაპირი რესურსები მიზნობრივად დაიხარჯება.

სამომხმარებლო კრედიტები ერთ-ერთ ყველაზე მოთხოვნად საქონლად დასახელდა. ამ ფონზე ფინანსური ინსტიტუტების მიმართ უნდობლობა სოციალურ ფონს, რომელიც საკმაოდ მძიმეა, არასახარბიელო პერსპექტივას უქმნის. აღნიშნული უნდობლობა პოულობს ფსიქოლოგიურ

წინასწარგანწყობაში. უნდობლობას ძირითადად განხორციელებული საჯარიმო სანქციები იწვევს.

- მზაობა სოციალური პასუხისმგებლობის განვითარების მიმართულებით

კვლევის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ეფექტი სწორედ ამ ტენდენციის გამოკვეთა იყო. რესპონდენტთა მზაობა მათივე სოციალური პასუხისმგებლობის ამაღლების მიმართულებით განვითარებაზე 86%-ია. ეს ინდიკატორი მიანიშნებს, რომ სათანადო სოციალური მოტივაციის შემთხვევაში მოქალაქეობრივი აქტივობის დიდი ტემპები მიიღწევა.

- სამომავლო აქტივობების პრიორიტეტული სფეროები

სამომავლო აქტივობისათვის ყველაზე პრიორიტეტულად, სოფლის მეურნეობის შემდეგ, ტურიზმი (33%) დასახელდა.

ხულოში ყველაზე სასურველი სამთო ტურიზმია (45%), ასევე მნიშვნელოვანი პოზიტივი გამოიკვეთა საოჯახო ტურიზმზე (31%). საზოგადოებაში შეინიშნება ბიზნეს სფეროში ჩართვის მზარდი მოთხოვნა (31%).

სამომავლო აქტივობების ერთერთ მძლავრ ფლაგმანად კვლავ სოფლის მეურნეობა რჩება. არსებობს მნიშვნელოვანი მოთხოვნა ნოვაციებზე ამ სფეროში. საკმაოდ დიდია მოთხოვნა ახალი ტექნოლოგიების დანერგვაზე (26%), ასევე საქონლის დისტრიბუციასთან და ზოგადად გასაღებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე.

16.5 ბიზნესმენტა გამოკითხვა

ბიზნესის კვლევა ჩატარდა ხულოს მუნიციპალიტეტში და კვლევის დიზაინი გაითვალა სამიზნე მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მცხოვრებ ბიზნესმენტებზე.

კვლევის მიზანი გახლდათ ბიზნეს სექტორში მოღვაწეთა პოზიციის შეჯერება და შეფასება მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული საკითხების ირგვლივ.

რესპონდენტთა შერჩევის ზომა არ იყო დიდი და იდენტიფიცირებული სია 30 ბიზნესმენტზე გაიწერა. ამ რაოდენობაში მოიაზრებიან მცირე და საშუალო ბიზნესის წარმომადგენლები. მსხვილი ბიზნესი მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე პრაქტიკულად არ არსებობს.

კვლევისას მაქსიმალურად იყო დაცული სექტორული მოცვის პრინციპი. პრაქტიკულად მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მოქმედი ყველა ტიპის ბიზნესი გამოიკითხა.

კვლევის ანალიზი თვისობრივი ხასიათისაა და მონაცემთა მხოლოდ 5-10 პროცენტი დამუშავდა რაოდენობრივად. თვისობრივი ანალიზის მექანიზმი იყო არჩეული იმთავითვე კვლევის დიზაინის შესაქმნელად იმ მოტივით, რომ იდეურ-კონცეპტუალური ფაზულის ჩამოსაყალიბებლად ბიზნესმენტს სიტყვებით აზრის ვარირების მეტი შესაძლებლობა უნდა მისცემოდა ვიდრე ამის განხორციელება რაოდენობრივი პრინციპის დაცვისასაა შესაძლებელი.

- პერსპექტიული დარგები

პრაქტიკულად გამონაკლისის გარეშე აღნიშნული ნიშა სრულად აითვისა ორმა დარგმა - ტურიზმი და სოფლის მეურნეობა. პრიორიტეტი ამ დარგებს შორის თანაბრად გადანაწილდა. სოფლის მეურნეობაში აქცენტი ძირითადად მეცხოველეობაზე გაკეთდა.

სოფლის მეურნეობის განვითარების ხაზის მიმართულებით გამოიყო რამდენიმე სტრატეგიული ამოცანა:

- მცირე მექანიზაციის დანერგვა;
- მაღალ პროდუქტიული ჯიშების შემოტანა და გავრცელება;
- გასაღების ბაზრების ძიება რომელსაც წარმატებულად შეუძლია ეკოლოგიურად სუფთა სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის გატარება.

ტურიზმი ძალიან პოპულარულ სტრატეგიად ესახება გამოკითხული ბიზნესმენების დიდ ნაწილს. ტურიზმის განვითარებისათვის მნიშვნელოვანია მოწესრიგდეს ინფრასტრუქტურა და ევროპულ სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოვიდეს. ერთ-ერთი პრიორიტეტული საგზაო ინფრასტრუქტურის გამართვაა, რომელიც საკმაოდ არასახარბიელო მდგომარეობაში იმყოფება ამ მომენტისათვის.

გამოითქვა მოსაზრება, რომ მთავრობის მხრიდან ჯეროვანი ყურადღება არ ეთმობა ხსენებული დარგების სწორ და მიზანმიმართულ განვითარებას.

ასევე გაამახვილეს რესპონდენტებმა ყურადღება კვების მრეწველობის განვითარების პერსპექტივებზე. ამ მიმართულებით მცირე ზომის გადამამუშავებელი საწარმოების შექმნა იქნა არსებით საჭიროებად გამოყოფილი.

- მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე წარმოებული მოთხოვნადი პროდუქცია

სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის წარმოება, მუნიციპალიტეტისათვის ამ ეტაპზე არსებული რესურსით ყველაზე მიზანშეწონილია. ძირითადი კონკურენტული უპირატესობა რომელიც ამ სფეროში გააჩნია ხულოს მუნიციპალიტეტს - მაღალი ეკოლოგიური სისუფთავეა.

ამავე საქონელზე ადგილობრივი ბაზრის გაფართოებაც მოიაზრება უახლოეს პერსპექტივად. პერსპექტივა ეყრდნობა ტურიზმის განვითარებას, რაც თვისთავად გამოიწვევს საკვებ პროდუქტებზე (და არამხოლოდ) მოთხოვნის გაზრდას.

- არასახარბიელო მდგომარეობაში მყოფი ეკონომიკური დარგები

არასახარბიელო მდგომარეობაში ზოგადად ქვეყნის ეკონომიკა იმყოფება. შესაბამისად, ეკონომიკის ყველა დარგი დგას მნიშვნელოვანი სიძნელების წინაშე და უწევს პასუხის გაცემა სხვადასხვა სირთულის გამოწვევებზე. თუმცა სირთულების აქტუალობა მაინც არის განსხვავებული ცალკეული დარგების მიხედვით იმ როლიდან გამომდინარე, რომელიც აქვს ამა თუ იმ დარგს ზოგადად სახელმწიფოებრივი ეკონომიკური აქცენტებიდან და მოსახლეობის სოციალიზაციის ხარისხისა და შინაარსიდან გამომდინარე.

ინტერესთა მოძრაობა კვლევის მანძილზე, მიუხედავად ტურიზმის მაღალპრიორიტეტულობის აღიარებისა, სოფლის მეურნეობის ფოკუსზე განთავსდა. სოფლის მეურნეობა ყველაზე მძიმე

მდგომარეობაში მყოფ დარგად დასახელდა. შეფერხების ერთერთ მაპროვოცირებელ გარემოებად ტექნიკის დეფიციტი დასახელდა.

მინი გადამამუშავებელი ტექნოლოგიების დანერგვა სოფლის მეურნეობაში მრეწველობის აღორძინებისაკენ გადადგმული ერთერთი ფართო ნაბიჯი იქნებოდა - მიიჩნევს ბიზნესმენტა ერთი ნაწილი.

რძის, ხილის გადამამუშავება წამყვანი პრიორიტეტია ამ შეხედულების დამცველთ შორის.

ხორცის მიმღები პუნქტების წარმოება მნიშვნელოვნად გაზრდის სტიმულებს მეცხოველეობის გაფართოებისაკენ.

მეფუტკრეობის განვითარება ხულოში, როგორც რესპონდენტებმა აღნიშნეს, საკმაოდ მაღალი ეკონომიკური ეფექტის მომცემი იქნებოდა, თუმცა დარგის დაფინანსების მიმართულებით არსებითი პრობლემები დგას. სათანადო სახსრების მოზიდვა სოფლის მეურნეობის დაფინანსების მიმართულებით, საბანკო სექტორის დიდი სიფრთხილის გამო ძნელდება.

- დარგები სადაც გადასვლა ბიზნესს მიმზიდველად მიაჩნიათ

მაღალი ეკონომიკური მიმზიდველობის მქონე დარგებად განსხვავებული სფეროები საერთოდ არ დასახელებულა. თუმცა აზრი გამყარდა ცალკეულ მიმართულებებზე დარგებს შიგნით.

ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარება საინტერესო და იმედისმომცემი ბიზნეს-პერსპექტივა აღმოჩნდა რესპონდენტათვის.

კურორტ ბეშუმს და დანისპარაულში სასტუმრო კომპლექსის მშენებლობა რესპონდენტებს არამარტო ეკონომიკურ, არამედ სასარგებლოდ სოციალურ აქტივობად ესახება.

დასასვენებელი სახლების, იგივე კოტეჯების მშენებლობა სათანადოდ გამართული ინფრასტრუქტურით, ტურისტული პოტენციალის მაღალი ათვისებისაკენ გამავალი უალტერნატივო გზაა. გარდა ამისა აღმოაჩნდათ გამოკითხულ რესპონდენტებს საექსკურსიო ტურ-მარშრუტების შესწავლისა და დაგეგმარების სურვილიც.

- ყველაზე დაცემული ეკონომიკური დარგები მუნიციპალიტეტის სინამდვილეში

კვლევის შედეგები განსაკუთრებულად დაცემულ ეკონომიკურ დარგებთან მიმართებაში არსებითად ცალსახა აღმოჩნდა და აირეკლა პერსპექტიული დარგების ტენდენცია. საუბარია იმაზე, რომ რესპონდენტთა მხრიდან შესამჩნევი გახდა მხოლოდ იმ დარგების წინაშე მდგომი პრობლემები, რომლებსაც უკვე დღევანდელი გადასახედიდან აქვთ განვითარებისათვის კარგი პერსპექტივა.

ერთ-ერთი წამყვანი აზრი ამ კითხვაზე ხელყოფილი საწარმოო ინფრასტრუქტურის აღდგენა-რეგენერაციას ეხებოდა. საწარმოების, ქარხანა-ფაბრიკების მოქმედების ათწლეულოვანი შეჩერება და არსებული მატერიალურ-ტექნიკური რესურსის რღვევა სათანადოდ აისახა რეგიონის ეკონომიკურ პერსპექტივაზე უკვე დღეს დამდგარი რეალობის სახით.

რესპოდენტებმა განსაკუთრებულად გაუსვეს ხაზი სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამამუშავებელი საწარმოების არარსებობას. ამ აზრით ბიზნესის მოთხოვნა მომხმარებელთა გამოკითხვის შედეგებს დადებითად გამოეხმაურა.

სოფლის მეურნეობაში შესაბამისი ტექნოლოგიების უქონლობა და სასუქების სიძვირე სოფლის მეურნეობას მძიმე პირობებში აყენებს და მის კონკურენტუნარიანობას მნიშვნელოვნად აქვეითებს.

ფინანსური აქტივების მისაწვდომობა და ფასი ასევე ეკონომიკური „აქილევსის ქუსლია“. თანაც საბანკო სექტორის დაინტერესება სოფლის მეურნეობით დაბალია, მიდგომა კი - სპეციფიური.

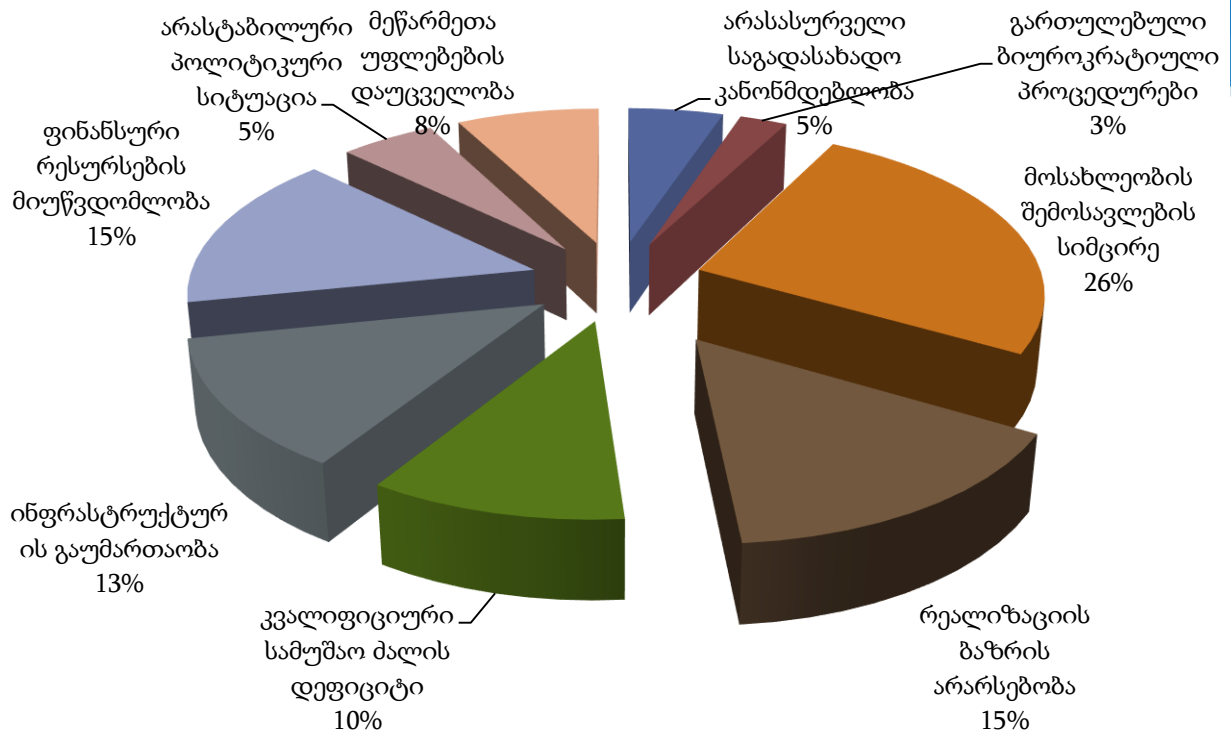
- იმპორტჩანაცვლების პოტენციალი

საიმპორტო საქონლის ჩანაცვლების შესაძლებლობა ამ მომენტისათვის არსებითად მხოლოდ სოფლის მეურნეობის სფეროშია აკუმულირებული. გთავაზობთ სრულ სიას იმპორტშემცვლელი რესურსის მატარებელი პროდუქციისა, რომლებიც რესპოდენტებმა დაასახელეს:

- ხილი;
- ხორცი;
- ხორცპროდუქტები;
- კარტოფილი;
- ბოსტნეული;
- თევზი;
- სოკო;
- სიმინდი;
- რძის პროდუქტები;
- თამბაქო;
- ხილის წვენები.

- ბიზნესის განვითარების მთავარი ხელისშემშლელი ფაქტორები

დიაგრამა 16.10. ხელისშემშლელი ფაქტორების წილობრივი განაწილება

- მოლოდინები და პერსპექტივები

რესპონდენტებმა სამომავლო პერსპექტივის საგნად აუთვისებელი რესურსების გამოყენებაზე მიანიშნეს.

ამ მხრივ აზრთა მნიშვნელოვანი სხვადასხვაობა არ ყოფილა, თუმცა, საინტერესო იყო ის რამდენიმე ერთეული მიმართულება, რომელზეც ბიზნესმენებმა ყურადღება გაამახვილეს:

- ყველაზე ხშირად აუთვისებელი ჰიდრორესურსები და ტყის რესურსები დასახელდა;
- ტყის კორომები განსაკუთრებული ყურადღების საგანი ჯანმრთელობის რეკრეაციისთვის აუცილებლობის ნიშნით გახდა;
- მუნიციპალიტეტი სამკურნალო აბანოების სიმრავლით გამოირჩევა. ამდენად საგულისხმოც იყო აქცენტი ამ მიმართულებით;
- გამოიკვეთა საერთო ოპტიმისტური ემოციური ფონი. რესპონდენტებს ცალსახად პოზიტიური მოლოდინები აღმოაჩნდათ მუნიციპალიტეტის მომავალთან დაკავშირებით. აღნიშნული ფაქტორი ძალიან საინტერესო მახასიათებელია იმ ფონზე, როცა მათ მიერ შეფასებული სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა ნამდვილად არ იყო პოზიტივისტური.
- **კადრების გადამზადების ყველაზე საჭირო მიმართულებები**

კვალიფიციური სამუშაო ძალის დეფიციტი ხულოში, ისევე როგორც მთლიანად ქვეყანაში და განსაკუთრებით მთიან ნაწილში, მწვავედ დგას. ბიზნესმენებმა ისაუბრეს იმ სირთულებებზე რომელთა წინაშეც დგას მათი ბიზნესი და დაკარგულ შესაძლებლობებზე, რომელთა განხორციელებაც ადეკვატური ფინანსური რესურსის არ ქონასთან ერთად მაღალი კვალიფიკაციისა და გამოცდილების მქონე სამუშაო ძალის ნაკლებობაა. უკეთეს შემთხვევაში ამ

ფაქტორის გავლენა შექმნილი ღირებულების ხარისხზე პოულობს ასახვას, თუმცა რიგ სიტუაციებში ეკონომიკურ სტიმულებს ახშობს კიდევ.

გთავაზობთ სრულ სიას იმ პროფესიებისა რომელთა მიმართულებითაც გადამზადების აუცილებელ საჭიროებაზე ისაუბრეს რესპონდენტებმა:

- ექიმები;
- ინჟინრები;
- მშენებლები;
- აგროსპეციალისტები;
- გიდები;
- ტურიზმის მომსახურე სხვა პროფესიები;
- მართვის სპეციალისტები;
- ფიზიკოსები;
- კომპიუტერული ტექნოლოგიების სპეციალისტები;
- უცხო ენის სპეციალისტები.

- მუნიციპალიტეტის მინი-SWOT

რესპონდენტთა გასაშუალოებული პასუხების მიხედვით მუნიციპალიტეტის ძლიერი და სუსტი მხარეები შემდეგნაირად ჩამოყალიბდა.

ძლიერი მხარეები:

- იაფი მუშახელი;
- ქედლებისა და ზანკების სათხილამურო გზები;
- ეკოლოგიურად სუფთა გარემო;
- ტრადიციები;
- საწარმოო რესურსები;
- გეოგრაფიული მდებარეობა;
- ისტორიული ძეგლები.

სუსტი მხარეები:

- ეკონომიკის განვითარების დაბალი დონე;
- ინფრასტრუქტურული დეფექტები;
- მიწის რესურსების სიმწირე;
- კლიმატური არამდგრადობა;
- ინფორმაციული მისაწვდომობის დაბალი დონე და ხარისხი;
- რეალური თვითმმართველობის უქონლობა;
- კვალიფიციური სამუშაო ძალის დეფიციტი.

16.6 თვითმმართველობის ორგანოს სამსახურების და საკრებულოს კომისიების სპეციალისტთა გამოკითხვა

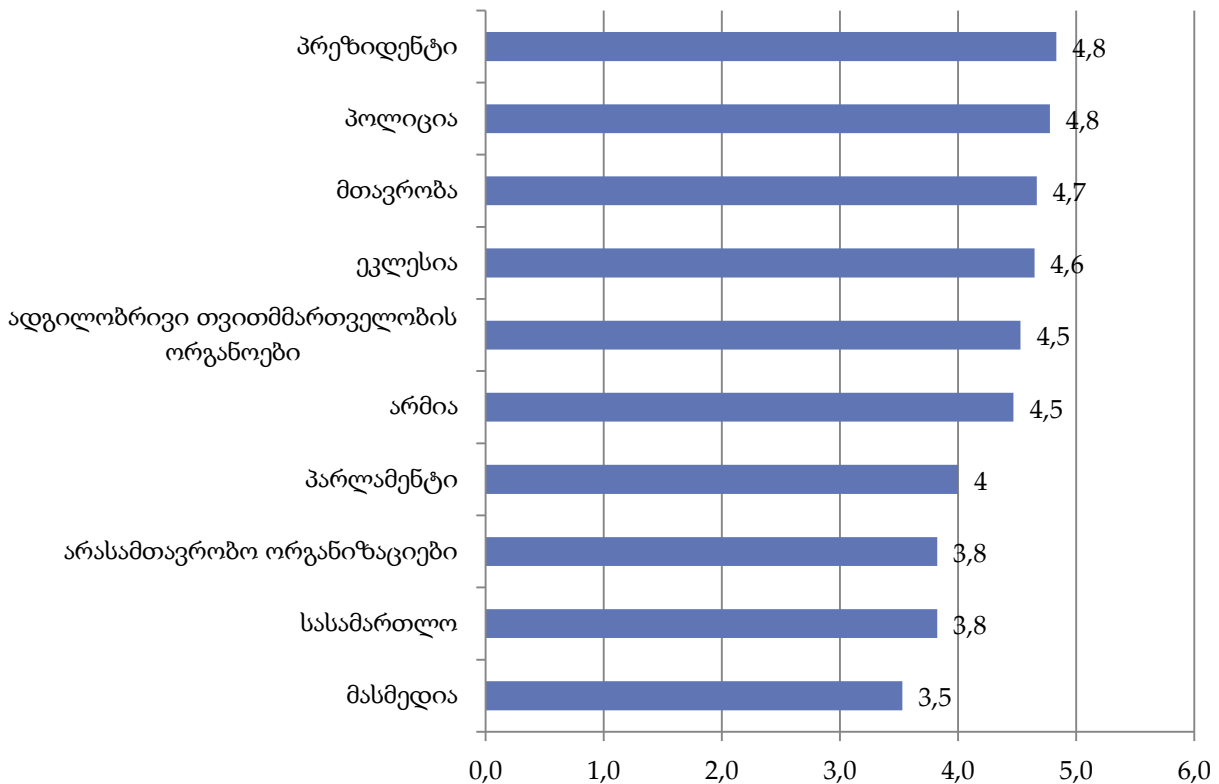
- ნდობა საჯარო ინსტიტუტებისადმი

მოსახლეობისა ნდობის ყველაზე მაღალი მანდატით, სპეციალისტთა აზრით, თანაბრად სარგებლობენ პოლიცია და პრეზიდენტი. ასევე მაღალი ავტორიტეტი აქვს სამთავრობო ფაქტორს. მას მოსდევს ეკლესია და ადგილობრივი თვითმმართველობა.

სპეციალისტთა შეფასებით, ყველაზე დაბალია ნდობა მედიის, სასამართლოსა და არასამთავრობო ორგანიზაციების მიმართ.

დიაგრამა 16.11. სხვადასხვა ინსტიტუტების მიმართ მოსახლეობის ნდობის შეფასება სპეციალისტთა მიერ

მოსახლეობის ნდობა ინსტიტუტებისადმი

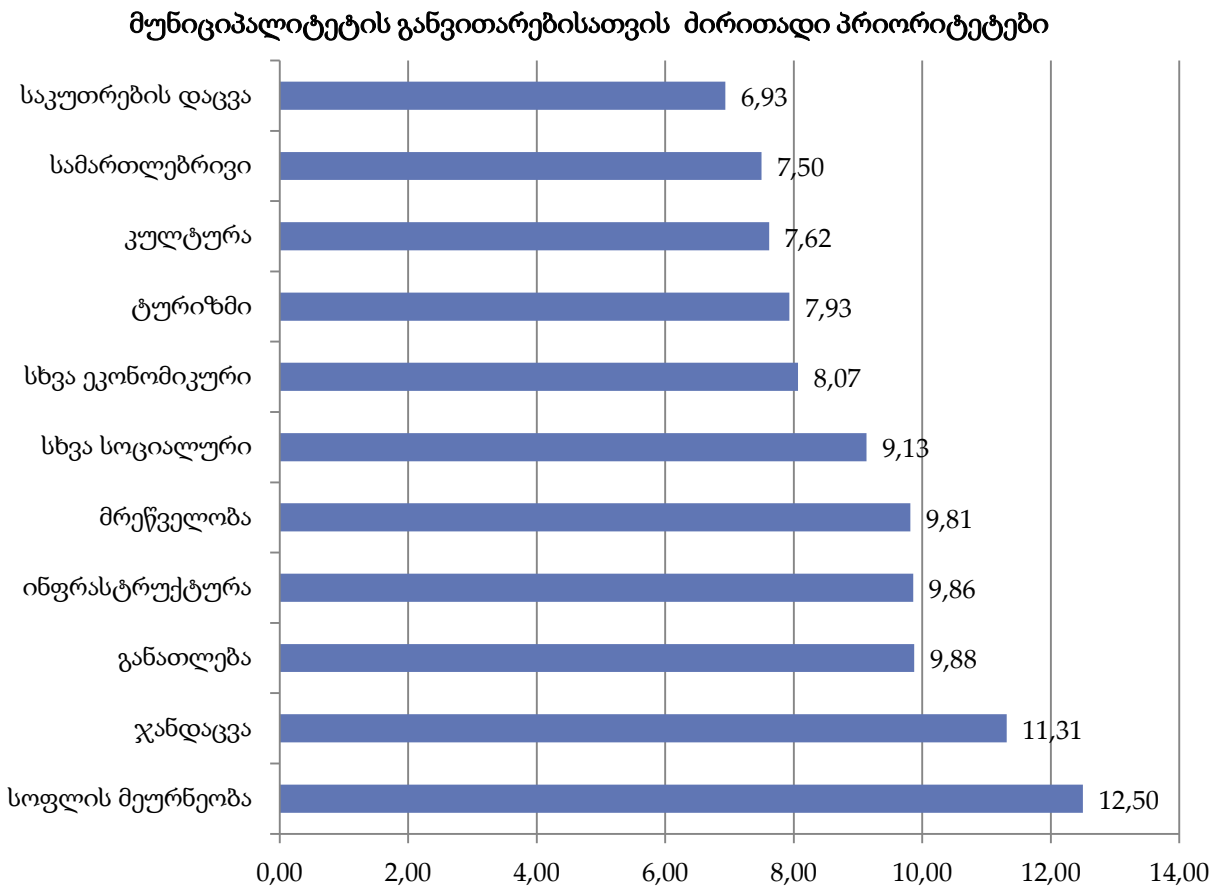
- დარგობრივი პრიორიტეტები

სპეციალისტთა შეხედულებით სოფლის მეურნეობა წამყვან პრიორიტეტად მოიაზრება. თუმცა მის ახლოს მდგომ წამყვან პრიორიტეტად ჯანდაცვის სექტორი გამოიკვეთა, რაც თავის მხრივ გამოძახილია მძიმე სოციალური ფონისა. ამ უკანასკნელს ასევე სოციალური შინაარსის საკითხი განათლების სისტემის სახით მოსდევს. ინფრასტრუქტურა და მრეწველობა, მიუხედავად მათი აქტუალობისა, მაინც მნიშვნელოვნად ჩამორჩა შეფასების თვალსაზრისით.

თვითმმართველობის წარმომადგენლებმა მაღალი რანგის დარგობრივ კატეგორიაში ნაკლებად მოიაზრეს ტურიზმის სექტორი.

ყველაზე დაბალი აღმოჩნდა რესპონდენტთა ლაბილობა სამართლებრივი საკითხების, მ.შ. საკუთრების უფლების დაცვის მიმართ. მკვეთრად დაბალი აღმოჩნდა კულტურის სფეროს აქტუალობაც.

დიაგრამა 16.12. დარგობრივი პრიორიტეტების რანჟირება

- ყველაზე მწვავე შიდა სფეროებრივი პრობლემები

რესპონდენტებს ვთხოვეთ დაესახელებინათ ყველაზე მწვავე პრობლემები, რომლებთანაც სამსახურეობრივი მდგომარეობის გამო უშუალოდ უწევთ ყველაზე ინტენსიურად შეხება. ამასთან უნდა ემსჯელათ მიზეზებზე, რომლებიც პრობლემის პროვოცირებას ახდენს და შეეფასებინათ გავლენის ხარისხიც.

რესპოდენტების მიერ გამოყოფილი საკითხების სრულ სია შემდეგნაირად ჩამოყალიბდა:

პრობლემები	მიზეზები	გავლენის ხარისხი
საქმის წარმოების არაელექტრონული მეთოდოლოგია	მატერიალურ-ტექნიკური პირობები	არარსებითია
სოციალური პრობლემა	ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობა	
პროდუქციის რეალიზაცია	ბაზრის მოუწესრიგებლობა	ძალიან მაღალია

პრობლემები ყველა სფეროშია	მომველებული ინფრასტრუქტურა და ბიუჯეტის სიმცირე	ვერ ხდება ყველა პროგრამებისა და იდეების განხორციელება
მიგრაცია	უყურადღებობა სოფლის მეურნეობისადმი	სოციალური ფონის დამძიმება
მოსახლეობის ინფორმირებულობის დონე	სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების მდგომარეობა და საშუალოდ მძიმე სოციალური ფონი	შედეგად ძნელდება ხელისუფლებისაგან აუცილებელ პროექტებზე ლობირება
სოციალური დაცვის ქვეშ არმყოფთა, ღარიბ მოქალაქეების ჯანმრთელობაზე ზრუნვა	სოციალური დაცვის სააგენტოების პროექტირება	იკარგება ნდობა ამ ადამიანებსა და მუნიციპალიტეტს შორის
ჯანმრთელობის დაცვა	მოსახლეობის გადახდისუუნარიანობა	უარყოფითს
სოფლის მეურნეობა, ინფრასტრუქტურა	ყველა სოფელს აუცილებლად უნდა ყავდეს სახნავ-საკულტივაციო ტრაქტორი გზების საწმენდ ტრაქტორებთან ერთად	უარყოფითს
განათლება, სოფლის მეურნეობა	სოფლის მეურნეობის განვითარება	დაბალი შემოსავლები
კულტურული დაწესებულებების შენობების რეაბილიტაცია, სათანადო ინვენტარით უზრუნველყოფა		
იშვიათად, მაგრამ გვიწევს უნებართვო მშენებლობებთან სამართლებრივი რეაგირება	ძირითადი პრობლემა ეკონომიკური მდგომარეობაა, რომლის გამოც მოსახლეობა თავს არიდებს საჭირო საპროექტო დოკუმენტაციის მოგვარებას	არანაირს, რადგან ჩვენი სამსახური ნებისმიერ ასეთ უკანონოებაზე ახდენს სამართლებრივ რეაგირებას რათა მოექცეს სამართლებრივ ჩარჩოებში სიტუაცია
ფინანსების უკმარობა	ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობა	არ ხერხდება ყველა სასურველი პროექტების რეალიზაცია

ცხრილში მოცემული პრობლემები, მიზეზები და გავლენის ხარისხი ფორმულირებულია რესპოდენტების მიერ.

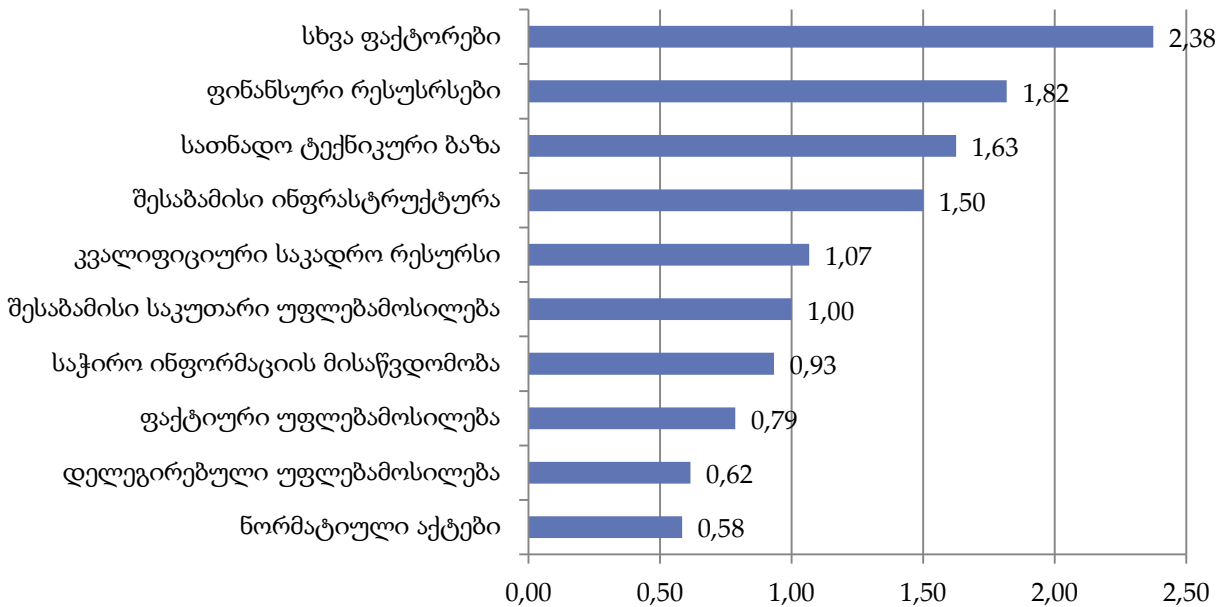
- სამოქმედო გეგმა

სპეციალისტთა 50 %-მა კითხვაზე - გაქვთ თუ არა რაიმე ტიპის სამოქმედო გეგმა მუნიციპალიტეტის პრობლემების დასაძლევად უპასუხა დადებითად, თუმცა არცერთ მათგანს კონკრეტული გეგმა არ დაუსახელებია.

მათ კი ვინც გეგმის არარსებობა აღიარა, მიზეზად გულგრილობა, პოლიტიკური ნების არარსებობა და ფინანსური სახსრების დეფიციტურობა გამოყვეს.

თვითმმართველობის მუშაობის შემაფერხებელი ფაქტორების ზეგავლენის ხარისხი კომპონენტების მიხედვით ათ ბალიან შკალაზე შეაფასეს რესპოდენტებმა, შედეგები იხ. დიაგრამა # 16.13.

დიაგრამა 16.13. თვითმმართველობის წევრთა საქმიანობის თვითშეფასება

ყველაზე წონადი პრობლემების წყების იდენტიფიცირება არ მოხერხდა, რადგან მათ თავი მოიყარეს ბუნდოვანი კატეგორიის ქვეშ - სხვა ფაქტორები. ყველაზე მტკივნეულ რუბიკონად სპეციალისტები ფინანსური რესურსების სიმწირე მოიაზრებენ. საკადრო რესურსის პრობლემაც საკმაოდ წინ იქნა წამოწეული და მე-5 პოზიციაზე განთავსდა.

მწირი გავლენით შემოიფარგლა თვითმმართველობის უფლებამოსილებასთან დაკავშირებული საკითხები.

- უახლოესი პერსპექტივები

სპეციალისტებმა უახლოესი პერსპექტივის საგნად, პირველ რიგში საკადრო რესურსის გაუმჯობესება მიიჩნიეს. ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება ასევე დაასახელეს ახლო მომავლის მსჯელობის საგნად. საკმაოდ მაღალი იყო მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის საკითხის მოწესრიგების მაღალი ალბათობით გამზიარებელთა წილიც.

შედარებით ფრთხილი იყვნენ ფინანსური რესურსების უახლოეს მომავალში გაუმჯობესების მოლოდინებთან თუმცა მაინც საკმაოდ აქტიური აღმოჩნდა ეს პოზიცია.

უფლებამოსილების და ნორმატიული აქტების მოწესრიგების საკითხი ახლო მომავალში გადასაჭრელი პრობლემების რიგს მიუერთდა მაგრამ მისდამი ინტერესი რესპონდენტთა ძალიან მცირე ნაწილმა გამოხატა.

- ყველაზე საჭირო პერსპექტივა

ამ ნაწილში პრაქტიკულად გამეორდა შეხედულებები რომლებიც უახლოესი პერსპექტივის საგნად გამოყვეს სპეციალისტებმა. მსგავსი თანხვედრა სავარაუდოდ მიანიშნებს სპეციალისტების მხრიდან პერსპექტივებისა და საჭიროებების ურთიერთ შეთანწყობის მცდელობას, რაც სავსებით ეფექტიანი შესაძლოა აღმოჩნდეს შედეგის თვალსაზრისით, მით უფრო თუ ეს სიმბიოზი სწორად შედგება.

ინფრასტრუქტურის განვითარება არამარტო ახლო მომავლის ზრუნვის საგნად, არამედ ყველაზე მწვავე პრობლემადაც იქნა გააზრებული. რესპონდენტთა 60%-მა აღნიშნა, რომ აქვს საკუთარი განსხვავებული ხედვა მუნიციპალიტეტის განვითარების შესახებ. მხოლოდ რამდენიმე მათგანი დაკონკრეტდა ხედვის არსზე:

- ყველა საკითხის გადაჭრისას გამგეობა და საკრებულო უნდა მოქმედებდნენ შეთანხმებულად
 - საჭიროა კადრების გადამზადების, ტრენინგებისა და სემინარების ორგანიზება როგორც ხელისუფლების, ისე საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ
 - საკრებულოს წევრების მეტი ჩართულობა მუნიციპალიტეტის საქმიანობაში.
- **სამსახურების ეფექტიანობის თვითშეფასება**

საკუთარი სამსახურის მიერ შესრულებული სამუშაოს ეფექტიანობა ათ ბალიანი სისტემიდან საშუალოდ 8,26 ბალით შეაფასეს სპეციალისტებმა.

სრული ეფექტიანობის ვერ მიღწევის მიზეზებად სხვადასხვა ფაქტორი იქნა დასახელებული:

• მოსახლეობასთან შეხვედრების უკმარისობა, რაც გამოწვეულია ტრანსპორტისა და თანხების უკმარისობით, თუმცა წარმოადგენს აუცილებლობას
• შეფერხებები არ გვაქვს
• ტექნიკისა და ტექნოლოგიების უქონლობა
• ზოგადად გარდამავალი ქვეყნისათვის დამახასიათებელი პრობლემები
• არაკომპაქტური დასახლების გამო მოსახლეობასთან ხშირი შეხვედრა და ბუნებრივი გარემო პირობები
• კვალიფიციური საკადრო რესურსები
• კონკრეტული არაფერი
• კადრების კვალიფიციურობა

- საკითხები, რომლებზეც სასურველია ხელისუფლების მიერ აქცენტების გამახვილება

• ხეხილის გადამამუშავება, ხორცის წარმოება, გარეული ტყის მოცვის წარმოება
• ხილის გადამამუშავებელი საამქროების უქონლობა
• ბუნებრივი წიაღისეული, რომელსაც ჭირდება კარგი მენეჯმენტი-მვირფასი სამშენებლო ქვები, მინერალური წყლები და სამკურნალო მცენარეები
• მინერალური წყლების ჩამოსხმა-რეალიზაცია
• მცირე მეწარმეებისათვის გრძელვადიანი კრედიტების გაცემა, სოფლის მიწებსა და ნაგებობებს ბანკები უზრუნველყოფაში არ იღებენ
• თამბაქოსა და ხილის გადამამუშავებელი ქარხანა
• სოფლის მეურნეობის დარგები

- ხაზელაშვილების ქვის საბადო, ბრილის თიხის საბადო, მინერალური წყლები

რესპონდენტთა 35%-მა, საკუთარი ინფორმირებულობის ხარისხი საკითხებზე, რომლებზე დააფიქსირა საკუთარი პოზიცია, შეაფასა უმაღლესი მაჩვენებლით და მიუთითა, რომ თავს სრულიად ინფორმირებულად თვლის. 40%-მა საკუთარი თავი მეტ-ნაკლებად ინფორმირებულად მიიჩნია. 25 %-მა თავი შეიკავა საკუთარი კომპეტენციის შეფასებისაგან.

- მუნიციპალიტეტის თვითმმართველობის ორგანოთა სპეციალისტების მიერ იდენტიფიცირებული მუნიციპალიტეტის ძლიერი და სუსტი მხარეები

ძლიერი მხარეები	სუსტი მხარეები
• დამოუკიდებლობა; • მოსახლეობის ნდობა; • მოსახლეობის მაღალი ჩართულობა • სტრუქტურული სიახლოვე თემის და სოფლის რწმუნებულებთან, ხალხთან ახლო ურთიერთობა; • საზოგადოებასთან კომუნიკირებული მუშაობა; • ბუნებრივი რესურსები • მინერალური წყლები; • ბუნება • კვალიფიციური საკადრო რესურსები; • საკითხების გადაწყვეტაში ხალხის მასების ჩართულობა.	• ადგილობრივი შემოსავლების ნაკლებობა; • სატყეოს საქმეებში ჩარევის უფლების არქონა ; • სოციალური სააგენტოს საქმიანობაში ჩარევის უფლების არქონა; • არასახარბიელო საინვესტიციო ფონი; • მწირი ნიადაგი; • დამოკიდებულება სოფლის მეურნეობის დარგებისადმი; • მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა.
შესაძლებლობები	საფრთხეები
• თანამშრომელთა გადამზადება; • ეკოტურიზმის განვითარება; • კვალიფიციური კადრების მოზიდვა.	• სტიქიის შედეგად დაზარალება; • არამდგრადი კლიმატი.

17. მუნიციპალიტეტის ძლიერი და სუსტი მხარეების ანალიზი (SWOT)

ფაქტორები	ფაქტორის გავლენა მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე	
	პოზიტიური (ძლიერი მხარეები)	ნეგატიური (სუსტი მხარეები)
1	2	3
1. ცხოვრების დონე		
1.1 მატერიალური უზრუნველყოფის დონე		
მოსახლეობის შემოსავლები	მოსახლეობის შემოსავლების მიხედვით შესამჩნევია მზარდი დინამიკა, რაც ასახვას პოულობს საყოფაცხოვრებო პირობების ცვლილებაში; საშუალო თვიური შემოსავალი სულზე 50-დან 70 ლარამდეა ნაღდი ფულის სახით. შემოსავლების ზრდა ძირითადად სახელფასო შემოსავლების ზრდის ხარჯზე მიმდინარეობს	შემოსავლების ზრდის ტემპი ჩამორჩება ინფლაციისა და ფასთა ზრდის მაჩვენებელს.
საცხოვრებელი მინიმუმი	სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფი მოსახლეობა სრულად იღებს ფინანსურ დახმარებას ცენტრალური ბიუჯეტიდან სოციალური მომსახურების სააგენტოს მეშვეობით.	სიღარიბის ზღვართან მყოფი მოსახლეობის მდგომარეობა ასევე არაა დამაკმაყოფილებელია.
მოსახლეობის განაწილება შემოსავლების მიხედვით	შემოსავლების გადანაწილების მაჩვენებელში არ შეიმჩნევა მკვეთრი უთანაბრობა, თუმცა საერთო დონე დაბალია.	სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ ცხოვრობს მოსახლეობის 55 %;
1.2 საცხოვრებელი, კომუნალური და კულტურული დონე		
საცხოვრებელი ფართებით უზრუნველყოფა	საცხოვრებელი ფართებით მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა უზრუნველყოფილია	კერძო საკუთრებაში მყოფი ფართების არსებითი ნაწილი საჭიროებს გამართვას და კეთილმოწყობას.
მოსახლეობის უზრუნველყოფა კომუნალური მომსახურების და საყოფაცხოვრებო მომსახურების პირობებით	მოსახლეობა მთლიანადაა უზრუნველყოფილი ელექტროენერგიით და სასმელი წყლით; გამონაკლისია იალაღების ზონა და რამოდენიმე სოფელი სადაც მოშლილია წყალმომარაგების	სოციალური მომსახურების ობიექტებით მხოლოდ დაბის და მისი მიმდებარე ტერიტორიაა უზრუნველყოფილი;

	სიტემა.	
მოსახლეობის უზრუნველყოფა კულტურისა და ხელოვნების ობიექტებით	მუნიციპალიტეტში მოქმედებს თეატრი, ფუნქციონირებს 3 მუზეუმი, კულტურის ცენტრი, 10 სასოფლო კლუბი და 8 კულტურის სახლი, სკოლასთან მოქმედებს ინტეგრირებული ბიბლიოთეკები და კულტურის ცენტრთან არსებული საჯარო და საბავშვო ბიბლიოთეკები. თემებში არსებობს საოჯახო ანსამბლები და ფოლკლორული კოლექტივები.	სასოფლო კლუბები და კულტურის სახლები ძირითადად რემონტს საჭიროებენ. ასევე თანამედროვე ინვენტარით და მუსიკალური ინსტრუმენტებით აღჭურვას.
1.3 სოციალური უზრუნველყოფის დონე		
პენსიებით უზრუნველყოფის მაჩვენებელი	შესაბამისი ასაკის მოსახლეობა სრულად არის უზრუნველყოფილი პენსიებით.	საპენსიო თანხა ჩამორჩება საარსებო მინიმუმს დღეისათვის არსებული ფასების გათვალისწინებით.
სოციალური დახმარებებით უზრუნველყოფის მაჩვენებელი	სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფი მოსახლეობა იღებს სოციალური შემწეობას და უზრუნველყოფილია სამედიცინო დაზღვევით. მოსახლეობის 25 % იღებს საარსებო შემწეობას სახელმწიფოსაგან, რომლის მოცულობამაც 2011 წლის ბოლო მონაცემებით თვეში 142 ლარი შეადგინა.	სოციალური დახმარების მოცულობა ჩამორჩება საარსებო მინიმუმს. სამედიცინო პოლისები მიბმულია მუნიციპალურ საავადმყოფოებზე.
1.4 განათლების დონე		
მოსახლეობის განათლების ხარისხი	მოსახლეობის აბსოლუტურ უმრავლესობას მიღებული აქვს საშუალო განათლება. უმაღლესი განათლება კი მოსახლეობის დაახლოებით 15 %-ს გააჩნია.	სპეციალისტთა კვალიფიკაცია არ შეესაბამება თანამედროვე მოთხოვნებს.
1.5 ჯანდაცვა		
შობადობის მაჩვენებელი	შობადობის მაჩვენებელი 2002 წლის აღწერის მიხედვით 19,5 პრომილეა.	
ბავშვთა სიკვდილიანობის მაჩვენებელი	ბავშვთა სიკვდილიანობის მაჩვენებელი დინამიკურად მცირდება ბოლო ათწლეულის განმავლობაში.	
მედიკოსონალით უზრუნველყოფის მაჩვენებლები		
ექიმები	მუნიციპალიტეტში 45 ექიმია დასაქმებული. აქედან 10	საავადმყოფოს არ ჰყავს ყველა პროფილის ექიმი - ნევროპათოლოგი,

	მუნიციპალურ საავადმყოფოში და 7 პოლიკლინიკაში, სოფლის ექიმი 20, 8 სასწრაფო სამედიცინო სამსახურში.	ოკულისტი, ბავშვთა ქირურგი, პედიატრი, ტრავმატოლოგი.
საშუალო სამედიცინო პერსონალი	საშუალო სამედიცინო პერსონალი მუნიციპალიტეტის მასშტაბით ჯამში 159 კაცს აერთიანებს, აქედან 42 მუნიციპალურ საავადმყოფოზე და 67 ადგილობრივ პოლიკლინიკაზე მოდის; 17 სასწრაფო სამედიცინო სამსახურის, 23 კი - სოფლის ექთანია.	
საწოლების რაოდენობა საავადმყოფოებში	ხულოში მიმდინარეობს ახლი, თანამედროვე ტიპის საავადმყოფოს მშენებლობა 35 საწოლზე;	მოქმედ საავადმყოფოში არა აქვთ ლაბორატორია.
მედიკამენტებით უზრუნველყოფა	მუნიციპალიტეტში არსებობს სააფთიაქო ქსელი. ახალი კანონმდებლობის გათვალისწინებით მედიკამენტების გარკვეული სახეობების გაყიდვა არასააფთიაქო სივრცეშიცაა შესაძლებელი, რამაც თემებში ადგილობრივი სავაჭრო წერტილების საშუალებითაც ხელმისაწვდომი გახადა მედიკამენტების შეძენა;	აფთიაქები ძირითადად კონცენტრირებულია დაბაში. აფთიაქებში ასორტიმენტი მწირია, ფასები მნიშვნელოვნადაა განსხვავებული.
1.6 უსაფრთხოება		
დანაშაულთა რაოდენობა 10000 მოსახლეზე.	დანაშაულის უმნიშვნელო მაჩვენებელი. 2010 წელს სულ 28 ფაქტი დაფიქსირდა და მათი 75% გახსნილია.	
გახსნილ დანაშაულთა რაოდენობა 10000 მოსახლეზე.		გახსნის მაჩვენებელი ყოველ 10 000 კაცზე დაახლოებით 35 %-ია;
1.7 ეკოლოგიური უსაფრთხოება		
მავნე ნივთიერებების გაფრქვევა ჰაერში	მავნე ნივთიერებების ჰაერში გაფრქვევის მაჩვენებლების დაბალი დონე; მთლიანობაში გარემო ეკოლოგიურად სუფთაა.	
საყოფაცხოვრებო ნაგვის გატანის მდგომარეობა	დაბის ტერიტორიის მომსახურებას ახდენს ხულოს სანდასუფთავების სამსახური, ხოლო სოფლებში ადგილობრივად წარმოებს ნაგვის უტილიზაცია მოსახლეობის მიერ;	თემებში იდენტიფიცირებულია მცირე ზომის უკანონო ნაგავსაყრელები.
2. ეკონომიკურ-გეოგრაფიული		

მდებარეობა		
გეოგრაფიული მდებარეობა	მდებარეობს 600-3000 მეტრზე ზღვის დონიდან, არსიანის ქედის დასავლეთით და ძირითადად სამი - ღორჯომისწყლის, სხალთისწყლისა და აჭარისწყლის ხეობებისგან შედგება. ტერიტორია - 710 კვ. კმ სამხრეთით ესაზღვრება თურქეთის რესპუბლიკა (საზღვრის სიგრძე 20 კმ), ასევე შუახევის, ადიგენის, ოზურგეთისა და ჩოხატაურის მუნიციპალიტეტები.	ხულოს მუნიციპალიტეტის ტერიტორია დიდი ნაწილი საშუალო სიმაღლის მთებს უჭირავს. მიეკუთვნება სარისკო მიწათმოქმედების ზონას.
დიდ ქალაქებთან და სატრანსპორტო კვანძებთან სიახლოვე (საზღვაო, სარკინიგზო, საჰაერო)	აჭრის არ ადმინისტრაციული ცენტრიდან დაშორება შეადგენს 83 კმ-ს, აეროპორტთან (68 კმ), საზღვაო პორტთან (89კმ)	
გასაღებისა და მომარაგების ბაზრებთან სიახლოვე	ქ. ბათუმი ამ მომენტისათვის ყველაზე ფართო ბაზარია ხულოსათვის	არ არსებობს პროდუქციის მიწოდების გამართული სისტემა
ნედლეულისა და ენერგეტიკულ რესურსებთან სიახლოვე	მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე იგეგმება ორი ახალი ჰიდრო ელექტრო სადგურის მშენებლობა საერთო საპროექტო სიმძლავრით 30-40კვტ	გავლენას ვერ ახდენს ელექტრო ენერჯის ღირებულებაზე;
3. ისტორიული და ბუნებრივი პოტენციალი		
მუნიციპალიტეტის ისტორია, მათ შორის ეკონომიკური	აქვს მრავალსაუკუნოვანი, მათ შორის ეკონომიკური ისტორია. მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე გადიოდა აბრეშუმის გზის სამი მონაკვეთი. ადგილობრივი მოსახლეობა ისტორიულად გამოირჩეოდა მაღალი ეკონომიკური აქტიურობით.	ძველი სავაჭრო გზის მოშლასთან ერთად მოიშალა სავაჭრო ურთიერთობები, რომლებიც ამ საქარავნო გზებთან იყო მიბმული.
ისტორიული ადგილები და ტურისტული მარშრუტები, დასვენების ადგილები	ისტორიული ძეგლებიდან აღსანიშნავია უჩხოხ ქვის თალიანი ხიდი (VIII ს.), თხილვანის, ვერნების, კალოთის, საციხურის, თიკანაურის, ვანაძეების ეკლესიის ნანგრევები. ხიხანის ციხეზე (XI ს.). ჩატარებული სარესტავრაციო სამუშაოები საშუალებას იძლევა ფართო გამოყენება მიეცეს ტურისტულ მარშრუტს ვარდციხე (ხიხაძირი)-	სრულფასოვნად არ არის შემუშავებული ტურისტული მარშრუტები და არ არსებობს ტურისტული ინფრასტრუქტურა. ბუნებრივი დასვენების ადგილები (ბუნებრივი პარკები, დაცული ტერიტორიები) არაა გამოყოფილი.

	ხიხანის ციხე. შესაძლებელია ტურისტული მარშრუტის გახსნა გოდერძის უღელტეხილი-მწვანე ტბა-შავი ტბა. მათ სანახაობითი მხარე არ აქვთ დაკარგული	
ბუნებრივი რესურსები	მუნიციპალიტეტი მდიდარია მინერალური რესურსებით. სასარგებლო წიაღისეულით (სამშენებლო და მოსაპირკეთებელი ქვები, გაქვავებული ხის მარაგი), სოფელ დანისპარაულში არსებობს სამშენებლო ქვის კარიერი. ამჟამად არსებული 25-მდე მინერალური წყლებიდან გეოლოგიური დეპარტამენტის მიერ შესწავლილია წაზღანის, ხიხადირის, დანისპარაულის, დიოკნისის, აზანოყელის, ყინჩაურის მინერალური წყლების გამოსავლები, რომლებიც ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ ძველთაგანვე გამოიყენებოდა სასმელად და სამკურნალოდ. ცნობილია სოფელ ბოღაურის და ბიჭაურის თერმული წყლები, რომელიც შემადგენლობით გოგირდწყალბადიან-სულფატურ-ჰიდროკარბონატულია. ტემპერატურა მერყეობს 30-35 გრადუსამდე. მინერალური წყლების ქიმიური შემადგენლობა და მინერალიზაცია შესაძლებლობას იძლევა მათ სამკურნალოდ გამოყენებას.	
სახალხო რეწვა	მუნიციპალიტეტში არის სპეციალისტების გარკვეული რაოდენობა რომელთაც შეუძლიათ ამ დარგში ცოდნის და გამოცდილების გაზიარება და მომავალი თაობებისთვის გადაცემა;	მოსახლეობის ძალიან მცირე რაოდენობაა დაინტერესებული სახალხო რეწვითა და ბიზნესის ინტერესის საგანს არ წარმოადგენს ამ ეტაპზე.
მიწის რესურსები	მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე არის მთა-ტყისა და მთა-მდელოს ნიადაგები.	ბევრგან ნიადაგი სრულიად ჩამორეცხილია. საკმაოდ მნიშვნელოვანი რაოდენობა ეროზირებულია, რომლის ჩაბრუნება სასოფლო-სამეურნეო პროცესში შეუძლებელია. რელიეფი დანაწევრებულია მდინარე

		აჭარისწყლისა და მისი შენაკადებითა, ღორჯომის წყლითა და სხალთის წყლით, ასევე ეროზიული პროცესებით.
რეკრეაციული რესურსები	მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მიედინება მდ. აჭრისწყალის მონაკვეთი, ღორჯომისწყალი, სხალთისწყალი, მდინარეები შერეული საზრდოობისაა. მუნიციპალიტეტში ბევრია წყაროების გამოსავლები. მდინარეთა ჰიდროპოტენციური მარაგი მაღალია.	მდინარეთა სანაპიროების ტურისტული პოტენციალი მხოლოდ უმნიშვნელოდაა ათვისებული; თუმცა სანაპიროების დიდი ნაწილი კლდოვანია და მათი ათვისება შეუძლებელიცაა;
4. მოსახლეობა და სამუშაო ძალა	ხულოს მოსახლეობა 33 430 კაცია. მოსახლეობის სიმჭიდროვე 47,08 კაცი/კმ ²	ტერიტორიის 53% დაფარულია ტყით და ბუჩქნარით. შესაბამისად, მოსახლეობა არათანაბარი სიმჭიდროვითაა გადანაწილებული და დასახლებულ უბნებში სიმჭიდროვის მაჩვენებელი გაცილებით მაღალია.
მოსახლეობის სტრუქტურა ასაკის მიხედვით	მოსახლეობის საშუალო ასაკი 31,7 წელია	მედიანური ასაკი - 27 წელი.
მოსახლეობის სტრუქტურა სქესის მიხედვით	ქალი - 10358, კაცი - 10995;	
მოსახლეობის სტრუქტურა განათლებისა და კვალიფიკაციის მიხედვით	მოსახლეობის უმრავლესობას მიღებული აქვს უმაღლესი განათლება. შრომისუნარიანი მოსახლეობის 25 უმაღლესი განათლების მქონეა, 15% კი პროფესიული ტექნიკური	
მოსახლეობის დასაქმების მაჩვენებელი	თვითდასაქმების მაღალი მაჩვენებელი; დასაქმებულთა ძირითადი მასა საჯარო სექტორზე მოდის. აღურიცხავია შრომითი მიგრანტების რაოდენობა.	მოსახლეობის დასაქმების დონე ძალიან დაბალია
უმუშევრობის დონე და სტრუქტურა		უმუშევრობის დონე ძალიან მაღალია, დასაქმების ძირითად წყაროს საჯარო სექტორი წარმოადგენს. (მოსახლეობის დაახლოებით 5-6% დასაქმებულია საჯარო სექტორში)
სამუშაო ძალის პოტენციალი	შრომისუნარიანი მოსახლეობის წილი საერთო რაოდენობაში 56 %-ია; პროფესიული ნიშნით მოსახლეობის დივერსიფიკაციის დონე მაღალია, თუმცა კვალიფიკაციის დონე	თანამდეროვე პროფესიების მფლობელი სამუშაო ძალის დეფიციტი; უცხო ენისა, აგროსფეროს, ექიმების და

	მიგრაციული პროცესების აქტიურობის პროპორციულად ეცემა.	ტექნიკური პერსონალის ნაკლებობა.
5. ეკონომიკური პოტენციალი		
5.1 საწარმოო პოტენციალი		
სამრეწველო სფერო	ხელმისაწვდომია იაფი მუშახელი;	სამრეწველო წარმოება მუნიციპალიტეტში პრაქტიკულად არ არსებობს. ადეკვატურ სამუშაო ძალაზე მოთხოვნის შემთხვევაში აუცილებელია პერსონალის გადამზადების სისტემის ამოქმედება;
სამშენებლო სფერო	ხელმისაწვდომია იაფი სამუშაო ძალა გარკვეული კვალიფიკაციითა და გამოცდილებით;	სამშენებლო სექტორი მუნიციპალიტეტში არ არსებობს; კვალიფიციურ სამუშაო ძალაზე მოთხოვნა გარკვეული დოზით საჭიროებს შევსებას ან უნდა დაექვემდებაროს გადამზადებას;
სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამუშავება		სოფლის მეურნეობის პროდუქციის - ხილის, ბოსტნეულის, ხორცის გადამამუშავებელი საწარმოები არ არსებობს; რძის პროდუქტების დამუშავება არ ხდება სრული ადგილობრივი მოთხოვნის ადეკვატური სიმძლავრით;
5.2 სასოფლო-სამეურნეო პოტენციალი		
ფერმერთა მატერიალური ბაზა	ფერმერები ნაწილობრივ უზრუნველყოფილნი არიან მცირე მექანიზაციის საშუალებებით. ამასთან, ნაწილობრივ ხელმისაწვდომია მათთვის მსხვილი სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა (ტრაქტორები, გუთნები);	სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის რაოდენობა მკვეთრად არასაკმარისია;
ნიადაგების ნაყოფიერება და მდგომარეობა	სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების ძირითადი ნაწილი ხელსაყრელია ბოსტნეული კულტურების მოსაყვანად, თუმცა კლიმატური პირობები ნიადაგის ნაყოფიერებას მნიშვნელოვნად ამცირებს; (საშუალო წლიური ტემპერატურა 12.1 ⁰ -ია).	არ ხდება ნიადაგების გამდიდრება საკვები (მინერალური და ორგანული) ნივთიერებებით; არ ხდება კულტურების მონაცვლეობა და ეცემა საშუალო მოსავლიანობა.

მიწების საკუთრება		მოსახლეობის მაღალი სიმჭიდროვისა და რელიეფური თავისებურებების გამო ნაკვეთების დანაწევრების ხარისხი მაღალია; მცირეკონტურიან ნიადაგებზე მექანიზაციის ინტენსიფიკაციის პროცესი ძნელადგანხორციელებადი და არაეკონომიკურია.
სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების პრიორიტეტები	ბოსტნეულის, ხილისა და მარცვლეული კულტურების მოყვანის დიდი ტრადიციები; ასევე მეცხოველეობა და კენკროვანი კულტურების წარმოება;	მოყვანილ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციას არ ეძლევა სასაქონლო სახე; მაღალია არასტანდარტული ნაყოფის ხვედრითი წილი წარმოებულ პროდუქციაში; მუნიციპალიტეტში არ არსებობს ფერმერული ტიპის გაერთიანებები;
სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ბაზარი	მზარდი ბაზარი ქალაქ ბათუმისა და ქობულეთის ტურისტული პოტენციალის ზრდის ხარჯზე.	პროდუქციის მაღალი თვითღირებულება და საფასო კონკურენციის ხარჯზე რეალიზაციის დაქვეითება. პროდუქციის ტრანსპორტირებასთან დაკავშირებული სირთულეები;
მეცხოველეობა	მეცხოველეობის პროდუქციაზე შინამეურნეობების ინდივიდუალური მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად საჭირო პირუტყვი ჰყავს ოჯახების უმრავლესობას. მოსახლეობის მცირე ნაწილი ქმნის ნამეტ პროდუქციას.	სუსტად განვითარებული დარგია, რელიეფის შეზღუდულობა და საძოვრების სიმცირე და დაბალპროდუქტიულობა არ იძლევა დარგის განვითარების საშუალებას;
მემცენარეობა	მუნიციპალიტეტში განვითარებულია მემცენარეობა ძირითადად რამდენიმე ბოსტნეული კულტურის ხარჯზე: სიმინდის, კარტოფილის, ნიორის, ხახვის.	არ ხდება ჯიშთგანახლება, ახალი პერსპექტიული და ჰიბრიდული ჯიშებისა დანერგვა; არ არსებობს მიზნობრივი პროგრამები, ახალი სასოფლო-სამეურნეო ჯიშების დანერგვის, წარმოების ინტენსიფიკაციისა და სამეცნიერო კვლევების განსახორციელებლად.
მიწის პოტენციალი		მცირემიწიანობა. ბუნებრივი ფაქტორების გავლენით შეუძლებელია სასოფლო-სამეურნეო

		ფართობების ზრდა. სასოფლო-სამეურნეო მიწის საერთო ფართობი შეადგენს 23760 ჰექტარს. (ერთ ჰექტარ სახნავ სავარგულზე საშუალოდ 13,1 კაცი ნაწილდება)
5.3 სამეცნიერო და საგანმანათლებლო პოტენციალი		
საინფორმაციო-საკონსულტაციო საქმიანობა	საჯარო სკოლები სრულადაა უზრუნველყოფილი ინტერნეტით.	სკოლის გარეთ მოსახლეობისათვის ინტერნეტი ნაკლებადაა ხელმისაწვდომი. მუნიციპალიტეტში არ არსებობს საკონსულტაციო მომსახურების პრაქტიკა;
სპეციალისტთა მომზადება/გადამზადება	საჯარო სექტორში დასაქმებული მოსამსახურეებისათვის (თვითმმართველობის ორგანოების თანამშრომლები, პედაგოგები) პერმანენტულად წარმოებს კვალიფიკაციის ასამაღლებელი რიგი ღონისძიებები (ტრენინგები, კურსები, სემინარები).	კადრების გადამზადების პროცესს არა აქვს რეგულარული და სტაბილური ხასიათი. არ არსებობს სისტემა რომელიც უზრუნველყოფს გადამზადებასა და კვალიფიკაციის ამაღლებაზე მოთხოვნილებების შესასწავლად.
მმართველობითი კადრების მომზადება	პერმანენტულად წარმოებს კვალიფიკაციის ასამაღლებელი რიგი ღონისძიებები (ტრენინგები, კურსები, სემინარები);	კადრების გადამზადება მმართველობითი საქმიანობისათვის ხდება მცირე მოცულობის ტრენინგებით და არარეგულარულად. არ არსებობს სისტემა რომელიც უზრუნველყოფს გადამზადებასა და კვალიფიკაციის ამაღლებაზე მოთხოვნილებების შესასწავლად.
5.4 სავაჭრო პოტენციალი	როგორც დაბაში, ასევე თემებში არსებობს მცირე ზომის სავაჭრო ობიექტები, რომლებიც პირველადი მოთხოვნილებების საქონელს აწვდიან მოსახლეობას.	მუნიციპალიტეტში არაა არცერთი სავაჭრო ცენტრი; ადგილობრივი მცირე ზომის მაღაზიების ასორტიმენტი ძალიან შეზღუდულია;
5.5 მშენებლობა		
სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ობიექტების მშენებლობა		არ წარმოებს ;
საგზაო მშენებლობა	ცენტრალური გზა რეაბილიტირებულია; თემებთან დამაკავშირებელი გზების რეაბილიტაცია ეტაპობრივად მიმდინარეობს;	სათემო გზების რეაბილიტაციის ტემპი დაბალია;

სამრეწველო საწარმოების მშენებლობა		არ მიმდინარეობს;
6. საინვესტიციო პოტენციალი		
საინვესტიციო პროექტების არსებობა და მიმართულება	ევროკავშირის მიერ დაფინანსებული, ხულოს მუნიციპალიტეტისა და ახალგაზრდა მეცნიერთა კავშირ „ინტელექტის“ ერთობლივი პროექტის „თვითმმართველობის ორგანოების შესაძლებლობების გაძლიერება გრძელვადიანი მდგრადი განვითარებისათვის აჭრის რეგიონში“ ფარგლებში მუშავდება შუახვევის მუნიციპალიტეტის საინვესტიციო პასპორტი და მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული გეგმა;	არაა შემუშავებული საინვესტიციო პოლიტიკა მუნიციპალიტეტისათვის.
მოსახლეობის მზაობა სიახლეებისა და გარდაქმნებისათვის	მოსახლეობის ფსიქოლოგიური მზაობა ინვესტიციების მისაღებად და პოტენციური ინვესტორების მიმართ განწყობა დადებითია;	მოსახლეობის კონსერვატიზმი და მეტისმეტად ფრთხილი დამოკიდებულება ინოვაციური ცვლილებებისადმი;
7. საინჟინრო, სატრანსპორტო და სატელეკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურა		
სასმელი წყლის მიმწოდებელი ქსელები	ყველა თემს გააჩნია სასმელი წყლის მიწოდების ავტონომიური ქსელები;	სოფლებში არ ხდება სასმელი წყლის ქიმიური და ბაქტერიოლოგიური დამუშავება და ხარისხის კონტროლი;
სარწყავი წყლის მიმწოდებელი ქსელები	სოფლები და ზოგ შემთხვევაში საკუთრივ თემები, სარგებლობენ საკუთრი ავტონომიური სარწყავი არხებით;	საირიგაციო სისტემა ნახევრად ღია ტიპის გრუნტის არხებითაა წარმოდგენილი და გარემო პირობების ცვლილებაზე ძალიანა დამოკიდებული; ზოგიერთი სოფელი განიცდის სარწყავი არხების პრობლემას
საკანალიზაციო ქსელები	საკანალიზაციო სისტემით უზრუნველყოფილია დაბის ტერიტორია.	მუნიციპალიტეტის თემებში არ არსებობს ერთიანი საკანალიზაციო სისტემა; სოფლად არსებულ საკანალიზაციო მექანიზმს კუსტარული ხასიათი აქვს;
გამწმენდი ნაგებობები	ხდება ფეკალური მასების მექანიკური გაწმენდა	

გაზგამანაწილებელი ქსელები	მოსახლეობა სარგებლობს თხევადი აირით;	ბუნებრივი აირით მუნიციპალიტეტის მომარაგება არ ხორციელდება;
ელექტრო გამანაწილებელი ქსელები	მუნიციპალიტეტი მთლიანად არის დაფარული ელექტროგამანაწილებელი ქსელებით;	ალპური ზონების მცირე ნაწილში (საზაფხულო იალაღებზე) არ არსებობს ელექტრო ენერჯის მიწოდების სისტემა;
სატრანსპორტო არტერიები	მუნიციპალიტეტის ყველა თემსა და სოფელში, ასევე მთებში, არსებობს სამანქანე გზა; არსებობს სპეციალური სამსახურები, რომლებიც უზრუნველყოფს გზის დაზიანებული მონაკვეთების (მ.შ. შიდა სასოფლო გზებზეც) გაწმენდით სამუშაოებს;	გზების უმეტესი ნაწილი არაასფალტირებულია და ხშირად ზიანდება ბუნებრივი, სტიქიური მოვლენების გავლენით;
სამგზავრო ტრანსპორტი	მუნიციპალიტეტის ყველა დასახლებული პუნქტი უზრუნველყოფილია სამგზავრო მიმოსვლით;	მუნიციპალიტეტში სამგზავრო ტრანსპორტი წარმოადგენს დაბალი ტევადობის მიკრო ავტობუსებს, რომელთა ნაწილი ამორტიზებულია; არ ხდება განრიგის დაცვა; არ არსებობს ალპურ ნაწილში მიმოსვლისათვის რეგულარული ტრანსპორტი;
კავშირგაბმულობა და ტელეკომუნიკაცია	მუნიციპალიტეტში არსებობს კავშირგაბმულობის საწარმო, ფუნქციონირებს საფოსტო კავშირი; მუნიციპალიტეტის ტერიტორია სრულადაა დაფარული ფიჭური კავშირგაბმულობით (სამი მობილური ოპერატორი); მუნიციპალიტეტის ტერიტორია მთლიანადაა დაფარული სატელევიზიო სიგნალით, რითიც მათ მიეწოდებათ სამი ნაციონალური და ერთი რეგიონალური არხის მაუწყებლობა;	კავშირგაბმულობის საწარმოს მიერ შეთავაზებული სერვისები ვრცელდება მხოლოდ დაბაზე და მომსახურების სპექტრი ვიწროა; სატელევიზიო სიგნალი დაბალი ხარისხისაა
8. საბიუჯეტო პოტენციალი	მუნიციპალიტეტი უზრუნველყოფილია მინიმალური ბიუჯეტით, გამოთანაბრებითი ტრანსფერის ხარჯზე;	ბიუჯეტის ადგილობრივი შემოსულობების სიმცირე; საგადასახადო ბაზისის არარსებობა მუნიციპალიტეტში (საწარმოები, ბიზნესის ობიექტები);
9. სოციალური ინფრასტრუქტურა	მუნიციპალიტეტში მოქმედებს 38 საჯარო სკოლა. აქედან:	საბავშვო ბაღების რაოდენობა არასაკმარისია. სასპორტო სკოლა მხოლოდ დაბის

	25 სრული საშუალო და 13 საბაზისო; ასევე მოქმედებს 5 საბავშვო ბაღი. მოქმედებს (8) ჯანდაცვის ცენტრი (ამბულატორია) და ერთი მუნიციპალური საავადმყოფო; 1 კულტურის სახლი დაბაში; სახელოვნებო სკოლები და (6) კლუბები; მოქმედებს სასპორტო სკოლა დაბაში, ასევე მოქმედია ათი სახის სპორტული სასწავლებელი;	მცხოვრებთათვისაა ხელმისაწვდომი.
10. საქმიანი ინფრასტრუქტურა	მუნიციპალიტეტში სეზონურად მოქმედებს აჭარის ტურიზმის დეპარტამენტის წარმომადგენლობა (ტურისტული სააგენტო); ფუნქციონირებს სასტუმრო და სარესტორნო ერთეულები;	მუნიციპალიტეტში მცირე ზომისაა თავისუფალი ფართები კომერციული მიზნების რეალიზებისათვის; გარდა ამისა საჭიროებს დამატებით სარესტავრაციო სამუშაოებს.
10.1 ბანკები და საფინანსო ინსტიტუტები	მუნიციპალიტეტში არსებობს სამი ბანკის (საქართველოს ბანკის, ლიბერთი ბანკისა და ტაოპრივატ ბანკის) წარმომადგენლობა, რითაც სრულადაა დაკმაყოფილებული მუნიციპალიტეტის მოთხოვნა საბანკო მომსახურებაზე;	არ არსებობს მცირე ზომის საკრედიტო კავშირები, რომლებიც ორიენტირებულნი იქნებიან ფერმერთა დაკრედიტებაზე;
10.2 იურიდიული, სადაზღვევო, სარეკლამო, მარკეტინგული, კონსალტინგური, უძრავი ქონების სააგენტოები	მუნიციპალიტეტში მოქმედებს სადაზღვევო კომპანია „იმედი L“, არქიმედე, ვესტი, რომელიც ახორციელებს სოციალურად დაუცველი მოსახლეობის დაზღვევას;	მუნიციპალიტეტში არ არიან წარმოდგენილნი იურიდიული, სარეკლამო, მარკეტინგული და უძრავი ქონების სააგენტოები;
10.3 დეველოპერული, არქიტექტორული, სამშენებლო კომპანიები		არ არიან წარმოდგენილნი
10.4 ტურისტული სააგენტოები და სასტუმროები	მუნიციპალიტეტში მოქმედებს ტურისტული მომსახურების ცენტრი და არსებობს სასტუმრო. მუნიციპალიტეტში დაწყებულია საოჯახო სასტუმროების და საოჯახო ტურიზმის განვითარების პროცესი ; საკმაოდ კარგადაა განვითარებული	პროცესი დასახვეწია და საჭიროა მისი მასშტაბების გაზრდა;

	პროცესი ამ მიმართულებით კურორტ ბეშუმის ტერიტორიაზე;	
10.5 მცირე მეწარმეობის მხარდამჭერი ინფრასტრუქტურა	დაბალია საიჯარო გადასახადები მიწაზე და კომერციულ ფართებზე	არ ხორციელდება მიზნობრივი პროგრამები, რომლებიც მიმართული იქნება მცირე ბიზნესის განვითარებაზე;
11 მუნიციპალური საკუთრება		
11.1 მუნიციპალიტეტის საკუთრებაში არსებული ფონდები (მიწა, შენობა, საწარმო)	მუნიციპალიტეტს საკუთრებაში გააჩნია სხვადასხვა დანიშნულების შენობა-ნაგებობები;	არსებული შენობა-ნაგებობების უმეტესი ნაწილი ამორტიზირებულია;
11.2 მუნიციპალიტეტის ხარჯები ძირითადი ფონდების შენახვაზე, მიღებული მოგება ან სუბსიდიები	ხარჯები მიზერულია; მიღებული შემოსავლები უფრო მაღალია, ვიდრე მათ შენახვაზე გაწეული ხარჯები;	ობიექტების შენახვაზე ხარჯების სიმცირე იწვევს დაჩქარებულ ამორტიზაციას;
11.3 ძირითადი ფონდების მფლობელობიდან გამოსვლის სტრატეგია	შესაძლებელია მფლობელობიდან გამოსვლა მუნიციპალური საკუთრების გაყიდვის საშუალებით;	მოთხოვნა აღნიშნული საკუთრების შექმნაზე დაბალია;
12. სოციალ-ეკონომიკური განვითარების პროცესის მონაწილე ძირითადი ინსტიტუციები		
12.1 სავაჭრო სამრეწველო პალატა		არ არსებობს;
12.2. დარგობრივი სავაჭრო პალატები		არ არსებობს;
12.3 მეწარმეთა ასოციაციები		არ არსებობს;
12.4 ტურიზმის განვითარების სფეროში მომუშავე ორგანიზაციები		არ არსებობს;
12.5 ინოვაციათა ცენტრები		არ არსებობს;
12.6 კერძო კონსალტინგური კომპანიები		არ არსებობს;
12.7 არასამთავრობო ორგანიზაციები		არ არსებობს;

გარე ფაქტორების გავლენა მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე

შესაძლებლობები	საფრთხეები
პოლიტიკური სტაბილურობა	კლიმატური ცვლილებები
საბიუჯეტო ტრანსფერების ზრდა	ეროზიული მოვლენები
საერთაშორისო ურთიერთობების გაძლიერება	მეწყრული საფრთხეები
ინვესტიციების მოზიდვა ტურიზმისა და სოფლის მეურნეობის მიმართულებით	სახელმწიფო პრიორიტეტების ცვლილება
მუნიციპალიტეტის ეკონომიკური ინტეგრაცია ბათუმთან	ენერგომატარებლების გაძვირება
სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარება	ცხოველთა და მცენარეთა დაავადებების საფრთხეები
სასმელი და სამკურნალო წყლის ექსპორტი	გარე კონკურენცია სხვა მუნიციპალიტეტებისა და სახელმწიფოების მხრიდან ინვესტიციების მოზიდვის ასპექტში
აგროქიმიური ლაბორატორიის შექმნა	აგრო-კონსალტინგის არარსებობა
სასათბურე მეურნეობის შექმნა	
სოფლის მეურნეობის ხელშეწყობა - სახელმწიფო კრედიტების, ინვესტიციების და ინფრასტრუქტურის განვითარების ხარჯზე	
კვალიფიციური კადრების მომზადება-გადამზადება	
საერთაშორისო სპორტული ტურნირების ორგანიზება	
ტყის რესურსების ათვისება	
მეცნიერული კვლევების წარმოება	
ტერიტორიებზე სტატუსის მინიჭება	
ტურისტული მარშრუტების შემუშავება და არსებულის გამრავალფეროვნება	
კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებთან ზოგადი და ტურისტული ინფრასტრუქტურის შექმნა	

18. ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სავარაუდო სცენარი

ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალური-ეკონომიკური განვითარების გეგმის შემუშავებისა და რეალიზაციის ამოცანა როგორც თეორიული საფუძვლების, ასევე პრაქტიკული აქტივობების მჭიდრო თანხვედრას გულისხმობს. თანამედროვე პრაქტიკაში ცალკეული ტერიტორიებისა თუ მუნიციპალიტეტების ოპტიმალური განვითარების პროექტების შედგენაში დიდ მნიშვნელობას იძენს ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე კატეგორიების, მიდგომების ფორმებისა და მეთოდების გამოყენება. მათ შორის სტრატეგიული განვითარების სცენარების მეთოდი.

ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალური-ეკონომიკური განვითარების გეგმის შემუშავების პროცესში ჩატარებული ანალიზური კვლევების სხვადასხვა წყაროების გათვალისწინებით, შესაძლებელია სტრატეგიული განვითარების ორი სცენარი:

- **ინერციული სცენარი.** სცენარის თანახმად, მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე შენარჩუნებული იქნება წარმოების, მომსახურებისა და მოხმარების ისტორიულად ჩამოყალიბებული ტენდენციები. ისტორიული, კულტურული, საყოფაცხოვრებო და სამეურნეო ტრადიციები. იმავდროულად გააქტიურდება ძალისხმევა საბაზრო ეკონომიკური ურთიერთობების სრულყოფილად დამკვიდრებისა და ეკონომიკური პოტენციალის ამაღლებისათვის, დარგობრივი სტრუქტურის ოპტიმიზაციისათვის, სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის.
- **ინოვაციური სცენარი.** ინოვაციური სცენარის განხორციელების მიღწევა უზრუნველყოფილი იქნება დარგობრივი, სივრცობრივი, სოციალური, დემოგრაფიული, საწარმოო, მომსახურების, ტურიზმის, ბუნებრივი რესურსების და სხვა მიმართულებების მეცნიერული კვლევების ფართო გამოყენებით. მეცნიერული დასკვნების რეკომენდაციებისა და მმართველობითი გადაწყვეტილებების ინოვაციურ პროექტებად ტრანსფორმაციის, სხვადასხვა სახის და მასშტაბების საინვესტიციო აქტივობების გაზრდით. ამ სცენარის განხორციელებისათვის აქტიურ მონაწილე სუბიექტთა შორის განხილული უნდა იქნას მუნიციპალიტეტის თვითმმართველობის ორგანოები, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობა, ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო ცენტრი, ხიჭაურის ტ. აბუსერიძის უნივერსიტეტი, ქვეყნის სხვა სამეცნიერო-კვლევითი და საგანმანათლებლო დაწესებულებების შესაძლებლობები, მათი ინტელექტუალური პოტენციალი და რესურსები.

ხულოს მუნიციპალიტეტის წინამდებარე სოციალური-ეკონომიკური განვითარების გეგმაში მოცემული რესურსული ანალიზი ცხადყოფს ქვეყნის ეკონომიკაში მუნიციპალიტეტის მონაწილეობის რამდენიმე საკვანძო ასპექტს: ხულოს მუნიციპალიტეტის ეკონომიკის ხვედრითი წილი ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტში ცალსახად მცირეა, ექსპორტსა და პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებში კი პრაქტიკულად ნულოვანი. მუნიციპალიტეტის გამოირჩევა კლიმატური პირობებისა და რესურსების ანგარიშგასაწევი მრავალფეროვნებით. ეს გარემოება ხელსაყრელ პირობებს უქმნის ეკონომიკის სხვადასხვა დარგს, პირველ რიგში კი სოფლის მეურნეობას. თუმცა, ხულოს მუნიციპალიტეტი სოფლის მეურნეობის კუთხით მწედად ასათვისებელი და მაღალ რისკიანი ტერიტორიაა. მთელი ტერიტორიის 64% მთებს

უკავია და მხოლოდ 36% - მთისწინეთს. ბუნებრივ-კლიმატური პირობების მრავალფეროვნება მუნიციპალიტეტს ტურიზმის განვითარებისთვისაც ხელშესახებ პერსპექტივას უქმნის. მუნიციპალიტეტის ბუნებრივ რესურსებს შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მინერალურ რესურსს, მაგრამ მათი მარაგები, ნედლეულის ძირითადი ტიპების მიხედვით არცთუ მაღალია. მაღალი ეკონომიკური პერსპექტივით გამოირჩევა ჰიდროენერგორესურსები და მინერალური წყლები.

ხულოს კონკურენტული უპირატესობის ერთ-ერთი ანგარიშგასაწევი მდგენელია მისი ხელსაყრელი გეოგრაფიული მდებარეობა, რაც ქვეყნის სტრატეგიულ პროექტებში აქტიურად ჩართვის შესაძლებლობას აძლევს. საკითხი რამდენიმე მასშტაბურ ტურისტულ, ენერგეტიკულ და სატრანსპორტო - საკომუნიკაციო პროექტს ეხება.

მუნიციპალიტეტის ეკონომიკური ინტეგრაცია, ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური ტრანსფორმაციის პროცესებთან ერთად, ეკონომიკის პერსპექტიული განვითარების ლოგიკას განსაზღვრავს. ეკონომიკური განვითარების მოდელირების პროცესში იქმნება ერთგვარი დაპირისპირება/შეჯიბრი საზოგადოებაში ტრადიციულად მოქმედ ეკონომიკურ პრაქტიკებს, ღირებულებით ნორმებსა და ახლებურად მოაზროვნე სტრუქტურებს/ინსტიტუციებს შორის. და ეს წინააღმდეგობა განსაკუთრებით მწვავეა უშუალოდ ერთგვარი რეფორმატორული პოლიტიკის გატარების შემდგომ პერიოდში, როცა სტრუქტურები ჯერ კიდევ ახალია, „ნედლია“ და წინააღმდეგობაში მოდის „ძველ“ სამეურნეო ჩვევებთან. ამ წინააღმდეგობის შედეგად მიიღება სამეურნეო-ეკონომიკური პრაქტიკების ახალი ლოკალური სახესხვაობა, რომელიც ერთგვარი კომპრომისია „ახალ“ და „ძველ“ კულტურას შორის, რომელიც სულაც არ არის რაღაც ერთხელ და საბოლოოდ ჩამოყალიბებული „ადგილობრივი ხასიათი“. ის სხვა არაფერია, თუ არა კომპრომისი, რომელიც ინსტიტუციურ-ეკონომიკური ცვლილებების გატარების წინა ჯერზე ჩამოყალიბდა.

რა პარადიგმის საფუძველზეა შესაძლებელი ამ ამოცანების გადაჭრა? აღნიშნულ კითხვაზე პასუხის გასაცემად უნდა გავითვალისწინოთ ის გარემოება, რომ მუნიციპალიტეტის ეკონომიკის აქტიურობა, საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან დღემდე, ხორციელდებოდა განვითარების ინერციული მოდელის ჩარჩოებში. იგი ემყარებოდა ძველი დროიდან შემორჩენილ კავშირებსა და პოტენციალს. ამასთან ერთად, მუნიციპალიტეტის ეკონომიკა, ისევე როგორც მთლიანად ქვეყნის, დოტაციაზე ორიენტირებული სისტემაა, რაც არ გამოირჩევა მაღალი ეფექტიანობით. ეფექტის შემცირების კიდევ ერთი მიზეზი ამ შემოსავლების არადამოუკიდებელი შინაარსია.

ტენდენციის შესაცვლელად, პირველ რიგში უნდა იყოს მისაწვდომი აუცილებელი ინსტიტუციონალური გარემო, რომელზეც დღეისათვის მუნიციპალიტეტის გავლენა და მისი რისკებისადმი წინაღობაც ასევე მიზეზურია. ეკონომიკის ინოვაციური განვითარებისათვის ძალიან მნიშვნელოვანია სოლიდური ინვესტიციების განხორციელება ინფრასტრუქტურასა და იმ თანამედროვე მაღალ ტექნოლოგიებში, რომელთა გარეშეც შეუძლებელია ამგვარი ეკონომიკის არსებობა. ასეთი ინვესტიციები თავის მხრივ მოიაზრებს როგორც უცხოური კაპიტალის მოზიდვას, ასევე სამამულო კაპიტალის მობილიზაციას. ეს უკანასკნელი, ჩვენს შემთხვევაში, მკაფიოდ ზღვრულია, უცხოური კაპიტალის ინტერესი კი შეუმჩნეველი.

ხულოს მუნიციპალიტეტს, არსებული რესურსებისა და მოზიდვადი რესურსების საფუძველზე არჩევანის გაკეთების ფუფუნება ნოვაციურ და ინერციულ ეკონომიკურ განვითარებას შორის ნაკლებად აქვს.

მუნიციპალიტეტი დგას რა მნიშვნელოვანი გამოწვევების წინაშე, რომელთაგან უმნიშვნელოვანესია ქვეყნის მასშტაბით კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოება და მისი გასაღების ახალი ბაზრების მოძიება; ეკონომიკის ამოძრავება შრომატევადიდან ტექნოლოგია ტევადი წარმოების გავლით ინტელექტტევადი წარმოების განვითარებისაკენ, გარე უარყოფითი ფაქტორების მიმართ ეკონომიკური მდგრადობის ზრდა.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ მაღალტექნოლოგიური, მაღალმეცნიერული წარმოების მთავარი რესურსები განათლება და მეცნიერებაა. სასიცოცხლოდ აუცილებელია ადგილობრივი ეკონომიკისათვის დაგროვილი პოზიტიური გამოცდილებისა და ინტეგრაციის პროცესში ნაკარნახევი ნოვაციების სიმბიოზი და ამის საფუძველზე - შრომის ბაზრისათვის კონკურენტუნარიანი მუშახელის მომზადება.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე, უახლოეს პერსპექტივაში ინერციული განვითარება შესაძლოა იყოს განვითარების ის ოპტიმალური სცენარი, რომელიც დააბალანსებს ერთის მხრივ მუნიციპალიტეტის ფინანსურ დამოკიდებულებასა და წარმოების საშუალებათა შეზღუდულობას და მეორე მხრივ, სტიმულს მისცემს მუნიციპალიტეტის ეკონომიკურ აგენტებს სტრატეგიული აზროვნება დააფუძნონ გარემოებების ცვლილებების ინტენსიურ დაკვირვებებსა და დასკვნებზე, მაღალი გამოყენება მიეცეს საშუალო ვადიანი პროგნოზების მეშვეობით მუნიციპალიტეტის ეკონომიკური პოლიტიკის ლავირების შესაძლებლობას გარე ეკონომიკური ინსტრუმენტების ქცევის ვარიაციებზე.

19. მისია

ხულოს მუნიციპალიტეტს ეყოლება ძლიერი და განვითარებაზე ორიენტირებული შინამეურნეობები და გამოიყენებს უნიკალურ ბუნებრივ ლანდშაფტს ტურისტულ ბაზარზე მყარი ნიშით დამკვიდრებისათვის. განვითარების ვექტორი გაივლის ადგილობრივი მაღალკვალიფიციური შრომითი რესურსის ფორმირებასა და მიგრაციული პროცესების შემცირების პრიორიტეტებზე, ახალგაზრდა თაობაში არაფორმალური და სამოქალაქო განათლების დონის აწევითა და სოციალიზაციის მაღალი ხარისხით. მუნიციპალიტეტში ჩამოყალიბდება კომფორტული და ხარისხიანი საზოგადოებრივი და საცხოვრებელი გარემო, რომელიც უზრუნველყოფს თითოეული მოქალაქის შესაძლებლობების თვითრეალიზაციას, განათლების, კულტურის და გართობის თანამედროვე რესურსებთან თანაბარ ხელმისაწვდომობას, ჯანსაღ ეკოლოგიურ გარემოს.

20. მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული მიმართულებების შემუშავებისა და განხორციელების ძირითადი პრინციპები და ასპექტები

მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამის შემუშავებისა და განხორციელების საფუძველია წინასწარი კვლევების ანალიტიკური მასალების ბაზა, რომელშიც პრიორიტეტულად მიჩნეულია იმ პრობლემების გამოვლენა და გადაჭრა, რომლებიც საშუალო და გრძელვადიანი პერიოდებისთვის შეუნარჩუნებენ არსებობის გარემოსა და მათ გადაჭრაზე მნიშვნელოვნად იქნება დამოკიდებული ეროვნული ეკონომიკისა და შესაბამისად მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესება.

მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამის შემუშავებისა და განხორციელების მთლიანი ციკლი პირობითად შემდეგი ლოგიკური სქემით შეიძლება იქნას წარმოდგენილი:

- პროგრამის მიზნებისა და ამოცანების განსაზღვრა;
- საჭირო ანალიზური კვლევების, მასალების შეგროვება, გადამუშავება და სისტემატიზაცია;
- ცალკეული დარგებისა და სფეროების, ტერიტორიული ერთეულების მიხედვით მნიშვნელოვანი და გადაუდებელი გადაჭრის მნიშვნელობის მქონე პრობლემების განსაზღვრის კრიტერიუმების შემუშავება და გამოყენება;
- ძირითადი სტრატეგიებისა და ქვესტრატეგიების შემუშავება (მიზნების, ამოცანების, მოსალოდნელი შედეგების, რისკ-ფაქტორების, შესრულების ვადების და სხვა მაჩვენებლების მიხედვით);
- შემუშავებული სტრატეგიების რეალიზაციის უზრუნველყოფი საქმიანობები (სამუშაოთა შესრულების ორგანიზაცია);
- სტრატეგიების შესაბამისი პროექტების, რუკების შედგენა.

მუნიციპალიტეტისთვის შემუშავებული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმის ფარგლებში გათვალისწინებულია სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების სახელმწიფო და საზოგადოებრივი მართვისა და რეგულირების ფორმების სრულყოფა, სტრატეგიული მართვის გაძლიერება.

სტრატეგიული მართვა მმართველობითი საქმიანობის განსაკუთრებული სახეა და გულისხმობს პერსპექტივაზე ორიენტირებული მმართველობითი გადაწყვეტილებების შემუშავებას, ისეთი მიზნებისა და სტრატეგიების, ღონისძიებებისა და პროექტების წინა პლანზე წამოწევას, რომელთა რეალიზაცია უზრუნველყოფს ტერიტორიის განვითარების ეფექტურობას.

შემუშავებული გეგმა ითვალისწინებს მუნიციპალიტეტის დონეზე მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებას, რომლებიც ემყარება ინსტიტუციონალურ, სისტემურ და სხვა მეთოდების გამოყენებას. ამ მეთოდების გამოყენებით ხორციელდება

მუნიციპალიტეტში სამეწარმეო საქმიანობის, გარემოს შექმნის წინაპირობების დადგენა, პრობლემათა გამოკვლევა, ცალკეული დარგების განვითარებაზე ზემოქმედი ფაქტორების განსაზღვრა, ბიზნესის, ხელისუფლებისა და მოსახლეობის ურთიერთქმედების შეფასება, მდგრადი განვითარების პრინციპების დადგენა და ა.შ. შერჩეული სტრატეგიები და პროექტები ითვალისწინებს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკურ გარდაქმნას ისე რომ დაცული იქნეს ბიზნესის, სახელმწიფოსა და მოსახლეობის ინტერესები, განვითარების პროცესი არ გამოვიდეს მართვის ჩარჩოებიდან. აქედან გამომდინარე პროგრამა ითვალისწინებს მუნიციპალიტეტში სტრატეგიული მართვის განხორციელებას, რომელიც რეალურად წარმოადგენს მუნიციპალიტეტის განვითარების დასაბუთებული მიზნობრივი სტრატეგიული მიმართულებების ერთობლიობას.

სტრატეგიული მიზნები მათი რეალიზაციის ეტაპების შესაბამისად პირობითად შეიძლება ასე დაჯგუფდეს:

- მოსახლეობის სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების კონსოლიდაცია მუნიციპალიტეტის სტრატეგიული განვითარების შეთანხმებული გადაწყვეტილების მიღების პროცესში.
- საჯარო რესურსების მოზიდვის მექანიზმების შემუშავება, მუნიციპალიტეტის მიმზიდველი იმიჯისა და საინვესტიციო კლიმატის ხელშემწყობი გარემოს შესაქმნელად.
- მოსახლეობის ეკონომიკური აქტივობის ამაღლება, ბიზნეს სტრუქტურების გაძლიერება, ადგილობრივი ბიზნესის გატანა რეგიონულ და რეგიონთაშორის ბაზრებზე.
- ადგილობრივი თვითმმართველობის, როგორც ხალხის ინტერესების გამომხატველისა და დამცველის როლის ამაღლება, სანდოობის გავრცელება.
- სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეფექტურობის ამაღლება, ტურისტული რესურსების ათვისება, ადგილობრივი რესურსების შესატყვისი მრეწველობის დარგის განვითარება, როგორც ძირითადი პრიორიტეტული მიმართულებები.
- ძირითადი სოციალურ-ეკონომიკური სფეროებისათვის შეთანხმებული და კომპლექსური განვითარების მექანიზმების საფუძვლების ფორმირება (ეკონომიკა, მართვა, განათლება კულტურა, ჯანდაცვა და ა.შ.)
- ადგილობრივი თვითმმართველობის მოქმედების მიმართ საზოგადოებრივი კონტროლისა და გამჭვირვალობის გრძელვადიანი საფუძვლების შექმნა.

სტრატეგიის რეალიზაციის მექანიზმი ორ ძირითად ეტაპად განიხილება:

- სტრატეგიის შემუშავების სამუშაო პროცესის ორგანიზაცია
- ყველაზე აქტუალური, მწვავე პრობლემების გადაჭრასთან დაკავშირებული გადაუდებელი ღონისძიებების გადაჭრის რეალიზაცია.

მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამა შემდეგ ძირითად დარგებსა და სფეროებს მოიცავს:

- სოფლის მეურნეობა
- მრეწველობა
- ინფრასტრუქტურა
- განათლება
- ჯანდაცვა
- კულტურა
- კომუნიკაციები
- გარემო პირობები და ბუნებრივი რესურსები
- ტურიზმი
- მცირე და საშუალო ბიზნესი

მოკვლეული მასალის საფუძველზე ცალკეული დარგებისა და სფეროების მიხედვით ძირითადი, მნიშვნელოვანი სტატუსის მქონე სტრატეგიათა ნუსხა არსებული მდგომარეობის შეფასებებიდან გამომდინარე არის შემდეგი:

1. სოფლის მეურნეობა

ნიადაგის შემსწავლელი კვლევისა და მონიტორინგის სისტემის ჩამოყალიბება;
 ნიადაგის ანალიზური და კადასტრული რუკების გამოყენების სისტემის ჩამოყალიბება;
 ფერმერთა საკონსულტაციო სისტემის ჩამოყალიბება;
 ახალი კულტურული ჯიშების შემოტანა და ჯიშგანახლების პროცესის ამოქმედება;
 სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის გადამამუშავების ტექნოლოგიების უზრუნველყოფა;
 აგრარული სექტორის სრული მექანიზაცია;
 მეცხოველეობის დარგის განვითარება;
 ფერმერული გაერთიანებების შექმნის ხელშეწყობა;
 სასოფლო-სამეურნეო ინფრასტრუქტურის განვითარება.

2. მრეწველობა

სამრეწველო გადამამუშავებელი წარმოების სტიმულირება და განვითარება;
 მრეწველობის დარგის შესაბამისი ინფრასტრუქტურის განვითარება;
 ბუნებრივი რესურსების სამრეწველო დანიშნულებით გამოყენება;
 სამრეწველო ენერგეტიკული პოტენციალის ზრდა-განვითარება.

3. ინფრასტრუქტურა

საგზაო-სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის სრული რეაბილიტაცია;
 მუნიციპალიტეტის უზრუნველყოფა გამართული წყალმომარაგების და საკანალიზაციო სისტემით;
 უწყვეტი და ხარისხიანი ელექტროფიკაციის უზრუნველყოფა;
 მოსახლეობის ცხოვრების უსაფრთხოებისა და საცხოვრებელი გარემოს გაუმჯობესება;
 სავაჭრო-საყოფაცხოვრებო და სხვა სფეროების განვითარება.

4. განათლება

განათლების და სოციალიზაციის ხარისხის გაუმჯობესება.

5. კულტურა

კულტურის სფეროს ინფრასტრუქტურის განვითარება.

6. კომუნიკაცია

საკომუნიკაციო სისტემის განვითარება და მისი ინტეგრაცია საერთაშორისო ქსელებში.

7. ჯანდაცვა

სამედიცინო ინფრასტრუქტურისა და მომსახურების მიწოდების განვითარების ხელშეწყობა;

მოსახლეობის უფლებების დაცვა.

8. ბუნებრივი გარემო და რესურსები

ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენება და კვლავწარმოება;

სტიქიური უბედურებებისაგან გარემოს დაცვითი ღონისძიებების გაფართოება.

9. ტურიზმი

მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე არსებული ტურისტული რესურსების ინვენტარიზაცია და მონაცემთა ბაზის ფორმირება;

მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე არსებული ტურისტული რესურსების გამოყენების ხელშემწყობი ღონისძიებების შემუშავება;

ტურიზმის ცალკეული სახეობების განვითარება;

ტურისტული ნაკადების განთავსება და კვებით უზრუნველყოფა

10. მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერა

მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების ადმინისტრაციული მხარდაჭერა

საინფორმაციო-საკონსულტაციო და აუდიტური გარემო

სტრატეგიების შეფასება და ანალიზი სამი პუნქტისაგან შედგება:

1. **არსებული საბაზო სიტუაციის ანალიზი** - უსრუნველყოფს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ცალკეული დარგების, სფეროების, განვითარების, ადგილობრივი რესურსების გამოყენების და სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის ნაკლოვანებებისა და პრობლემების წარმოჩენას. არსებული მდგომარეობის ანალიზის საფუძველზე განისაზღვრება პრიორიტეტები სიტუაციის შესაბამისი სტრატეგიის არჩევითობისა. ანალიტიკური მასალების ამომწურავობა, მასიურობა, სანდოობა, დამუშავების ხარისხი, კომპეტენტური შეფასებითი დასკვნების მომზადება იძლევა გარანტიას განისაზღვროს ის ძირითადი პრინციპები და ღონისძიებები, რომლებიც აუცილებელია ცალკეული კონკრეტული სტრატეგიების შემუშავებისა და მათი განხორციელების პროცესების ეფექტური მართვისათვის. უპირველეს ყოვლისა სწორედ რეალური სიტუაციის გამოკვლევა გასცემს პასუხს კითხვებზე როგორი სტრატეგია შევარჩიოთ, რა პერიოდში უნდა განხორციელდეს, რომელი სუბიექტების იქნებიან შემსრულებლები და როგორ განაწილდება პასუხისმგებლობა მათ შორის
2. **სტრატეგიის რეალიზაციის ინსტიტუტები და მექანიზმები** - სტრატეგიის წარმატებით შესრულების პირობა სახელმწიფო და კერძო პარტნიორობაზე დაფუძნებული სახელმწიფოს, ბიზნესისა და საზოგადოების კომპლექსური,

სისტემური და სინქრონული ურთიერთმოქმედება, პრიორიტეტული საინვესტიციო პროექტების განხორციელებაში.

სტრატეგიის რეალიზაციის მექანიზმებს მიეკუთვნება სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამები, რეგიონული და მუნიციპალური პროგრამები, ასევე მსხვილი კომპანიების პროგრამები, რომლებიც მიმართული იქნება მუნიციპალიტეტის კომპლესური განვითარებისაკენ. სტრატეგიის რეალიზაციის მექანიზმებს ასევე შეიძლება მიეკუთვნოს მსხვილი საინვესტიციო პროექტები, როგორც ქვეყნის ისე საერთაშორისო დონის რესურსების გამოყენებით. მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამით გათვალისწინებული სტრატეგიების განხორციელების ინსტრუმენტებად მიჩნეულ უნდა იქნას ადგილობრივი რესურსების პოტენციალი და სახელმწიფო პოლიტიკის ის სტრატეგიული ამოცანები რომელთა განხორციელება განსაზღვრულია საშუალო და გრძელვადიანი პერიოდებისათვის, როგორც ტერიტორიული, დარგობრივი ისე სოციალურ-ეკონომიკური მიმართულებით.

- 3. სტრატეგიების რეალიზაციის პროცესში მუნიციპალიტეტის მასტიმულირებელი მოქმედება** - უნდა ითვალისწინებდეს ცალკეული დარგების, ბიზნესის სუბიექტების, მოსახლეობის ინტერესების დაცვას განვითარების თვალსაზრისით და მიმართული უნდა იყოს კონკურენტუნარიანობის უპირატესობის რაციონალურ გამოყენებაზე, სამეცნიერო-ტექნიკური, ფულად-საკრედიტო, საგადასახადო-საბიუჯეტო, სამრეწველო, აგრარული, სოციალური და სხვა მიმართულებების პოლიტიკის გატარებაზე. მუნიციპალიტეტის მიერ სტრატეგიული მართვის განხორციელების ერთ-ერთი უმთავრესი ამოცანაა ქმედებების ისეთი ორგანიზაციული სისტემის ჩამოყალიბება, რომელიც საშუალებას მისცემს უზრუნველყოს საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების შეთანხმებების რაციონალური მექანიზმებისა და ფორმების გამოყენება ქვეყნის, რეგიონის და მუნიციპალიტეტის დონეზე ინტერესთა თანხვედრისათვის, სხვადასხვა სუბიექტების მუნიციპალური პროექტების განხორციელებაში ჩართვის მოტივაციებისა და სტიმულირების საფუძვლების განმტკიცებას.

21. ხულოს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამის სტრატეგიები, ქვესტრატეგიები და პროექტები

N	გენერალური სტრატეგია	ქვესტრატეგია	სტრატეგიული მიზნები	პროექტები
1	სოფლის მეურნეობის განვითარება	ნიადაგის კვლევისა და მონიტორინგის სისტემის ჩამოყალიბება	- მიწის ნაყოფიერების გამოვლენა და მიწათსარგებლობის მეცნიერულ კვლევებზე დაყრდნობილი მოდელის ჩამოყალიბება; - სასუქების, ბიოპრეპარატებისა და სხვა საშუალებების დოზირებული გამოყენებით სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების საერთო მოცულობისა და საშუალო საჰექტარო მოსავლიანობის ამაღლების ხელშეწყობის პირობების შექმნა.	ნიადაგის ანალიზის ლაბორატორიის ჩამოყალიბება; ლაბორატორიისთვის საჭირო პერსონალის მომზადება-გადამზადება; სამეცნიერო და კვლევით ორგანიზაციებთან ურთიერთობების კოორდინაცია მეთოდოლოგიური უზრუნველყოფის მიზნით; მიწის ფონდის ექსტენსიური და ინტენსიური გამოყენების თანაფარდობის დადგენა.
		ნიადაგის კადასტრული რუკების შედგენა	- მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის მიზნობრივი გამოყენების სქემის შემუშავება; - მუნიციპალიტეტში არსებული მიწის რესურსების გამოყენების პოტენციური მაჩვენებლის დადგენა; - კადასტრული მონაცემების საფუძველზე სასოფლო-სამეურნეო კულტურების დარაიონების ეფექტურობის ზრდა	მუნიციპალიტეტის მიწის კადასტრის შექმნა და მისი გამოყენება საინვესტიციო პროექტებში; მუნიციპალიტეტის მიწის ფონდის ფუნქციონალური ზონირება და მიზნობრივი დანიშნულებით გამოყენების პროცესის მართვა;
		ფერმერთა საკონსულტაციო მომსახურების სისტემის ჩამოყალიბება	- სოფლის მეურნეობის სფეროში დასაქმებული სუბიექტების ფერმერული და ოჯახური მეურნეობებისათვის სასწავლო-საკონსულტაციო მომსახურების სისტემის შექმნა; - აგრობიზნესში მეწარმეთა ცოდნის ამაღლება, თანამედროვე აგრო-ტექნოლოგიების სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის გადამუშავების და შენახვის ტექნოლოგიების გამოყენების მიმართულებით; - შრომის ნაყოფიერების ამაღლება, მიწის რესურსების აქტიური გამოყენება, მარკეტინგული ინსტრუმენტებისა და მექანიზმების გამოყენება სასოფლო-სამეურნეო წარმოების რენტაბელობისა და	სასწავლო-საკონსულტაციო მუნიციპალური ცენტრის შექმნა; პრაქტიკული სარეკომენდაციო და საინფორმაციო მასალების მომზადება და გავრცელება; სამეცნიერო კვლევით, საგანმანათლებლო დაწესებულებებთან და პრაქტიკოს-

			კონკურენტუნარიანობის მიღწევის საქმეში	სპეციალისტებთან თანამშრომლობის ორგანიზაცია და მუნიციპალიტეტში სასწავლო-საკონსულტაციო პროცესებში მათი ჩართვა.
	ახალი და გაუმჯობესებული სასოფლო-სამეურნეო კულტურების დანერგვა		- სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების მოცულობის ზრდა და ხარისხის გაუმჯობესება; - გადამამუშავებელი მრეწველობისათვის სანედლეულო ბაზის გაფართოება; - ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციის წარმოების გაფართოება; - ჯიშობრივი სიწმინდის დაცვა, ადგილობრივი ისტორიულად ტრადიციული ჯიშების უნიკალური თვისებების გამოყენება გადამშენებისგან დაცვა; - ეკოლოგიურად სუფთა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტირების შესაძლებლობათა გამოვლენა და გამოყენება; - ადგილობრივ, ქვეყნის და მსოფლიო ბაზრებზე ეროვნული პროდუქციის დივერსიფიკაციის პრევენციის შექმნა და მოსახლეობის მოხმარებაში იმპორტირებული პროდუქციის ჩანაცვლების გაფართოება ადგილობრივი წარმოების პროდუქციით;	სასოფლო-სამეურნეო კულტურების ჯიშების შერჩევისა და გავრცელების შესაძლო ზონების დადგენა; მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე გავრცელებული აბორიგენული და ინტროდიცირებული სასოფლო-სამეურნეო კულტურების ჯიშობრივი სტრუქტურის ანალიზი და მათი გამოყენების პერსპექტივობის დასაბუთება; საკოლექციო ნაკვეთების და სასათბურე მეურნეობების ობიექტების შექმნა; სასოფლო სამეურნეო კულტურების ნერგების, კალმების, საძირე და გამრავლების სხვა მასალების შემოტანა და გამოცდა; ნედლეულის გადამამუშავების ახალი ტექნოლოგიების შემუშავება და აპრობაცია, მცირე საწარმოთა შექმნა.
	აგრარული სექტორის მექანიზაცია		- სასოფლო-სამეურნეო წარმოების პროცესში ხელით შრომის ხვედრითი წილის შემცირება; - მანქანა ტრაქტორების და სხვა ტექნიკური საშუალებების კოლექტიური გამოყენებისა და მცირე მექანიზაციის ტექნიკური საშუალებების მოსახლეობაზე მიწოდების უზრუნველყოფა მისაწვდომ ფასებში (ლიზინგის გამოყენება); - სხვადასხვა სახის სერვისული მომსახურების გაფართოება	სოფლის მეურნეობაში მექანიზაციის დანერგვის პრიორიტეტული მიმართულებები; აგრო სფეროს ტექნიკური საშუალებებით უზრუნველყოფა და სერვისული მომსახურება; მექანიზაციის ტექნიკური საშუალებების შერჩევის შეძენისა და გამოყენების საცნობარო - სარეკლამო და საშუამავლო მომსახურება.

	მეცხოველეობის დარგის განვითარება	- მუნიციპალიტეტში მეცხოველეობის როგორც ტრადიციული და პრიორიტეტული დარგის პოტენციალის ათვისების ხელშეწყობი გარემოს შექმნა; - მეცხოველეობის დარგში ადგილობრივ გარემო-პირობებთან ადაპტაციის უნარის მქონე ჯიშების შემოყვანის და გავრცელების, ადგილობრივი ცხოველთა ჯიშების თანამედროვე მეთოდებით გაუმჯობესების მიღწევა; - მეცხოველეობის პროდუქტების წარმოების ზრდა ერთ სულ მოსახლეზე; - აჭარის რეგიონში მეცხოველეობის პროდუქტებზე მოთხოვნის მაქსიმალური დაკმაყოფილება მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე წარმოებული პროდუქციით; - მეცხოველეობის სულადობის ზრდა, ჯოგის ხარისხობრივი გაუმჯობესება, ჯიშობრივი სრულყოფა, ამ სფეროში თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვის გაფართოება; - მეცხოველეობის პროდუქციის გადამუშავების მცირე საწარმოთა მასტიმულირებელი გარემოს შექმნა	მეცხოველეობის განვითარებისა და პროდუქციის წარმოების ოპტიმალური მოცულობის დადგენა; მეცხოველეობის დარგის თანამედროვე ტექნოლოგიებით, ტექნიკური საშუალებებით და საკვები ბაზით უზრუნველყოფა; ზოოტექნიკის სასწავლო-საკონსულტაციო და მომსახურების სერვისული სისტემის ჩამოყალიბება; მეცხოველეობის დარგისთვის საჭირო კადრების მომზადება/გადამზადება.
	ფერმერული გაერთიანებების შექმნის ხელშეწყობა	- დაქსაქსული ოჯახური, სუსტი ან თითქმის არარსებული ფერმერული მეურნეობების წინაშე მდგარი პრობლემების გადაჭრის რესურსების მართვის გაძლიერება; - საკრედიტო კავშირების, მსოფლიოში აპრობირებული, გაერთიანებების, კოოპერატივების და სხვა ფორმების დანერგვა და მის საფუძველზე აგრარული სექტორის სასურველ დონეზე განვითარების შესაძლებლობათა გაზრდა; - აგრარულ სფეროში დასაქმებული მოსახლეობის საკუთრებაში არსებული ფულადი, მატერიალური და შრომითი რესურსების მიმართვა სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის, წარმოების გადამუშავების და რეალიზაციის პროცესში - ტექნოლოგიებისა და ტექნიკური საშუალებების, მიწის დამუშავების, სასუქების, შხამქიმიკატების და სხვა რესურსების გამოყენების ორგანიზაციული სისტემის ჩამოყალიბება; - სამეცნიერო ტექნიკური პროგრესის მიღწევა და სიახლეების დანერგვის მისაწვდომობის გაზრდა. მოსახლობის სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესება, სოფლებისა და დაბების, სხვა დასახლებული პუნქტების საცხოვრებელი გარემოს, ინფრასტრუქტურის განვითარება;	მოსახლეობისა და ფერმერული მეურნეობების სასოფლო გაერთიანებებში ჩართვის ფორმებისა და მეთოდების დადგენა; საცდელ-საჩვენებელი მოდელის ჩამოყალიბება და დანერგვა; მუნიციპალიტეტის მხარდამჭერი პოლიტიკის ფორმირება სასოფლო გაერთიანებების შექმნის პროცესის სტიმულირებისათვის.
	სასოფლო-სამეურნეო ინფრასტრუქტურის განვითარება	- სოფლის მეურნეობის საწარმოო და სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარების მოდელის ჩამოყალიბება, რომელიც უზრუნველყოფს ეკონომიკური პოტენციალის გამოყენებას და სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესებას; - აგრო-სფეროს მდგრადი განვითარება საბაზრო პირობებში. დარგთა კომპლექსი რომელიც ემსახურება სასოფლო-სამეურნეო წარმოებასა და	სოფლის მეურნეობის საწარმოო და სოციალური ინფრასტრუქტურის დაბალანსება და განვითარება.

			სამრეწველო გადამამუშავებას; სოციალური ინფრასტრუქტურის ძირითადი შემადგენლების, საცხოვრებელი სახლების, განათლების ობიექტების, სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებების, ჯანდაცვის, სავაჭრო და საყოფაცხოვრებო ქსელის ობიექტების დაბალაბნსებული განვითარება; საწარმოო ინფრასტრუქტურის განვითარება, ტრანსპორტის, ელექტრო მომარაგების, კავშირგაბმულობის, სამრეწველო ობიექტების ა სხვა სახით;	
2	მრეწველობის განვითარება	სამრეწველო გადამამუშავებელი წარმოების განვითარება	მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე არსებული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ნედლეულის, ტყის მცენარეული რესურსების, სამსელი და მინერალური წყლების, ინერტული მასასლების, ხე-ტყის რესურსების, ბუნებრივი წიაღისეულის ბაზაზე სხვადასხვა წარმადობის და პროფილის სამრეწველო ობიექტების ქსელი ჩამოყალიბება; არსებული სამრეწველო ობიექტების პროფილის მიხედვით გაფართოება, მოდერნიზაცია, ტექნიკური გადაიარაღება და ახალი კონკურენტუნარიანი ასორტიმენტისა და ნომენკლატურის პროდუქციის ათვისება; პროდუქციის ხარისხისა და კონკურენტუნარიანობის ამაღლება - უნარჩენო ტექნოლოგიების დანერგვა, სამრეწველო ობიექტების რაციონალური გაადგილება, სანედლეულო ბაზასთან მიახლოება და შრომის რესურსების აქტიური გამოყენება. მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროცესში მრეწველობის დარგის მნიშვნელობის ამაღ	მუნიციპალიტეტში მრეწველობის განვითარების პერსპექტიული მიმართულებებისა განსაზღვრა და მათი რესურსული უზრუნველყოფის შეფასება; მრეწველობის პრიორიტეტული დარგების განვითარების ხელშემწყობი ბიზნეს გარემოს შექმნა;
		მრეწველობის დარგის შესაბამისი ინფრასტრუქტურის განვითარება	სამრეწველო ობიექტების გაადგილების რაციონალური სქემის შემუშავება მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის სივრცობრივი განვითარების სპეციფიკურობის გათვალისწინებით; სამრეწველო ობიექტებისათვის მიწის ფართის გამოყოფის, დაგეგმარების, საწარმოო შენობა-ნაგებობების არქიტექტურისა და დიზაინის შერჩევა; სამრეწველო საწარმოებისათვის წყალმომარაგების, ენერგომომარაგების, საკომუნიკაციო ქსელებით უზრუნველყოფის, საკანალიზაციო სისტემით აღჭურვის, წარმოებაში გარემოს დაბინძურების შეზღუდვის სისტემების გამოყენების დაგეგმარება;	სამრეწველო ობიექტების გაადგილება და საჭირო რესურსებით უზრუნველყოფა; სამრეწველო ინფრასტრუქტურის მუნიციპალური მხარდაჭერა.
		ბუნებრივი რესურსების სამრეწველო გადამამუშავება	მუნიციპალიტეტის ბუნებრივი რესურსების პოტენციალის გამოვლენა გაფართოება და გამოყენების მიმართულებების დადგენა; ტყის რესურსების რაციონალური გამოყენების უზრუნველყოფა; მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ტყის მასივების ინვენტარიზაცია და ხის დამამუშავებელი ლეგალიზებული მეწარმეობის განვითარება; ველურ მცენარეთა ნაყოფის სასარგებლო სახეობების შესწავლა, ბიოქიმიური ანალიზის საფუძველზე სხვადასხვა დანიშნულების	ხე-ტყის რესურსების სამრეწველო გადამამუშავება; სამრეწველო გამოყენების, რესურსული უზრუნველყოფის თვალსაზრისით ტყის მასივების აღდგენა და ახლის გაშენება;

			პროდუქციის წარმოების შემუშავებული ტექნოლოგიების შერჩევა, გამოყენების მიზანშეწონილობის განსაზღვრა; სამკურნალო მცენარეთა ნედლეულის გამოყენება სხვადასხვა სახის სამკურნალო-პროფილაქტიკური დანიშნულების პროდუქციისა და ნახევარფაბრიკატების წარმოებისათვის; წიაღისეულის და ინერტული რესურსების მარაგების შესაბამისად გამოყენების შესაძლებლობათა გაფართოება; წყლის რესურსების გამოყენება;	გარეული ხილისა და სხვა მცენარეული ნედლეულის გადამუშავების ტექნოლოგიების დანერგვა; ინერტული მასალების წარმოება; წიაღისეული მარაგებისა და სხვა მსგავსი რესურსების პერსპექტიული გამოყენება;
3	ინფრასტრუქტურის განვითარება	საგზაო-სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაცია	მყარსაფარიანი გზების საერთო სიგრძის ზრდა; დასახლებულ პუნქტებში, მთის საძოვრებზე, საკურორტო ადგილებზე მისასვლელი გზების ტექნოლოგიურად დაშვებული ნორმების მიხედვით მოწესრიგება; ყველა კატეგორიის გზებზე მეწყერული საშიშროების, ხიდების დაშლის, ნიაღვრით ჩარეცხვის და სხვა ზემოქმედი ფაქტორების განვითარების აღკვეთი ღონისძიებების შემუშავება; აქტიური მიმოსვლის გზის მონაკვეთებზე განათების სისტემის მოწყობა, მაჩვენებელი და მარეგულირებელი ნიშნების და ტექნიკური საშუალებების დაყენება; მგზავრთა გადაყვანისა და და სატვირთო გადაზიდვების ოპტიმალური მარშრუტებისა და ღირებულებების შემამცირებელი პროექტების შემუშავება მუნიციპალური და კერძო სექტორის სატრანსპორტო მომსახურების დაბალანსებული განვითარება	საგზაო ქსელის სტრუქტურის ოპტიმიზაცია; გზების საექსპლუატაციო მდგომარეობის შენარჩუნება; სატრანსპორტო მომსახურების ხარისხის გაუმჯობესება, მუნიციპალური სატრანსპორტო მომსახურების სისტემის ჩამოყალიბება;
		მუნიციპალიტეტის უზრუნველყოფა გამართული წყალმომარაგებისა და საკანალიზაციო სისტემით	მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მოსახლეობის სასმელი წყლით, საწარმოო და მომსახურების სფეროს ტექნიკური წყლით მომარაგების სრულმასშტაბიანი, ყოვლისმომცველი სისტემის შექმნა; მოქმედი წყალმომარაგების სისტემის რეკონსტრუქცია, რეაბილიტაცია, დანაკარგების შემცირება. სასელი წყლის ხარისხის ნორმების დაცვით მიწოდება; საკანალიზაციო სისტემის ქსელით უზრუნველყოფა მთლიანად ყველა დასახლებულ პუნქტში, კურორტებზე და იალალებზე სასმელი წყლით მომარაგების უზრუნველყოფა; სასმელი წყლის გაუვნებელყოფისა და გაწმენდის ღონისძიებების დადგენილი რეგლამენტით შესრულება; ინდივიდუალური სარგებლობის წყალსადენებსა და ჭებში წყლის ხარისხისა და ვარგისიანობის მონიტორინგის განხორციელება;	სასმელი და ტექნოლოგიური წყლით მომარაგება, წყლის გამოყენების აღრიცხვა; მუნიციპალური საკანალიზაციო სისტემის შექმნა; წყალმომარაგების ტერიტორიული პასპორტების შექმნა;
		უწყვეტი და ხარისხიანი ენერგომომარაგების უზრუნველყოფა	მოსახლეობისა და სხვა დარგობრივი ინფრასტრუქტურის მდგრადი ელექტრო მომსახურების უზრუნველყოფა; ელექტრო მომარაგების მეურნეობის გამართული მუშაობის	ელექტრული ენერჯის გადაცემისა და განაწილების შიდა მუნიციპალური სისტემების რეაბილიტაცია;

			უზრუნველყოფი სახაზო და რეგულირების ტენქიკური საშუალებების თანამედროვე მოწყობილობების გამოყენება; მოხმარებული ელექტროენერჯის აღრიცხვისა და საფასურის გადახდის სრულყოფა; ელექტრო ენერჯის მომარაგების სისტემის ფუნქციონირების მონიტორინგი;	ენერგომომარაგების სქემების ადაპტაცია მუნიციპალიტეტის სივრცობრივი განვითარების პროექტებთან;
	მოსახლეობის უსაფრთხო და გაუმჯობესებული საცხოვრებელი გარემოთი უზრუნველყოფა	ტექნოლოგიური საშიშროებების პოტენციის მქონე ობიექტების ფუნქციონირებით გამოწვეული ნეგატიური ზემოქმედებისა და ექსტრემალური ფაქტორების მდგომარეობის შემცირება; გარემოს დაცვისა და საგანგებო სიტუაციების პროფილაქტიკის ღონისძიებებზე დანახარჯებისა და სიტუაციის გაჯანსაღების დინამიკის დადებითი ტენდენციის მიღწევა; საგანგებო სიტუაციების რაოდენობისა და ნეგატიური შედეგების შემცირება; დარეგისტრირებულ დანაშაულთა რიცხვის შემცირება, კრიმინოგელური სიტუაციის გაჯანსაღება; მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მოსახლეობის იმჰიდროვის რეგულირება და მიგრაციის ტენდენციის შემცირება; სამეურნეო გამოყენებაში მყოფი ტერიტორიების ნეგატიური ზემოქმედების დონის შემცირება საცხოვრებელ გარემოზე; ტყე-პარკების, დასვენების და გასართობის ზონების შექმნა; მუნიციპალიტეტის სივრცობრივი განვითარების რესურსების რაციონალური გამოყენებით ჯანსაღი გარემოს შექმნა; საცხოვრებელი ფართით უზრუნველყოფის მიღწევა და კეთილმოწყობის დონის ამაღლება; მოსახლეობის შემოსავლებისა და კომუნალური გადასახადების თანაფარდობის სასურველი დონის მიღწევა.	მუნიციპალიტეტის სივრცობრივი განვითარების პერსპექტივების განსაზღვრა; მოსახლეობის საბინაო პირობების გაუმჯობესება; სხვადასხვა დანიშნულების სამეურნეო ობიექტებისაგან ტექნოლოგიური საშიშროების საფრთხეების აცილება; შემის ალტერნატიული ენერგეტიკული რესურსების გამოყენება, გაზიფიკაციის განხორციელება.	
	სავაჭრო და საყოფაცხოვრებო მომსახურების განვითარება	პირველადი მოხმარების სამეურნეო საქონლის, კვების პროდუქტების და სხვა საქონლის მოსახლეობისთვის ხელმისაწვდომ და სტაბილურ ფასებში მიწოდების უზრუნველყოფა გადახდის უნარიანობის გათვალისწინებით; სავაჭრო ობიექტების მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მოსახლეობის სიმჭიდროვის, დასახლების ტიპის, მოთხოვნის სახეობების მიხედვით განთავსება და მომსახურების კულტურის ამაღლება; მომსახურების ობიექტების დასახლებულ ტერიტორიებზე რაციონალურად განლაგება, მომსახურების მისაწვდომობა და მაღალი კულტურა.	საბითუმო და საცალო ვაჭრობის სფეროს განვითარების ხელშეწყობა; საყოფაცხოვრებო მომსახურების ობიექტების ქსელის გაფართოების ხელშეწყობა.	
4	განათლების სისტემის განვითარება	საქართველოს განათლების სამინისტროს მიერ განსაზღვრული რეფორმების გატარებით მასწავლებელთა სერთიფიცირება - გადამზადების და პროფესიული საქმიანობის განხორციელების	უმადლესი და საშუალო პროფესიული განათლების ხელმისაწვდომობის ამაღლების ხელშეწყობა;	

			- ხელშემწყობი გარემოს შექმნა; - მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ყველა კატეგორიის სკოლების მატერიალურ ტექნიკური ბაზის თანამედროვე დონეზე მოწყობა; - სასწავლო პროცესის მაღალ დონეზე წარმართვა, უმაღლესი აკადემიური მოსწრების მქონე მოსწავლეთა კონტინგენტის ზრდა; - უმაღლეს და საშუალო სპეციალური განათლების მიღების ინტერესის სტიმულირება და ჩარიცხულთა რაოდენობის ზრდა; - მუნიციპალური ბიუჯეტის სოციალური დატვირთვის გაძლიერება განათლების სფეროს მიმართულებით; - ბავშვთა და მოზარდთა სპორტულ გამაჯანსაღებელი ობიექტებით უზრუნველყოფის დონის ამაღლება; - სკოლებში ერთ ცვლიან სასწავლო რეჟიმში მოსწავლეთა ადგილებით უზრუნველყოფა; - სკოლამდელი ასაკის აღსაზრდელთა უზრუნველყოფა ბაგა-ბალებით.	სკოლამდელი აღზრდის ობიექტებით მოსახლეობის მოთხოვნილების სრული დაკმაყოფილება; სკოლების სასკოლო ობიექტების მატერიალურ ტექნიკური ბაზისა და საკადრო უზრუნველყოფა.
		მოსწავლე-ახალგაზრდების განათლების და სოციალური ინტეგრაციის ხარისხის ამაღლება		სწავლება-გადამზადებისა და დასაქმების სახელმწიფო პროგრამებში ჩართულობის ამაღლება
5	კულტურის სფეროს განვითარება	მუნიციპალიტეტში კულტურულ-შემოქმედებითი საქმიანობის გაფართოება და მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარება	- მუნიციპალიტეტში ისტორიულად ტრადიციული ხალხური შემოქმედების გაფართოება; - მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე კინო დარბაზების კულტურის სახლების, თეატრების, თანამედროვე არქიტექტურისა და დიზაინის მოთხოვნების შესაბამისად ახლის აშენება და არსებულის მოწესრიგება. მათში დასაჯდომი ადგილების საჭირო რაოდენობის შექმნა; - მუზეუმების ბიბლიოთეკების ქსელის განვითარება; - მუნიციპალიტეტში ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეობის წარმოჩენა. დამთვალიერებელთა და მკითხველთა მოზიდვა; - ქორეოგრაფიული ანსამბლების და შემოქმედებითი კოლექტივების ჩამოყალიბება და ფუნქციონირებაში ხელშეწყობა; - ისტორიულ-ეთნოგრაფიული და სამეწრემო საქმიანობის ტრადიციების წარმოჩენა და ტურიზმის რესურსებად გამოყენება.	ხალხური შემოქმედების ხელშეწყობა; კულტურის სფეროს მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გაუმჯობესება და საკადრო უზრუნველყოფა; კულტურულ ღონისძიებათა მენეჯმენტის მოწესრიგება.
6	კომუნიკაციების განვითარება	საკომუნიკაციო სისტემის განვითარება და ინტეგრაცია საერთაშორისო ქსელებში	- სატელეფონო-სახაზო და მობილური კავშირების სისტემის ქსელებით მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის დაფარვა და მომსახურების არჩევითობის შესაძლებლობების გაფართოება, მისაღები ტარიფები და ხარისხი; - ინტერნეტისა და სატელევიზიო მომსახურების სხვადასხვა ქსელების და არხების მოქმედების გავრცელება მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე. - მოსახლეობის გადახდისუნარიანობის შესაბამისი ტარიფებით.	სატელეფონო ქსელების გამართული ფუნქციონირება და მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის სრული დაფარვა; ინტერნეტისა და ტელე-მაუწყებლობის ქსელებით დაფარვის არეალის გაზრდა.

7	ჯანდაცვის სისტემის განვითარება	სამედიცინო ინფრასტრუქტურისა და სამედიცინო მომსახურების განვითარება	- მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ჯანდაცვის სისტემის თანამედროვე დონეზე განვითარების, განლაგებისა და მასში მაღალკვალიფიციური მომსახურების უზრუნველყოფა; - მუნიციპალიტეტში სხვადასხვა სახის სამედიცინო მოსახურების ადგილზე მიღების ხვედრითი წილის ამაღლება, ქვეყნის შიგნით და მის ფარგლებს გარეთ სამკურნალოდ წამსვლელთა ხვედრითი წილის შემცირება; - დაფინანსების ყველა შესაძლო წყაროებიდან ერთ მცხოვრებზე საბიუჯეტო დანახარჯების გაფართოება მუნიციპალიტეტის დონეზე; - მრავალშვილიანობის ხელშეწყობა და დაბადებულთა ჯანმრთელობის შენარჩუნება, მოსახლეობაში სიკვდილიანობის შემცირება, საშუალო ასაკის გახანგრძლივება; - მოსახლეობის ჯანსაღი ნაწილის რიცხოვნობის ზრდა; - კვალიფიციური კადრების მოზიდვა და დამაგრება; - სამედიცინო ობიექტების ტექნიკური აღჭურვილობის დონის ამაღლება; - მსოფლიოში აღიარებული ნორმებისა და საქართველოს კანონმდებლობის გათვალისწინებით ადამიანთა უფლებების დაცვის გაფართოება; - ჯანდაცვის პოლიტიკისა და პროგრამების განხორციელების პროცესში ადამიანთა უფლებების მხარდაჭერა; - საქართველოს კანონის „პაციენტთა უფლებების შესახებ“ მოთხოვნათა სრულად განხორციელება.	სამედიცინო მომსახურების ხარისხის ამაღლება; ჯანდაცვის ინფრასტრუქტურის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გაუმჯობესება; სამედიცინო უფლებების დაცვის გარანტიები და მონიტორინგი.
8	ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენება	ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენება და კვლავწარმოება სტიქიური მოვლენებისა და ბუნებრივი კატასტროფების მოსალოდნელი განვითარების მიმართ მდგრადობის ამაღლება	- მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მცენარეული წიაღისეულის მიწის, წყლის და სხვა რესურსების რაციონალური გამოყენების სქემების შემუშავება; - ყველა სახის რესურსების ბუნებრივი და ხელოვნური კვლავ წარმოების პროცესებზე ხელშეწყობა მეცნიერული მიდგომების გამოყენებით. ბუნებრივ-სტიქიური მოვლენების განვითარების პოტენციური მდგომარეობის მონიტორინგის გზით გამომწვევი ფაქტორების გამოვლენა და საჭირო ღონისძიებების დაგეგმვა; მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე სტიქიური მოვლენების შესაძლო განვითარების რუკების შედგენა, მოსახლეობის საშიში ზონებიდან უსაფრთხო ტერიტორიებზე განსახლება და საჭირო საცხოვრებელი გარემოს შექმნა; სტიქიური უბედურებების თავიდან აცილების პრევენციული ღონისძიებების გატარების მიზნით მუნიციპალიტეტის, რეგიონული და ცენტრალური სახელმწიფო ბიუჯეტების, საერთაშორისო დახმარებების რესურსების ეფექტური გამოყენება;	ბუნებრივი რესურსების გამოყენება და მისი კვლავწარმოება; მუნიციპალიტეტის ტყის მასივებში ველურ მცენარეთა ნედლეულის სახეობების გამოკვლევა და გამოყენების შესაძლებლობათა დადგენა. უსაფრთხო საცხოვრებელი გარემოს შექმნა და საგანგებო სიტუაციების შემცირება

			- ბუნებრივ სტიქიური მოვლენების შემცირების ტენდენციების მიღწევა.	
9	ტურიზმის განვითარება	ხულოს მუნიციპალიტეტში ტურიზმის განვითარების გრძელვადიანი სამოქმედო გეგმის შემუშავება და ტურისტული პროდუქტების ფორმირება		მუნიციპალიტეტში ტურიზმის განვითარების საკითხებზე მომუშავე სტრუქტურის ჩამოყალიბება; ტურიზმის პერსპექტიული მიმართულებების იდენტიფიკაცია და მათი განვითარების პროგრამების შემუშავება;
		ტურისტული ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება		ტურისტული ობიექტების რეაბილიტაცია-კონსერვაციის გეგმის შემუშავება-განხორციელება; მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ტურისტული ნაკადების გადაადგილების მარშრუტების კეთილმოწყობა სათანადო ობიექტებითა და საშუალებებით; ტურისტთა განთავსების, კვების და მომსახურების სხვა სახეობების ობიექტებით უზრუნველყოფა.
		კვალიფიციური კადრების ფორმირება ტურისტულ სექტორისათვის		მოსახლეობის ცნობიერების ამაღლების ხელშეწყობა სასოფლო ტურიზმის განვითარებისა და ტურისტების მომსახურების საკითხებთან დაკავშირებით; ტურისტული დარგის სხვადასხვა პროფესიის მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების მომზადება.
		ტურისტული პოტენციალის პრომოუშენი და სარეკლამო-საინფორმაციო საქმიანობის სამოქმედო გეგმის შემუშავება		სარეკლამო/PR სტრატეგიის წარმოება
		თანამშრომლობა სტიქიკოლდერებთან		სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციებთან თანამშრომლობა
10	მცირე და საშუალო	მცირე და საშუალო ბიზნესის	- მუნიციპალიტეტის დონეზე მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების	მუნიციპალიტეტის სტრატეგიის

ბიზნესის განვითარება	განვითარების ადმინისტრაციული მხარდაჭერა	- პრიორიტეტული მიმართულებების განსაზღვრა; - მუნიციპალიტეტში სათათბირო საკონსულტაციო ჯგუფების შექმნა ბიზნეს სფეროსთან ურთიერთობების პრობლემებზე მუშაობისათვის; - საკუთრების უფლებების დაცვისა და ქონების გამოყენების, საინვესტიციო რისკების დამზღვევი მექანიზმების ამოქმედება; - პროექტების განხორციელებაში საკრედიტო რესურსების მოძიებისა და მუნიციპალური საკუთრების პრივატიზაციის შედეგათიანი პოლიტიკის გატარება; - მუნიციპალური შესყიდვების გაფართოება მცირე და საშუალო ბიზნესის სუბიექტებიდან; - საჭირო საკანონმდებლო ნორმატიული აქტების დაჩქარებული წესით მიღება და ბიუროკრატიული ბარიერების მინიმუმამდე დაყვანა.	შემუშავება მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისათვის; ეკონომიკური დივერსიფიკაციის გაძლიერება.
	საინფორმაციო-საკონსულტაციო და აუდიტორი გარემოს შექმნა	- სწავლებისა და კონსულტირების გააქტიურება და ინფორმაციული მხარდაჭერა; - ცალკეული დარგების საინვესტიციო მიმზიდველობის გამოვლენა; - წარმოების ფაქტორების საჭირო მოცულობით გამოყენების გარემოს გაუმჯობესება; - მეწარმეთა უფლებების დაცვის მონიტორინგი; - პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლება; - მარკეტინგული პოლიტიკის განხორციელება.	სწავლება-კონსალტირებისა და აუდიტორული სისტემის ჩამოყალიბება; საგრანტო და სატენდერო ფონდის შექმნა, საბანკო ვაჭრობის სისტემის ჩამოყალიბება.

21.1 სტრატეგიები

21.1.1 სივრცითი დაგეგმარება

- ტერიტორიათა სივრცითი ტერიტორიული მოწყობის დაგეგმარება და ეკონომიკური მოდელირება

მიზანი: მუნიციპალიტეტების სივრცით ტერიტორიული დაგეგმარების შედეგად ეკონომიკური ეფექტიანობის ოპტიმიზება და განვითარების სტრატეგიული გეგმების რეალიზაციის რისკების შემცირება.

პრობლემის აღწერა: წარმოდგენები მუნიციპალიტეტების ბუნებრივი პირობებისა და ეკონომიკური პოტენციალის შესახებ ხშირ შემთხვევაში დანაწევრებული და აცდენილია. დანაწევრებულ წარმოდგენებში მოიაზრება ინფორმაციის კორელირების საკმაოდ დაბალი ხარისხი და ურთიერთკავშირის შეზღუდული შესაძლებლობები. რაც არსებითი გარემოებაა იმ ფონზე, როდესაც მიმდინარეობს მუშაობა მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების საკითხებზე, როგორც დარგთაშორისი და შიდადარგობრივი ვერტიკალის ფარგლებში ისე მუნიციპალიტეტთაშორისი თანამშრომლობის გაღრმავების მიმართულებით. სიტუაციის დამატებით ხარვეზს ხშირ შემთხვევაში თავმოყრილი ინფორმაციის აცდენილი შინაარსი და უზუსტობაც წარმოადგენს.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, დგება საჭიროება ტერიტორიების სივრცითი დაგეგმარების მიმართულებით კომპლექსურ ღონისძიებათა განხორციელებისა. ტერიტორიათა ამგვარი კოდირებული ოპტიმიზება სტრატეგიულ ღონისძიებათა ნუსხაში გაადვილებს ეკონომიკური მოდელირების მეთოდების ოპტიმიზაციის პროცესს და არასწორი პროგნოზირებისაგან ერთგვარი მზღვეველი რგოლიც იქნება არაპირდაპირი ფუნქციით.

ხედვა: სივრცით-არქიტექტორულ სქემაში მუნიციპალიტეტის მაღალვალიდური განთავსება და გლობალურ ქსელში მისი მხარდაჭერა არსებითად გაზრდის სწორ წარმოდგენებს მუნიციპალიტეტის ეკონომიკური პოტენციალის და შესაბამისად მოსალოდნელი საქმიანი აქტიურობის შესახებ. ტერიტორიის შესახებ გაზრდილი საქმიანი ცნობადობა და სტრატეგიული ინფორმაციის კომპლექსურობა საქმიანი ნაკადების მხოლოდ მიზანმიმართულ მოძრაობას უზრუნველყოფს, რაც მნიშვნელოვანი დროითი და საიმიჯო დანარხარჯი იქნება მუნიციპალიტეტისათვის და ეკონომიკური სტიმული კაპიტალის მფლობელთათვის.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისთვის:

- ადგილობრივი ორგანიზაციების (სამთავრობო და არასამთავრობო სექტორის) ურთიერთთანამშრომლობისათვის კოალიციის შექმნა;
- რეალიზაციის გეგმის შემუშავება, დროის გრაფიკისა და ბიუჯეტის ნაწილის ჩართვით;
- კოალიციის წევრებისათვის ფუნქცია-მოვალეობების დელეგირება;
- შიდაკოალიციური სამუშაო პროცესისათვის ანალიტიკური კომუნიკაციის სივრცის უზრუნველყოფა;
- არსებული სტატისტიკური ინფორმაციის ვალიდობის გადამოწმება არსებით ნაწილში;

- სოციალური და ეკონომიკური შინაარსის ინფორმაციის გეგმატიზირებული კლასიფიკაცია-კოდირება;
- სოციოლოგიური კვლევების დაგეგმვა-განხორციელება სტატისტიკური ინფორმაციის დეფიციტის გარკვეულწილად შესავსებად;
- ოპტიმიზაციის პროცესის განვრცობა აკადემიურ სივრცეში;
- შედეგების მათემატიკურ-კომპიუტერული მოდელირება;
- სიცვრით-არქიტექტორული გეგმის ოპტიმიზებული ელექტრონული და ბეჭდური რუკების/ატლასების შექმნა;
- ინფორმაციის განთავსება საიტებზე;
- სოციალური მედიით გვერდების შექმნა/მენეჯმენტი;
- თავმოყრილ საქმიან კონტაქტებს შორის ინფორმაციის გავრცელება;
- პოტენციურ აუდიტორიასთან წვდომის მექანიზმების დამუშავება და განხორციელება;
- უკუკავშირის მექანიზმის ამოქმედება და ადგილობრივი სტრუქტურული დანაყოფების მომზადება კომუნიკაციისათვის.

მოსალოდნელი შედეგები:

- ინფორმაციული ხარვეზების ზუსტი იდენტიფიცირება;
- თავმოყრილი ინფორმაციის სანდობიის სწორი შეფასება;
- რესურსების სრული პოტენციალის კუმულაცია კომპიუტერული დამუშავებისათვის ხელმისაწვდომად;
- სიცვრით-არქიტექტორული მოდელირების ეკონომიკური პროგნოზირებისათვის ელექტრონული მეთოდების გამოყენება და შედეგად გაზრდილი სანდობა;
- პროგნოზირებისა და შეფასებისათვის მოქნილი ციფრული და ბეჭდური რუკების/ატლასების არსებობა;
- ტერიტორიათა საერთაშორისო ცნობადობის გაზრდა და ალტერნატიული ხერხებით ინტერესის გაჩენის შემთხვევაში ელექტრონულად მათი იდენტიფიკაციის შესაძლებლობა საქმიანი აუდიტორიისათვის;
- საქმიანი ნაკადები დახარისხება უფრო კონკრეტული ინტერესებით;
- საქმიანი იმიჯის ფორმირება/გაღრმავება;
- სამომავლო ეკონომიკური და სოციალური ორიენტირებისათვის არსებული აქტივობისა და შესაძლებელის შესადარისობის ეფექტურად ფლობა ანალიზისათვის;
- კვალიფიკაციის დაგროვება სტრატეგიული მიმართულებით ეკონომიკურ და სიცვრით-არქიტექტორულ მოდელირებაში, რაც მნიშვნელოვან დეფიციტური რესურსია ყველა მუნიციპალიტეტში.

21.1.2 სოფლის მეურნეობის განვითარება

- ხულოს მუნიციპალიტეტში ნიადაგების კვლევით-შემსწავლელი სისტემის ჩამოყალიბება

მიზანი: - მიწის რენტაბელობის გაზრდა და სამეურნეო-საწარმოო პროცესის ეფექტური დაგეგმარებისათვის ინფორმაციულად მოქნილი სივრცის უზრუნველყოფა.

პრობლემის აღწერა: ხულოს მუნიციპალიტეტში სოფლის მეურნეობის განვითარება ძირითადად ინერციული ხასიათისაა. ნიადაგის საკვები ნივთიერებებით გამდიდრების პროცესი არ ეფუძნება კვალიფიციურ აგრო-სამეცნიერო ცოდნას, რის ხარჯზეც ნიადაგის კვების პროცესი იქნებოდა მიმართული მოსავლიანობის გაზრდისა და საკუთრივ ნიადაგის ნაყოფიერების ამაღლებისაკენ. არასრულყოფილი სამეურნეო ქცევა კი კიდევ უფრო აღრმავებს ეროზიული ნიადაგების გადახრას და დაბალნაყოფიერი მიწების გადაზრდას დეგრადირებულ კატეგორიაში.

ერთ-ერთი არსებითი მიზეზი, რომელიც დაბალმოსავლიანობას განაპირობებს, სწორედ, ნიადაგის კვებითი ღირებულებების ბალანსის არასწორი შევსება და მართვაა. ნიადაგის არასწორი მოვლა არსებით გავლენას ახდენს მოსავლის სასაქონლო თვისებებზე და უკიდურეს შემთხვევაში ირღვევა ეკოლოგიური მდგრადობაც. სამეურნეო აქტივობების სანდოობის წინასწარი შეფასების კი მაღალრისკიანი მეურნეობების პირობებში განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია. ამგვარად, შინამეურნეობები ფინანსურად მეტად დასტაბილურდებიან. ამ წინაპირობის გამართული ქმედუნარიანობის პირობებში ნელ-ნელა აქტიურად ჩაირთვება საბაზრო აგენტების პროგნოზირების ელემენტები, რაც კონკურენტული დარგობრივი განვითარებისათვის მეტად აუცილებელი ეკონომიკური მდგომარეობაა.

ხედვა: ნიადაგების სამეურნეო და ბიო-ქიმიურ მახასიათებლებზე სრულფასოვანი ინფორმაციის ფლობა გაზრდის სამეურნეო პროცესის მოხერხებული დაგეგმარებაზე წარმოდგენების რეალურობას და ხელს შეუწყობს როგორც წარმოების მოცულობის გაზრდას, ისე სამეურნეო ინოვაციების დანერგვას. რისი არაპირდაპირი შედეგიც იქნება შინამეურნეობების შემოსავლების ზრდა ფერმერებში სამეურნეო კულტურის ჩამოყალიბების პარალელურად და ბაზარზე ადგილობრივი წარმოების პროდუქციის იმპორტშემცვლელი კონკურენტუნარიანობის ამაღლება.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

- მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ნიადაგის ანალიზის ლაბორატორიის ჩამოყალიბება და აღჭურვა;
- ლაბორატორიისათვის კვალიფიციური პერსონალის მომზადება-გადამზადება;
- გლეხებისათვის ნიადაგის ანალიზისა და კვლევების საჭიროებების შესახებ სწორი საინფორმაციო-საგანმანათლებლო კამპანიის წარმოება;
- გლეხების გადახდისუნარიანობის ამაღლებისა და ლაბორატორიული ანალიზის ჩატარების გამარტივების მიზნით მუნიციპალიტეტის თვითმმართველობის მხრიდან

გარკვეულ ეტაპამდე ერთგვარი მაკავშირებელი რგოლის ფუნქციის შესრულება ხარჯების დაფარვაზე საშეღავათო პერიოდების დაწესების მეშვეობით;

- ანალიზის შედეგებთან ერთად ადეკვატური კონსულტაციების მიწოდების უზრუნველმყოფი მექანიზმის ჩამოყალიბება და გამართვა;
- გლეხების/ფერმერების ორიენტირება შესატყვის ჯიშებსა და კულტურებზე სამეურნეო გადაწყვეტილებების ეფექტურობის ხელშესაწყობად;
- საინფორმაციო აქტივობებისათვის, მ.შ. ტრენინგებისათვის ტრენერ-პერსონალის მომზადება/გადამზადება.

მოსალოდნელი შედეგები:

- ლაბორატორიის შექმნა ხელს შეუწყობს ნიადაგების ანალიზის ხელმისაწვდომობის ზრდას და სამეურნეო პროცესში არსებული სტაგნაციის წინაღობას;
- ამალდება გლეხის ინფორმირებულობის ხარისხი საკუთარი შინამეურნეობების პოტენციალის ოპტიმალური ათვისების მიმართულებით;
- გაიზრდება სამეურნეო პროცესის დაგეგმარების ეკონომიკური ეფექტიანობა;
- შენარჩუნდება და ამალდება ნიადაგების ნაყოფიერება და სტრუქტურა;
- ამალდება ნიადაგის ეკოლოგიური დაცვის ხარისხი;
- გაიზრდება კულტურათა მოსავლიანობა;
- ხელი შეეწყობა ნიადაგის დაცვის მსოფლიოში ადაპტირებული სასოფლო-სამეურნეო პრაქტიკის დანერგვას;
- სტრატეგიის რეალიზება ერთ-ერთი არსებითი ნაბიჯია საერთაშორისო აგრარული სტანდარტების ადგილობრივ მეურნეობებში გადმოტანის მიმართულებით;
- გრძელვადიან პერიოდში შესაძლებელი იქნება მეცნიერებატევადი სერვისების მიწოდების პრაქტიკის დანერგვა.

- *ხულოს მუნიციპალიტეტისათვის ნიადაგური ანალიზის რუკების შექმნა*

მიზანი: ადგილობრივი მიწათმოქმედების ეფექტიანობის და სარგებლის გაზრდის მიზნით ნიადაგის თემატური რუკების შექმნა გეო-ეკოლოგიურად მგრძობიარე ტერიტორიების დასადგენად (ნიადაგის - ნიადაგური რუკა, მ.შ. ბონიტეტის ქულებით, ნიადაგის ეროზირებული რუკა; რელიეფი - ფერდობის დახრილობისა და ექსპოზიციის კლასების რუკები; კლიმატური, მცენარეული საფარის და საინტერპრეტაციო რუკები - მაღალი მგრძობელობის განსაზღვრის, წყლისმიერი და ქარისმიერი ეროზიის, მჟავე ნიადაგების, საკვები ნივთიერებების სიღარიბისა და დამლაშებისაკენ მიდრეკილებისათვის).

პრობლემის აღწერა: სოფლის მეურნეობაში მნიშვნელოვანი სტრუქტურული ცვლილებებისათვის აუცილებელია კაპიტალის მნიშვნელოვანი რაოდენობა, განსაკუთრებით ფინანსური რესურსის, რომელიც მუნიციპალიტეტში ერთ-ერთი ყველაზე დეფიციტურია და რომლის აკუმულაციის პროცესიც ბევრად გართულებულია. სწორედ ამიტომ ძირეულ ცვლილებებზე აქცენტირებისას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ფინანსური რესურსის მუნიციპალიტეტის გარე წყაროებიდან მოზიდვა. ასეთ სიტუაციაში, კაპიტალის მიზნობრივი მოძრაობის დასაწყებად, აუცილებელია შესაბამისი ინტერესის ფოკუსირებისათვის

საინფორმაციო სივრცის მომზადება. ინტერესის მსგავსი ფოკუსი, არსებული მდგომარეობიდან გამომდინარე და ზოგადად სოფლის მეურნეობის დარგობრივი სპეციფიკის გათვალისწინებითაც, პრიორიტეტულად მიწის რესურსზე მოდის.

აუცილებელია მუნიციპალიტეტში არსებული სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების და განსაკუთრებით სახნავ-სათესი ფართობების შესახებ თემატურად დახარისხებული ნიადაგური ჭრილების აღწერა და მათი კარტოგრაფიული ჩანაწერების გაკეთება ეფექტიანობისა და სარგებლის ოპტიმიზაციის თვალსაზრისით. ასევე მნიშვნელოვანია, რომ ჭრილები აღებული იქნეს მცირე მასშტაბით (ვიდრე ეს გაკეთდა საბჭოთა კავშირის პერიოდში 1:500000). აგრეთვე უზრუნველყოფილი უნდა იყოს ამ ინფორმაციაზე დაინტერესებული პირებისათვის მაღალი ხელმისაწვდომობა.

ხედვა: - ნიადაგური ანალიზის რუკების შედგენა ხელს შეუწყობს მუნიციპალიტეტის ნიადაგების შემდგომში უფრო დეტალურ ანალიზს. მოხდება სპონტანური მეურნეობების აღმოფხვრა. დაინტერესებული პირებისათვის დამაბრკოლებელი ფაქტორების შემცირება.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

- პროექტის შემუშავება;
- პროექტის ფინანსური უზრუნველყოფა დონორ ორგანიზაციებთან და სახელმწიფო ბიუჯეტთან ურთიერთობით;
- თანამშრომლობა მეზობელ მუნიციპალიტეტებთან;
- რუკების ელექტრონული ბაზების შექმნა;
- შესაბამისი კვალიფიკაციის მქონე კადრების მოძიება;
- მიწის ღირებულების დადგენა (რომელშიც უნდა აისახოს მიწის სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულებით გამოყენების პერსპექტივა).

მოსალოდნელი შედეგები:

- გაადვილდება ნიადაგის სელექცია, როგორც პოტენციური ინვესტორისათვის, ასევე ცენტრალური თუ მუნიციპალური დარგობრივი პრიორიტეტების განსაზღვრისათვის;
- სრულფასოვანი ინფორმაცია აუთვისებელ ნიადაგებზე გახდება ხელმისაწვდომი;
- დაჩქარდება მიწის პრივატიზების პროცესი და ხელი შეეწყობა მიწის ბაზარის ჩამოყალიბებას;
- მოხდება მიწების დიდი ნაკვეთის კონსოლიდირება კონკრეტული მიწის მესაკუთრეების ხელში, რაც საბოლოო ჯამში, განაპირობებს აგრარული წარმოების ზრდას და ხარჯების შემცირებას;
- მისცემს ბიძგს ბაზრის მოქცევას ნიადაგის კაპიტალიზაციის მიმართულებით.

- *ფერმერთა საკონსულტაციო მომსახურების სისტემის ჩამოყალიბება*

მიზანი: აგრო-სამეცნიერო ცოდნის მიწოდება მოსახლეობისათვის საკუთრებაში არსებული მეურნეობების მართვის ეფექტურობის ამაღლებისათვის.

პრობლემის აწერა: ხულოში სამეურნეო სამუშაოები მეტწილად კვალიფიციური ცოდნის დაბალი გამოყენებით ხასიათდება და ძირითადად არასრულ გამოცდილებას და არასრულფასოვნად შემონახულ სამეურნეო ტრადიციებს ეფუძნება. სასოფლო-სამეურნეო დარგის თითქმის არც-ერთი მიმართულებით არ მომხდარა ჯიშთგანახლება და ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა, ასევე არასწორმა სამეურნეო საქმიანობამ არსებული ჯიშების დაკნინებაც გამოიწვია. აგრეთვე ძალიან დაბალია ფერმერთა ცოდნა შხამ-ქიმიკატებთან და ცხოველთა მოვლა-პატრონობასთან მიმართებაშიც.

ხედვა: აგრო-სამეცნიერო ცოდნის ფართომასშტაბიანი გამოყენება მეურნეობაში ბიძგს მისცემს შრომის მწარმოებლურობის და მოსავლიანობის ზრდას, დაინერგება თანამედროვე ტექნოლოგიები და ინოვაციები, შეიქმნება შიდამუნიციპალური კონკურენცია და ადგილობრივი წარმოების პროდუქცია უფრო კონკურენტუნარიანი გახდება იმპორტთან მიმართებაში.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

- მუნიციპალიტეტში ფერმერთა მომსახურების ცენტრის შექმნა და ფერმერებისათვის უფასო კონსულტაციების გაწევა;
- რამდენიმე პერსპექტიული მიმართულებით აგროტექნოლოგიებთან დაკავშირებული ტრენინგ კურსების მომზადება;
- ინტენსიური სასწავლო პრაქტიკული კურსის მომზადება აგრობიზნესის მიმართულებით;
- სკოლებთან თანამშრომლობა სასწავლო კლუბების ჩამოყალიბების ფარგლებში მოსწავლეთა ჩართულობის გასაზრდელად და სამეურნეო ცოდნის ასამაღლებლად;
- ფერმერთა სხვადასხვა მასშტაბიანი გაცვლითი პროგრამების ამოქმედება/შემუშავება გამოცდილების გაზიარების მიზნით; (როგორც რეგიონის შიგნით ასევე მის ფარგლებს გარეთ);
- მცენარეთა და ცხოველთა დაცვის სპეციალისტების მომზადება (აგრონომი, ვეტექიმი, ენტომოლოგი და სხვა);
- ფერმერებისათვის შხამ-ქიმიკატების შესახებ სწორი ინფორმაციის მიწოდება;
- საცდელ-სადემონსტრაციო ნაკვეთების შექმნა კულტურათა ადაპტირებისათვის და შემდგომი გავრცელებისათვის;
- სოფლის მეურნეობის დარგში არსებულის სიახლეების მოძიება და მათი მიწოდება ფერმერებზე;

- საინფორმაციო ინტერნეტბანკის შექმნა, საინფორმაციო ბუკლეტების, ბროშურების მომზადება და გავრცელება, აგროსამეცნიერო ლიტერატურის პოპულარიზაცია და მისაწვდომობის ზრდა.

მოსალოდნელი შედეგები:

- სამეურნეო პროცესებში ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა;
- ფერმერთა ცოდნის და ინფორმირებულობის დონის ამაღლება უზრუნველყოფს მათ ხელთ არსებული რესურსების უფრო ეფექტიანად გამოყენებას;
- საოჯახო მეურნეობებს მიეცემათ ბიზნესის სახე;
- მუნიციპალიტეტში შემცირდება საკადრო დეფიციტი;
- ამაღლება სასოფლო-სამეურნეო ტექნოლოგიებით ახალი თაობის დაინტერესების ხარისხი;
- შემხვედრი დამოკიდებულება ინოვაციებისადმი, გამოცდილების გაზიარება და საკუთარ შინამეურნეობებში გადმოტანა/დანერგვა;
- საცდელ-სადემონსტრაციო ნაკვეთებში ახალი ჯიშებისა და ჩითილების გამოყვანა და მათი გავრცელება მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე;
- ხელი შეეწყობა ერთი მხრივ გადამდები დაავადებების პრევენციას, ხოლო მეორეს მხრივ, მოსავლის მისაღებად შხამ-ქიმიკატების სწორ გამოყენებას;
- ჩამოყალიბდება აგრონომთა და ვეტერინართა გადამზადების სისტემა, გაიზდება მათი ხელმისაწვდომობის ხარისხი თანამედროვე სპეციალიზირებულ საინფორმაციო მასალებთან;
- ამაღლება სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების ეფექტურობა და მოსავლიანობა.

- *ახალი კულტურული ჯიშების შემოტანა და ჯიშთგანახლების პროცესის ამოქმედება*

მიზანი: ახალი ჯიშებისა და კულტურების შემოტანა და ადგილობრივი ჯიშების ჯიშური სიწმინდის აღდგენა.

პრობლემის აღწერა: დარგში კვალიფიციური აგრო-სამეცნიერო ცოდნის გამოყენების თითქმის 20-25 წლიანმა წყვეტამ განაპირობა კულტურათა მოვლა-შენახვის არასწორი ტრადიციების ჩამოყალიბება. შედეგად სახეზე გვაქვს რამდენიმე მნიშვნელოვანი აგრარული პრობლემა, რომელიც ყალიბდება ნიადაგის არასწორი კულტივაციიდან მოსავლის და განსაკუთრებით თესლის აღებასა და შენახვამდე სრული ციკლის მანძილზე. ამ პროცესის ერთ-ერთი გამოვლინება ენდოგენური ჯიშური თვისებებისა და სიწმინდის დაქვეითებაა. შედეგად პროვოცირდება მოსავლიანობის შემცირებისა და სასაქონლო სახის დაქვეითების პროცესები.

ხეხილოვნებთან მიმართებაში აქტიურად დგას ჯიშური თვისებების დაკნინების, მარცვლოვნებთან და ბოსტნეულთან მიმართებაში კი ჯიშური სიწმინდის დაქვეითების საკითხები.

სათესლე მასალა გახდა დეფიციტური და უხარისხო. გლეხი აღარ აწარმოებს სათესლე მასალას და იგი დამოკიდებულია იმპორტირებულ გენმოდირებულ და უხარისხო თესლზე. აღნიშნულმა პოლიტიკამ გამოიწვია ადგილობრივი აბორიგენული ჯიშების გადაგვარება.

შეცვლილი კლიმატურ-გეოგრაფიული პირობები საბაზრო მოთხოვნებთან ერთად წარმოქმნის არათუ ჯიშების აღდგენა-გაუმჯობესების მოთხოვნას, არამედ მოთხოვნას ახალი ჯიშებისა და კულტურების შემოტანის საჭიროების მიმართულებით.

ხედვა: არსებული მცირემიწიანობის პირობებში სწორი ჯიშური სელექციის ხარჯზე მაღალი მოსავლიანობის მიღწევა (ოპტიმალურ საჰექტარო მოსავლიანობასთან ახლოს) ხარისხისა და ბიოლოგიური სანდოობის შენარჩუნებით.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

- ადგილობრივი კლიმატურ-ლანდშაფტური თავისებურებების შესწავლა კულტურათა გავრცელებულ ჯიშებთან მიმართებაში;
- სამეურნეო ტრადიციების ანალიზი (არსებული კულტურული ჯიშების მოვლა-მოყვანის ტრადიციების შესწავლა/ანალიზი);
- ნიადაგების საჭიროებების კვლევა;
- შესარჩევი კრიტერიუმების ჩამოყალიბება (კლასიფიცირება);
- სათანადო ჯიშების იდენტიფიცირება;
- საცდელ-სადემონსტრაციო ნაკვეთების შექმნა;
- ჯიშების საცდელ მეურნეობაში შეტანა;
- მუნიციპალიტეტის გავრცელებულ ჯიშებზე პერმანენტული მონიტორინგის წარმოება;
- მეთესლეობის პროგრამის განხორციელება;
- შედეგების ანალიზი და გადაწყვეტილება;
- შერჩეული ჯიშის პოპულარიზაცია გავრცელება/შემოტანა;
- საინფორმაციო კამპანიის წარმოება მოსახლეობისათვის;
- ფერმერებისათვის კვალიფიციური აგრო-სამეცნიერო ცოდნის მიწოდება.

მოსალოდნელი შედეგები:

- საცდელ-სადემონსტრაციო ნაკვეთებში ახალი ჯიშებისა და ჩითილების გამოყვანა, მათი გავრცელება მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე;
- ახალი ჯიშებისა და კულტურების დანერგვის შედეგად მოსავლიანობისა ზრდა;
- კულტურათა პროფილის გაფართოება და ახალი მოთხოვნების წახალისება;
- ფერმერთა ცნობიერების ტრანსფორმირება ახალ კულტურებთან მიმართებაში;
- სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის საბაზრო მოთხოვნების ადექვატური მიწოდება.

- აგრარული სექტორის სრული მექანიზაცია

მიზანი: აგროსექტორის მექანიზაცია. ფერმერული მეურნეობების მოთხოვნების სრული დაკმაყოფილება გეოგრაფიულ-კლიმატური პირობების ადექვატური სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკით.

პრობლემის აღწერა: რელიეფისა და ლანდშაფტის თავისებურება მნიშვნელოვნად განაპირობებს შრომის პირობების სიმძიმეს, რაც მეტწილად განსაზღვრავს შრომის დაბალ მწარმოებლურობასა და აგრარული სფეროს ავტორიტეტის სულ უფრო შემცირებას. შრომის მაღალი წილი პროდუქციის ღირებულებაში ბაზარზე არამომგებიან ფასისმიერ კონკურენციაში აყენებს ადგილობრივ წარმოებას. შედეგად, ადგილობრივი წარმოების პროდუქციას კიდევ უფრო უჭირს ბაზარზე არათუ დამკვიდრება, არამედ მოპოვებული პოზიციის შენარჩუნებაც კი. ამ ფონზე აგრარული სექტორის განვითარება მეურნეობრიობის მრავალფეროვნებისა და საბაზრო ურთიერთობების პირობებში იმ დონეზე, რომ იგი აწარმოებდეს კონკურენტუნარიან პროდუქციას, უპირველეს ყოვლისა, დამოკიდებულია სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოვლა-მოყვანის სამანქანო ტექნოლოგიისა და კომპლექსური მექანიზაციის მანქანათა სპეციფიკაციების სწორ შერჩევაზე, მუნიციპალიტეტის თავისებურებებისა და ბუნებრივ კლიმატური პირობების გათვალისწინებით.

ხედვა: მექანიზაციის პროცესი საშუალებას მისცემს აგროსექტორში დასაქმებულ მოსახლეობას შეამცირონ შრომითი და დროის დანახარჯები, რაც საბოლოო ჯამში უფრო რენტაბელურს გახდის წარმოების პროცესს და ფერმერებს ბაზარზე კონკურენციულ ბრძოლაში უპირატესობის მოპოვების საშუალება მისცემს.

ამაღლებს ნიადაგის დამუშავების ეფექტიანობა, რისი ინდიკატორიც თავის მხრივ უნდა იყოს მოსავლის ზრდა და ოპტიმალური ჯიშური თვისებების შენარჩუნება ყოველი სამეურნეო წლის განმავლობაში. მექანიზაციის პროცესის მნიშვნელოვანი ეფექტი იქნება აგრარული შრომის ავტორიტეტის ამაღლება და კვალიფიციური შრომის წილის ზრდა.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

- მუნიციპალიტეტში გავრცელებული ერთწლიანი და მრავალწლიანი კულტურების მოვლა-მოყვანის სამანქანო ტექნოლოგიების დამუშავება, საჭირო მანქანა-მოწყობილობების რაოდენობის, მათი სპეციფიკაციის, მანქანა ტრაქტორების და მცირე მექანიზაციის საშუალებების ოპტიმალური თანაფარდობის განსაზღვრა;
- სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის ნომენკლატურისა და პარამეტრების განსაზღვრა ადგილობრივი ზონალური პირობების გათვალისწინებით;
- სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მწარმოებელთა საინფორმაციო უზრუნველყოფა, კონსულტაციების გაწევა და ტრენინგების ჩატარება სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის გამოყენების საკითხებზე;
- მექანიზაციის საშუალებების შესყიდვის დროს მუნიციპალიტეტის თანამონაწილეობის გაზრდა და შესყიდვების პირობების გამარტივება ფერმერებისათვის (მისაღები საგარანტიო პირობები);
- მექანიზაციის საშუალებების შესყიდვის ფარგლებში დონორ ორგანიზაციებთან თანამშრომლობა;
- მუნიციპალიტეტის მიერ საკუთარი მექანიზაციის საშუალებების შესყიდვა და ფერმერებისათვის ხელმისაწვდომ ფასებში მათი იჯარით გაცემის პრაქტიკის დანერგვა

(არსებული ითვალისწინებს მხოლოდ იმ ხარჯების ანაზღაურებას, რომელიც დაკავშირებულია მექანიზაციის საშუალებების შენახვასა და მოვლა-პატრონობასთან);

- სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის მუნიციპალური პარკის შექმნა;
- სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკაზე სერვისული მომსახურების უზრუნველყოფა (რემონტი, მარაგი ნაწილებით უზრუნველყოფა).

მოსალოდნელი შედეგები:

- სასოფლო-სამეურნეო საწარმოო დანახარჯების შემცირება საშუალო და გრძელვადიან პერიოდში;
- არსებული სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის განახლება;
- შრომით დანახარჯებში ფიზიკური შრომის ხვედრითი წილის შემცირება;
- ნიადაგის მექანიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება და ნიადაგების მოსავლიანობის ზრდა;
- სასოფლო-სამეურნეო დარგის იმიჯის ზრდა და შესაბამისად მიგრაციული პროცესის შენელება;
- ლიზინგური ბაზრის ჩამოყალიბება.

- მეცხოველეობის დარგის განვითარება

მიზანი: მეცხოველეობის დარგის მწარმოებლურობის ამაღლება, პროდუქციის ხარისხისა და სასაქონლო სახის სრულყოფა და დივერსიფიცირება.

პრობლემის აღწერა: მეცხოველეობა ხულოს მუნიციპალიტეტში ერთ-ერთი ძირითადი და ტრადიციული დარგია. დარგი ძალიან რენტაბელური და განვითარებული იყო ე.წ. კოლმეურნეობების არსებობის პირობებში. სისტემის რღვევამ განაპირობა დარგთაშორისი და შიდადარგობრივი კავშირების რღვევა. შედეგად, მეცხოველეობა მნიშვნელოვანი სტრუქტურული და საწარმოო რისკების ქვეშ მოექცა. დარგის მიმართ ადგილობრივთა ტრადიციული დამოკიდებულება მისი შენარჩუნების არცთუ მცირე რესურსია, თუმცა ეს არ აღმოჩნდა საკმარისი დარგის რენტაბელობის ადრინდელ ნიშნულზე შესნარჩუნებლად. არსებულ ხარვეზს ბევრი კომპონენტი განაპირობებს, კერძოდ კი ჯიშთა გამოცდისა და სელექციის არ არსებობა, საკვები ბაზის შემცირება, საკვები ბაზის ხარისხობრივი შეზღუდვა, გასაღების ბაზრის სტრუქტურის ცვლილება/რღვევა და კვალიფიციური ცოდნის სულ უფრო მზარდი დეფიციტი შინამეურნეობებში. მეცხოველეობის დარგისადმი ტრადიციული მიდგომისა და საკმაოდ მაღალი რენტაბელობიდან გამომდინარე მნიშვნელოვანია დარგის სტაბილური განვითარების უზრუნველყოფა და სტიმულირება.

ხედვა: მოხდება მეცხოველეობის დარგის განვითარება და მუნიციპალიტეტის შესაბამის კლიმატურ-გეოგრაფიულ პირობებზე მორგებული სელექციური ჯიშების გამოყვანა. მეცხოველეობის დარგის პროდუქტიული თვისებების ამაღლება.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

- ცხოველთა ჯიშების სელექცია;
- ფურების ხელოვნური დათესლვის გზით განაყოფიერების სისტემის დანერგვა;
- საზაფხულო იალაღებზე საგზაო ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება;
- სასილოსე მეურნეობების მოწყობა მეცხოველეობის საკვები ბაზის გასაფართოებლად;
- მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე უნდა მოხდეს ცხოველთა რეგისტრაცია და ერთიანი ბაზის შექმნა;
- კვალიფიციური კადრების (მ.შ. ვეტერინარების) მომზადება;
- მუნიციპალიტეტმა უნდა განახორციელოს პერმანენტული პროგრამირება ბიოპრეპარატების შესყიდვისა და სარეზერვო ფონდის შექმნის მიზნით;
- ცხოველთა პერიოდული ვაქცინაციისა და დიაგნოსტიკური გამოკვლევების წარმოება, მუნიციპალური ბიუჯეტის დაფინანსებით;
- მარკეტინგული არხების დამუშავება ბაზარზე მყარი სასაქონლო ნიშის ასათვისებლად.

მოსალოდნელი შედეგები:

- სასილოსე მეურნეობების შექმნის შედეგად მეცხოველეობისათვის საკვები ბაზის გაფართოება, სილოსის წარმოების თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვა;
- მომზადდება კვალიფიციური კადრები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ცხოველთა დაავადებების დროულად აღმოჩენასა და აღმოფხვრის საკითხებზე;
- ჩამოყალიბდება ცხოველთა ვეტერინარული გამოკვლევების კულტურა, რაც უზრუნველყოფს ეპიდემიების და მასობრივი დაავადებების თავიდან აცილებას;
- დარგში ინოვაციებზე მოთხოვნის შექმნა და დაკმაყოფილება;
- წარმოებული პროდუქციის დივერსიფიკაცია, დამატებითი საბაზრო სეგმენტების ათვისება;
- მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოების ზრდა და დარგის გაფართოება.

- ფერმერული გაერთიანებების ჩამოყალიბებისა და განვითარება

მიზანი - მუნიციპალიტეტში სხვადასხვა სახის ფერმერული გაერთიანებების შექმნა და ფერმერთა შორის კომუნიკაციის კულტურის ჩამოყალიბება

პრობლემის აღწერა: აგრარული სექტორის შედარებით მაღალრისკიანობის გამო, აჭარაში და ზოგადად საქართველოში, გართულებულია საბანკო კრედიტების გამოყოფა და სადაზღვევო სისტემის მოცემული დარგით დაინტერესება. ასევე აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ აჭარის ა/რ-ში მწვავედ დგას მცირემიწიანობის პრობლემა. აღნიშნული პრობლემის მოსაგვარებლად საჭიროა ფერმერული გაერთიანებების შექმნა, რაც არსებულ რისკებს მინიმუმამდე შეამცირებს და გაზრდის დაფინანსების მოძიების შესაძლებლობას როგორც საბანკო სექტორიდან, ასევე სხვა დონორი ორგანიზაციებისაგან. ცალკეული ფერმერის წარმოების დანახარჯები საკმაოდ დიდია, ასევე ცალკეული მეურნე ბაზრისათვის არ წარმოადგენს მნიშვნელოვან მიმწოდებელს, რაც მათ ხელს უშლით ბაზარზე დამკვიდრებაში.

ხედვა: ფერმერულმა გაერთიანებებმა უნდა უზრუნველყოს წვრილი გლეხური მეურნეობების პირობებში საწარმოო ხარჯების შემცირება და საბაზრო ინსტრუმენტების გამოყენებისათვის

არსებული პოტენციალის კონსოლიდირება, რაც მნიშვნელოვანი წინაპირობაა პროდუქციის თვითღირებულების შემცირებისა და სწორი საბაზრო ქცევის უზრუნველსაყოფად.

საქმიანობების სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

- ფერმერული გაერთიანებების ჩამოყალიბებისა და მათი განვითარების მხარდამჭერი მუნიციპალური პროგრამების შემუშავება;
- ფერმერებისათვის კოოპერატივების, მათი საქმიანობის ფორმებისა და სარგებლიანობის შესახებ ინფორმაციის მიწოდება;
- ნეგატიური წინასწარგანწყობის თავიდა აცილების მიზნით ზუსტად და ლაკონურად უნდა გამოიკვეთოს და მოსახლეობას უნდა მიეწოდოს ფერმერულ გაერთიანებებსა და კოლმეურნეობებს შორის არსებული არსებითი განსხვავებების შესახებ ინფორმაცია;
- უფასო იურიდიული კონსულტაციების გაწევა ფერმერებისათვის ამხანაგობების შექმნის პროცესში.

მოსალოდნელი შედეგები:

- წარმოების დანახარჯების მნიშვნელოვანი შემცირება;
- ბაზარზე მსხვილ მიმწოდებლად გასვლა;
- საკუთარი ბრენდის შექმნა და ბაზარზე საკუთარი სასაქონლო ნიშნით გასვლა;
- ბანკებისა და სადაზღვევო სექტორის ინტერესის გაზრდა სოფლის მეურნეობის დარგით;
- მცირე ნაკვეთების გამსხვილება ფერმერული გაერთიანებების მიერ, რაც საბოლოო ჯამში განაპირობებს აგრარული წარმოების ზრდას და ხარჯების შემცირებას.

- სასოფლო-სამეურნეო ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება

მიზანი: ხულოს მუნიციპალიტეტში ინფრასტრუქტურის გამართვა და სოფლის მეურნეობის დარგის რენტაბელობის გაზრდა;

პრობლემის აღწერა: სოფლის მეურნეობის განვითარების თვალსაზრისით ირიგაციის მნიშვნელობა საკმაოდ მაღალია. მიუხედავად იმისა, რომ მუნიციპალიტეტში საუბრობენ საირიგაციო სისტემების დამაკმაყოფილებელ მდგომარეობაზე არსებული საირიგაციო სისტემები რეალურად მაინც საჭიროებენ რეაბილიტაციას და მოდერნიზაციას, ისევე როგორც მართვის სისტემის გაუმჯობესებას.

სარწყავ სისტემები არ მოიცავენ მუნიციპალიტეტის მთელ ტერიტორიას, რიგ შემთხვევებში კი ადგილი აქვს მათ მწყობრიდან გამოსვლასა და მოშლას.

არასახარბილო მდგომარეობა გვაქვს, როგორც სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებთან მისასვლელ, ასევე სამთო იალაღების საგზაო ინფრასტრუქტურასთან მიმართებაში. რიგ შემთხვევებში მეწყრული პროცესებისა და დიდი ხნის მოუვლელობის გამო სახეზე გვაქვს გზების მნიშვნელოვანი დეგრადირება, რის გამოც სავარგულებთან მისვლა განსაკუთრებით მაღალი გამავლობის ტექნიკის გარეშე რთულია. რაც იწვევს, როგორც შრომითი - ასევე ფინანსური დანახარჯების მნიშვნელოვან ზრდას.

ხედვა: სარწყავი სისტემებით მოცული ფართობების მატება გამოიწვევს პირველადი სასოფლო-სამეურნეო საქონლის პროდუქტიულობისა და რაოდენობის ზრდას. ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება ხელს შეუწყობს ტრანსპორტირების და ზედნადები ხარჯების მნიშვნელოვან შემცირებას, თანხების სოფლის მეურნეობის სფეროში რეინვესტირებას და დამატებითი ინვესტიციების მოზიდვას.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

- სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებთან მისასვლელი გზების რეაბილიტაცია;
- საზაფხულო იალაღებზე საგზაო ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება;
- ნიადაგისა და წყლის ხარისხობრივი მონაცემების შესწავლა და შესაბამისი სარწყავი სისტემების დამონტაჟების რეკომენდაციების გაწევა ფერმერებისათვის;
- სპეციალური საშტატო ერთეულის შექმნა რომელიც უზრუნველყოფს საირიგაციო სისტემის პერმანენტულ მონიტორინგს;
- საერთაშორისო გამოცდილებისა და ცოდნის გაცნობა და სპეციალური სახელმძღვანელო ბროშურებში შექმნა.

მოსალოდნელი შედეგები:

- გაიზრდება სამთო იალაღების მისაწვდომობა, რაც ხელს შეუწყობს მეცხოველეობისა და მებოსტნეობის დარგის განვითარებას;
- გაიზრდება საირიგაციო სისტემის გამოყენების კოეფიციენტი და ირიგირებული ფართობების რაოდენობა;
- ამაღლება ნიადაგის ნაყოფიერება;
- სარწყავი მიწის მატების შედეგად გაიზრდება პირველადი სასოფლო-სამეურნეო საქონლის პროდუქტიულობა;
- დამატებით ათვისებული იქნება ახალი სახნავი და სათესი ფართობები.

21.1.3 მრეწველობის განვითარება

- სამრეწველო-გადამამუშავებელი წარმოების სტიმულირება

მიზანი: სამრეწველო სექტორის ხელშემწყობი პლატფორმის შექმნა და დარგის განვითარების სტიმულირება.

პრობლემის აღწერა: ხულოს მუნიციპალიტეტში არსებული რესურსები და მათი პოტენციური ზრდის შესაძლებლობა მუნიციპალიტეტის სამრეწველო კუთხით განვითარების საკმაოდ მაღალ საშუალებას იძლევა. ამ ეტაპისათვის მუნიციპალიტეტში არ ფუნქციონირებს არც ერთი გადამამუშავებელი საწარმო, ხოლო რესურსების დიდი ნაწილი გამოუყენებელი და აუთვისებელია.

ასევე, მიუხედავად იმისა, რომ მუნიციპალიტეტში განვითარებულია სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის პირველადი წარმოება, არ მიმდინარეობს მისი მეორადი დამუშავება.

ყოველივე ზემოაღნიშნულს ემატება კერძო სექტორში დასაქმების მკვეთრად დაბალი დონე, რაც საბოლოო ჯამში ქმნის მუნიციპალიტეტის მძიმე სოციალურ-ეკონომიკურ ფონს.

რაც ყველაზე მთავარია, დღეისათვის თითქმის აღარ არსებობს არანაირი ბიუროკრატიული ბარიერები, გამარტივებულია უძრავი ქონების რეგისტრაცია, ასევე გამარტივებულია ლიცენზიებისა და ნებართვების გაცემა. ყოველივე კი ამარტივებს არსებულ დარგში მნიშვნელოვანი ნაბიჯების გადადგმის შესაძლებლობას.

ხედვა: სამრეწველო დარგის განვითარება უპირველესად ხელს შეუწყობს ადგილობრივი სამრეწველო რესურსების ათვისებასა და მოსახლეობის დასაქმების ზრდას. სამრეწველო დარგის განვითარება განაპირობებს საკუთრივ სანედლეულო ბაზის სრულყოფას.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისთვის:

- მუნიციპალიტეტის სამრეწველო პოტენციალის შესწავლა. სამრეწველო წარმოების პოტენციური მიმართულებების რეალიზაციის კონკრეტული გეგმების შემუშავება:
 - კარტოფილის ნედლეულის მეორადი გადამამუშავება;
 - რძის პროდუქტების გადამამუშავებელი საწარმოო ბაზის განვითარება-ხელშემწყობა;
 - მდინართა და მინერალური წყლების რესურსების ათვისება;
 - სამშენებლო ქვის რესურსების ათვისება.
- დარგის ამოქმედებისა და ფუნქციონირებისათვის საჭირო მინიმალური ინფრასტრუქტურული ღონისძიებების განხორციელება;

- სამრეწველო სექტორის განვითარებისთვის შესაძლო რისკ-ფაქტორების იდენტიფიკაცია და მათი მინიმუმამდე დაყვანა;
- მიწის კერძო საკუთრების და მათი პრივატიზების პრობლემის მოგვარება;
- მეცნიერული (გეოლოგიურ-საზვერვითი) კვლევების წარმოება;
- კვალიფიციური კადრების მომზადება-გადამზადება;
- კონკრეტულ სფეროებთან მიმართებაში საინვესტიციო პროექტების შემუშავება და პოტენციურ ინვესტორებთან თანამშრომლობა.

მოსალოდნელი შედეგები:

- მრეწველობის განვითარების ხელშემწყობი, მეცნიერულად დასაბუთებული მზა პროექტების ბაზის შექმნა;
- არსებული რესურსების შესახებ საინფორმაციო ინტერნეტბანკის შექმნა;
- გაუმჯობესებული ინფრასტრუქტურა;
- ადგილობრივი რესურსების ათვისება;
- ადგილობრივი მოსახლეობის დასაქმების მაღალი დონე;
- ბაზარზე საკუთარი სასაქონლო ნიშნით გასვლა და დამკვიდრება;
- მიგრაციული პროცესების შემცირება;
- მიწის პრივატიზების პროცესის დაწყება, მიწის ბაზრის დამკვიდრება.

- მრეწველობის შესატყვისი დარგობრივი ინფრასტრუქტურის განვითარება

მიზანი: სამრეწველო დამუშავებისათვის და ნედლეულის ხარისხის შენარჩუნებისათვის სპეციალური საშუაშაველო ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბება.

პრობლემის აღწერა: მუნიციპალიტეტში არსებობს რამდენიმე სამრეწველო დარგის განვითარების პოტენციალი, მიუხედავად ამისა, თითქმის ყველა დარგისათვის საჭიროა სასაწყობო მეურნეობების შექმნა, კვების მრეწველობისათვის კი სამაცივრე საწყობების შექმნა. არსებული ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება ხელს შეუწყობს ამინდთან დაკავშირებული რისკების აღმოფხვრას და ბაზარზე კონკურენტული ბრძოლის მოგებას, ამჟამად კი სეზონურობის ფაქტორის გათვალისწინებით, ვერ ხერხდება სწორი მარკეტინგული არხის გამოძებნა დროსთან მიმართებაში.

აღნიშნული ინფრასტრუქტურა სტიმულს მისცემს და დააზღვევს პოტენციური რისკებისაგან მრეწველობის დარგის წარმომადგენლებს. მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს აგრეთვე სადაზღვევო კომპანიების დაბალი ინტერესი კვების მრეწველობის სფეროსთან მიმართებაში, მოცემული სტრატეგიის რეალიზაცია კი მათ ინტერესს ერთი-ორად გაზრდის.

ხედვა: მრეწველობის დარგის შესაბამისი ინფრასტრუქტურის შექმნა და მოწესრიგება გაზრდის როგორც ინვესტორების ინტერესს მრეწველობის დარგის მიმართ ასევე გამოიწვევს სადაზღვევო ბაზრის განვითარებას.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

- შეიქმნას ადგილზე (ან მაღალმთიანი აჭარის სივრცეში) სასაწყობე და სამაცივრე მეურნეობები, რომელიც ტექნოლოგიურად სწორად აღიჭურვება და დასაწყობებისა და შენახვისათვის ნორმალურ პირობებს შექმნის;
- მუნიციპალურ საკუთრებაში არსებული კაპიტალური შენობა-ნაგებობების მიყვანა იმ კონდიციამდე, რომ შეჩერდეს მისი დაჩქარებული ამორტიზაცია;
- საგზაო ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება.

მოსალოდნელი შედეგები:

- შუამავალი რგოლის ჩამოყალიბება უზრუნველყოფს რისკ-ფაქტორების შემცირებას;
- საინვესტიციო მიმზიდველობის გაზრდა;
- შემცირებული რისკის საფუძველზე სამეწარმეო ინიციატივების ამაღლება;
- დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნა;
- მუნიციპალიტეტის საკუთრებაში არსებული „მიტოვებული“ შენობების სამრეწველო მიზნით გამოყენება, რაც ხელს შეუშლის მისი ამორტიზაციის პროცესს.

- ბუნებრივი რესურსების სამრეწველო დანიშნულებით გამოყენება

მიზანი - სტრატეგიის მაზანს წარმოადგენს ხე-ტყის სამრეწველო რესურსის ათვისება, მინერალური წყლების მოპოვება და სამშენებლო ქვის რესურსების ათვისება. მუნიციპალიტეტის ეკონომიკური პოტენციალის რეალიზება.

სტრატეგიის საჭიროების დასაბუთება: ხულოს მუნიციპალიტეტი ფლობს როგორც სამშენებლო ისე სამთამადნო ხასიათის საკმაოდ მნიშვნელოვან ბუნებრივ რესურსს. ამ რესურსების უმრავლესობა სამრეწველო მოცულობისაა და იმ სიტუაციაში როცა მუნიციპალიტეტში მკვეთრად შეზღუდულია ადგილობრივი შემოსავლები, განსაკუთრებულ დატვირთვას იძენს მათი ათვისება. სამშენებლო რესურსის გამოყენება მცირე მოცულობით და თანაც საკმაოდ ქაოსურად რამდენიმე წელია უკვე მიმდინარეობს, თუმცა ბევრი კარიერი საერთოდ გამოუკვლეველია. არ ხდება ინფორმაციის გავრცელება მათ შესახებ, რაც მნიშვნელოვანი იქნებოდა ინვესტიციების მოზიდვის კუთხით.

სტრატეგიული ხედვა - ბუნებრივი რესურსები რაციონალური გამოყენება/ათვისება შესაძლებელს გახდის ადგილზე გაიზარდოს არსებული სამრეწველო რესურსის ლიკვიდურობა და განვითარების სტიმულს მისცემს მსუბუქ და მძიმე მრეწველობას. რაც ძალიან მნიშვნელოვანია ზოგადად მუნიციპალიტეტის ქვეყნის საერთო ეკონომიკურ სივრცეში და შრომის გადანაწილების პროცესში ჩართვისათვის.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

- ტყე-კაფვის ზონების იდენტიფიცირება;
- ტყე-კაფვის ზონებში მისასვლელი საგზაო ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება;
- მინერალური წყლების საბადოების იდენტიფიცირება;
- მინერალური წყლების მონაცემების შესწავლა და შესაბამისი საინფორმაციო ბაზის შექმნა (მ.შ. თანდართული რუკების სახით);
- ტენდერების გამოცხადება მინერალური წყლის რესურსების ათვისებაზე;
- სამშენებლო ქვების მოპოვების ადგილების იდენტიფიცირება, მისი მონაცემების შესწავლა და შესაბამისი საინფორმაციო ბაზის შექმნა (მ.შ. თანდართული რუკების სახით);
- ლიცენზირების საკითხის მოწესრიგება;
- მადანგამოვლინებითი პოტენციალის ზუსტი აღწერილობების დადება და მათზე მისაწვდომობის გაზრდა;
- ლიცენზიების გაცემის საკითხების მოწესრიგება;
- სხვადასხვა ღონისძიებების მეშვეობით უკვე არსებული საწარმოების ხელშეწყობა წარმოების გაფართოებისა და ახალი ბაზრების ათვისების კუთხით;
- რესურსის გამოყენების სოციალურ-ეკოლოგიური ეფექტებისა და რიკების შემფასებელი მულტიკრიტერიული კომისიის ფუნქციონირება და ინფორმაციის განსაჯაროება.

მოსალოდნელი შედეგები:

- დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნა;
- მოსახლეობის შემოსავლების ზრდა;
- წარმოების მოცულობის ზრდის სტიმულირება;
- მუნიციპალიტეტის ცნობადობის ზრდა და სავაჭრო ნიშნის ფორმირება;
- მიგრაციული პროცესების შემცირება;
- მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი ბიუჯეტის შემოსულობების ზრდა.

21.1.4 ტურიზმის განვითარება

ტურიზმის განვითარების სტრატეგია წარმოადგენს კონცეპტუალურ ხედვას გარკვეული ხასიათის აქტივობების განსახორციელებლად, რომელთა რეალიზაცია აუცილებელია ხულოს მუნიციპალიტეტის ტურისტული პოტენციალის ეფექტური გამოყენებისა და ტურიზმის სხვადასხვა სახეობების განვითარებისთვის.

მდგრადი ტურიზმი ხელს უწყობს ტურიზმის პოზიტიურ ზემოქმედებას ბუნებაზე, კულტურასა და სოციალურ სფეროზე. ტურიზმი ქმნის სამუშაო ადგილებს, როგორც ადგილობრივ ტურიზმის სექტორში, ისე მომიჯნავე სექტორებშიც. ტურიზმის სფეროს განვითარების სტრატეგიების შემუშავება ხულოს მუნიციპალიტეტისათვის განხორციელდა მდგრადი განვითარების სამი ძირითადი პრინციპის გათვალისწინებით:

1. ეკოლოგიური მდგრადობა - უზრუნველყოფს საბაზო ეკოლოგიური პროცესების, ბიომრავალფეროვნების და ბიოლოგიური რესურსების ერთობლივ განვითარებას.

2. სოციალური და კულტურული მდგრადობა - უზრუნველყოფს ისეთ მდგრადობას, რომლის დროსაც ადამიანების ცხოვრება, მათი ერთობლივი კულტურა, ღირებულებები ყოველმხრივ დაცულია და კულტურული თვითმყოფადობა კიდევ უფრო მტკიცდება.

3. ეკონომიკური მდგრადობა - ტურიზმის განვითარება უზრუნველყოფს მუნიციპალიტეტისათვის რესურს დამზოგავი ეკონომიკური აქტივობების განვითარებას და ეკონომიკურ შედეგებზე პოზიტიურ ზემოქმედებას, რაც თავის მხრივ ზრდის რესურსების ეფექტური გამოყენების და ამ რესურსების მომავალი თაობებისათვის შენარჩუნების გარანტიას. აღნიშნული ფაქტორები განპირობებულია აკონომიკური აქტივობების სპეციფიკით, რადგანაც ეკონომიკური შემოსავლები რესურსების შენარჩუნება /განვითარებაზეა დამოკიდებული.

ზემოაღნიშნული პრინციპების გათვალისწინებით ტურიზმის განვითარება ხელს შეუწყობს შემდეგ პოზიტიურ შედეგების მიღწევას ხულოს მუნიციპალიტეტში:

- შეიქმნება ახალი სამუშაო ადგილები, რაც შეამცირებს უმუშევრობას, ხელს შეუწყობს შრომისუნარიანი მოსახლეობის ადგილზე დამაგრებას;
- ხელს შეუწყობს მცირე ბიზნესის განვითარებას - განვითარდება ადგილობრივი მეურნეობა (სასტუმროები, რესტორნები, სატრანსპორტო სისტემა, სუვენირების წარმოება და ხალხური რეწვა, გიდების მომსახურება და სხვა);
- განპირობებს ადგილობრივი საბიუჯეტო შემოსავლების ზრდას;
- ტურიზმის სწორად განვითარებისას შესაძლებელია მთიანმა რეგიონმა შესძლოს თვითდაფინანსება და შეინარჩუნოს ბუნებრივი რესურსები;
- გაიზრდება მოთხოვნა სოფლის მეურნეობის პროდუქციაზე;

- ხელი შეეწყობა იმ მიწების პროდუქტიულად ათვისებას, რომლებიც ნაკლებ ვარგისია სოფლის მეურნეობისათვის.

ხულოს ის სტრატეგიული განვითარების კონტექსტში, სიტუაციის და რესურსების ანალიზის შედეგად შეიძლება ჩამოვყალიბოთ ტურიზმის სფეროს განვითარების ორი ძირითადი მიმართულება:

ა) რამდენიმე ძირითადი ტურიზმის სახეობა, რომელზეც მოხდება ფოკუსირება;

ბ) დამხმარე სახეობები/აქტივობები, რომლებიც გაამრავალფეროვნებს ტურისტულ პროდუქტს და კიდევ უფრო საინტერესოს გახდის ტურისტულ პაკეტს.

ტურიზმის განვითარება უზრუნველყოფს პოზიტიურ ეკონომიკურ შედეგებს და ეკონომიკური განვითარების ისეთ პროცესებს, რომლებიც ხელს უწყობენ რესურსების ეფექტურ, რაციონალურ გამოყენებას და მომავალი თობებისათვის მის შენარჩუნებას.

ა) ტურიზმის ძირითადი სახეობები

- **ეკო-ტურიზმი** - ეს მიმართულება გულისხმობს ხულოს მუნიციპალიტეტში სამთო კურორტებზე, ბუნებაში დასვენებას. პოტენციური ადგილები - ბემუმის კურორტი, მწვანე ტბა, გოდერძის ნამარხი ტყე და ფაუნა და ა.შ. ეკოტურიზმი ასევე თავის მხრივ მოიცავს საცხენოსნო ტურიზმის განვითარებასაც;
- **აგრო-ტურიზმი** - ხულოს მუნიციპალიტეტის სოფლებში არსებობს აგრო-ტურისტული ტურების რეალიზაციის მნიშვნელოვანი პოტენციალი. ეს გულისხმობს ერთი ან რამდენიმე დღიანი (რამდენიმე ადგილის მონახულება) ტურის ორგანიზებას, რომლის ფარგლებშიც ტურისტებს შეეძლებათ მონაწილეობა მიიღონ სასოფლო-სამეურნეო საქმეებში, სხვადასხვა ტრადიციული კერძების მომზადებაში და სადაც ამის შესაძლებლობა იქნება ნადირობა-თევზაობაში. ბავშვებისთვის შესაძლებელია სპეციალური პროგრამების შემუშავება, თუ როგორ ხდება რძისა და ყველის მიღება, შინაური ცხოველების ნახვა (ცოცხალი ცხვარი, ძროხა, კურდღელი, ქათმები), სეირნობა ცხენებით.

აგროტურიზმის განვითარებისათვის ხელისშემწყობ ფაქტორებს მიეკუთვნება სოფლის მოსახლეობის ტოლერანტულობა, მიმზიდველი ბუნებრივი სოფლის ლანდშაფტების არსებობა, სოფლის ეთნიკური თავისებურებებისა და მატერიალური კულტურის, ყოფა-ცხოვრების ელემენტების არსებობა.

- **კულტურულ-შემეცნებითი და ეთნოგრაფიული ტურები** - ხულოს ში არსებობს სხვადასხვა კულტურული ძეგლები როგორცაა - სხალთის ეკლესია, ხიხანის, თხილვანას, თამარის ციხე, ციხისყელის, ვარდციხე, ხიხამირის ციხეები, თაღოვანი ხიდეები და ა.შ. სულ არის 23 ისტორიული ძეგლი და ღირსშესანიშნაობა, რომელთა უმეტესი ნაწილი მიეკუთვნება XI-XIII საუკუნეებს. ამასთან, მუნიციპალიტეტი საინტერესოა ეთნოგრაფიული კუთხით და ფოლკლორული ტრადიციებითაც. შესაბამისად ერთ-ერთი საინტერესო მიმართულება იქნება

კულტურული/ეთნოგრაფიული ტურ-პროდუქტების დამუშავება და შეთავაზება ტურისტებისთვის. შესაძლებელია ერთდღიანი და ორდღიანი ტურების ორგანიზება.

კულტურულ-შემეცნებითი ტურისტული პროდუქტების შემადგენელ კომპონენტად შეიძლება ასევე განხილული იქნეს შემდეგი:

- **სახალხო დღესასწაულების ჩართვა ტურისტულ პროდუქტებში** - ხულოს ში ყოველწლიურად ტარდება რამდენიმე საინტერესო სახალხო დღესასწაული - შუამთობა, ზორტიყელობა, ტბელობა, ჩაობა და ა.შ. დღესასწაულების პერიოდი შეიძლება გამოყენებული იქნეს სხვადასხვა ტურების ფორმირების დროს. მრავალი ადგილობრივი თუ უცხოელი ტურისტისთვის საინტერესო იქნება ხულოს ში განხორციელებული ტურის ფარგლებში რომელიმე დღესასწაულზე დასწრება.
- **ფოლკლორული ელემენტების კულტურულ-შემეცნებითი ტურისტულ პროდუქტებში ჩართვა.** ადგილობრივი ფოლკლორი - ცეკვა, მუსიკა და ა.შ. შეიძლება განვიხილოთ ტურისტული პროდუქტის ნაწილად. ამ მხრივ, საჭიროა ში არსებული ფოლკლორული ანსამბლების, მოცეკვავეების და მუსიკოსების მონაცემთა ბაზის შედგენა და მცირე ფოლკლორული წარმოდგენების (შოუს) შემუშავება, რომლის ჩართვაც შეიძლება სხვადასხვა ტურის ფარგლებში, რაც ტურს კიდევ ფრო საინტერესოს და მრავალფეროვანს გახდის.

ბ) ტურიზმის დამატებითი სახეობები, რაც შეავსებს ძირითად სახეობებს და კომპლექსში საინტერესო ტურისტული პაკეტი ჩამოყალიბდება:

- **პილიგრიმული ტურები** - მომლოცველობისთვის ორიენტირებული ტურები და ასევე საექსკურსიო ტურები რელიგიური თემატიკით; აღნიშნული მიმართულების განვითარების საშუალებას იძლევა ში არსებული ეკლესიები, ასევე ერთ-ერთი პირველი ქრისტიანული სოფელი დიდაჭარა და ა.შ. ტურ-კომპანიებთან მჭიდრო თანამშრომლობით შესაძლებელია ხულოს მუნიციპალიტეტში ჩართული იქნეს სხვადასხვა ტურისტული კომპანიების პილიგრიმულ ტურებში.
- **სამთო-სათხილამურო ტურები/ზამთრის დასასვენებელი კურორტები.** პოტენციური ადგილები ქედლები, დანისპარაული. აჭარის არ მთავრობა გოდერძის უღელტეხილზე ახორციელებს სამთო-სათხილამურო კურორტის პროექტს, რაც შექმნის მნიშვნელოვან ბაზას ხულოს ში სამთო სათხილამურო ტურიზმის განვითარებისთვის. შესაბამისად ეს მიმართულებაც სამომავლოდ უკვე შეიძლება ჩემოყალიბდეს როგორც ტურიზმის ძირითადი სახეობა ხულოს მუნიციპალიტეტში.
- **სათავგადასავლო და ექსტრემ ტურიზმი.** ამ მიმართულების რეალიზაციისათვის შესაძლებელია ტურიზმის ალტერნატიული ფორმების ორგანიზება, რაც მოიცავს: ჰელიკოპტერ-ტური - შვეულმფრენებით ტურის ორგანიზება აჭარის მთიანეთში და მათ შორის ხულოს მუნიციპალიტეტში), ჯიპ-საფარი - მთიან ადგილებში ჯიპ-ტურის ორგანიზება, კვადროციკლების ტური და ა.შ.
- **სამკურნალო ტურიზმი.** ამ მიმართულებით, შეიძლება გამოიყოს გარკვეული საკურორტო ადგილები (ბოლაური - დანისპარაული - ზანკები - კურორტი ბეშუმში), რომელთა კლიმატური მახასიათებლები საშუალებას იძლევა დასვენებასთან ერთად ერთგვარი სამკურნალო მიზნებითაც იქნეს გამოყენებული;

- **სუვენირების და ხალხური რეწვის წარმოების განვითარება.** როგორც წესი, ადგილობრივი სუვენირები, ხალხური რეწვის ნიმუშები, ტრადიციული ნაკეთობები - საკმაოდ პოპულარულია სარგებლობს ტურისტებში და გარკვეულწილად ტურისტული პროდუქტის ნაწილადაც შეიძლება იქნას განხილული. ამ კუთხით საჭიროა - მონაცემთა ბაზის ფორმირება ში არსებული ხალხური რეწვის ოსტატების, სუვენირების მწარმოებლების შესახებ და მათი ხელშეწყობა. ხალხური რეწვის განვითარებისათვის უნდა შემუშავდეს მიზნობრივი პროგრამები, ტურისტულ ადგილებში მოეწყოს შესაბამისი ადგილები, სადაც შესაძლებელი იქნება მსგავსი ნაწარმის რეალიზაცია ტურისტებზე. ტურისტული მარშრუტში შეიძლება ჩაიდოს ხალხური რეწვის ადგილზე გაცნობა და პროცესში მონაწილეობა/სწავლება), თანაც ბევრი ტურისტისთვის იქნება საინტერესო.

- **ხულოს მუნიციპალიტეტში ტურიზმის განვითარების გრძელვადიანი სამოქმედო პოლიტიკის/გეგმის შემუშავება და ტურისტული პროდუქტების ფორმირება.**

მიზანი: სტრატეგიის მთავარი მიზანია ხულოს მუნიციპალიტეტში ტურიზმის პერსპექტიული სახეობების იდენტიფიკაცია და მათი განვითარების გრძელვადიანი სამოქმედო გეგმის შემუშავება.

პრობლემის აღწერა: დღეისათვის ხულოს მუნიციპალიტეტში ტურისტულ აქტივობები არაორგანიზებულ ხასიათს ატარებს. არ არის განსაზღვრული ტურიზმის განვითარების გრძელვადიანი პრიორიტეტები, არ არსებობს სამოქმედო გეგმა, ნაკლებად არის დამუშავებული სხვადასხვა ტიპის ტურ-პაკეტები.

არსებული მდგომარეობა ართულებს ტურიზმის სფეროს ორგანიზაციული ფორმით ჩამოყალიბებას, სათანადო დონის ორგანიზებული ტურისტული სერვისების შეთავაზებას და განვითარებას.

ხედვა: ტურიზმის განვითარების გრძელვადიანი პრიორიტეტების და სამოქმედო გეგმის ფორმირების მეშვეობით შესაძლებელი გახდება ყველაზე ოპტიმალური ტურისტული მიმართულებების იდენტიფიცირება და ტურიზმის განვითარებისთვის აუცილებელი კონკრეტული ნაბიჯების განსაზღვრა. ეს უზრუნველყოფს ტურიზმის განვითარების წარმართვას ორგანიზებულად და ეფექტურად. საქმიანობები გაწერილი იქნება დროში, განისაზღვრება მოკლევადიანი და გრძელვადიანი პრიორიტეტები და აქტივობები, შესრულებაზე პასუხისმგებელი პირები/ორგანიზაციები.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის: ხულოს მუნიციპალიტეტში ტურიზმის სფეროში არსებული მდგომარეობის ანალიზის შედეგად გამოიკვეთა შემდეგი ტიპის საქმიანობების განხორციელების აუცილებლობა:

- **ტურიზმის განვითარებაზე ორიენტირებული სამუშაო ჯგუფის ფორმირება** - საჭიროა ჩამოყალიბდეს სამუშაო ჯგუფი, რომელშიც შევა ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების წარმომადგენლები, ტურისტული ადგილების თემის წარმომადგენლები და

მოწვეული ტურიზმის ექსპერტები. ამ ჯგუფმა უნდა უზრუნველყოს როგორც დეტალური სამოქმედო გეგმის შემუშავება ისე მისი პრაქტიკაში რეალიზაცია.

- **გრძელვადიანი და მოკლევადიანი აქტივობების სამოქმედო გეგმის ჩამოყალიბება** - აუცილებელია ზოგადი ტურისტული სტრატეგიის ბაზისზე (რომელიც მოიცავს სიტუაციური ანალიზის შედეგად იდენტიფიცირებული ძირითად სტრატეგიულ მიმართულებებს), ჩამოყალიბდეს ცალსახად განსაზღვრული კონკრეტული ნაბიჯები, რომლებიც უნდა გადაიდგას სამოქმედო გეგმის ცალკეული კომპონენტების განხორციელებისათვის.
 - **მიზნობრივი პროგრამების შემუშავება და პრიორიტეტულობის მიხედვით ფინანსირება** სტრატეგიის საფუძველზე, სამოქმედო გეგმის შემუშავების შემდეგ, აუცილებელია შესაბამისი მიზნობრივი პროგრამების შედგენა და მათი რეალიზაციისთვის საჭირო დაფინანსების წყაროების მოძიება (ადგილობრივი, ცენტრალური ბიუჯეტი, დონორი ორგანიზაციები, ინვესტორები და ა.შ.);
 - **ტურისტული პროდუქტების ფორმირება** - ზემოჩამოთვლილი ტურიზმის სახეობების პოტენციალის დეტალური ანალიზის საფუძველზე უნდა ჩამოყალიბდეს ტურისტული პროდუქტები მზა სახით (ტურ-პაკეტი, ტურისტული მარშრუტები) რომლის გამოყენებასაც შესძლებს კერძო სექტორი. საჭიროა ფორმირებული იქნეს კომბინირებული ტურები, რაც უფრო მრავალფეროვანს გახდის ტურისტულ პროგრამას. შესაძლებელია სხვადასხვა პერიოდულობის ტურების ორგანიზება - ერთდღიანი, რამდენიმე დღიანი, ერთკვირიანი და ორკვირიანი ტურები. მაგ: ეკოტურისტული, აგრო-ტურისტული და კულტურულ-შემეცნებითი ტურის ელემენტების გაერთიანებით შესაძლებელია საკმაოდ საინტერესო რამდენიმე დღიანი ან ერთკვირიანი ტურის ორგანიზება, რომლის ფარგლებშიც ტურისტები მოინახულებენ კულტურულ ძეგლებს, გაეცნობიან ეთნოგრაფიულ-ფოლკლორულ ტრადიციებს, დაისვენებენ ეკოტურისტულ ადგილებში, გაეცნობიან სოფლის გარემოს.
- ასევე მაღალი ეფექტის მიღებაა შესაძლებელი ხულოს ის ტურების კომბინირებით აჭარის რეგიონის და/ან სხვა რეგიონების/ების ტურ-პროდუქტებთან. მაგ: ზღვაზე დასასვენებლად ჩამოსული ტურისტებისთვის მიზანშეწონილია მაქსიმუმ 1-2 დღიანი ტურის ორგანიზება აჭარის მთიანეთში, სადაც ხულოს ი შეიძლება იყოს ორდღიანი ტურის ნაწილი. ასევე - გოდერძის უღელტეხილიდან ახალქალაქი/ახალციხეს მიმართულებით ცენტრალური მაგისტრალის რეკონსტრუქცია ხელს შეუწყობს ამ მიმართულებით ტურისტების ნაკადის გაზრდას (მაგ: სომხეთიდან მომავალი ტრანსპორტი), რაც შეიძლება გამოყენებული იქნეს ტრანზიტული ტურისტების ხულოს ტურისტული პოტენციალით დაინტერესებულების. შესაძლებელია ამ ტურისტების ნაწილის დაინტერესება ბათუმში ჩასვლამდე (ან უკან დაბრუნებისას) ერთი დღით (ან თუნდაც ნახევარი დღით) ხულოში დარჩენით.
- **ტურისტული პაკეტების ფორმირებისთვის დამატებითი აქტივობების განვითარების ხელშეწყობა.**

აქტივობა თავის მხრივ მოიცავს:

- სახალხო დღესასწაულების ორგანიზების გაუმჯობესება და მათ შესახებ ტურისტული კომპანიების ინფორმირება;

- ფოლკლორული ელემენტების ტურისტულ პროდუქტებში ჩართვის მიზნით მუნიციპალური ფოლკლორული ანსამბლების მობილიზირება, მცირე ფოლკლორული წარმოდგენების დამუშავება და ტურისტულ კომპანიებისთვის ამ შესაძლებლობების გაცნობა;
- სუვენირების და ხალხური რეწვის წარმოების განვითარების ხელშეწყობის მიზნობრივი პროგრამები - რეგიონში არსებული ხალხური რეწვის ოსტატების და მათ მიერ წარმოებული პროდუქციის ჩამონათვალის დეტალური ბაზის შექმნა, მათ მიერ წარმოებული პროდუქციის სარეალიზაციო სავაჭრო ადგილის იდენტიფიცირება (საჭირო შემთხვევაში არსებულის მოდერნიზაცია ან ახლის შექმნა) - ეს შეიძლება იყოს ხულოს ცენტრში არსებული ტურისტულ-საინფორმაციო ცენტრი, და ასევე ბემუმში შესაბამისი ფართის კეთილმოწყობა.

მოსალოდნელი შედეგები:

- სამუშაო ჯგუფის ფორმირება უზრუნველყოფს დაგეგმვის და განხორციელების პროცესის ეფექტურ კოორდინაციას; სამუშაო ჯგუფში უნდა შედგებოდეს ხულოს მუნიციპალიტეტის სტეიკჰოლდერების წარმომადგენლებისა და თვითმმართველობის ორგანოების, ტურიზმის სფეროს ექსპერტებისაგან;
- გრძელვადიანი და მოკლევადიანი დეტალური სამოქმედო გეგმის ფორმირება უზრუნველყოფს ტურიზმის განვითარებისთვის აუცილებელი პრაქტიკული ნაბიჯების ორგანიზებულად, პრიორიტეტულობის მიხედვით თანმიმდევრულ განხორციელებას;
- მიზნობრივი პროგრამების შემუშავება და დაფინანსების წყაროების დივერსიფიცირებით შესაძლებელი გახდება სტრატეგიული გეგმით განსაზღვრული აქტივობების რეალიზაცია, მათ შორის არასაბიუჯეტო ფინანსური რესურსების გამოყენებით, რაც აუცილებელია ტურიზმის განვითარების გეგმის განხორციელებისთვის;
- არსებული ტურისტული რესურსების შესაბამისი ტურ-პროდუქტების ფორმირება, ხელს შეუწყობს ორგანიზებული ფორმის ტურისტული სერვისის შეთავაზებას, კერძო სექტორის ჩართულობის ამაღლებას და შესაბამისად ტურისტების მოზიდვას. ტურ-პაკეტები შეიძლება იქნეს შეთავაზებული როგორც ტურ-კომპანიებისთვის ისე ცალკეული ტურისტებისთვის;
- ტურისტული პაკეტების ფორმირებისთვის დამატებითი აქტივობების განვითარების ხელშეწყობა კიდევ უფრო საინტერესოს და მრავალფეროვანს გახდის ტურისტულ პაკეტებს, და გაზრდის ტურისტების დაინტერესების შესაძლებლობებს.

- ტურისტული ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება

მიზანი: ხულოს მუნიციპალიტეტში ტურიზმის განვითარებისთვის აუცილებელი ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბება, რაც გულისხმობს გზების, ტრანსპორტის, კომუნალური

სისტემების და ა.შ. მოწესრიგებას, ტურისტების მიღება-განთავსების, დასვენებისა და გართობის ობიექტების მშენებლობა-რეაბილიტაციას.

პრობლემის აღწერა: გარდა ტურისტული რესურსების არსებობისა, ტურიზმის განვითარებისთვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სათანადო ტურისტული ინფრასტრუქტურის არსებობას. როგორც სიტუაციის ანალიზი გვიჩვენებს, ამ ეტაპზე ხულოს მუნიციპალიტეტში არსებული ტურისტული ინფრასტრუქტურა საკმაოდ დაბალ დონეზეა წარმოდგენილი და მოითხოვს მნიშვნელოვან გაუმჯობესებას. ტურისტული ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება აუცილებელია როგორც ტურისტების მოზიდვის, ასევე კერძო სექტორის გააქტიურების მიზნითაც.

ხედვა: ტურისტული ინფრასტრუქტურის სხვადასხვა ელემენტების გაუმჯობესება შექმნის სათანადო მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზას ხარისხიანი ტურისტული სერვისის შეთავაზებისთვის. აღნიშნული ხელს შეუწყობს ტურისტული კომპანიების დაინტერესებას, დაიწყონ არსებულ ტურისტულ ადგილებში ტურისტული ჯგუფების ორგანიზებული შემოყვანა. მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გაუმჯობესება ასევე დადებითად იმოქმედებს ინდივიდუალური ტურისტების მოზიდვაზე.

აქტივობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის: ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარება მოიცავს შემდეგ მიმართულებებს:

- **გზების მოწესრიგება.** გარდა მთავარი მაგისტრალისა, აუცილებელია შიდა გზების, ტურისტულ ძეგლებთან მისასვლელი გზების და ბილიკების მოწესრიგება. ხშირ შემთხვევაში მოწესრიგებული გზების არ არსებობა მნიშვნელოვანი შემაფერხებელი ფაქტორია ტურისტების გაკრვეული კატეგორიისთვის;
- **საგზაო ნიშნები.** აუცილებელია თანამედროვე სტანდარტების გზის მანიშნებლები ფირნიშების დადგმა, რომელიც შესრულებული იქნება ორ ენაზე (ქართულ-ინგლისური). ამასთან, მსგავსი ნიშნები უნდა იყოს როგორც მთავარ მაგისტრალზე ისე შიდა გზებზეც, ტურისტებისთვის ორიენტაციის გამარტივებისათვის;
- **ტურისტულ-საინფორმაციო დაფები (მასზე დატანილი ტურისტული რუკით).** აუცილებელია საინფორმაციო დაფების რამდენიმე საკვანძო ადგილზე განთავსება (მაგ: გოდერძის უღელტეხილი, შუახევი-ხულოს გზატკეცილზე, ბეშუმში და ა.შ.), რაც ხელს შეუწყობს ტურისტებს ადგილზე ორიენტაციაში და ამავე დროს ექნება საინფორმაციო/სარეკლამო დანიშნულება;
- **საინფორმაციო აბრები.** კულტურულ-ისტორიულ ძეგლებთან საჭიროა ორენოვანი საინფორმაციო აბრების/დაფების განთავსება, რომელიც გარკვეულ ინფორმაციას იძლევა ამ ძეგლების შესახებ;
- **სანიტარულ-ჰიგიენური პირობების უზრუნველყოფა.**
 - ნაგვის ყუთები ტურისტულ ადგილებში - აუცილებელია ძირითად ტურისტულ ადგილებში (მაგ: ბეშუმი, მწვანე ტბა და ა.შ.);

- ეკო-ტუალეტები / საპირფარეშოების მოწესრიგება - მეტად მნიშვნელოვანი პრობლემაა და აუცილებელია მისი მოგვარება. საჭიროა მთავარ მაგისტრალზე, მნიშვნელოვან ტურისტულ ადგილებსა და კულტურულ-ისტორიულ ძეგლებთან თანამედროვე სტანდარტების საზოგადოებრივი საპირფარეშოების მოწყობა, ხოლო იმ ადგილებში, სადაც შეუძლებელია სტაციონალური საპირფარეშოების მშენებლობა და ფუნქციონირება, ეკო-ტუალეტების განთავსება.
- **ტრანსპორტი.** ამჟამად არსებული, მოძველებული და გაუმართავი სამარშრუტო ტაქსების ჩანაცვლება ახალი სატრანსპორტო საშუალებებით, რაც მგზავრობას უფრო კომფორტულს გახდის;
- **განთავსების ობიექტები.** ტურისტების მოზიდვისა და განთავსებისათვის აუცილებელია ადგილობრივი ტრადიციების შესაბამისი სახლების ქსელის განვითარება და მსგავსი, მცირე ტიპის რამდენიმე სასტუმრო სახლის მთავარ მაგისტრალზე განთავსდება. განთავსების ობიექტების მოწესრიგების მიმართულებით, საჭიროა ერთის მხრივ მუნიციპალიტეტში არსებულ სხვადასხვა ტურისტულ ადგილებში სასტუმრო სახლების/კოტეჯების ქსელის განვითარების ხელშეწყობა კერძო ინვესტიციების მოზიდვის/დაინტერესების მეშვეობით. მეორეს მხრივ კი, გარდა ახალი კოტეჯების/სასტუმრო სახლების მშენებლობისა გათვალისწინებული უნდა იქნეს შესაბამის ტურისტულ ადგილებში ადგილობრივი მოსახლეობის (ვინც დაინტერესებულია ტურისტების მიღებით) სახლების გამოყენებაც ტურისტული მიზნებით. ამისთვის საჭიროა სახელმწიფოს/დონორების მხრიდან გარკვეული ფინანსური დახმარება, რომ სახლებს დაუბრუნდეს ტრადიციული ისტორიული, არქიტექტურული იერსახე, როგორც ექსტერიერის, ასევე ინტერიერის მხრივ. მსგავს კერძო ტიპის სასტუმრო სახლებს აუცილებლად უნდა ჰქონდეს შემდეგი ელემენტები - ცალკე საძინებელი ტურისტებისთვის, საშხაპე და ტუალეტი.
- **კვების ობიექტები.** მთავარ მაგისტრალზე და ტურისტულ ადგილებში რამდენიმე რესტორნის ან კაფეს გაკეთება, მიზანშეწონილია მათი დიზაინის ტრადიციულ სტილში გადაწყვეტა.
- **საპინკიკე და კემპინგის ადგილების კეთილმოწყობა.** მნიშვნელოვან ტურისტულ ადგილებში (ბეშუმთან, მწვანე ტბა და ა.შ.) კემპინგის და პინკინის ორგანიზებისთვის აუცილებელი მინიმალური ინფრასტრუქტურის შექმნა. ეს გულისხმობს - საპინკიკე ადგილებში ხის მაგიდების და სკამების განთავსება, კემპინგისთვის ადგილების გამოყოფა სადაც იქნება საშხაპეები, ნაგვის ჩასაყრელი ურნები და ა.შ. ასევე მიზანშეწონილია ორგანიზებული იქნეს კემპინგისთვის საჭირო მოწყობილობის არენდის სერვისი რამოდენიმე პუნქტში (მაგ. დაბა ხულოს ცენტრში, ბეშუმში და ა.შ.).
- **ტურისტული საინფორმაციო ცენტრის გაუმჯობესება.** მიზანშეწონილია არსებული ტურისტულ-საინფორმაციო ცენტრის მოდერნიზაცია, რაც გულისხმობს შემდეგს:
 - ვიზუალური მხარის გაუმჯობესება - აქცენტი გაკეთდეს ადგილობრივი რეგიონისთვის დამახასიათებელ დიზაინზე;

- რეალური და ზუსტი საინფორმაციო ბაზის ფორმირება - ტურისტს უნდა შეეძლოს მიიღოს ამომწურავი ინფორმაცია რეგიონის, მარშრუტების, სასტუმრო სახლების, მთის კულტურისა და ყოფის შესახებ;
- ცენტრების მომსახურების სახეობების გამრავალფეროვნება -საჭიროების შემთხვევაში ტურისტს უნდა შეეძლოს დაიქირაოს ცხენი, კარავი ან საძილე ტომარა, მოძებნოს გამყოლი, შეიძინოს ადგილობრივი პროდუქტები და ადგილობრივი რეწვის ნიმუშები: ნაქსოვი, ნაქარგი, ჭედური, ხის საოჯახო ნაკეთობები და ა. შ. ცენტრის თანამშრომლები უნდა ფლობდნენ სალაპარაკო დონეზე მაინც 1-2 უცხო ენას. ცენტრის შენობაზე უნდა იყოს აბრა/საინფორმაციო აბრა - სადაც მითითებული იქნება საკონტაქტო ტელეფონი/ელ.ფოსტა იქ მომუშავე თანამშრომლების, რათა ნებისმიერ ტურისტს თუნდაც არასამუშაო საათებში შეეძლოს საჭირო ინფორმაციის მიღება.

მოსალოდნელი შედეგები:

- გაუმჯობესდება შიდა გზების სისტემა;
- მოწესრიგდება სატრანსპორტო სისტემა;
- მოწესრიგდება კომუნალური სისტემა;
- საგზაო ნიშნების, ტურისტულ საინფორმაციო დაფები და საინფორმაციო განთავსება ხელს შეუწყობს ტურისტების ინფორმირებას საინტერესო ტურისტული ადგილების შესახებ;
- გზებზე და ტურისტულ ადგილებში ნაგვის ყუთების, საპირფარეშოების მოწესრიგება მნიშვნელოვანად გააუმჯობესებს ეკოლოგიურ სისუფთავის და ტურისტებისთვის საჭირო ნორმალური სანიტარულ-ჰიგიენური პირობების დაცვას;
- ტურისტული საინფორმაციო ცენტრის საქმიანობის გაუმჯობესება ხელს შეუწყობს ტურისტების ინფორმირების გაუმჯობესებას და დამატებითი სერვისების მიწოდებას;
- ტურისტებისთვის აუცილებელი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის ჩამოყალიბება (სასტუმრო სახლები, კვების ობიექტები, კემპინგი/საპიკნიკე ადგილები) მნიშვნელოვანად გააუმჯობესებს ტურისტებისთვის საჭირო დასასვენებელი ინფრასტრუქტურას და პოზიტიურად იმოქმედებს ტურისტების დაინტერესების გაზრდაზე;
- გაუმჯობესებული ინფრასტრუქტურა კიდევ უფრო საინტერესოს გახდის ტურისტებისთვის ხულოს მუნიციპალიტეტში დასვენებას, რაც თავის მხრივ გაზრდის დასვენების ხანგრძლივობას.

- კვალიფიციური კადრების ფორმირება ტურისტულ სექტორისათვის

მიზანი: ხულოს მუნიციპალიტეტში მაღალკვალიფიციური კადრების მომზადება ტურისტული სერვისების ხარისხის გაუმჯობესების მიზნით.

პრობლემის აღწერა: ტურიზმის შემდგომი განვითარება დამოკიდებულია შესაბამისი დონის ტურისტული სერვისის ფორმირებაზე, რის მთავარ წინაპირობასაც ტურიზმის სფეროში კვალიფიციური კადრების არსებობა წარმოადგენს. ხულოს მუნიციპალიტეტში დღეისათვის კვალიფიციური კადრების დეფიციტია - არ არსებობს კადრები, ვინც კარგად იცნობს ტურისტული სერვისების სპეციფიკას, ტურისტული ბიზნესის მართვის თავისებურებებს და ა.შ. არსებული მდგომარეობა სერიოზულ პრობლემას ქმნის ტურიზმის შემდგომი განვითარების კუთხით. შესაბამისად, აუცილებელია მიზანმიმართული აქტივობების განხორციელება ტურიზმის სფეროში კადრების მომზადებისთვის.

ხედვა: ხულოს მუნიციპალიტეტში კვალიფიციური კადრების მომზადება ხელს შეუწყობს ტურისტული სერვისების გაუმჯობესებას, რაც თავის მხრივ კიდევ ერთი დამატებით პოზიტიური ფაქტორი იქნება ტურიზმის განვითარებისა და ტურისტების მოზიდვისათვის. პროგრამა ხელს შეუწყობს ასევე ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ ტურისტული ბიზნესის ორგანიზების შესახებ საჭირო ცოდნის მიღებას, რის შედეგადაც ისინი შეძლებენ ტურიზმის სფეროში მცირე ბიზნესის წამოწყებას. საბოლოო ჯამში კი ეს ყველაფერი ხელს შეუწყობს სოციალურ-ეკონომიკური ფონის გაუმჯობესებას დასაქმების ზრდის და ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლების ხარჯზე.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის: ტურიზმის განვითარებისათვის უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია შესაბამისი სერვისის დონის შეთავაზება ტურისტებისთვის, რაც თავის მხრივ პირდაპირ კავშირშია კვალიფიციური კადრების არსებობასთან. ამ კუთხით მიზანშეწონილია შემდეგი აქტივობების განხორციელება:

- კადრების მომზადება/ტრენინგი - შესაბამისი სასწავლო პროგრამის განხორციელება, რომლის ფარგლებშიც ში არსებული გესტჰაუზების მფლობელებისთვის და ტურიზმის სფეროთი დაინტერესებული ახალგაზრდებისთვის ჩატარდება ტურისტულ სერვისის სფეროში მოკლევადიანი, პრაქტიკული ხასიათის ტრენინგები და მოხდება მათი გიდებად მომზადება და ტურისტული მომსახურებისთვის საჭირო უნარ-ჩვევების შესწავლა;
- ტრადიციული-ეთნოგრაფიული უძველესი ხელობების აღდგენა - მაგ. მეთურნეობა, მედურგლეობა, ქსოვილის დამზადება, ფარდაგებისა და ხალიჩების მოქსოვა, თექის დამზადება და სხვა. რისთვისაც აუცილებელია ადგილზევე ახალგაზრდებისთვის სასწავლო კურსების ორგანიზება.
- ხულოს მუნიციპალიტეტში ტურიზმის განვითარების კოორდინატორის შტატის შექმნა - აუცილებელია მინიმუმ 1 ან 2 საშტატო ერთეულის შექმნა, რომლებიც კოორდინაციას გაუწევდნენ ყველა იმ საქმიანობას, აქტივობას, შეხვედრებს და ა.შ., რაც დაკავშირებულია ტურიზმის განვითარებასთან. ტურიზმის კოორდინატორი იქნებოდა შუალედური რგოლი - ადგილობრივ თვითმმართველობას, კერძო სექტორს, მედიას, მოსახლეობას და სხვა სტეიქჰოლდერებს შორის.

მოსალოდნელი შედეგები

- ხულოს მუნიციპალიტეტში მომზადდება კვალიფიციური კადრები ტურისტული სერვისის სფეროში;
- გაუმჯობესდება ტურისტული სერვისის ხარისხი;
- ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ ტურისტული ბიზნესის მართვის თავისებურებების გაცნობა დაეხმარება მათ ბიზნეს აქტივობების წამოწყებაში;
- ტრადიციული-ეთნოგრაფიული ხელობების შენარჩუნება-აღდგენა დამატებით საინტერესო კომპონენტს შექმნის ტურისტებისთვის;
- ტურიზმის განვითარების კოორდინატორის შტატის შექმნა მნიშვნელოვნად გააუმჯობესებს ტურიზმის განვითარების პროგრამების ეფექტურ კოორდინაციას, რაც აუცილებელია სათანადო შედეგების მისაღწევად.

- **ტურისტული პოტენციალის პრომოუშენი და სარეკლამო-საინფორმაციო საქმიანობის სამოქმედო გეგმის შემუშავება**

მიზანი: ხულოს მუნიციპალიტეტის ტურისტული პოტენციალის აქტიური პრომოუშენი ეფექტური მარკეტინგულ-სარეკლამო გეგმის შემუშავების და რეალიზაციის გზით.

პრობლემის აღწერა: ტურიზმის შემდგომი განვითარებისთვის, გარდა ტურისტული პროდუქტის ფორმირების, შესაბამისი ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბების და სათანადო ტურისტული სერვისის შეთავაზებისა, აუცილებელია აქტიური სარეკლამო-საინფორმაციო კამპანიის განხორციელება. როგორც არსებული სიტუაციის ანალიზი გვიჩვენებს, ხულოს ტურისტული პოტენციალის შესახებ საკმარისი ინფორმაციას არ ფლობენ არც ტურისტული კომპანიები და არც პოტენციული ტურისტები (როგორც ადგილობრივი ისე უცხოელი).

ხედვა: ხულოს მუნიციპალიტეტის შესახებ საინფორმაციო-სარეკლამო მასალების შექმნა, ეფექტური საინფორმაციო-სარეკლამო კამპანიის დაგეგმვა (ტრადიციული მედია და ინტერნეტ/სოციალური მედია) და რეალიზაცია უზრუნველყოფს მუნიციპალიტეტის ტურისტული პოტენციალის აქტიურ რეკლამირებას, პოტენციური ტურისტების და სტეიქჰოლდერების ინფორმირებას ტურისტული პროდუქტების შესახებ. ეს კი თავისი მხრივ მნიშვნელოვან გავლენას იქონიებს ხულოს, როგორც ტურისტული ის იმიჯის ფორმირებაზე, ტურისტების მოზიდვაზე და კერძო სექტორის (ტურკომპანიები, ინვესტორები) დაინტერესებაზე.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისთვის: ტურისტული პოტენციალის პრომოუშენის და რეკლამირების გეგმა მოიცავს შემდეგ ძირითად ელემენტებს:

- **სარეკლამო/PR სტრატეგია** - ხულოს ის შესახებ შემდეგი სახის პრეზენტაციების მომზადება:
 - **ვიდეო-პრეზენტაცია** - რამდენიმე წუთიანი ვიდეო-რგოლის დამზადება, რომელიც სრულად ასახავს ხულოს ის ტურისტულ პოტენციალს;

- **Power point პრეზენტაცია** - პრეზენტაცია ფოტოებით/ტექსტებით მუნიციპალიტეტის ტურისტული პოტენციალის შესახებ;
- **ფოტო-ბანკის ფორმირება** - ხულოს მუნიციპალიტეტში არსებული ტურისტული ადგილების შესახებ გადაღებული ფოტო-კოლექციის ფორმირება. ფოტოები შეიძლება გამოყენებული იქნეს მრავალი დანიშნულებით - ვებ-გვერდისათვის, Power point პრეზენტაციებისათვის, სოციალურ ქსელებში განთავსებისათვის და ა.შ. ფოტო-კოლექციის ფორმირებისთვის მიზანშეწონილია შესაბამისი ფოტო-კონკურსის ორგანიზება, რომელშიც მონაწილეობას მიიღებენ ფოტოგრაფები როგორც აჭარის, ისე საქართველოს სხვა რეგიონებიდან. ფოტო-კონკურსი შესაძლებელია მოიცავდეს ნომინაციას რამდენიმე მიმართულებით - ტურისტული ადგილები, პეიზაჟები და პორტრეტების ტიპის ფოტოები. ფოტოკონკურსის ფარგლებში მიზანშეწონილია პოპულარულ ქართულ ფოტოსაიტებთან (მაგ: www.boke.ge, www.graf.ge) თანამშრომლობა.
- **ტურისტული ბუკლეტების და სამარშრუტე რუკების მომზადება** - ხულოს მუნიციპალიტეტის შესახებ რამდენიმე-ენოვანი (ქართული-ინგლისური-რუსული-თურქული) ბუკლეტების მომზადება. ბუკლეტების მომზადება უნდა მოხდეს უცხოური ანალოგების გათვალისწინებით. როგორც წესი, სოფლის ტურიზმის სარეკლამო მასალები უხვად არის ილუსტრირებული გლახის კარმიდამოს ამსახველი ფერადი ფოტოებით, მიმღები მუნიციპალიტეტის შესახებ ვრცელი ინფორმაციით, განსაკუთრებით ადათ-წესებისა და ტრადიციების შესახებ. მომზადებული საინფორმაციო-სარეკლამო მასალები ფართოდ უნდა გავრცელდეს ტურისტულ კომპანიებს, ტურიზმის დეპარტამენტის საინფორმაციო ცენტრებს შორის და ტურისტულ გამოფენებზე.
- **PR აქტივობები** - გარდა სარეკლამო მიმართულებისა, საჭიროა შესაბამისი PR აქტივობების ორგანიზებაც, რაც გულისხმობს შემდეგს:
 - რამდენიმე ადგილობრივ ან ცენტრალურ ჟურნალ-გაზეთებთან თანამშრომლობა ხულოს ტურისტული ადგილების შესახებ საინფორმაციო-საიმიჯო სტატიების გამოქვეყნების მიზნით. მაგ: გაზეთი „აჭარა“, „ბათუმელები“, ტურისტული გამოცემა „ტურიზმი და დასვენება“ (www.davisvenot.ge);
 - სხვადასხვა ტიპის გამოფენებზე (ტურისტული და ა.შ.) პრეზენტაციების წარდგენა ხულოს მუნიციპალიტეტის შესახებ;
 - საგანმანათლებლო დაწესებულებებში პრეზენტაციების ორგანიზება ხულოს მუნიციპალიტეტის ტურისტული ადგილების პოპულარიზაციის მიზნით.

- **ინტერნეტ მარკეტინგი/სოციალური მედია მარკეტინგის სტრატეგია.**

დღეისათვის ტურიზმის სფეროში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება მარკეტინგის და სარეკლამო/საინფორმაციო მიმართულებით ინტერნეტის და სოციალური მედიის გამოყენებას. სოციალურ ქსელებში (Facebook, Twitter, YouTube...) ადამიანთა რაოდენობა დღითიდღე მატულობს. სოციალური ქსელი facebook დღესდღეობით საქართველოში ყველაზე პოპულარული ვებ-სივრცეა და პოპულარულ საიტებს შორის პირველ ადგილს იკავებს. ზოგადად facebook ინფორმაციის მიღება-გაცემასა და საზოგადოებრივი აზრის

ფორმირებაში უდიდეს როლს თამაშობს. 2011 წლის ივნისის მონაცემების მიხედვით, facebook-ის საქართველოში დარეგისტრირებულ მომხმარებელთა საერთო რაოდენობა 615'960 იუზერს შეადგენს. მსოფლიო მასშტაბით კი საერთო ჯამში სოციალური ქსელი 700 მილიონზე მეტ მომხმარებელს ითვლის. აქედან 300 მილიონი ადამიანი ყოველდღიურად შემოდის ქსელში. შესაბამისად, მიზანშეწონილია ხულოს მუნიციპალიტეტის ტურისტული პოტენციალის შესახებ სრული ინტერნეტ/ სოციალური მედია მარკეტინგის პაკეტის შექმნა, რაც გულისხმობს შემდეგს:

- ვებ-გვერდი. რამდენიმე ენოვანი (ქართული, ინგლისური, რუსული) ტურიზმზე ორიენტირებული ვებ გვერდის შექმნა, რომელიც ასახავს ხულო ტურისტულ პოტენციალს და წარმოდგენილი იქნება ტურისტებისთვის საჭირო ყველა ტიპის ინფორმაცია;
- Facebook გვერდი - ფეისბუქზე ხულოს ტურისტული პოტენციალის ამსახველი გვერდის არსებობა სოციალური მედია მარკეტინგის აუცილებელი კომპონენტია. მომხმარებლები, რომლებიც „დაალაიქებენ“ ფეისბუქის გვერდს (ანუ გახდებიან ე.წ. „გვერდის ფანი“) თავის ფეისბუქ გვერდის კედელზე მიიღებენ ინფორმაციას მის მიერ მოწონებული გვერდებიდან. შესაბამისად რაც მეტი „ფანი“ ჰყავს გვერდს - სიახლე მით უფრო მეტ ადამიანს მიეწოდება. ამასთან საინტერსო სიახლეებს, ფოტოებს, ვიდეო-მასალას ადამიანები როგორც წესი თავის მეგობრებსაც უზიარებენ და შესაბამისად საკმაოდ ბევრი ადამიანი ნახულობს. გამოქვეყნებულ ნებისმიერ მასალას (ფოტო, ვიდეო თუ ტექსტურს) იღებს იგივე პრიორიტეტით, რასაც თავისი მეგობრებისგან. ეს ხელს შეუწყობს ასევე პოტენციურ ტურისტებთან/მომხმარებელთან პირდაპირი კონტაქტის განვითარებას - მათი მოსაზრებების, შენიშვნის გათვალისწინებას.
- Flickr - ფოტოალბომის შექმნა პოპულარულ ფოტო-საიტზე Flickr-ზე. ესეც ერთგვარი დამატებითი საშუალებაა ფოტოების განთავსების მეშვეობით პოტენციური ტურისტების დაინტერესებისთვის.
- Youtube - ხულოს ის შესახებ ოფიციალური Youtube არხის მომზადება, სადაც განთავსდება როგორც ოფიციალური პრომო-ვიდეო რგოლები, ასევე ხულოს შესახებ სატელევიზიო გადაცემების ვიდეო-რგოლები, ტურისტების ან მოყვარულების მიერ გადაღებული საინტერესო ვიდეო-მასალები და ა.შ.
- ბლოგი - ხულოს შესახებ ინტერნეტ-ბლოგის (ინტერნეტ ჟურნალი/დღიური) შექმნა. ტურისტული პოტენციალის შესახებ მოხდება პოსტების/სტატიების გამოქვეყნება (თანდართული ფოტო-ვიდეო მასალებზე ბმულების მითითებით). ეს ხელს შეუწყობს ერთგვარი ვირტუალური „ქომუნითის“ (ჯგუფის) ფორმირებას და ინფორმაციის გავრცელებას. ამ მიზნით ეფექტური იქნება რომელიმე პოპულარული ქართველი ბლოგერის გარკვეული პერიოდით ჩართულობა ბლოგის პოპულარიზაციის მიზნით.

სოციალური მედია მარკეტინგის საკითხი კრიტიკული მნიშვნელობისაა შემდეგი მიზეზის გამო: ტურისტული პროდუქტები, როგორც არამატერიალური პროდუქტი, შეუძლებელია შეფასებული იქნეს მის გამოყენებამდე. შესაბამისად, ტურისტებისთვის გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, ძალიან მნიშვნელოვანია მოცემული ტურისტული პროდუქტის სხვა

მომხმარებლების შეფასებები. სოციალური მედია ხელს უწყობს მომხმარებლებს შორის ტურისტულ პროდუქტების შესახებ მოსაზრებების და შეფასებების გაზიარებას. ამ ურთიერთობებმა შეიძლება არ მიგვიყვანოს გაყიდვების უცებ გაზრდამდე, მაგრამ რადგანაც ნდობა, იმიჯი იზრდება ამ ინდუსტრიაში პოზიტიური ურთიერთობების ფორმირების საშუალებით, გარკვეული პერიოდის შემდეგ მოხდება ახალი ტურისტული ადგილების მიმართ დაინტერესების ზრდა. სხვადასხვა სოციალური არხების აქტიური გამოყენება (Facebook, Twitter, Youtube, Blogs და ა.შ.), კარგად დაგეგმილ მარკეტინგულ სტრატეგიასთან კომბინაციაში, წარმატების მნიშვნელოვანი საფუძველი იქნება ხულოს მუნიციპალიტეტის ტურისტული ადგილების შესახებ პოზიტიური ინფორმაციის გავრცელების, დაინტერესების და პოზიტიური/მიმზიდველი იმიჯის ფორმირების საქმეში.

- **საინფორმაციო/მონაცემთა ბაზის ფორმირება**

საქმიანობის ფარგლებში უნდა განხორციელდეს ხულოს მუნიციპალიტეტში ტურიზმთან დაკავშირებული ობიექტების და სერვის პროვაიდერების შესახებ საინფორმაციო ბაზის ჩამოყალიბება, რაც უზრუნველყოფს მაქსიმალურად დეტალური მონაცემების მოგროვებას, ისეთ მიმართულებებზე, როგორცაა:

- სასტუმრო ობიექტები / სასტუმრო სახლები „გესტჰაუზები“;
- რესტორნები;
- ტურ-გიდები;
- ფესტივალები და სახალხო დღესასწაულები;
- მნიშვნელოვანი სამთავრობო, კერძო და საზაგადოებრივი დანიშნულების ორგანიზაციები (მათ შორის - ბანკები, საავადმყოფოები, მალაზიები და ა.შ.);
- ტურისტებისთვის საჭირო ყველა სახის სხვა ნფორმაცია.

მონაცემთა ბაზა განთავსებული უნდა იქნეს ინტერნეტ-გვერდზე და გამოცემული ბეჭდური სახით.

- **საზოგადოებრივი ინფორმირების კამპანიის წარმოება.**

მუნიციპალიტეტში ტურიზმის სფეროს განვითარება წარმოუდგენელია მოსახლეობის ფართო მასების მონაწილეობის გარეშე. შესაბამისად, მათი ჩართულობის მიღწევის მიზნით აუცილებელია მოსახლეობის ინფორმირებულობისა და ცოდნის დონის ამაღლება ტურიზმის განვითარებასთან დაკავშირებულ ყველა საკითხზე.

საინფორმაციო კამპანია უნდა წარიმართოს ორი ძირითადი მიმართულებით:

- ადგილობრივი მოსახლეობისთვის ტურიზმის განვითარების სტრატეგიის, მისი რეალიზაციის მეთოდების და მოსალოდნელი შედეგების შესახებ ინფორმაციის მიწოდება. კამპანია გულისხმობს ტურისტული პოტენციალის მქონე ადგილებში ადგილობრივ მოსახლეობასთან შეხვედრების ორგანიზებას, რომლის დროსაც მოხდება დეტალური ინფორმაციის მიწოდება - თუ რა იგეგმება ტურიზმის განვითარების კუთხით ხულოს მუნიციპალიტეტში, როგორ არის შესაძლებელი მოსახლეობის ჩართვა ტურიზმის სფეროში, რა დადებითი შედეგები მოყვება ამ დარგის განვითარებას შემოსავლების ზრდის და დასაქმების კუთხით, რა მიზნობრივი პროგრამები იგეგმება

ადგილობრივი თუ რეგიონალური მთავრობის მიერ კადრების გადამზადების ან მცირე ბიზნესის ხელშეწყობის კუთხით და სხვა ინფორმაცია;

- ეკოლოგიურ საკითხებზე საზოგადოებრივი ინფორმირების კამპანია (Public awareness campaigns). კამპანიის ფარგლებში უნდა ჩატარდეს საგანმანათლებლო შეხვედრები ეკოლოგიის დაცვის, ბუნების დანაგვიანების პრობლემების, ტურიზმის განვითარებაზე ეკოლოგიური მდგომარეობის გავლენის შესახებ და ა.შ.;
კამპანიის ფარგლებში მიზანშეწონილია ერთგვარი „დასუფთავების“ აქციების პერიოდული ორგანიზება ტურისტულ ადგილებში, რომელიც მიმართული იქნება საყოფაცხოვრებო ნარჩენებით ბუნების დანაგვიანების წინააღმდეგ.

- **ტურისტულ გამოფენებში მონაწილეობა.**

მუნიციპალიტეტის ტურისტული პოტენციალის პოპულარიზაციის მიზნით უნდა განხორციელდეს სხვადასხვა ტურისტულ გამოფენებში მონაწილეობა, მათ შორის - თბილისში და ბათუმში ორგანიზებულ საერთაშორისო ტურისტულ გამოფენებში. უცხოეთში ორგანიზებულ გამოფენებში მონაწილეობა დიდ ფინანსურ დანახარჯებთან არის დაკავშირებული და ნაკლებად რეალიზებადია, თუმცა შესაძლებელია აჭარის ა.რ. ტურიზმის და კურორტების დეპარტამენტთან თანამშრომლობა საერთაშორისო გამოფენებზე ხულოს მუნიციპალიტეტის წარდგენისათვის.

მოსალოდნელი შედეგები :

- შეიქმნება ხულოს მუნიციპალიტეტის ტურისტული პოტენციალის ამსახველი ელექტრონული და ბეჭდვითი საინფორმაციო-სარეკლამო მასალები;
- აქტიური სარეკლამო/მარკეტინგული გეგმა უზრუნველყოფს არსებული ტურისტული პოტენციალის წარმოჩენას და პრომოუშენს როგორც ადგილობრივ ისე საერთაშორისო ბაზარზე;
- ჩამოყალიბდება ინტერნეტ სივრცეში და სოციალური მედიაში ხულოს ტურისტული ადგილების შესახებ ინფორმაციის გავრცელებისა და ტურისტული პროდუქტების პრომოუშენის პრაქტიკა, რაც უზრუნველყოს ინფორმაციის გავრცელებისა და უკუკავშირის მაღალეფექტური მექანიზმების ამოქმედებას;
- გაიზრდება ხულოს მუნიციპალიტეტში ტურიზმის განვითარების სტრატეგიის საინფორმაციო უზრუნველყოფის ხარისხი. მუნიციპალიტეტის შესახებ ინფორმაცია მიეწოდება ყველა შესაძლო დაინტერესებულ მხარეს - კერძო სექტორი/ტურ-კომპანიები, ტურისტები, სტუდენტები, მედია და ა.შ., რაც გამოიწვევს მუნიციპალიტეტის ცნობადობის ამაღლებას და მათ დაინტერესებას ხულოს მუნიციპალიტეტის ტურისტული პოტენციალით.

- **თანამშრომლობა სტეიქჰოლდერებთან**

მიზანი: ხულოს მუნიციპალიტეტის ტურისტული პოტენციალის ეფექტური გამოყენების და ტურიზმის განვითარებისთვის საჭირო აქტივობების განხორციელების მიზნით სხვადასხვა სტეიქჰოლდერებთან აქტიური თანამშრომლობა და მათი ჩართულობის უზრუნველყოფა.

პრობლემის აღწერა: არსებულ ეტაპზე, მუნიციპალიტეტში ტურიზმის განვითარების ერთ-ერთი შემაფერხებელი ფაქტორია სტეიკჰოლდერებთან თანამშრომლობის ნაკლებობა. ტურიზმის განვითარება მოითხოვს აქტიურ თანამშრომლობას სხვადასხვა მხარეებთან - რეგიონალური/ცენტრალური მთავრობა, ბიზნეს სექტორი, ადგილობრივი მოსახლეობა და ა.შ., რაც ამ ეტაპზე არ მიმდინარეობს, ან მიმდინარეობს განცალკევებულად, მხოლოდ ერთ ან ორ სტეიკჰოლდერთან.

ხედვა: თანამშრომლობის გააქტიურება სხვადასხვა ორგანიზაციებთან, და მათი ჩართულობის დონის ამაღლებით ხულოს მუნიციპალიტეტში ტურიზმის განვითარებაზე ორიენტირებული აქტივობების და პროგრამების განხორციელება.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისთვის:

ბიზნეს სექტორთან თანამშრომლობა. ტურიზმის სფეროს განვითარებისა და ტურისტების მოზიდვისათვის აუცილებელია მჭიდრო თანამშრომლობა ბიზნეს სექტორის იმ წარმომადგენლებთან, რომლებსაც გააჩნიათ შესაბამისი რესურსები (მატერიალური, ფინანსური, ორგანიზაციული) და შეუძლიათ დადებითი გავლენა იქონიონ ხულოს მუნიციპალიტეტში ტურისტების მოზიდვაზე და ტურისტული სფეროს განვითარებაზე. ბიზნეს სექტორის ეს სეგმენტი მოიცავს ტურისტულ კომპანიებს და ტურისტულ ასოციაციებს, საბანკო სექტორს, საინვესტიციო კომპანიებს და ა.შ. ბიზნეს სექტორთან თანამშრომლობის გაღრმავებისათვის უნდა განხორციელდეს:

- ამომწურავი ინფორმაციის მიწოდება ტურ-კომპანიებისთვის ტურისტული ადგილების, ტურისტული ობიექტების შესახებ;
- ტურ-კომპანიებისთვის ინფო-ტურების ორგანიზება. რამოდენიმე დღიანი ინფო-ტური, რომლის ფარგლებშიც მოხდება ტურისტული ადგილების დეტალური მონახულება, საოჯახო სასტუმროებთან დაკავშირება და ა.შ.
- გარკვეული შეღავათების დაწესება. მაგ. ადგილობრივი მოსაკრებლების გაუქმება გარკვეულ ტურისტულ ობიექტებზე კონკრეტული პერიოდისთვის;
- საბანკო სექტორთან თანამშრომლობა/მოლაპარაკება ხულოს მუნიციპალიტეტში ტურისტულ სფეროში სხვადასხვა მცირე ბიზნეს პროექტების (სასტუმრო სახლები, ტურისტული სერვისების ორგანიზება) განხორციელებისთვის კრედიტების გაცემის შესახებ.

სამთავრობო სექტორთან თანამშრომლობა - აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობა, საქართველოს რეგიონალური განვითარების სამინისტრო.

- აჭარის არ განათლებისა და კულტურის სამინისტრო - ხულოს და/ან მის მოსაზღვრე მუნიციპალიტეტებში ტურიზმსა და მასთან მომიჯნავე დარგებში კადრების მომზადება-გადამზადების ინსტიტუციონალური საფუძვლის ჩმოყალიბება;

- **ტურიზმის დეპარტამენტი** - მჭიდრო თანამშრომლობა მარკეტიგნის, პრომოუშენის, საინფორმაციო-სარეკლამო მასალების, ინფო და პრეს ტურების მომზადების, გამოფენების ორგანიზების მიმართულებით.

უნივერსიტეტები - აჭარის და საქართველოს სხვა რეგიონებში არსებულ უნივერსიტეტებთან თანამშრომლობა სტუდენტების მოზიდვისათვის.

- **პრეზენტაციების ორგანიზება** - ხულოს მუნიციპალიტეტის ტურისტული პოტენციალის, ტურისტული ადგილებისა და მარშრუტების შესახებ;
- **უნივერსიტეტებთან ერთობლივად სხვადასხვა ტიპის აქტივობების დაგეგმვა ხულოს მუნიციპალიტეტში** - ფოტო-გადაღება/ფოტო-კონკურსი, სტუდენტური კონფერენციები უნივერსიტეტების შესაბამისი სპეციალობის სტუდენტებისთვის (მაგ. ტურიზმი, ისტორია, ჰუმანიტარული სპეციალობები და ა.შ.) საინფორმაციო ტურების ერთობლივად ორგანიზება (თანა-დაფინანსების სახით) და ა.შ.

მედია - მედიის როლი უმნიშვნელოვანესია ტურისტული ადგილების პოპულარიზაციის კუთხით. მედიასთან თანამშრომლობის ფარგლებში შესაძლებელია შემდეგი:

- **აჭარის ტელევიზია და საქართველოს საზოგადოებრივი მაუწყებელი** - გარკვეული პერიოდულობით ხულოს მუნიციპალიტეტის ისტორიის, ტურისტული პოტენციალის, ეთნოგრაფიული-კულტურული ტრადიციებისა და ინფრასტრუქტურის შესახებ საინფორმაციო ჩანართების მომზადება, რეკლამის გაშვება „სოციალური რეკლამის“ სტატუსით და ა.შ.;
- **ადგილობრივი და ცენტრალური პრესა** - სტატიების და საინფორმაციო ჩანართების პერიოდული გამოქვეყნება ტურისტული ადგილების/პოტენციალის პრომოუშენის მიზნით.
- **პრეს-ტურები** - მიზანშეწონილია პერიოდულად (წელიწადში ერთჯერ ან ორჯერ) ჟურნალისტებისთვის პრეს-ტურის ორგანიზება - რომლის დროსაც მოხდება ყველა საინტერესო ტურისტული ადგილების, ტურისტული ინფრასტრუქტურის დათვალიერება და შემდგომში უკვე მოწვეული ჟურნალისტების მიერ შესაბამის მედია საშუალებებში ინფორმაციის გავრცელება. ხარჯების ეკონომიის მიზნით ეს შეიძლება გაკეთდეს ტურ-კომპანიებისთვის ორგანიზებული ინფო-ტურის დროს.
- **სოციალური მედია/ბლოგერები** - სოციალური მედიის მიერ ინფორმაციის გავრცელების მასშტაბურობის და მისი საზოგადოებრივი მნიშვნელობიდან გამოდინარე, მიზანშეწონილია საქართველოს სხვადასხვა რეგიონებიდან მუნიციპალიტეტში პოპულარული/აქტიური ბლოგერების მოწვევა რამდენიმე დღით. ბლოგერების მოწვევა შეიძლება ორგანიზებული იქნეს იგივე ზემო-ხსენებული პრეს ტურის ფარგლებში.

პრეს-ტურების/ინფო ტურების ორგანიზება სასურველია წელიწადში ორჯერ - ერთი რომელიმე მასობრივი სახალხო დღესასწაულის დროს (მაგ. ბეშუმში, შუამთობისას) და მეორე წელიწადის სხვა დროს.

- მოსალოდნელი შედეგები
- ბიზნეს სექტორის ჩართულობა უზრუნველყოფს ტურიზმის სფეროს ძირითადი მოთამაშეების დაინტერესების ამადლებას ხულოს მუნიციპალიტეტის ტურისტული პოტენციალით, არსებული ტურისტული მარშრუტების ჩართვას საკუთარ ტურისტულ პაკეტებში, პრაქტიკული ხასიათის დახმარების აღმოჩენას მუნიციპალიტეტისათვის საინტერესო და პერსპექტიული ტურისტული მარშრუტების შემუშავებისა და მათი პოპულარიზაციის საკითხებში, ინვესტიციების მოზიდვას ტურისტულ სფეროში, საბანკო სექტორის დაინტერესების ამადლებას მუნიციპალიტეტში ტურიზმის სფეროს დაკრედიტების საკითხებით;
- სამთავრობო სექტორის ჩართულობის გაძლიერება - ინფრასტრუქტურული ელემენტების განვითარებას, ტურიზმის სფეროს განვითარებაზე ორიენტირებულ მიზნობრივი პროგრამების ფინანსირებას;
- მედიის ჩართულობით მიღწეული იქნება მუნიციპალიტეტის ტურისტული პოტენციალის პრომოუშენი მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებში, საზოგადოების ინფორმირებულობის დონის ამდღება;
- უნივერსიტეტები/ინსტიტუტებთან თანამშრომლობა განაპირობებს სტუდენტების, საზოგადოების ამ ყველაზე აქტიური ნაწილის დაინტერესებას ტურისტული ადგილებით და მათ მოზიდვას მუნიციპალიტეტში.

21.1.5 ინფრასტრუქტურის განვითარება

- საგზაო და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაცია

მიზანი: საგზაო არტერიების სრულფასოვანი ქმედუნარიანობა წელიწადის ნებისმიერ დროს, როგორც ცენტრალური, ისე შიდა მუნიციპალური და შიდა სათემო მიმართულებებით. მუნიციპალიტეტში თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისი სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის შექმნა.

პრობლემის აღწერა: ხულოს მუნიციპალიტეტში გამავალი ადგილობრივი მნიშვნელობის გზის ძირითადი ნაწილი გრუნტოვანი საფარისაა. გზის აღნიშნული ტიპი განსაკუთრებით მგრძობიარეა კლიმატური ცვლილებებისადმი, რაც ხულოს მუნიციპალიტეტის გეოგრაფიის გათვალისწინებით, სავსებით ბუნებრივი გარემოებაა. ძალიან ხშირად გზის ცალკეული მონაკვეთი ავტოტრანსპორტირებისათვის გაუვალია. ასფალტოვანი საფარით სრულად არც სახელმწიფო მნიშვნელობის საგზაო მონაკვეთია დაფარული. განსაკუთრებით დაზიანებულია დაბა ხულოდან გოდერძის უღელტეხილისკენ მიმავალი გზის მონაკვეთი. კიდევ უფრო ცუდი მდგომარეობაა შიდასათემო და შიდასასოფლო გზებზე, რომლებიც ჩვეულებრივ გრუნტის საფარისაა და ფუნქციონირებისათვის ინტენსიურ მზურნველობას საჭიროებს. ხშირია გზების მოღვარვა, ჩამოშლა და სხვა ტიპის დაზიანებები.

მუნიციპალიტეტში არსებული სატრანსპორტო საშუალებების ძირითადი ნაწილი მოძველებულია, რაც სატრანსპორტო ხარჯებს მნიშვნელოვნად ზრდის. ხშირია სამგზავრო ტრანსპორტის მოძრაობის გრაფიკის დარღვევის შემთხვევებიც.

იმ პირობებში, როდესაც მუნიციპალიტეტს ყველაზე ხელშესახები რესურსი, რითაც შეუძლია ბაზარზე გამოვიდეს, სოფლის მეურნეობა და ტურისტული პროდუქტებია, საგზაო ინფრასტრუქტურის არადაამაკმაყოფილებელი მდგომარეობა ერთ-ერთი არსებითი ხელისშემშლელი ფაქტორი ხდება. იზრდება სოფლის მეურნეობის პროდუქტების რეალიზაციის ფულადი და დროითი დანახარჯები. საგზაო და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის არსებული მდგომარეობა არამიმზიდველს ხდის ტურიზმთან მიმართებაში ადგილობრივ პოტენციალს კომფორტის შეთავაზების რესურსის დაქვეითების ხარჯზე.

ხედვა: გაზრდილი ეკონომიკური მოთხოვნების დაკმაყოფილებისა და მეტი სტიმულირებისათვის გამართული, მოწესრიგებული საგზაო ინფრასტრუქტურა იქნება ერთ-ერთი ყველაზე მოქნილი ეკონომიკური ბერკეტი.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

- შიდასათემო გზების რეაბილიტაცია, გამაგრება და/ან ასფალტირება;
- შიდასათემო გზების, მ.შ. საკურორტო ზონებში, საგზაო სანიშნებით აღჭურვა;
- შიდასასოფლო გზების პერიოდული მოვლა-გაწმენდითი სისტემის ამოქმედება;
- ხიდების მშენებლობა/რეაბილიტაცია;
- საკურორტო ადგილებისაკენ მყარსაფარიანი საგზაო მიმოსვლის უზრუნველყოფა;
- სამგზავრო გადაზიდვების მარეგულირებელი სისტემის ჩამოყალიბება, მოძრაობის გრაფიკისა და მარშრუტების შემუშავება და კონტროლი;
- საზოგადოებრივი ტრანსპორტის მოსაცდელების მშენებლობა/არსებულის რეაბილიტაცია.

მოსალოდნელი შედეგები:

- შემცირდება სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის რეგიონულ ბაზრებამდე მიწოდების ხარჯები და დრო;
- მიღწეული იქნება ავტო-სატრანსპორტო უსაფრთხოების ხარისხის პოზიტიური ცვლა;
- გამარტივდება თემთაშორისი კავშირ-ურთიერთობები, გაიზრდება მოსახლეობის მობილობა;
- გაიზრდება მგზავრთა გადაყვანა და ტვირთბრუნვა;
- გაიზრდება ტურისტთა რაოდენობა, ამაღლდება ტურისტული პროდუქტების შექმნის სტიმულები;
- გაუმჯობესდება ჰაერის ეკოლოგიური მდგომარეობა.

- მუნიციპალიტეტის უზრუნველყოფა გამართული წყალმომარაგებისა და საკანალიზაციო სისტემით

მიზანი: წყალმომარაგების 24 საათიანი გრაფიკის უზრუნველყოფა და საკანალიზაციო ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება როგორც დაბის, ასევე საკურორტო ზონებსა და თემების ცენტრალურ უბნებში.

პრობლემის აღწერა: ხულოს მუნიციპალიტეტი მდიდარია წყლის რესურსებით. მიუხედავად წყლის რესურსების სიუხვისა, დაბის მოსახლეობას წყალი გრაფიკით მიეწოდება. სასმელი წყლის მიმწოდებელი სისტემები არასრულფასოვან რეჟიმში ფუნქციონირებს თემებშიც. მათი უმეტესი ნაწილი შენდება სრულფასოვანი საპროექტო სამუშაოების შესრულების გარეშე, კუსტარულად. შედეგად, ხშირია სტიქიური მოვლენების, წყალდიდობების, ჭარბი ნალექიანობის დროს წყალსადენებისა და სათაო ნაგებობების დაზიანება, რაც იწვევს წყლის მიწოდების შეწყვეტას, სასმელი წყლის დაბინძურებას. სასმელი წყლის ბიოლოგიური კონტროლი კი არასრულად და დაბალი სიხშირით მიმდინარეობს.

არასრულფასოვანია მუნიციპალიტეტში არსებული საკანალიზაციო წყლების გამწმენდი სისტემებიც. წინამდებარე გეგმის შემშავების პროცესში მუნიციპალიტეტში ვერ იქნა მოპოვებული ინფორმაცია გამწმენდი ნაგებობების ტექნიკური მახასიათებლების, წარმადობის და მისი ფუნქციონირებისთვის მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტიდან გარკვეული ფინანსური სახსრების გამოყოფის შესახებ. ყველაფერი ეს მიუთითებს, რომ საკანალიზაციო წყლების გაწმენდას არასათანადო ყურადღება ექცევა, რაც უარყოფითად აისახება ხულოს მუნიციპალიტეტის ეკოლოგიურ მდგომარეობაზე.

ხედვა: დაბა ხულოს, არსებული კურორტების და საკურორტო ადგილების, თემების 24 საათიანი წყალმომარაგებით უზრუნველყოფა, საკანალიზაციო სისტემების რეაბილიტაცია და გამართული ფუნქციონირება არსებითი ძვრა იქნება სოციალური ინფრასტრუქტურის მოწესრიგების მიმართულებით, ხელს შეუწყობს ეკოლოგიური გარემოს შენარჩუნებას, ბიზნეს გარემოს გაუმჯობესებას.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

- წყლის რესურსის შესწავლა და ათვისების პოტენციალის კვალიფიცირებული შეფასება;
- წყალმომარაგების ინფრასტრუქტურული რუკების შექმნა (რუკების და მონაცემთა ბაზების სისტემის შექმნა, რომელიც მუნიციპალიტეტის საკუთრებაში მყოფი ყველა ობიექტის, დანადგარისა და მილსადენების გრაფიკული ვიზუალიზაციის საშუალებას იძლევა);
- წყლის სათავე ნაგებობების მშენებლობა/რეაბილიტაცია;
- წყალმომარაგების ქსელების სამშენებლო ნორმატივების და გეოგრაფიულ-კლიმატური პირობების გათვალისწინებით პროექტირება და მშენებლობა;
- წყლის სანიტარული მოთხოვნების უზრუნველყოფა;
- სასმელი წყლის ხარისხის მუდმივი კონტროლის და მონიტორინგის სისტემის ჩამოყალიბება;

- დაბაში, კურორტებსა და საკურორტო ადგილებში საკანალიზაციო სისტემის რეაბილიტაცია;
- მდინარეების გაწმენდა საყოფაცხოვრებო ნარჩენებისაგან - სპეციალური ნაგვის სამარხი ადგილების მოწყობა;
- ინფრასტრუქტურული პროექტების რეაბილიტაციისათვის დონორებთან თანამშრომლობის პრაქტიკის ამოქმედება.

მოსალოდნელი შედეგები:

- შეიქმნება წყალმომარაგების თანამედროვე, ტექნიკური სტანდარტების შესაბამისი წყალმომარაგების სისტემა დაბაში, კურორტებსა და საკურორტო ადგილებში, თემებში;
- შეიქმნება ეფექტური საკანალიზაციო სისტემა;
- მოსახლეობა უზრუნველყოფილი იქნება უწყვეტი და ხარისხიანი წყალმომარაგებით;
- შეიქმნება წყალმომარაგების ინფრასტრუქტურული რუკები, რომელიც მნიშვნელოვნად გაამარტივებს წყალსადენების მშენებლობისა და ექსპლოატაციას, მისცემს საშუალებას პოტენციურ ინვესტორებს ობიექტების დაგეგმვისა და ხარჯების, რისკების შეფასების თვალსაზრისით;
- შემცირდება წყლის დაბინძურების ხარისხი;
- შემცირდება უკანონო ნაგავსაყრელების რაოდენობა;
- გაუმჯობესდება ტურისტული ინფრასტრუქტურა.

- მუნიციპალიტეტის უწყვეტი და ხარისხიანი ელექტროფიკაციის უზრუნველყოფა

მიზანი: ხულოს მუნიციპალიტეტში არსებული სოციალური და ეკონომიკური პოტენციალის რეალიზაციისთვის უწყვეტი და ხარისხიანი ელექტრომომარაგებით უზრუნველყოფა.

პრობლემის აღწერა: ელექტროენერგიით მომარაგების კუთხით მუნიციპალიტეტში არსებული პრობლემები ორ ძირითად ჯგუფად შეიძლება დავყოთ:

1. მოსახლეობის მომარაგება უწყვეტი და ხარისხიანი ელექტროენერგიით, მიწოდებული ელ. ენერგიის სამართლიანი და გამჭვირვალე, ტექნიკურად დასაბუთებული აღრიცხვისა და გადახდის მექანიზმების ჩამოყალიბება.

არსებულ პრობლემებს განაპირობებს არსებული ელექტრო სადენების, საყრდენი ბოძების, სატრანსფორმატორო ქვესადგურების არსებობა. მათი ექსპლოატაციის ვადები ამოწურულია. შესაბამისად, ხშირია მათი მწყობრიდან გამოსვლის შემთხვევები. მიწოდებული ელ. ენერგიის ტექნიკური პარამეტრები (ძაბვა, სიხშირე) არ შეესაბამება ტექნიკურ სტანდარტებს, რაც იწვევს ელექტროტექნიკური მოწყობილობების მწყობრიდან ხშირ გამოსვლას.

არსებული დაბალი დატვირთვების პირობებში სატრანსფორმატორო ქვესადგურები უძლებს არსებულ დატვირთვებს. ენერგომომხმარებლის გაზრდის შემთხვევაში მოსალოდნელია მათი ხშირი გამოსვლა მწყობრიდან.

არსებულ მდგომარეობას ართულებს ის ფაქტიც, რომ „ენერგოპროჯორჯია“ წარმოადგენს მუნიციპალიტეტში ელ. ენერგიის მიწოდებელ მონოპოლისტ კომპანიას, რომელიც

ხარჯების ეკონომიის მიზნით პერიოდულად ამცირებს ტექნიკური პერსონალის რაოდენობას ადგილებზე. შესაბამისად, შეუძლებელი ხდება პროფილაქტიკური სამუშაოების პერიოდული განხორციელება და დაზიანებების ოპერატიული აღმოფხვრა.

2. ელ. ენერჯის მიწოდების სქემების მოდერნიზაცია მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის სივრცითი მოწყობის და ამ ტერიტორიების ფუნქციონალური დანიშნულების შესაბამისად, აქ არსებული ეკონომიკური პოტენციალის სრულად ათვისების მიზნით.

არსებული ენერგომომარაგების ქსელები დაპროექტებულია გასული საუკუნის 60-70-იან წლებში. მიუხედავად იმისა, რომ განვლილ პერიოდში ენერგომომარაგების მოცულობა და გეოგრაფია მნიშვნელოვნად არ შეცვლილა, არსებული სქემები აღარ პასუხობს შემდგომი სოციალური და ეკონომიკური განვითარების წინაპირობების არსებობის მოთხოვნებს.

აუცილებელია ელექტრომომარაგების სქემების მოდერნიზაცია, მისი ადაპტაცია მუნიციპალიტეტის ტერიტორიულ ზონირებასთან და ტერიტორიების ფუნქციონალურ დანიშნულებასთან (საცხოვრებელი ზონები, კურორტები და საკურორტე ადგილები, სამრეწველო ზონები და ა.შ.).

არსებულ მდგომარეობას ართულებს ისიც, რომ ენერგოპროჯორჯია წარმოადგენს კერძო კომპანიას, რომელიც არ არის ანგარიშვალდებული მუნიციპალიტეტის წინაშე. შესაბამისად, მუნიციპალიტეტს არ გააჩნია კომპანიაზე ზემოქმედების ეფექტური ბერკეტები.

ხედვა: მეზობელ მუნიციპალიტეტებთან თანამშრომლობით, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ქვეყნის უმაღლეს სახელისუფლებო ორგანოებში საკითხის ლობირებით მიღწეული იქნება ენერგომომარაგების სისტემის თანამედროვე მოთხოვნების მიხედვით მოდერნიზაცია, რომელიც უზრუნველყოფს მუნიციპალიტეტის ხარისხიან და უწყვეტ ელექტრომომარაგებას, მის მიზმას მუნიციპალიტეტის სივრცითი მოწყობის გეგმაზე.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისთვის:

- თემებში არსებული ელექტროგადამცემი ქსელების სრული რეაბილიტაციის გეგმის შემუშავება და მუნიციპალიტეტის თვითმმართველობის ორგანოებთან შეთანხმება. მუნიციპალიტეტის მხრიდან გეგმის რეალიზაციის მონიტორინგის განხორციელება;
- მუნიციპალიტეტების თემებში გამრიცხველიანების გეგმა-გრაფიკის შემუშავება, მისი საჯაროობის უზრუნველყოფა. მუნიციპალიტეტის მიერ გეგმის რეალიზაციის მონიტორინგის განხორციელება;
- მუნიციპალიტეტის ელექტრომომარაგების სქემის (სქემების) შემუშავება, მათი მისადაგება მუნიციპალიტეტის სივრცითი მოწყობის გეგმით განსაზღვრულ ფუნქციონალურ დანიშნულებებთან;
- საზაფხულო იალაღებზე არსებული დასახლებების სრული ელექტროფიკაციის გეგმის შემუშავება. მუნიციპალიტეტის მხრიდან გეგმის რეალიზაციის მონიტორინგი;

- მუნიციპალიტეტში მიწოდებული ელ. ენერჯის ხარისხის მონიტორინგის სისტემის ამოქმედება.

მოსალოდნელი შედეგები:

- მოსახლეობა შესძლებს მიიღოს უწყვეტი და ხარისხიანი ელ. მომარაგება მთელი წლის განმავლობაში, მათ შორის საზაფხულო იალაღებზეც, კლიმატური პირობების მიუხედავად;
- შემუშავდება მუნიციპალიტეტის ელექტრომომარაგების თანამდებროვე მოთხოვნებზე ორიენტირებული სისტემა, მუნიციპალიტეტის ცალკეული ზონების ფუნქციონალური დანიშნულების მიხედვით;
- ჩამოყალიბდება წინაპირობები მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე სამრეწველო ობიექტების მშენებლობისა და ფუნქციონირებისათვის;
- გაიზრდება მუნიციპალიტეტის საინვესტიციო მიმზიდველობა;
- გაიზრდება მუნიციპალიტეტის მიმზიდველობა ტურისტებისათვის.

21.1.6 ბუნებრივი რესურსების განვითარება

- **სტიქიური უბედურებებისაგან გარემოსდაცვითი ღონისძიებების გაფართოება**

მიზანი - მუნიციპალიტეტის ლანდშაფტის მაღალრისკიანი სპეციფიკიდან გამომდინარე, სტიქიური უბედურებებისაგან გარემოს დაცვისათვის ბუფერული წინაღობების უზრუნველყოფა ბუნებრივი და ხელოვნური მექანიზმების გამოყენებით.

სტრატეგიის საჭიროების დასაბუთება: ხულოს მუნიციპალიტეტში გარემოს დაზიანების არსებით წყაროს მეწყერი და ღვარცოფი წარმოადგენს. ბევრ შემთხვევაში სტიქიის ხელშემწყობი ხდება არასწორად განვითარებული ანთროპოგენური პროცესები. მეწყრული და ღვარცოფული საშიშროებები ძალიან მაღალია, იმ სოფლებში, სადაც ამგები გრუნტების დაბალი ფიზიკურ-მექანიკური თვისებები ხელსაყრელია ეროზიული და მეწყრული პროცესების განვითარებისათვის.

ნიადაგდაცვითი სამუშაოების განხორციელება მნიშვნელოვანია, როგორც საცხოვრებელი გარემოს შენარჩუნების, ასევე ეკონომიკური თვალსაზრისით. მიწის რესურსის შენარჩუნება

ერთერთი აუცილებელი ღონისძიებათაგანია. მიწის შეზღუდული რესურსიდან გამომდინარე, პრიორიტეტულად მნიშვნელოვანია შენარჩუნდეს მიწის ის ფართობებიც რომლებიც ეროზიისკენ მიდრეკილია და ღვარცოფებისა და დამეწყრის მაღალ რისკიან ჯგუფებს მიეკუთვნება.

სტრატეგიული ხედვა - მუნიციპალიტეტის გარემოსდაცვითი გრძელვადიანი ეფექტის უზრუნველყოფით სამეურნეო პროგნოზირების ხარისხის ამაღლება და სტიქიის შედეგების მობილური პრევენცია.

სტრატეგიის რეალიზაციის გზები:

- პოტენციური საფრთხის შემსწავლელი სპეციალური ჯგუფის/კომისიის ჩამოყალიბება;
- მაღალრისკიანი ზონების იდენტიფიცირება მუნიციპალიტეტის მთელ ტერიტორიაზე;
- არასწორი ანთროპოგენური ქმედებების გამოვლენა;
- საფრთხის ტიპების გამოკვლევა;
- საფრთხის ლოკალიზების უზრუნველყოფი შესაძლებლობების მოკვლევა;
- პოტენციური კლიმატური რისკებისაგან ბუნების დაცვის საკითხებზე ორიენტირებული გრძელვადიანი პროგრამის ჩამოყალიბება და რეალიზაციის დეტალური გეგმის დამუშავება;
- ქარსაცავი ზოლების გამოყოფა და საჭიროების შემთხვევაში მის შექმნაზე პროექტის მომზადება შესაბამისი სამთავრობო უწყებებისათვის;
- სტიქიური უბედურებების ზონების ამსახველი გრაფიკული გამოსახულების დატანა მუნიციპალიტეტის რუკებზე;
- ნიადაგების კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით სამეურნეო რისკების შეფასება და სივრცითი დაგეგმარების სტრატეგიული გეგმის რეალიზაციის პროცესში რისკების შემსწავლელი კომისიის ინტენსიური ჩართვა.

შედეგი

- არასწორი ანთროპოგენური ქმედებების შედეგების დაძლევა და ეტაპობრივად მისი აღმოფხვრა;
- სწორად და ზუსტად იდენტიფიცირებული სტიქიური საშიშროებები და მის ქვეშ მდგომი რისკ-ზონები.
- რისკ-წინაღობის წინასწარ, ფაქტის დადგომამდე გათვლილი ღონისძიებები;
- კლიმატური საფრთხის შედეგების პრევენციის ერთიანი გეგმა;
- გრძელვადიანი გარემოსდაცვითი სტრატეგიული გეგმა-გრაფიკის შემუშავება და მისი რეალიზაციით ბუნებრივი რისკებისადმი მუნიციპალიტეტის მდგრადობის ამაღლება;
- სტიქიური უბედურებების ზონების ამსახველი გრაფიკული გამოსახულების მეშვეობით რისკის ზონებზე მეტად აღქმადი წარმოდგენის შექმნა ადგილობრივი მოსახლეობისათვის

და ინფორმაციული უზრუნველყოფა მუნიციპალიტეტის გარემოსდაცვითი მდგომარეობით დაინტერესებული მხარეებისათვის;

- გლეხის ინფორმირებულობის ხარისხის ამაღლება საკუთარი საცხოვრებელი და სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწებთან მიმართებაში;
- სამეურნეო აგენტებისათვის დაგეგმვისა და პროგნოზირების პროცესის ხარისხის ამაღლების თვალსაზრისით მეტად ინფორმაციული სივრცის უზრუნველყოფა;
- რისკების სწორი შეფასებისა და პრევენციის ხარჯზე მუნიციპალიტეტის განვითარების ერთიანი გეგმის ეფექტურობის ამაღლება.

21.1.7 კომუნიკაცია

- მუნიციპალიტეტის ინტეგრაცია თანამედროვე საკომუნიკაციო და საინფორმაციო სივრცეში

მიზანი: ხულოს მუნიციპალიტეტში თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისი ელექტრონული კომუნიკაციების სისტემების განვითარება.

პრობლემის აღწერა: თანამედროვე საკომუნიკაციო სისტემები მუნიციპალიტეტში მეტ-ნაკლებად წარმოდგენილია. კერძოდ, დაბა ხულოში არსებობს სტაციონარული სატელეფონო ქსელი, მუნიციპალიტეტის ტერიტორია სრულად არის დაფარული მობილური კავშირგაბმულობის ქსელებით. მობილური კავშირგაბმულობის ოპერატორების საშუალებით მოსახლეობისთვის ასევე ხელმისაწვდომია ინტერნეტიც. მუნიციპალიტეტში არსებული ყველა საჯარო სკოლა ჩართულია ინტერნეტში განათლების სამინისტროს ქსელების საშუალებით. ძირითადი პრობლემას წარმოადგენს ინტერნეტის დაბალი ხელმისაწვდომობა მოსახლეობისა და ბიზნეს სტრუქტურებისათვის მობილური ოპერატორების საშუალებით ინტერნეტში წვდომის მაღალ ღირებულებასა და ინფორმაციის მიღება-გადაცემის დაბალ სიჩქარეებთან დაკავშირებით. აღნიშნული ფაქტორები საბოლოო ჯამში, ინტერნეტით სარგებლობას მოსახლეობის უმეტესი ნაწილისთვის მიუწვდომელს ხდის. ინტერნეტის არ არსებობა განაპირობებს მოსახლეობის და ბიზნეს სტრუქტურების ამოვარდნას საინფორმაციო სივრციდან, რაც მნიშვნელოვნად აფერხებს როგორც სოციალური, ასევე ეკონომიკური განვითარების პროცესებს.

მუნიციპალიტეტის ფართომასშტაბიანი ინტერნეტიზაციის პროცესს დამატებით აფერხებს რთული რელიეფი და მოსახლეობის დიდი განშლადობა. საცხოვრებელი სახლები მნიშვნელოვნად არის დაშორებული ერთმანეთისგან, თემები დიდ ფართობზეა გაშენებული. ასეთი დასახლებებისათვის სტაციონარული ქსელების მშენებლობა დიდ კაპიტალდაბანდებას მოითხოვს. ამავე დროს მოსახლეობის სიმცირის გამო, მიღებული შემოსავლები გაცილებით ნაკლები იქნება მჭიდროდ დასახლებულ რეგიონებთან შედარებით (დაბალი რენტაბელობა). შესაბამისად, კომერციული თვალსაზრისით, საკომუნიკაციო კომპანიებისთვის ხულოს მუნიციპალიტეტი მიეკუთვნება არამიმზიდველ რეგიონს ინვესტიციების განხორციელებისათვის.

ხედვა: სტრატეგიული გეგმის რეალიზაციის პერიოდში მიღწეული უნდა იქნეს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის სრული დაფარვა მაღალსიჩქარიანი ინტერნეტით, ინტერნეტ წვდომისათვის მისაღები ტარიფებით, მოსახლეობის ეკონომიკური შემოსავლების გათვალისწინებით.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისი ინტერნეტ კავშირის საშუალებებით მუნიციპალიტეტების ტერიტორიის დაფარვის პრობლემა საერთოა აჭარის რეგიონის ყველა მუნიციპალიტეტისათვის. ცალკეული მუნიციპალიტეტებისათვის, მათი ბიუჯეტების დოტაციური ხასიათის გათვალისწინებით, აღნიშნული სტრატეგიის რეალიზაცია მეტად რთულია როგორც ფინანსური, ასევე ტექნიკური პირობების შემუშავებისა და სტრატეგიის პრაქტიკული რეალიზაციის თვალსაზრისით. შესაბამისად აუცილებელია:

- რეგიონის სხვა მუნიციპალიტეტებთან და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის უწყებებთან თანამშრომლობით ერთიანი პროგრამის შემუშავება რეგიონის მუნიციპალიტეტებში ფართოზოლოვანი ინტერნეტის ამოქმედებისათვის;
- ტექნიკური პირობების (მუნიციპალიტეტის გეოგრაფიის გათვალისწინებით) და სამუშაოთა ღირებულების კომპენსაციის პირობების შემუშავება იმ კომპანიებისთვის, რომლებიც განახორციელებენ მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ლოკალური ქსელების მშენებლობას და ინტერნეტის მიწოდებას;
- სტრატეგიის რეალიზაციის დაფინანსების წყაროების იდენტიფიკაცია (რეგიონალური და ცენტრალური ბიუჯეტები, დონორები, ბიზნეს სტრუქტურები);
- საინფორმაციო-საგანმანათლებლო ინტერნეტ რესურსის(ების) შექმნა, რომლებიც დაეხმარება მუნიციპალიტეტების მოსახლეობას მათთვის საჭირო ინფორმაციისა და ცოდნის მიღებაში სხვადასხვა თემატიკაზე (მაგ. მუნიციპალიტეტში გავრცელებული სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოყვანის აგროტექნოლოგიები, ინფორმაცია პერსპექტიულ ჯიშებსა და კულტურებზე, მათ ადგილზე საბაზრო სეგმენტებში, ბიზნესის ორგანიზების საფუძვლები, როგორ მოვაწყოთ მეურნეობა ტურისტების მოსაზიდად და ა.შ.) და რომლებსაც ექნებათ მაღალი პრაქტიკული ღირებულება.

მოსალოდნელი შედეგები:

- მუნიციპალიტეტის თემების მოსახლეობა და ბიზნეს სტრუქტურები შესძლებენ მაღალსიჩქარიანი ინტერნეტით სარგებლობას მისაღებ ფასებში უშუალოდ თავისი საცხოვრებელი და საქმიანობის ადგილის მიხედვით;
- გაიზრდება მუნიციპალიტეტის ქვეყნის და საერთაშორისო საინფორმაციო სივრცეში ინტეგრაციის ხარისხი;
- ამაღლდება მუნიციპალიტეტის ცნობადობის ხარისხი;
- ჩამოყალიბდება ხელსაყრელი საინფორმაციო ველი მუნიციპალიტეტის ტურისტული და სამრეწველო პოტენციალის პრომოუშენისთვის;
- გაიზრდება მუნიციპალიტეტის საინვესტიციო მიმზიდველობა;
- გაიზრდება მოსახლეობის წვდომა საგანმანათლებლო ხასიათის რესურსებთან, რომელიც შეასრულებს მნიშვნელოვან როლს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების ზრდისა და მისი ხარისხის ამაღლების სფეროში.

- მუნიციპალიტეტში სამედიცინო ინფრასტრუქტურისა და მომსახურების მიწოდების განვითარების ხელშეწყობა

მიზანი: მუნიციპალურ სამედიცინო დაწესებულებებში მოსახლეობისათვის მაღალი ხარისხის, პაციენტზე ორიენტირებული სამედიცინო მომსახურების მიწოდება, რომელიც ორიენტირებული იქნება პაციენტის ჯანმრთელობაზე და არა მის გადახდისუნარიანობაზე.

პრობლემის აღწერა: ქალაქს საკმაოდ მოშორებული მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტის სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარების თვალსაზრისით მუნიციპალური საავადმყოფოს სერვისის ხარისხის ამაღლება აუცილებელი წინაპირობაა. ხულოს მუნიციპალიტეტში მოქმედი კლინიკის მიმართ ნდობის ხარისხი, მოსახლეობის სოციოლოგიური კვლევის (2011 წელი) თანახმად, ძალიან მიზეზულია. ხშირად, სწორედ, ამ გარემოებით იყო განპირობებული უნდობლობა ჯანდაცვის ადგილობრივი მომსახურების მიმართ. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ კლინიკის გარე სერვისის ეფექტურად უზრუნველყოფა ვერ ხერხდება თუნდაც საგზაო ინფრასტრუქტურის ხარვეზების გამო. თუმცა, სამედიცინო სერვისის არადაამაკმაყოფილებელი ხარისხი არ არის მხოლოდ ინფრასტრუქტურის გაუმართაობის შედეგი. ძალიან მნიშვნელოვანია საკადრო პრობლემა. ჩვენივე კვლევის შედეგებითაც დადასტურდა, რომ მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა უკმაყოფილოა პერსონალის პროფესიონალიზმით, სირთულეა შესაბამისი სპეციალიზაციის სამედიცინო სპეციალისტების ფიზიკურად არ არსებობა მუნიციპალიტეტის შიგნით.

სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა შემცირებულია, მიუხედავად გაზრდილი შობადობის (ფერტილობა) მაჩვენებლისა. შობადობის კოეფიციენტმა 2010 წლის მონაცემებით 11,2 მიაღწია. მიუხედავად გაზრდილი მაჩვენებლისა, რომელიც მოსახლეობის აღწარმოებისათვის საჭირო დონეზე - 2.15-ზე მეტი რჩება, ტენდენცია პოზიტიური არაა და კლებას განიცდის (2006 წელს 14,29 იყო).

ჯანდაცვის სისტემა ზოგადად ქვეყანაში ხელმისაწვდომობის თვალსაზრისით მასშტაბურ სისტემურ ნაკლოვანებებს განიცდის. მუნიციპალიტეტისათვის მნიშვნელოვანია პრობლემის სიხისტის შემცირებაზე აქტიური მუშაობა და თემის ლობირება.

ძალიან ხშირად ხდება ისე, რომ ადამიანებს აქვთ არასწორი წარმოდგენა საკუთარი სამედიცინო მომსახურების ირგვლივ, ეს ეხება როგორც ზოგადად სერვისის შინაარსს, ასევე მისი მიღების გზებს. უფლებების რეალური საფუძვლების არასწორ გააზრება განაპირობებს მეტწილად მომხმარებელთა უფლებების შელახვას. ჩვეულებრივ, არ აქვს პაციენტს (მითუფრო პოტენციურს) ინფორმაცია, რომელიც დროის სანდო ინტერვალში მნიშვნელოვანი ცვლილების მოლოდინს არ შეიცავს, ანუ მყარი ინფორმაცია შედარებით დეფიციტურია. ამასთან, სხვადასხვა სუბიექტური და ობიექტური მიზეზებით ფაქტამდელი და ფაქტის დადგომის მომენტის შესატყვისი სამედიცინო მომსახურების ღირებულება იდენტური არაა. ეს ნაწილი განსაკუთრებით სადაზღვეო პაკეტების პირობებს ეხება. აუცილებელია მომხმარებელს ქონდეს მხოლოდ ზუსტი წარმოდგენა მის წინაშე არსებული მომსახურების შინაარსობრივ და ფინანსურ მხარეზე.

პრობლემები, რომლებიც ჯანდაცვის სექტორში დგას მუნიციპალურ დონეზე, მოითხოვს სხვადასხვა სამსახურების ეფექტურ ურთიერთანამშრომლობას და კოორდინირებულ საქმიანობას ერთის მხრივ სამთავრობო და ადგილობრივ უწყებებსა და მეორეს მხრივ კერძო სექტორს შორის.

ხედვა: მუნიციპალური კლინიკის მიმართ დადებითი საზოგადოებრივი იმიჯის ფორმირება ხელს შეუწყობს ადგილზე მაღალპროფესიული სამედიცინო გუნდის ჩამოყალიბებას და დაბალი პრესტიჟი, როგორც ექიმების მიგრირების ფაქტორი აღმოიფხვრება.

სტრატეგიის რეალიზაციის გზები:

- თანამშრომლობა კერძო და არასამთავრობო სექტორებთან, დონორ ორგანიზაციებთან და საქმიანობების კოორდინაცია;
- ადგილობრივი მოთხოვნის შესაბამისად საავადმყოფოს რეორგანიზაციის პროცესში მოსახლეობის ინტერესების მაქსიმალურად გათვალისწინება, როგორც პროფილური, ისე გეოგრაფიული ხელმისაწვდომობის შენარჩუნების მიმართულებით;
- გეოგრაფიული მისაწვდომობის თვალსაზრისით პრობლემური პერიფერიების იდენტიფიცირება და მათთვის პირველადი სამედიცინო მომსახურების პროდუქტზე წვდომის უზრუნველყოფა;
- სოციალურად დაუცველ ფენებზე ინფორმაციის აღწარმოების უფრო მობილური სისტემის შექმნა ტერიტორიული სიმცირის ეფექტის ხარჯზე და სამედიცინო პროდუქტების მისაწვდომობის მიმართულებით შუამავლობა;
- მოსახლეობის ინფორმირებულობის საკითხებზე ინტენსიური მუშაობა;
- შეუფერხებელი საგზაო მიმოსვლისათვის ინფრასტრუქტურის პარალელური განვითარება;
- ცხოვრების ჯანსაღ წესის პროპაგანდა და აქტიური მხარდაჭერა;
- სამედიცინო მომსახურების ხარისხისა და მოცულობის შესახებ ინფორმაციის საჯაროობის უზრუნველყოფა;
- ლობირება ჯანდაცვის საკითხებზე ზემდგომ სტრუქტურებში მუმიციპალიტეტის თვითმმართველობის მიერ.

მოსალოდნელი შედეგები

- ზრუნვის და დაცულობის სამოქალაქო შეგრძნების მზარდი ტენდენცია;
- მწვავე სოციალური ფონის დინამიკის შერბილება;
- ადგილობრივი სამედიცინო დაწესებულებების მიმართ ნდობის კორექცია;
- სოციალურად დაუცველთა მიმართ ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის გაზრდა;
- ადგილზე კვალიფიციური სამედიცინო სპეციალისტების ნაკადის შენარჩუნების პროცესისათვის პოზიტიური ტონის მიცემა;
- პოტენციური ტურისტებისათვის სამედიცინო ინფრასტრუქტურით გამოწვეული დისკომფორტის მოხსნა;
- მუნიციპალიტეტის იმიჯის სამედიცინო მიმართულებით განვითარებისათვის სასტარტო პოზიციის მიზნობრივი გაუმჯობესება;

- სამედიცინო სერვისის, როგორც სამეწარმეო გარემოს უზრუნველმყოფი სოციალური და კომერციული ელემენტის ხარჯზე ბიზნესის განვითარების წახალისება, მათ შორის სააფთიაქო ქსელის გაფართოება და კონკურენციის გაზრდა;
- მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის ზოგადი ავადობისა და ასოცირებული უნარშეზღუდულობის დონის შემცირებით სიცოცხლის ხარისხის ამაღლება;
- ცხოვრების ჯანსაღი წესის დამკვირდება;
- მომსახურების მიწოდების კორექტირების მოქნილი მექანიზმის ოპტიმალურ დროში შემუშავებისათვის რესურსის კოორდინირება;
- მოსახლეობისათვის მიწოდებული სამედიცინო მომსახურების ხარისხისა და მოცულობის შესახებ ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა;
- მოსახლეობის ინფორმირებულობის ადეკვატურობა სამედიცინო უზრუნველყოფის საკითხების ირგვლივ, როგორც ადგილობრივ, ისე რეგიონულ სამედიცინო დაწესებულებებში, რაც გამორიცხავს მომსახურების მიღებისას არსებულ გაურკვევლობებსა და უხერხულობებს.

21.1.8 განათლება

მოზარდებისა და ახალგაზრდების განათლების და სოციალური ინტეგრაციის ხარისხის ამაღლება

მიზანი: სოციალიზაციის პროცესის გაფართოებით მოზარდებისა და ახალგაზრდების სოციალური ჩართულობის ზრდის ხარჯზე, მათი თვითრეალიზაციის ხელშეწყობა და განვითარება.

პრობლემის აღწერა: მუნიციპალიტეტის განათლების სფეროს მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს კვალიფიცირებული კადრების დეფიციტი, რიგ შემთხვევაში დიდი ხნით შეუვსებელი ვაკანტური ადგილები, რაც საბოლოო ჯამში მოქმედებს სკოლებში განათლების ხარისხზე. მასწავლებელთა კონტიგენტის შევსებისას წარმოქმნილი პროფესიულ შესაბამისობისა და კვალიფიკაციის პრობლემები მტკივნეულად აისახა სასწავლო პროცესის ხარისხზე. ამ უკანასკნელის ვარდნა უკვე ორ ათწლეულზე მეტი ხნის განმავლობაში გრძელდება და სელექციური მიგრაციის მზარდი პროცესისა და სოციალური ფონის დამძიმების კვალად, მნიშვნელოვნად გაღრმავდა. განათლების ხარისხის დაქვეითების ფონზე მინიმუმამდე შემცირდა სოციალური აქტიურობა. ეკონომიკურად სტაგნირებულ გეოგრაფიულ არეალში ახალგაზრდებისათვის სოციალური აქტიურობის ერთადერთ მასშტაბურ სივრცედ სოფლის მეურნეობის დარგობრივ სექტორში კონსერვატიული და ინერციული მიწათმოქმედება რჩება. ეს დარგი არსებულ პირობებში არამარტო კომერციული ინტერესების თვალსაზრისით, არამედ ინოვაციების გამოყენებითაც ერთობ არამიმზიდველია.

სასკოლო ბიბლიოთეკების წიგნადი ფონდების განახლება შესაბამისი ლიტერატურით არ მიმდინარეობს. სკოლებში ჩვეულებრივ ან არ მოქმედებს, ან მხოლოდ შეზღუდული შინაარსობრივი დატვირთვით ფუნქციონირებს სხვადასხვა ტიპის სახელოვნებო წრეები.

მოზარდების, ახალგაზრდების წინაშე ცალსახად დგას შემეცნების და თვითრეალიზაციის პრობლემები. ის საშუალებები, რომლებსაც საჯარო სკოლა ტრადიციულად იყენებს, საკმაოდ

კონსერვატულია. აკადემიურ სივრცეში უშუალო ურთიერთობა და საკუთარი აზრის გამოხატვა, კითხვების დასმა და არგუმენტირებული აზრთა გაცვლა სოციალურად აქტიური თემატიკის ირგვლივ ყოველთვის ვერ ხერხდება. ამ მხრივ სოციალური მედია გაცილებით მეტი შესაძლებლობის მქონე მედიუმია, სადაც ადამიანები თავად საუბრობენ, იმის ნაცვლად, რომ ინფორმაციის პასიური მიმღებნი იყვნენ. ეს მედიუმი შედარებით უკეთესადაა ჩართული ქალაქის სკოლებში, მაგრამ ხულოს მუნიციპალიტეტში ინტერნეტიზაციის ხარისხიდან გამომდინარე ეს ვერ ხერხდება. ადგილობრივ თვითმმართველობას აქვს შესაძლებლობა თავის გამოვლენის საშუალება მისცეს ახალგაზრდების ამ ჯგუფს და გაუკეთოს ორგანიზება დისკუსიებს სხვადასხვა საკითხებზე (გარემოს დაცვისა და დემოკრატიის საკითხებზე, განათლებისა და ჯანდაცვის სისტემების პრობლემებზე და სხვა) როგორც მუნიციპალიტეტის მასშტაბით ასევე სხვა მუნიციპალიტეტების მონაწილეობითაც.

ხედვა: ქალაქის მიმართულებით ახალგაზრდების სელექციური მიგრაციის შემცირება უზრუნველყოფს კრიტიკულად მოაზროვნე, აქტიური ფენის ხარჯზე მუნიციპალიტეტში ჯანსაღი სოციალური პროცესის პროვოცირებას და სკოლის რეგენერაციის უნარიანობას.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

- მოზარდ-ახალგაზრდებზე გარკვეული საკადრო რესურსის ორიენტირება;
- ფოკუს-ჯგუფების ინტერესებისა და საჭიროებების კვლევა;
- მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი თვითმმართველობის შესაბამისი სამსახურების მიერ საჯარო დისკუსიის ქვეშ მოქცევადი საკითხების თემატიზება და დისკუსიების ორგანიზება;
- სოციალიზაციის პროცესის გრძელვადიანი გეგმის შემუშავება და საჯაროობის უზრუნველყოფა;
- სკოლის გარე აქტივობის ფარგლებში ახალი უნარ-ჩვევების ათვისებისა და რეალიზაციისათვის მიზნობრივი არეალის მომზადება;
- ახალგაზრდების ინტეგრაციისა და სამოქალაქო ჩართულობის გასაზრდელად პროექტების მომზადება და ლობირება, როგორც სხვადასხვა დონის სამთავრობო ერთეულებში, ისე არასამთავრობო და კომერციულ სექტორებთან;
- სოციალიზაციის პროცესის გაინტენსიფიკაციით განვითარების შექმნილი შესაძლებლობების ეფექტურად ათვისების ხელშეწყობა;
- საბიბლიოთეკო ფონდის შევსებისათვის მუნიციპალური ფინანსების მიმართვა;
- სკოლების მიერ მართვასა და სასწავლო პროცესში მაღალი ტექნოლოგიებისა და თანამედროვე კომუნიკაციების მეტი ინტენსივობით გამოყენება;
- სკოლის ფუნქციონირებაში მოსწავლეების სწავლისგარე ჩართულობის გაზრდა;
- მოსწავლეთა სასკოლო კლუბების ჩამოყალიბების ხელშეწყობა და ფუნქციონირების მხარდაჭერა;
- შიდამუნიციპალური სასკოლო კონკურსების ჩატარება საუკეთესო სკოლის, მასწავლებლის მოსწავლის, კლუბის, ჯგუფის და სხვათა გამოსავლენად;
- სხვადასხვა ორგანიზაციულ საკითხებში მოსწავლე-ახალგაზრდობის ჩართვა;

- კონკურსების, კონფერენციებისა და ოლიმპიადების შესახებ სკოლებზე ინფორმაციის მიწოდება და მონაწილეობის ხელშეწყობა.

მოსალოდნელი შედეგები:

- მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის ცოდნის აკადემიური დონის ამაღლება;
- სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირებისათვის ნიადაგის მომზადება;
- მიგრაციის (განსაკუთრებით კი სელექციური მიგრაციის) ტემპის შენელება;
- სოციალურად აქტიური, ჯანსაღი შრომითი რესურსის ჩამოყალიბების შესაძლებლობა მუნიციპალიტეტის შიგნით;
- მოსწავლე-ახალგაზრდების თვითშეფასების კორექცია და ახალი უნარ-ჩვევებით განვითარება;
- კონკურსებში, კონფერენციებში და ოლიმპიადებში მონაწილეობით (მითუფრო წარმატებულად მონაწილეობით) მუნიციპალიტეტის სოციალური და ეკონომიკური ინტეგრაციის შესაძლებლობების გაფართოება;
- კონკურსების პირობებში ზოგადად სკოლის და საკუთრივ მასწავლებელთა და მოსწავლეთა მოტივაციის ზრდა და განვითარება;
- მუნიციპალიტეტში, მ.შ. სკოლებში არსებული დეფიციტური კადრების შევსება;
- სასკოლო ინფრასტრუქტურის განვითარება;
- სასკოლო და სკოლამდელი განათლების თვით აღწარმოების უნარის ზრდა და კვალიფიკაციური რესურსის დაგროვების გაზრდილი შესაძლებლობები.

21.1.9 კულტურის განვითარება

- კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა

მიზანი - მუზეუმ-ნაკრძალების, კულტურული მემკვიდრეობის უძრავი და მოძრავი ძეგლებისა და ობიექტების დაცვა, მოვლა-პატრონობა და პოპულარიზაცია.

პრობლემის აღწერა: მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე კულტურული და ისტორიული ძეგლების საკმაოდ მნიშვნელოვანი რაოდენობაა წარმოდგენილი. მათგან სანახაობრივი იერ-სახე მხოლოდ ერთ ნაწილს აქვს შენარჩუნებული. ძეგლების უმრავლესობა საჭიროებს სარესტავრაციო და აღდგენით სამუშაოებს. საგზაო სანიშნები ტურისტული მარშრუტებისათვის ძეგლის მდებარეობის მითითებით ძირითადად განთავსებულია. თუმცა, საკუთრივ ძეგლების ცნობადობა ცალკეული გამონაკლისების გარდა, საკმაოდ დაბალია. ცნობადობის ნაკლებობა პოტენციური მნახველების რიცხვს ამცირებს. ერთიანი ბაზა აღნიშნულ ძეგლებზე არ მოიპოვება ელექტრონულ სივრცეში და ზოგადად ამ ტიპის ხარისხიანი ინფორმაციის საჯაროობა დაბალია. არსებული საინფორმაციო ბაზა არ იძლევა ძეგლების სტატისკურ მდგომარეობაზე სრულფასოვანი წარმოდგენის ქონის შესაძლებლობას. დაბალია ახალგაზრდების, მათ შორის ადგილობრივების მხრიდან, ძეგლების მიმართ ინფორმირებულობა და ტურისტული ინტერესი.

მუნიციპალიტეტის ლანდშაფტური თავისებურებებიდან გამომდინარე ძეგლები უმრავლეს შემთხვევაში რთულად მისავალ ნაწილში მდებარეობს. არ აკრავს გარს ადეკვატური მინიმალური ინფრასტრუქტურაც კი. არაა შექმნილი საინფორმაციო გზამკვლევები. ამ და სხვა მიზეზთა ტურისტული კომპანიების ინტერესი უმრავლესად ძალიან დაბალია და შესაბამისად მათ მიერ ტურისტულ მარშრუტებში ასახვას არ პოულობს. თავისუფალი გიდების დაქირავებაც აღნიშული მიმართულებებით არსებით სირთულეს წარმოადგენს.

ხედვა - კულტურული მემკვიდრეობისადმი მოსახლეობის ცნობადობისა და მისდამი სოციალური პასუხისმგებლობის გაზრდით შეიცვლება კულტურულ-ისტორიული თვითშეფასება და ჩამოყალიბდება ისტორიული მემკვიდრეობის დაცვის სამოქალაქო მოთხოვნილება.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

- არქიტექტორული კომპლექსების, კულტურული მემკვიდრეობის ცალკეული ნიმუშების შესწავლა, მათი ისტორიული, მეცნიერული და მხატვრული ღირებულებების განსაზღვრა - მათი პასპორტიზაცია;
- მუნიციპალიტეტის არქიტექტურული კომპლექსების, კულტურული მემკვიდრეობის ცალკეული ნიმუშების რეაბილიტაციისათვის მეთოდოლოგიური ექსპერტიზა და საპროექტო დოკუმენტაციის მომზადება;
- მუზეუმებისა და მუზეუმ-ნაკრძალების ინტეგრირებული ინფრასტრუქტურის შექმნა;
- კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ სამეცნიერო ნაშრომების მომზადების მხარდამჭერი სტრატეგიული დოკუმენტის მომზადება და მათი გავრცელების კამპანიის განხორციელება;
- თანამშრომლობა როგორც სხვა მუნიციპალიტეტებთან, ისე ქვეყნის სხვა ერთეულებთან და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის სფეროში ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა;
- არქიტექტურული კომპლექსების, კულტურული მემკვიდრეობის ცალკეული ნიმუშების რესტავრაცია-რეაბილიტაცია;
- ძეგლების მიმდებარე ტერიტორიაზე ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება: მისასვლელი გზებისა და ბილიკების მოწესრიგება, ტუალეტების მშენებლობა, სანაგვე ყუთების დამონტაჟება, საცნობარო აბრების დამონტაჟება;
- კულტურული მემკვიდრეობის ფიქსაცია და ინვენტარიზაცია, მათი მონაცემთა ერთიანი საინფორმაციო ბაზის შევსება;
- პანორამული სურათების შექმნა და მისი განთავსება ინტერნეტში;
- კულტურული მემკვიდრეობის პოპულარიზაციის და შემეცნების მიზნით, კულტურულ-საგანმანათლებლო და ტურისტული პროგრამების მომზადება;
- აქტიური თანამშრომლობა ტურ-ოპერატორებთან;
- სკოლებთან თანამშრომლობა და საბავშვო-საგანმანათლებლო პროგრამების შემუშავება;
- სხვადასხვა დონის საგანმანათლებლო დაწესებულებებთან ორმხრივი თანამშრომლობა კულტურისა და ისტორიული ძეგლების ცნობადობის შესაცვლელად და სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობების საწარმოებლად.

მოსალოდნელი შედეგები:

- შედეგება კულტურული მემკვიდრეობის მოძრავ ძეგლთა ინვენტარიზაცია და შეივსება მონაცემთა საინფორმაციო ბაზა;
- შემუშავდება სპეციალური კულტურულ-შემეცნებითი ტურები;
- დაინერგება დარგში აპრობირებული საერთაშორისო სტანდარტები და გამოცდილება;
- მოხდება ძეგლების რესტავრაცია-კონსერვაცია;
- კულტურული და ისტორიული ძეგლების ცნობადობის ამაღლება განაპირობებს ისტორიული ძეგლებისა და მუზეუმების პოპულარიზაციას, რაც თვის მხრივ ვიზიტორთა რიცხვის ზრდაზე პოვებს ასახვას;
- კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ მეცნიერულ შრომათა და პუბლიკაციათა დაგროვება გააღრმავებს ობიექტებისადმი აკადემიურ ინტერესს და აამაღლებს ამ სივრცეში მათ ცნობადობას;
- მოწესრიგდება მიმდებარე ინფრასტრუქტურა;
- მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე განთავსებული ძეგლების ჩართვით ტურისტული მარშრუტების აგება და პოპულარიზაცია;
- გაიზრდება მოზარდებისა და ახალგაზრდების ინტერესი და სოციალური პასუხისმგებლობა კულტურული მემკვიდრეობის მიმართ.

- მუნიციპალიტეტის კულტურული ცხოვრების გააქტიურება

მიზანი - მრავალფეროვანი პროგრამებით მუნიციპალიტეტის კულტურული ცხოვრების გაჯერება და კულტურული ნოვაციებისათვის სივრცის გამოყოფა.

პრობლემის აღწერა: მუნიციპალიტეტი არ გამოირჩევა კულტურული ინფრასტრუქტურის მრავალფეროვნებითა და მაღალი ხარისხით, თუმცა ექსპლუატაციისთვის ვარგისი ინფრასტრუქტურის გარკვეულ რაოდენობას ფლობს მუნიციპალიტეტის პრაქტიკულად ყველა სოფელი. სოფლებში კლუბების უმრავლესობა უმოქმედოდაა დარჩენილი. უმრავლეს მათგანში სკოლებთან არ ფუნქციონირებს დამატებითი კლუბები და წრეები, არცთუ მცირეა იმ სოფლების რაოდენობა, სადაც არ მოღვაწიობენ ფოლკლორული კოლექტივები.

გაქრობა ემუქრება ხალხური რეწვის რამდენიმე სახეობასაც. ახალგაზრდა თაობის, ისევე როგორც საქმიანი წრეების, დაინტერესება ამ მიმართულებით მიზერულია. რეალიზაციისა და თვითგამოხატვის საშუალებების მკვეთრმა დეფიციტმა განაპირობა კულტურულად აქტიური ფენების გადინება მუნიციპალიტეტიდან, მითუფრო მისი სოფლებიდან. შედეგად კულტურული ცხოვრების ხარისხი რეგრესული ტენდენციის სახეს იძენს.

სტრატეგიული ხედვა - მუნიციპალიტეტში კულტურული ფონის გაჯანსაღება გაზრდის ადგილობრივი მოსახლეობის ინტეგრაციის რესურსს და შექმნის სტიმულს მიგრაციული პროცესის დამაგრებისათვის.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

- კულტურული პროგრამის დაგეგმარება, როგორც ადგილობრივი, ისე მოწვეული კოლექტივების მონაწილეობით;
- მონაწილეობა მუნიციპალიტეტს გარეთ გამართულ ღონისძიებებში;
- საერთაშორისო ფესტივალების შესახებ ინფორმაციის მოძიება;
- ანსამბლებისათვის ფორმებისა და ინსტრუმენტების შეძენა და განახლება;
- თეატრის დასის ქმედუნარიანობის ხელშეწყობა;
- სხვა თეატრალური დასების მასპინძლობის მხარდაჭერა;
- სოფლის კლუბების არსებული მდგომარეობის შესწავლა მათი განახლება და ამოქმედება;
- კერძო ინიციატივების გამოვლენა და მხარდაჭერა;
- ბიბლიოთეკების წიგნადი ფონდის შევსება და მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განახლება;
- მხარდაჭერა სასკოლო კლუბების ჩამოყალიბებაში;
- ტრადიციული და სახალხო დღესასწაულების ორგანიზება;
- მუნიციპალური კონკურსების ორგანიზება;
- გარკვეული საკადრო რესურსის მომზადება/გადამზადება კულტურული მენეჯმენტის მიმართულებით;

მოსალოდნელი შედეგები:

- მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის თავისუფალი დროის კულტურული ათვისება;
- კულტურის სფეროში მოღვაწეთა სტიმულირება;
- მოზარდებისათვის კულტურული შემეცნებისა და არჩევანის გაფართოება;
- ცხოვრების წესის კულტურული ელემენტებით შევსებზე მოზარდთა ორიენტირება;
- ხელი შეუწყობა მოსახლეობის ადგილზე დამაგრებასა და მიგრაციული პროცესების შენელებას;
- გაიზრდება მუნიციპალიტეტის ტურისტული მიმზიდველობა;
- დაიხვეწება მუნიციპალიტეტის კულტურული იმიჯი.

21.1.10 სპორტის განვითარება

- **მუნიციპალიტეტში ფიზიკური აღზრდისა და პროფესიული სპორტის პოპულარიზაცია და მხარდაჭერა**

მიზანი - მუნიციპალიტეტში მცხოვრები ახალგაზრდების არაფორმალური განათლებისა და თავისუფალი დროის შინაარსიანი დაკავების შესაძლებლობის ამაღლება.

პრობლემის აღწერა: მუნიციპალიტეტში სპორტს მეტნაკლებად მასობრივი ხასიათი აქვს და ასაკისა და სქესის მიუხედავად, საზოგადოების დიდი ნაწილი აქტიურად არის ჩართული სპორტულ ცხოვრებაში. ბოლო წლებში მუნიციპალიტეტში საფუძველი ჩაეყარა სპორტის ისეთ ახალ სახეობას, როგორცაა სამთო-სათხილამურო სპორტი. სწორი სტრატეგიის შემთხვევაში მუნიციპალიტეტს გააჩნია ყველა ის პოტენციალი, რომელიც უზრუნველყოფს წარმატებული სპორტსმენების გაზრდას.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ სპორტის განვითარების მნიშვნელოვანი წინაპირობაა შესაბამისი ინფრასტრუქტურის არსებობა. სპორტის სფეროს ინფრასტრუქტურის მოწყობასა და რეაბილიტაციას სჭირდება საკმაოდ დიდი თანხები, რის დაფინანსებასაც მუნიციპალიტეტი საკუთარი ბიუჯეტით ვერ უზრუნველყოფს, ამიტომ საჭიროა მიზნობრივი პროგრამების შემუშავება და თანამშრომლობა სხვადასხვა დონორ ორგანიზაციებთან.

ხედვა - სპორტის განვითარება და ცხოვრების ჯანსაღი წესის აღორძინება და იქნება უმნიშვნელოვანესი ელემენტი მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის თავისუფალი დროის შინაარსიანად გამოყენებისათვის.

საქმიანობები სტრატეგიის რეალიზაციისათვის:

- საჭიროა სკოლების მომარაგება სპორტული ინვენტარით. უნდა გაუმჯობესდეს ზოგადსაგანმანათლებლო და სასპორტო სკოლების ინფრასტრუქტურა;
- უნდა შეიქმნას უმაღლესი მიღწევების სპორტის ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება;
- პერიოდულად უნდა ხორციელდებოდეს მწვრთნელთა კვალიფიკაციის ამაღლების პროგრამების განხორციელება;
- შემუშავებული უნდა იქნას სპორტის სხვადასხვა სახეობების განვითარების გეგმა, რომლებიც წარედგინებათ დაინტერესებულია პოტენციურ ინვესტორებს;
- ყველა სპორტული სკოლისათვის უნდა შეიქმნას განვითარების გეგმა;
- საჭიროა მჭიდრო საქმიანი ურთიერთობის დამყარება სპორტის ეროვნულ დეპარტამენტთან, სასპორტო სკოლებთან, ფედერაციებთან, ოლიმპიურ კომიტეტთან, კლუბებთან, მუნიციპალიტეტებთან და სხვა არასამთავრობო ორგანიზაციებთან;
- კოორდინირებული მუშაობა და სპორტულ ღონისძიებათა დაგეგმვა ახალგაზრდულ ორგანიზაციებთან, საერთაშორისო ორგანიზაციებსა და სხვადასხვა სახელმწიფო უწყებებთან მჭიდრო თანამშრომლობით.
- მწვრთნელებისა და სპორტსმენების წამახალისებელი მექანიზმების ამოქმედება;
- სპორტული ღონისძიებების წლიური კალენდარის შედგენა;
- სპორტის პრიორიტეტული მიმართულებების გამოვლენა;

მოსალოდნელი შედეგები:

- შეიქმნება ეფექტური პროგრამები, რომლებიც მაქსიმალურად ასახავენ მუნიციპალიტეტის ახალგაზრდების წინაშე არსებულ გამოწვევებს.
- ამაღლება მწვრთნელთა კვალიფიკაცია;
- გაიზრდება სპორტსმენების მოტივაცია სპორტული მიღწევების გაუმჯობესებისათვის;
- უზრუნველყოფილ იქნება სასკოლო სპორტული ღონისძიებებისა და ამ ღონისძიებებში ჩართულ მოსწავლეთა რაოდენობის ზრდა;
- გაიზრდება სპორტულ ღონისძიებებზე დამსწრეთა რაოდენობა;
- გაიზრდება პროფესიულ სპორტში ჩართულ ადამიანთა რაოდენობა. ასევე, საერთაშორისო და ეროვნულ სპორტულ სარბიელზე პრიზიორთა და გამარჯვებულთა რაოდენობის ზრდა;
- გაუმჯობესდება სპორტული ინფრასტრუქტურა;
- მთლიანობაში პოპულარული გახდება ჯანსაღი ცხოვრების წესი.

22. დანართები

დანართი 1. მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე გავრცელებული ფლორისა და ფაუნის წარმომადენლები

ფაუნა:

1. კავკასიური ირემი;
2. ფულუ;
3. კავკასიური რუხი დათვი;
4. ბეგობის არწივი;
5. დურაჯი;
6. კავკასიური შურთხი;
7. მცირეაზიური ტრიტონი;
8. კავკასიური სალამანდრა;

ფლორა:

1. სამეფო გვიმრა;
2. უთხოვარი;
3. ქართული ნეკერჩხალი;
4. არმაზის ნარჩიტა;

5. ხარიშუბლა;
6. უხვარი;
7. ჩვეულებრივი ხურმა;
8. სმირნოვის შქერი;
9. წაბლი;
10. მაღალმთის მუხა;
11. კაკლის ხე;
12. აჭარის კურდღლიცოცხა;
13. კოლხური ყოჩივარდა;
14. ფურისულა;
15. ვერხვი;
16. კოლხური ჯონჯოლი;
17. ქართული თელა;
18. ძელქვა.

№	საბადოები და წიაღისეულის სახეობები	მადანგამოვლინებები და წიაღისეულის სახეობები	ზომის ერთეული	სამრეწველო მარაგები (კატეგორიების მიხედვით)			პროგნოზული მარაგები	გამოყენება
				A+B+C ₁	C ₂	სულ		
I	სამშენებლო მასალები:							
1	მოსაპირკეთებელი მასალა- მაგმური ქანები:							
1.1	დანისპარაულის ანდეზიტ-დაციტის საბადო		ათასი მ ³	2 289.0	-	2289.0		მოსაპირკეთებელი და ინერტული მასალების წარმოება
II	ქიმიური მრეწველობა:							
1	გოგირდის კოლჩედანი (პირიტი):							
1.1		ხიხაძირის მადნიანი ველი:						
		გოგირდის კოლჩედანი (პირიტი)	ათასი ტონა			28 000.0		გოგირდმჟავას, გოგირდის ანჰიდრიდის, ელემენტარული გოგირდის, ოლეუმის, რკინის ოქსიდის წარმოება
		გოგირდი	ათასი ტონა					
2	ალუნიტები და ალუნიტიზირებული ქანები:							

დანართი 2. მუნიციპალიტეტში არსებული საბადოები და წიაღისეულები

2.1	ხიხამირის მადნიანი ველი	ათასი ტონა				65 000.00	საფეიქრო მრეწველობა, ტყავის წარმოება, პროდუქტების დაკონსერვება, წყლის გაწმენდა (კოაგულანტი), აბსორბენტების, გოგირდმყვას და მისი მარილების, შაბის (სისხლის შემწვევტი, ანტისეპტიკური საშუალება), კალიუმის სულფატის, სოდის, აბრაზივების, მოსაპირკეთებელი ფილების, საოჯახო და ტექნიკური ფაიფურის, არაფეთქებადი მრდვევი მასალის, სპეციალური ცემენტების (სწრაფად მყარებადი, გაფართოებადი, შეუკლებადი, დამბაზვი, წყალგაუმტარი), მეტალურგიისათვის ფლუსის მიღება, ალუმინის წარმოება (ალუმინის მიღება ძვირადღირებულ ი და ენერგოტეკადია)
3	მინერალური პიგმენტები - ლატერიტები და ოხრა:						
	ბეშუმე	ათასი ტონა				200.0	სადეკავების წარმოება
IV საიუველირო-სანაკეთობო წარმოება:							
1	სანაკეთობო ქვეები:						
1.1	რაქვთა (ქალცედონი და აქატი)	ტონა				212.0	სამკაულების, სანახელო ნაკეთობების წარმოება
1.2	კორტოხი (ოპალიზებული ხე)	ტონა				360.0	სამკაულების, სანახელო ნაკეთობების წარმოება
1.3	დანისპარაული (ოპალიზებული ხე)	ტონა				700.0	სამკაულების, სანახელო ნაკეთობების წარმოება
1.4	არსიანი (ფისისებური ბაზალტი)	ტონა				2 330.0	სამკაულების, სანახელო ნაკეთობების წარმოება

შენიშვნა:

- A კატეგორიის მარაგები - დეტალურად შესწავლილი და დადგენილი მარაგები
- B კატეგორიის მარაგები - წინასწარი ძიებით საკმარისად შესწავლილი და დადგენილი მარაგები

C2 კატეგორიის მარაგები - ცალკეულის აბადოს მარაგები განსაზღვრული გეოლოგიური მონაცემების მიხედვით [4]

საინფორმაციო წყაროები:

- აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამმართველო;
- გურამ ხომერიკი, ტარიელ ტუსკია, აჭარის გეოლოგიური აგებულება და სასარგებლო წიაღისეული, გამომცემლობა „ალიონი“, ბათუმი, 2005.

დანართი 3. აჭარის რეგიონის საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საავტომობილო გზების ინფრასტრუქტურის არსებული მდგომარეობა

№	საავტომობილო გზების დასახელება	გზის (მონაკვეთის) სიგრძე (კმ)	მათ შორის			ხიდი		გვირაბი		მუნიციპალიტეტში გზის მონაკვეთის სიგრძე								
			ა/ბეტონის საფარი (კმ)	ხრეშოვანი საფარი (კმ)	ყამიროვანი პროფილირებული (კმ)	ცალი	გრ/მ	ც	გრ/მ	ქობულეთი	ქედა	ხულო	ხელვაჩაური	შუახევი				
საერთაშორისო მნიშვნელობის																		
1	სენაკი-ფოთი-სარფი (კმ64+700 - კმ 96+500, კმ 105+კმ 119)	46	46			14	841	1	657	26			20					
შიდასახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის																		
2	ბათუმი (ანგისა)-ახალციხე (კმ0-კმ117)	117	80	37		39	990				40	48	19	10				
3	საჯავახო-ჩონატაური-ოზურგეთი-ქობულეთი (კმ54+400-კმ73+400)	19	19			10	109			19								
4	ქობულეთი-ჭახათი-დიდვაკე (მამათა მონასტერი) (კმ0-კმ42)	42	5	37		21	179			42								
5	ბათუმი (ანგისა)-ახალციხე ს/გზის კმ15-ს.კირნათი (კმ0-კმ10+500)	10,5	3,3	7,2		9	261						10,5					
6	ქედა-მერისი-სალიბაური (კმ0-კმ15)	15	1	14		1	10			15								
7	ხიჭაური-ნაღვარევი (კმ0-კმ28+500)	28,5		24,6	3,9	5	96							29				
8	შუახევი-ჩირუხი (კმ0-კმ41+500)	41,5		25,7	15,8	7	137							42				
9	ზამღეთი-ხიხამირი (კმ0-კმ28)	28		28		10	192					28						
10	გოდერძის უღელტეხილი-ბეშუმბი (კმ0-კმ10)	10		8	2	2	23					10						
11	ჩაკვი-მახინჯაურის გვირაბის შემოვლითი გზა (კმ0-კმ6+200)	6,2	6,2															

„საქართველოს ს/გზების დეპარტამენტის ტერიტორიული ორგანოს აჭარის არ. ს/გზების დირექცია“

დანართი 4. ხულოს მუნიციპალიტეტში 2005-2010 წწ. შესრულებული სამუშაოების რაოდენობა და დანახარჯები ლარებში

სამუშაოს დასახელება	2005		2006		2007		2008		2009		2010		ჯამი	
	რ	ლ	რ	ლ	რ	ლ	რ	ლ	რ	ლ	რ	ლ	რ	ლ
ასფალტობეტონის საფარის მოწყობა														0
ქვიშა ხრეშოვანი საფარი	4,5	310158	6	147238							4,7	149700	15,2	607096
ხიდების რეაბილიტაცია			4	41056	4	53700	3	141120	8	257616	6	93640	25	587132
ახალი ხიდი					1	13700			1	14000	2	51560	4	79260
გაბიონების მოწყობა			3	113740	4	63520	6	183351	6	54626	10	116610	29	531847
ბეტონის საყრდენი კედლის მოწყობა			1	8861			2	30750	2	16980	7	84820	12	141411
ძელორის				68619		4879		61806					0	179219

მოწყობა				4								
გზის რეაბილიტაცია დამეწყვილი გზების აღდგენა										0	0	
სულ		310 158	379 514	179 714	417 027	343 222		496 330			2 125 965	

დანართი 5. საავტომობილო სამგზავრო გადაყვანების მოცულობა

№	მარშრუტის დასახელება	მარშრუტზე არსებული სატრანსპორტო საშუალებების რაოდენობა	სამგზავრო გადაყვანების ტიპი	გადაყვანილ მგზავრთა რაოდენობა მარშრუტზე (დღეში)
1	ხულო-ბათუმი	2	საგარეუბნო	20
2	ოქრუაშვილები-ხულო-ბათუმი	4	საგარეუბნო	22
3	ქედლები-ხულო-ბათუმი	3	საგარეუბნო	36
4	ქვემო ქედლები-ხულო-ბათუმი	2	საგარეუბნო	28
5	ღურტა-ხულო-ბათუმი	4	საგარეუბნო	34
6	უჩხო-ხულო-ბათუმი	5	საგარეუბნო	40
7	ელელიძეები-დიაკონიძეები-ხულო-ბათუმი	3	საგარეუბნო	38
8	დიდაჭარა-ხულო-ბათუმი	4	საგარეუბნო	44
9	ძირკვაძეები-ხულო-ბათუმი	4	საგარეუბნო	36
10	ბოძაური-ტაბახმელა-ხულო-ბათუმი	2	საგარეუბნო	40
11	დანისპარაული-ხულო-ბათუმი	3	საგარეუბნო	24
12	კორტოხი-ხულო-ბათუმი	3	საგარეუბნო	32
13	დიოკნისი-ხულო-ბათუმი	4	საგარეუბნო	34
14	ღორჯომი-ხულო-ბათუმი	4	საგარეუბნო	36
15	მეკვიძეები-ხულო-ბათუმი	3	საგარეუბნო	34
16	სტეფანაშვილები-ხულო-ბათუმი	2	საგარეუბნო	32
17	ტუნაძეები-ხულო-ბათუმი	2	საგარეუბნო	28
18	ვაშლოვანი-ხულო-ბათუმი	5	საგარეუბნო	36
19	ჩაო-ხულო-ბათუმი	2	საგარეუბნო	32
20	პაქსაძეები-ხულო-ბათუმი	3	საგარეუბნო	32
21	გელაძეები-ხულო-ბათუმი	2	საგარეუბნო	30
22	დეკანაშვილები-ხულო-ბათუმი	3	საგარეუბნო	32
23	აგარა-საციხური-ხულო-ბათუმი	4	საგარეუბნო	34
24	ირემაძეები-ხულო-ბათუმი	4	საგარეუბნო	32
25	თხილვანა-ბათუმი	6	საგარეუბნო	36
26	ხიხაძირი-ბათუმი	5	საგარეუბნო	32
27	ფუშრუკაული-ბათუმი	3	საგარეუბნო	28
28	წაბლანა-ბათუმი	4	საგარეუბნო	32
29	სხალთა-ბათუმი	4	საგარეუბნო	30

30	ფაჩხა-ბათუმი	4	საგარეუბნო	28
31	წაბლანა-ბათუმი	3	საგარეუბნო	28
32	მერჩხეთი-ხულო-ბათუმი	3	საგარეუბნო	32
33	ხულო-ბათუმი	2	საგარეუბნო	28
34	ტაბახმელა-ხულო-ბათუმი	2	საგარეუბნო	30
	სულ	113		1090
35	ხულო-ბემუმი	6	შიდამუნიციპალური	120
	სულ	6		120
36	ხულო-ახალქალაქი-ნინოწმინდა	4	საქალაქთაშორისო	24
37	ხულო-წალკა	4	საქალაქთაშორისო	28
38	ხულო-მარნეული	4	საქალაქთაშორისო	24
39	ხულო-ბათუმი-ქობულეთი	2	საქალაქთაშორისო	20
40	ხულო-ახალქალაქი-ნინოწმინდა	1	საქალაქთაშორისო	12
41	ხულო-წალკა	1	საქალაქთაშორისო	14
42	ხულო-მარნეული	1	საქალაქთაშორისო	12
	სულ	17		134
	ჯამი	136		1344

წყარო: აჭარის ა.რ.-ის ფინანსთა და ეკონომიკის სამინისტრო

დანართი 6. ხულოს მუნიციპალიტეტში საკრებულოს ბალანსზე რიცხული შიდასამეურნეო (ლოკალური) სარწყავი არხები

არხების დასახელება	არხის მშენებლობის წელი	არხის სიგრძე (კმ)	სარწყავი ფართობი (ჰა)	მდგომარეობა
შუასოფელი	1951	1,1	5	აღსადგენი
ყიშლების	1938	1,5	38	აღსადგენი
თხილვანის	1938	1,5	4,8	აღსადგენი
კოჩახის	1948	1,7	20	აღსადგენი
ჩაოს	1937	1,8	11	აღსადგენი
თაგოს	1935	1,9	53	აღსადგენი
დანისპარაულის	1940	2	77	აღსადგენი
რიყეთი	1965	2,1	37	აღსადგენი
ძირხვამეების	1950	2,3	9,5	აღსადგენი
ტუნაძეების	1915	2,5	78	აღსადგენი
კალოთის	1930	3,4	39	აღსადგენი
საციხურის	1920	3,5	28	აღსადგენი

ღორჯომის	1927	3,6	102	აღსადგენი
მეკვიძრების	1935	3,6	151	აღსადგენი
სტეფანაშვილების	1948	3,8	120	აღსადგენი
ბაკოს	1942	4,3	32	აღსადგენი
ირემადეების	1938	6	54	აღსადგენი
სკვანის	1932	6,2	44	აღსადგენი
გელაურას	1935	7,6	86	აღსადგენი
მთა-ველათის	1928	9,8	139	აღსადგენი
ყინჩაურის	1933	1	8	მუშაობს
ვერნების	1938	1,6	10	მუშაობს
ვაშლიძის წვრილ არხთა ჯგუფი	1935	1,9	50	მუშაობს
მანიაკეთი	1928	2,3	65	მუშაობს
ბაკურ წყლის	1948	2,9	23	მუშაობს
ბეგოშვილების	1928	3	14,4	მუშაობს
ბარდნარის	1938	3	11	მუშაობს
ჩანჩხერის	1940	3,1	21	მუშაობს
წაბლანას	1925	3,2	9,8	მუშაობს
ნადაბურის	1955	3,2	18	მუშაობს
დიაკონიძეების	1922	3,7	16,7	მუშაობს
ტაბახმელა	1932	3,7	50	მუშაობს
ქედლების წვრილ არხთა ჯგუფი	1948	3,7	51	მუშაობს
ვერის	1937	4,4	16	მუშაობს
ჯვარიკეთი	1923	4,9	22	მუშაობს
ღურტა	1927	6,2	94	მუშაობს
ოქრუაშვილების	1922	6,6	38	მუშაობს
უჩხო-გელაურა	1938	7,8	74	მუშაობს
პანტნარის	1928	11,1	45	მუშაობს
ბოძაური	1933	11,3	50	მუშაობს
რაქვთის	1932	11,6	41	მუშაობს
აგარის	1932	13,4	92	მუშაობს
დიოკნისი	1925	21,1	77	მუშაობს
ფუმრუკაულის	1935	4,8	32	შესაკეთებელი
კვაგის	1922	18,8	16	შესაკეთებელი

დანართი 7. ხულოს მუნიციპალიტეტში 2011-2012 სასწავლო წლისათვის გამოცხადებული ვაკანსიები

	სკოლის დასახელება	ვაკანტური საგანი	კლასი	საათების რაოდენობა
1	ძმაგულა	ქიმია	IX-X, XII	6
2	ტუნაძეები	ცეკვა	IV	3

3	ჩაო	მათემატიკა	IX,X,XI,XI	18
4	ჩაო	მუსიკა	V,VI,VII,VIII,IX	8
5	ჩაო	რუსული		8
6	ყიშლა	გერმანული	IX	4
7	ოქრუაშვილები	გერმანული	XII	2
8	ოქრუაშვილები	მუსიკა	V-X	10
9	ღორჯომი	გერმანული	X-XII	9
10	გელაძეები	რუსული	VII-IX	9
11	გორგაძეები	მათემატიკა	V-IX	20
12	გორგაძეები	ფიზიკა	VIII-IX	2

დანართი 8. სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებათა სტატისტიკა ხულოს მუნიციპალიტეტში

№	მდებარეობა	აღსაზრდელთა რაოდენობა	ბიუჯეტი წლების მიხედვით	დასაქმებულთა რაოდენობა	მომსახურების ტარიფები
2007					
1	დაბა ხულო	75	61490	24	5
2008					
1	დაბა ხულო	75	95745	24	5
2009					
1	დაბა ხულო	75	98745	23	5
2	ხიხაძირი	40	12430	13	5
3	დიოკნისი	40	12430	13	5
4	ღორჯომი	50	12935	13	5
5	ოქრუაშვილები	45	12682	13	5
2010					
1	დაბა ხულო	75	95300	23	5
2	ხიხაძირი	30	57600	13	5
3	დიოკნისი	38	57600	13	5
4	ღორჯომი	35	60500	13	5
5	ოქრუაშვილები	40	59300	13	5
2011					
1	დაბა ხულო	90	95300	23	5
2	ხიხაძირი	30	57600	13	5
3	დიოკნისი	48	57600	13	5

4	ღორჯომი	40	60500	13	5
5	ოქრუაშვილები	42	59300	13	5

დანართი 9. მუნიციპალიტეტში მოქმედი კულტურის სახლები და სასოფლო კლუბები

№	დაწესებულების დასახელება	შენობის ფართი და მდგომარეობა	ამორტიზირებული და სარემონტო კულტურის ობიექტები	დარბაზის ფართი და ადგილების რაოდენობა	გარემონტებული კულტურის ობიექტები 2006–2010 წწ და რემონტის ღირებულება
1	ღორჯომის კულტ. სახლი	900 კვ. მ. კაპიტალური ერთი სართული	–	600 კვ.მ. 582 სკამი	შეიცვალა სახურავი. ღირებულება 18065 ლარი
2	დიოკნისის კულტ. სახლი	400 კვ. მ. კაპიტალური ორი სართული	საჭიროებს კაპიტალურ რემონტს 230 კვ. მ.	250 კვ.მ. 230 სკამი	მინი რემონტი. ღირებულება 3923 ლარი
3	ვაშლოვანის კულტ. სახლი	420 კვ. მ. კაპიტალური ორი სართული	საჭიროებს კაპიტალურ რემონტს 230 კვ. მ.	250 კვ.მ. 230 სკამი	მინი რემონტი. ღირებულება 3067 ლარი
4	რიყეთის კულტ. სახლი	230 კვ. მ. ხის შენობა ერთი სართული	ამორტიზირებული ხის შენობა	150 კვ.მ. 140 სკამი	შეიცვალა სახურავი. ღირებულება 13777 ლარი
5	საციხურის კულტ. სახლი	300 კვ. მ. კაპიტალური ორი სართული	საჭიროებს რემონტს 300 კვ. მ.	200 კვ.მ. 180 სკამი	შეიცვალა დარბაზის იატაკი. ღირებულება 6985 ლარი
6	ხიხაძირის კულტ. სახლი	200 კვ. მ. კაპიტალური ერთი სართული	–	120 კვ.მ. 143 სკამი	მინი რემონტი. ღირებულება 505 ლარი
7	სხალთის კულტ. სახლი	დროებით შესახლებულია საკრებულოს შენობაში	საჭიროებს ახლის მშენებლობას	–	მინი რემონტი. ღირებულება 965 ლარი
8	ძირკვამეების სასოფ. კლუბი	400 კვ. მ. კაპიტალური	–	200 კვ.მ. 150 სკამი	მინი რემონტი. ღირებულება 3830 ლარი
9	უჩხოს სასოფ. კლუბი	250 კვ. მ. კაპიტალური ორი სართული	სარემონტო 100 კვ. მ.	600 კვ.მ. 582 სკამი	მინი რემონტი. ღირებულება 6682 ლარი
10	ოქრუაშვილების სასოფ. კლუბი	200 კვ. მ. ორი სართული ხის შენობა	ამორტიზირებული ხის შენობა	100 კვ.მ. 80 დასაჯდომი	მინი რემონტი. ღირებულება 1920 ლარი
11	ქედლების სასოფ. კლუბი	დროებით შესახლებულია სკოლის შენობაში. არსებული დაიწვა	საჭიროებს ახლის მშენებლობას დაიწვა 2008 წელს	–	–

12	ვერნების სასოფ. კლუბი	140 კვ. მ. ერთი სართული ხის ავარიული	ამორტიზირებული ხის შენობა	80 კვ.მ. 60 დასაჯდომი	მინი რემონტი. ღირებულება 2367 ლარი
13	ფუშრუკაულის სასოფ. კლუბი	დროებით ფუნქციონირებს სკოლაში. არსებული დაშალა მეწყერმა	საჭიროებს ახლის მშენებლობას. სტიქიის შედეგად დაიშალა	-	-
14	ფაჩხის სასოფ. კლუბი	225 კვ. მ. კაპიტალური ორი სართული	საჭიროებს რემონტს 118 კვ.მ.	118 კვ.მ. 105 დასაჯდომი	მინი რემონტი. ღირებულება 1369 ლარი
15	თაგოს სასოფ. კლუბი	110 კვ. მ. ერთი სართული ხის	ამორტიზირებული ხის შენობა	80 კვ.მ. 70 დასაჯდომი	მინი რემონტი. ღირებულება 1062 ლარი
16	დიდაჭარის სასოფ. კლუბი	დროებით შესახლებულია საკრებულოს შენობაში	საჭიროებს ახლის მშენებლობას. სტიქიის შედეგად დაიშალა	-	მინი რემონტი. ღირებულება 1048 ლარი
17	ირემაძეების სასოფ. კლუბი	საჭიროა ახლის აშენება. მეწყერმა დაშალა	საჭიროებს ახლის მშენებლობას. სტიქიის შედეგად დაიშალა	-	
18	აგარის სასოფ. კლუბი	საჭიროა ახლის აშენება	საჭიროებს ახლის მშენებლობას. სტიქიის შედეგად დაიშალა	-	

დანართი 10. მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე არსებული მუზეუმები და გალერეები:

მუზეუმები						
№	ორგანიზაციის დასახელება	განყოფილებების რაოდენობა	თანამშრომელთა რაოდენობა	ექსპონატთა რაოდენობა	დამთვალიერებელთა რაოდენობა	ბიუჯეტი
2008						
1	ხულოს მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი	5	3	670	1109	7600
2	თბილვანის ეთნოგრაფიული მუზეუმი	4	3	312	171	5560

3	სხალთის შ. ხიმშიაშვილის სახ. სახლმუზეუმი	8	3	473	5884	10360
4	აჭარისწყლის ხეობის მხატვართა ნამუშევრების სამხატვრო გალერეა	4	4	56	4992	9160
2009						
1	ხულოს მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი	5	3	630	1213	7600
2	თბილვანის ეთნოგრაფიული მუზეუმი	4	3	395	246	5560
3	სხალთის შ. ხიმშიაშვილის სახ. სახლმუზეუმი	8	4	488	5981	10360
4	აჭარისწყლის ხეობის მხატვართა ნამუშევრების სამხატვრო გალერეა	4	3	68	5054	9160
2010						
1	ხულოს მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი	5	3	580	1240	7600
2	თბილვანის ეთნოგრაფიული მუზეუმი	4	3	385	382	7600
3	სხალთის შ. ხიმშიაშვილის სახ. სახლმუზეუმი	8	4	506	6061	10720
4	აჭარისწყლის ხეობის მხატვართა ნამუშევრების სამხატვრო გალერეა	4	3	74	5112	6760

დანართი 11. მოქმედი ანსამბლების ნუსხა

№	სახელწოდება	სოლისტთა რაოდენობა
1	უზუცესთა ფოლკლორული ანსამბლი "ბერმუხა"	10
2	სიმღერის უზუცესთა ფოლკლორული ანსამბლი "ვერნები"	2
3	სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლი "ხულო"	7
4	ქორეოგრაფიული ანსამბლი "ხიხანი"	2
5	ბავშვთა სიმღერის ანსამბლი	3

6	ვოკალურ-ქორეოგრაფიული ანსამბლი "ხულო"	5
7	ქალთა კვარტეტი	1
8	მუსიკალური ბენდი	3
9	მეჩონგურე ქალთა ანსამბლი	4
10	რიყეთის ვოკალური ჯგუფი	1
11	დიოკნისის ვოკალური ჯგუფი	1
12	საციხურის ვოკალურ-ინსტრუმენტალური ჯგუფი	2
13	ბავშვთა ქორეოგრაფიული ანსამბლი "მთიელი"	7
14	ბავშვთა ქორეოგრაფიული ანსამბლი "ხიხანი"	4
15	უჩხოს ვოკალური ჯგუფი	1
16	ღორჯომის ვოკალურ-ქორეოგრაფიული ანსამბლი	5

დანართი 12. მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებადი ანსამბლებისათვის შესყიდული ინსტრუმენტები

№	დასახელება	კლავიკური მანჯოლა	პიანო	გიტარა	ბასო	სასოფლო	ხალხური მანჯოლა	კონტრაბასო	დრამები	
ერთეულის ფასი		180	145	170	350	170	45	115	185	
ხულოს მუნიციპალიტეტის კულტურის ცენტრთან არსებული შემოქმედებითი კოლექტივები										
1	ხიხადირის კულტურის სახლის ფოლკლორული ჯგუფი	1			1		1	1		690
2	ღორჯომის კულტურის სახლის ფოლკლორული ჯგუფი	1			1		1	1		690
3	ვაშლოვანის კულტურის სახლის ფოლკლორული ჯგუფი	1			1	1	1	1	1	1045
4	დიოკნისის კულტურის სახლის ვოკალური ჯგუფი	1			1		1	1		690
5	რიყეთის კულტურის სახლის ფოლკლორული ჯგუფი	1					1	1		340
6	საციხურის კულტურის სახლის ფოლკლორული ჯგუფი	1			1		1	1		690
7	სხალთის კულტურის სახლის ფოლკლორული ჯგუფი	1			1	1	1	1		860
8	დიდაჭარის კლუბის ვოკალური ჯგუფი	1						1		295
9	მირკვაძეების კლუბის ვოკალური ჯგუფი	1						1	1	480
10	უჩხოს კლუბის ფოლკლორული ჯგუფი		1					1		190

11	აგარის კლუბის ფოლკლორული ჯგუფი		1				1			190
12	ფაჩხის კლუბის ფოლკლორული ჯგუფი		1				1			190
13	ვერნების კლუბის ფოლკლორული ჯგუფი	1					1			225
14	ფუშრუკაულის კლუბის ვოკალური ჯგუფი	1					1			225
15	თაგოს კლუბის ფოლკლორული ჯგუფი	1					1			225
16	ქედლების კლუბის ვოკალური ჯგუფი	1					1			225
17	ოქრუაშვილების კლუბის ვოკალური ჯგუფი		1					1		260
18	ირემამეების კლუბის ფოლკლორული ჯგუფი		1					1		260
19	მუსიკალური ბენდი	1	3		1	1	3	3	1	1800
20	ანსამბლი "ხულო"	1	2	2				2		1040
21	უხუცესთა ანსამბლი "ბერმუხა"	2								360
სულ ხულო		17	10	2	7	3	17	16	3	10970

დანართი 13. მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მოქმედი სორტის სახეობები

სკოლის დასახელება	ზ/რ ჭიდაობა	ჭადრაკი	მაგიდის ჩოგბურთი	კალათბურთი	თ/ ჭიდაობა	ქართული ჭიდაობა	სამთო-სათხილამურო სპორტი	ბიუდო	ბალონობის ჯგუფი
დიდაჭარის საჯარო სკოლა	1 განაკვეთი	0.5 განაკვეთი							
ქვემოვამლოვანის საჯარო სკოლა	0.5 განაკვეთი		0.5 განაკვეთი						
დაბის საჯარო სკოლა				0.5 განაკვეთი 1 ჯგუფი					
ოქრუაშვილების საჯარო სკოლა				0.5 განაკვეთი 1 ჯგუფი	0.5 განაკვეთი 1 ჯგუფი				
ძირკვაძეების საჯარო სკოლა						0.5 განაკვეთი			
ღურტის საჯარო სკოლა					0.5 განაკვეთი 1 ჯგუფი				
ქედლების საჯარო სკოლა							4 ჯგუფი 4 განაკვეთი		
ჩაოს საჯარო სკოლა	0.5 განაკვეთი 1 ჯგუფი								
ფაჩხის საჯარო სკოლა	1 განაკვეთი 1 ჯგუფი								
დიოკნისის საჯარო სკოლა					0.5 განაკვეთი 1 ჯგუფი				

მანიაკეთის საჯარო სკოლა							1 განაკვეთი 1 ჯგუფი		
დანისპარაულის სამთო- სათხილამურო ბაზა							4 განაკვეთი 4 საშტატო ეროეული		
კორტოხის საჯარო სკოლა								1 განაკვეთი 1 ჯგუფი	
ღორჯომის საჯარო სკოლა					0.5 განაკვეთი 1 ჯგუფი				
ირემამეების საჯარო სკოლა									0.5 განაკვეთი 1 ჯგუფი

დანართი 14. სსიპ დაბა ხულოს №5 კომპლექსური სასპორტო სკოლა

№	დაწესებულების დასახელება	მისამართი	შენიშვნის ფართი (კვ.მ)	სპორტის სახეობების რაოდენობა	კონტინგენტი	ბიუჯეტი (ლარებში)	სახელფასო ფონდი	თანამშრომელთა რაოდენობა	ხელმძღვანელი
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	სსიპ დაბა ხულოს №5 კომპლექსური სასპორტო სკოლა	დაბა ხულო წერეთლის ქ.№7	548,42	5	416	46000	42828	32	თემურ ბოლქვაძე

დანართი 15. მუნიციპალიტეტში მომქედი ტურისტული მარშრუტები:

I. ხულო – ფურტიო – სხალთა – ხიხაძირი – ხიხანის ციხე

ისტორიული მარშრუტი.

მოქმედების ვადა: 15 ივნისი – 15 სექტემბერი.

მოსანახულებელი ადგილები: ხულო, სოფელი ფურტო, ფურტიოს ხიდი, სოფელი სხალთა, სხალთის ეკლესია, სოფელი ხიხაძირი, კალოთას ეკლესია, ხიხაძირის ეკლესია, ვარდციხე, თხილვანის ეკლესია, ხიხანის ციხე.

II. ხულო – ქედლები – ხულო

სამთო – სათხილამურო მარშრუტი.

მოქმედების ვადა: 15 დეკემბერი – 25 მარტი.

მოსანახულებელი ადგილები: დაბა ხულოს ცენტრი, ხულოს საბაგირო გზა, სამთო-სათხილამურო გზა – სოფელი ქედლები, ჭოლონის ტერიტორია.

III. წმინდა ანდრია წოდებულის შემოსვლა საქართველოში

რელიგიური მარშრუტი.

მოქმედების ვადა: მთელი წელი (ამინდზე დამოკიდებულობა).

მოსანახულებელი ადგილები: სოფელი დიდაჭარა, პირველი ქრისტიანული გზის გავლა.